

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR DOKTORI ISKOLA**

NOGEL MÓNIKA

**AZ IGAZSÁGÜGYI SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYEK
HITELTÉRDEMLŐSÉGE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Témavezető: PROF. DR. HERKE CSONGOR DSc
habilitált egyetemi tanár

**Pécs
2018**

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés	7
I.2.	A kutatás indokai és célja	8
I.3.	A kutatás módszere	15
I.4.	Az értekezés szerkezeti felépítése	17
II.	Bizonyítás büntetőügyekben	19
II.1.	A bizonyításelmélet alapfogalmai	19
II.2.	A bizonyítás büntetőeljárásbeli fogalma	21
II.3.	A bizonyítás célja	21
II.4.	A bizonyítás alanyai	22
II.5.	A bizonyítás tárgya: ténybizonyítás a büntetőeljárásban	22
II.6.	Relevancia és bizonyító erő	23
II.7.	Bizonyítási eszközök és a bizonyítékok	26
II.8.	A kriminalisztika szerepe a bizonyításban	27
	II.8.1. A kriminalisztika terminológiája.....	27
III.	A szakértő és szakvélemény szerepe a bizonyításban	30
III.1.	Rövid történeti összefoglaló	30
	III.1.1. A szakértői diszciplína fejlődéstörténeti vázlata	32
	III.1.2. A szakértő és szakvélemény kontrollja a hazai jogtörténetben	34
III.2.	A büntetőeljárás alapelvei és a szakértői bizonyítás metszéspontjai	40
	III.2.1. Tisztességes eljáráshoz való jog	41
	III.2.1.1. Fegyverek egyenlősége.....	42
	III.2.1.2. Eljárások észszerű időn belüli befejezése	45
	III.3.2. Bizonyítás szabadsága, terjedelme, törvényessége	47
III.3.	A szakértői tevékenységre vonatkozó hazai jogi szabályozás lényeges elemei ... 52	
	III.3.1. A szakértői bizonyítás jelentősége a büntetőeljárásban	52
	III.3.2. Szakértő bevonásának szükségessége – a különleges szakértelem iránti igény	54
	III.3.3. Több szakértő az eljárásban	57
	III.3.4. Az egyes szakterületeken működő szakértők szaktudásának határai	59
	III.3.5. A szakértő kizárása	63
	III.3.6. A szakvélemény és a jogkérdések viszonya.....	65

III.4. A szakértőkre és szakvéleményekre vonatkozó szabályozás vázlata nemzetközi viszonylatban	67
IV. A szakértői tevékenységre vonatkozó elvárások szigorodása	71
IV.1. A tudományosság iránti igény alapjai.....	71
IV.2. A szakvéleményekkel szemben támasztott követelmények szigorodása az angolszász jogterületen	75
IV.2.1. Szakvéleményekkel összefüggő elvárások és reformok az Amerikai Egyesült államokban	76
IV.2.1.1. A „CSI-hatás”	77
IV.2.1.2. A „junk science” száműzésére tett első lépések	79
IV.2.1.3. A szakértői vélemények elfogadhatóságára vonatkozó elmélet kialakulása Amerikában	80
IV.2.1.4. A vitatható megbízhatóságú szakvélemények sorsa a „Daubert-ítéletek” után	84
IV.2.1.5. A The Justice Project ajánlásai	86
IV.2.1.6. A tudományos társaság kutatási tanácsának jelentése (NRC-jelentés)	88
IV.2.1.7. Az Amerikai Forenzikus Tudományok Akadémiájának javaslatai.....	90
IV.2.1.8. Az Elnök Tudományos és Technikai Tanácsadóinak Tanácsának (PCAST) jelentése	91
IV.2.2. A szakértői tevékenység kihívásai Angliában és Wales-ben	92
IV.2.3. Paradigmaváltás szükségessége a forenzikus tevékenységben	96
IV.2.3.1. A forenzikus tudomány fogalmi modellje	97
IV.3. A szakvéleményekkel szemben támasztott követelmények szigorodása Európában	99
IV.3.1. Az Európai Unió Tanácsának következtetései az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelésről	102
IV.3.2. Cselekvési terv az EFSA2020 létrehozására irányuló további lépésekről	104
IV.3.3. ENFSI stratégia a 2017 – 2020 közötti időszakra.....	107
IV.4. A szakértői tevékenység reformkísérlete Magyarországon	108
V. A hiteltérdemlőség alapvető szempontjai rendhagyó megközelítésben: A szakértői tevékenység minőségügyi rendszerére vonatkozó igények a büntetőeljárás szemszögéből.....	110
V.1. A szakértői tevékenység minőségbiztosítására vonatkozó igények megjelenése	111
V.2. A minőségügy fogalomrendszere a szakértői tevékenységre vetítve (a büntetőeljárás igényei alapján).....	113

V.3. A szakértői tevékenység minőségügyi rendszerének elemeiről általánosságban (a büntetőeljárás jog elvárásai alapján)	120
V.4. A szakértői tevékenység és szakvélemény minőségének legfőbb biztosítékai I.: A szakértő személye	121
V.4.1. Az igazságügyi szakértővé válás feltételei	121
V.4.1.2. A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás minőségügyi szempontú vizsgálata ...	124
V.4.2. Szakértők továbbképzése	129
V.4.3. Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia	130
V.4.4. A pártatlanság és függetlenség biztosítékai.....	135
V.5. A szakértői tevékenység és szakvélemény minőségének legfőbb biztosítékai II.: A szakértői módszerre vonatkozó előírások	140
V.5.1. A szakvélemény módszerére vonatkozó elvárások	140
V.5.1.1. A „tudomány“ és „tudományosság“, mint a minőség kritériuma, a tudományos megismerés alapelvei.....	141
V.5.1.2 A szakértői vizsgálati módszerek jellemzői	145
V.5.1.3. Szubjektív és objektív szakértői módszerek közötti különbségek	150
V.5.1.4. A tudományos módszer kritériumai	151
V.5.1.5. A szakértői módszer tudományos-, szakmai megalapozottságának feltételrendszere	155
V.5.1.5.1. A módszer teszteltsége	161
V.5.1.5.2. A szakértői módszer validitása/érvényessége	163
V.5.1.5.3. A szakértői módszer megbízhatósága (reliabilitása).....	165
V.5.1.5.4. A szakértői módszer validitása és reliabilitása közötti összefüggések.....	171
V.5.1.5.5. A szakértői módszer validitásának és megbízhatóságának tesztelése és a módszerek helyes alkalmazása	173
V.5.1.7.6. A módszer tudományos közösség általi elismertsége	177
V.5.1.7.7. A módszer korszerűsége	181
V.5.1.7.8. A módszer lényegének megismerhetősége (standardok, módszertani levelek, szabványok).....	183
V.5.1.7.9. Az általános szakértői módszertan kérdésköre	191
V.5.1.7.10. A konkrét szakkérdés megválaszolására alkalmas, leginkább megfelelő módszer megválasztása	194
V.5.1.7.11. Összefoglalás	195
V.6. A szakértői tevékenység és szakvélemény minőségének legfőbb biztosítékai III.: A szakértői következtetésre vonatkozó elvárások	196
V.6.1. A szakértői következtetések bizonyító ereje	196
V.6.1.1. A valószínűségi összefüggések meghatározása matematikai eszközökkel	199
V.6.1.2. A valószínűségi összefüggések meghatározása nyelvi eszközökkel	199
V.6.1.3. A szakértői tevékenységre ható kognitív torzítás kiküszöbölése	202

V.6.2. Helyes logikai összefüggések alkalmazása a szakértői következtetésben.....	208
VI. A szakértői tevékenység feletti kontroll, szakvélemények megfelelőségének vizsgálata.....	210
VI.1. Önellenőrzés, belső ellenőrzés.....	210
VI.2. A szakértők munkájának értékelése	211
VI.3. A névjegyzéket vezető hatóság minőségügyi szempontú feladatai	217
VI.4. A szakvélemény jogalkalmazói ellenőrzése	221
VI.4.1. Nemzetközi kitekintés	221
VI.4.1.1. USA.....	221
VI.4.1.2. Egyesült Királyság.....	223
VI.4.1.3. A Visegrádi Négyek (Magyarországon kívüli) államai	227
VI.4.2. A jogalkalmazói értékelés alapkérdései a hazai jogban	230
VI.5. A szakértői vélemények jogalkalmazói értékelésének szempontrendszere a hazai jogban.....	236
VI.5.1. A kirendelés értékelése	236
VI.5.2. A kompetencia és eljárási jogosultság értékelése	237
VI.5.3. Kizárási okok vizsgálata	241
VI.5.4. Formai és tartalmi elemek értékelése.....	242
VI.5.5. A szakértői vélemény szakmai tartalmának értékelése	245
VI.5.5.1. Kiindulási adatok, szakértői vizsgálat tárgyának értékelése	245
VI.5.5.2. A szakértői vizsgálat, szakértői módszer értékelése	249
VI.5.5.3. A szakértői következtetések értékelése.....	259
VI.5.5.4. A transzparencia értékelése	259
VI.5.5.5. A logikai helyesség értékelése.....	260
VI.5.5.6. Valószínűségi fok értékelése	262
VII. A szakértői vélemények hiteltérdemlőségi modellje a büntetőeljárásban	266
VII.1. A szakvéleménnyel szemben támasztott követelményekre alkotott fogalmak	266
VII.2. A megalapozatlan/megalapozott szakvélemény.....	274
VII.3. A hiteltérdemlőség komplex modellje	288
VIII. Összefoglalás és kutatási eredmények.....	296
VIII.1. A dolgozat eredményeinek gyakorlati hasznosítási lehetőségei.....	301
VIII.1.1. Ajánlások a jogalkotó irányába	301
VIII.1.2. Ajánlások a jogalkalmazók felé	302

VIII.1.3. Ajánlások a szakértői kar, és a szakértői tevékenység stratégiai irányainak meghatározására jogosultak számára	303
IX. Summary	304
X. Melléklet: Függelék	307
XI. Felhasznált Irodalom jegyzéke	314
Hazai jogszabályok jegyzéke	336
Külföldi és nemzetközi joganyagok jegyzéke.....	336
Felhasznált hazai jogesetek jegyzéke.....	337
Felhasznált külföldi jogesetek jegyzéke	337
Internetes források jegyzéke	339

I. BEVEZETÉS

A szakvélemény különleges helyet foglal el a bizonyítási rendszerben: legfontosabb tulajdonsága, hogy a különleges szakértelmet közvetíti az eljárásba.¹ A szakértővel és a szakvéleménnyel szembeni vakhit megengedhetetlen, hiszen a hibás szakvélemény justismordhoz vezethet. A szakértői vélemény jogalkalmazói értékelése ugyanakkor bizonyos tekintetben paradoxon, hiszen a szakértő bevonását a kirendelő hiányzó szakértelme teszi indokolttá, mégis, a jogalkalmazótól e különös szakismeret hiányában várjuk el a szakvélemény értelmezését, megfelelőségének vizsgálatát. Tremmel Flórián e speciális helyzet miatt a szakvéleményt egyenesen quasi fekete dobozként definiálja.²

A szakvélemény értékelésére vonatkozó korlátok ellenére - mivel a büntetőeljárásban bizonytalan megalapozottságú és így megbízhatatlan megismerési módszerek nem kaphatnak helyet -³ a bíróság különös gonddal köteles megvizsgálni a szakvéleményt. *„A magányra és döntésre ítéltetett bíró különleges szakismeret nélkül köteles különleges szakismeretet igénylő kérdésekben a valóságnak megfelelő tényállásmegállapítására.”* – írja Balla Lajos.⁴

Éppen emiatt, a szakértői vélemény aggálytalanságának kritériumai, a feltételek teljesülésének garanciái, illetve a szakvéleménnyel szemben támasztott követelmények teljesülésének vizsgálata a büntető igazságszolgáltatás egyik kulcskérdése.

Természetesen, a szakvélemény értékelésére nem csupán a jogalkalmazónak, de a büntetőeljárás valamennyi alanyának képesnek kell lennie. A laikus is képes annak megállapítására, hogy a szakvélemény önmagában, a tartalom logikus és világos kifejezésével, a felhasznált tapasztalati tételek és a megállapított tények közötti összefüggések érthető bemutatásával alátámasztotta-e a saját következtetéseit.

¹ ERDEI, 1987. 99.o.

² TREMMEL, 2006. 129. o.

³ SZTREGOVICS, 1990. 20. o.

⁴ BALLA, 2012. 33. o.

Emellett az értékelésnek része annak a vizsgálata is, hogy a szakvéleményből, illetőleg az egyéb bizonyítási eszközökből megállapítható tények és a belőlük levonható következtetések mennyiben állnak összhangban egymással. Az összhang hiányának a megállapításához nincs szükség különleges szakértelemre. A szakvélemény belső ellentmondásai, a felépítés logikátlansága, a szövegezés nyelvi zavarossága és a hasonló kifogások nem dönthetik el, hogy a szakvélemény helytálló-e, de a meggyőző erejét jelentősen csökkentik, ami viszont a vele ellentétes állítások iránti bizalmat fokozza.⁵

I.2. A kutatás indokai és célja

Az aggályos szakvéleményeken alapuló téves büntetőítéletek kockázatának csökkentésére vonatkozó igény minden államot kihívás elé állított az elmúlt évtizedekben.

A kutatás során elsősorban az alábbi kérdésekre keresem a választ:

- *Milyen a jó, megbízható szakértői vélemény, és hogyan lehet biztosítani, hogy csak az elvárt színvonalat megütő, szakmailag korrekt véleményre lehessen tényállást alapítani?*
- *Mire támaszkodhatnak a büntetőeljárás alanyai a szakértői vélemény vizsgálata során?*
- *Hogyan lehet képes egy, a szakkérdés tekintetében laikus meggyőződni arról, hogy a szakvélemény alkalmas-e arra, hogy a szakkérdés megválaszolásával a valósághű tényállás megállapításához hozzájáruljon?*
- *Hogyan lehet elősegíteni azt, hogy ha a szakértői vélemény aggályos, azt a jogalkalmazó és a büntetőeljárás individuális alanyai észleljék?*

Előrebocsátom, hogy kutatásom alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a szakértői véleményekkel szembeni bizalom növelése

a) egyrészt a szakvélemények minőségének javulásában,

b) másrészt a szakvélemények feletti hatékony jogalkalmazói kontroll

megvalósításával érhető el. Az értekezés e két tényező összehangolását tűzte ki célul.

⁵ BÁNÁTI et al., 2018. 277-278.

Kutatásom megkezdésekor elsőként a terminológiai következetlenséggel szembesültem: nem találunk a szakértői véleményekkel szemben támasztott követelményeket leíró egységes fogalomrendszert. A szakirodalom és a joggyakorlat nem következetesen használja a hiteltérdemlőség, megalapozottság, validitás, aggályosság stb. terminusokat, holott „*a bizonyítás alapfogalmainak tisztázatlansága, bizonytalansága általános gátja, hogy korszerű és hatékony jogi szabályozása és ugyancsak hatékony gyakorlata alakuljon ki a bűnügyekben folyó bizonyításnak*” – írja Tremmel.⁶

Dolgozatomban abból indultam ki, hogy a szakvéleményekkel szemben támasztott követelmények összefoglalására a „szakvélemény hiteltérdemlősége” a legtágabb, így a leginkább megfelelő gyűjtőmeghatározás, amelynek szinonimái az aggálytalan és a valid szakvélemény. Hangsúlyozom, hogy a hiteltérdemlőséget egy eljárási fogalomnak tekintem, tehát nem azonosítom a szakvélemény tényleges helyállóságával. A hiteltérdemlő szakvélemény is lehet szakmailag helytelen, illetve még a nem hiteltérdemlő szakértői vélemény is adhat érdemben helyes választ a szakkérdésre. A kettő között az a különbség, hogy az utóbbit ki kell zárni a jogalkalmazónak a bizonyítékok köréből, míg ha a szakvélemény hiteltérdemlősége nem dőlt meg, a többi bizonyítékkal egyenértékűnek kell tekinteni és a mérlegelés során figyelembe kell venni.

A hiteltérdemlőség fogalmára visszatérve: e terminus tekintetében is fennáll a fent említett fogalmi bizonytalanság. Ezt támasztja alá, hogy Erdei Árpád „*Tény és jog a szakvéleményben*” című művében már 1987-ben megállapította, hogy a hazai szakirodalomban a szakvélemény hiteltérdemlőségére vonatkozóan nincs egységesen elfogadott fogalom.⁷ Sőt, 31 évvel később (2018) Kármán Gabriella „*A kriminalisztikai szakértői bizonyítás*” c. doktori disszertációjának téziseiben a szakértői vélemények hiteltérdemlőségére vonatkozó általános szempontrendszer kidolgozását még mindig megvalósítandó feladatnak nevezi.⁸ A hiteltérdemlőség fogalmának meghatározása nem egyszerű definíció-alkotás, hanem szükségszerűen a hiteltérdemlő szakvélemény feltételrendszerének összefoglalása is.

⁶ TREMMEL, 2002. 32. o.

⁷ ERDEI, 1987. 103. o.

⁸ KÁRMÁN, 2018. 20. o.

A szakvélemények értékmérőiként alkalmazott fogalmak tisztázatlanságából egyenesen következik az is, hogy jelenleg a szakvéleményekkel szemben támasztott jogi-, és szakmai követelmények nem határozhatók meg teljes pontossággal, ill. nem rendszerezhetők. Így viszont a büntetőeljárás alanyai nincsenek abban a helyzetben, hogy a szakértői vélemény megfelelőségét egységes kritériumok alapján ítélik meg. A kutatásomat motiváló tényezők között az is szerepelt, hogy egyértelművé vált számomra, hogy a büntetőeljárásban sok esetben olyan szakvéleményeket használ fel a jogalkalmazó, amelyek esetében az alkalmazott szakértői módszer tudományos-, illetve szakmai helyállósága vitatható.

A társadalom fejlődése azonban már régóta olyan szintet ért el, amelyben csak a tudományosan megalapozott jogi normákkal szabályozott bűnüldözési rendszer bizonyulhat hosszú távon is eredményesnek.⁹ Ezért, a szakértői módszereknél a tudományos elvekhez való ragaszkodást általános követelményként kell rögzíteni. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az olyan szakértői diszciplínák esetében, ahol a szakértői vizsgálat lépései nem objektivizálhatók, és a szakértő szubjektuma, tapasztalata kerül előtérbe a szakértői vizsgálat során (pl. becslés, kézírásvizsgálat, stb.) ott – a szakterület sajátosságai okán – a „tudományosság“ kritériumrendszerének való megfelelés nehezen kérhető számon. Ennek ellenére, sőt tán éppen emiatt szükségesnek mutatkozik egy olyan egységes feltételrendszer kialakítása, amely szakterületektől függetlenül támpontul szolgálhat a jogalkalmazó számára annak megítéléséhez, hogy a szakértő által alkalmazott módszer tudományos - vagy ha ez a szempont nem alkalmazható -, szakmai szempontból kifogásolható-e, azaz végső soron segíti annak eldöntését, hogy a szakértő következtetésében bízhat vagy sem.

A hibás szakvéleményekre visszavezethető justismordok miatt először az angolszász területen jelent meg a büntetőeljárás alanyainak igénye arra, hogy a szakértő vizsgálati módszeréről a lehető legpontosabb ismeretek birtokába jussanak. Ebből következett az elvárás, hogy minden szakértői módszer esetében megállapítható legyen:

- alkalmas-e az adott szakkérdés megválaszolására,
- mennyire pontosan képes azt megválaszolni,
- melyek a módszer korlátai,

⁹ KATONA, 2002. 29. o.

- megismételhetők-e az adott vizsgálatok a helytállóság bizonyítása érdekében, illetve,
- az adott tudományterület képviselői mennyire ismerik el a módszert az adott szakmai kérdés megválaszolására alkalmasnak, mennyire tartják megbízhatónak.

A vonatkozó szakirodalom fényében tényként kell elfogadnunk, hogy bizonyos szakértői módszerek esetében a fenti szempontok nem ismertek, illetve nem kellőképpen igazoltak. Ez egyértelműen az adott szakterületek körébe tartozó szakvélemények megbízhatóságát csökkenti. Kutatásaim és szakmai tapasztalatom azonban azt igazolják, hogy az egyes módszerek bizonytalanságait, korlátait a hazai jogalkalmazás figyelmen kívül hagyja.

Az egyes szakértői diszciplínák konkrét módszereit természetesen kizárólag az adott tudományterület és szakterület validálhatja, a jogalkalmazónak azonban képesnek kell lennie arra, hogy a módszer bizonytalanságát – az arra utaló jelekből – felismerje. Azaz, - bár a szakvélemény szakmai tartalmát a jogalkalmazó különleges szakértelem hiányában nem képes maradéktalanul megítélni - vannak olyan szempontok, amelyek vizsgálatával a szakértői módszer iránti bizalom vagy éppen a kételkedés a jogalkalmazóban kialakulhat. A módszer vizsgálatára kialakított egységes szempontrendszer egyfajta „cheklistként” segítheti a büntetőeljárás alanyait – legfőképp a bírót – a szakvélemény megbízhatóságának vizsgálata során.

Egy ilyen kritériumrendszer arra ösztönözheti az egyes szakterületek képviselőit, hogy módszereik helyességét, pontosságát, korlátait és lehetőségeit teszteljék, eredményeiket közzétegyék, a jogalkalmazással megismertessék. Ez bizonyosan hozzájárul a szakértői vélemények minőségének javulásához és ahhoz, hogy az ennek hiányában bizonytalanul megítélhető szakvélemények iránti bizalom növekedjen.

Fentiekre tekintettel a kutatásomat kiterjesztettem az alábbi, megválaszolendő kérdésekre is:

- *Mit takar a hiteltérdemlő, megalapozott, aggálytalan, valid, megbízható (negatív megközelítésben: nem hiteltérdemlő, megalapozatlan, aggályos, invalid, nem megbízható) szakértői vélemény fogalma?*
- *Mik ezeknek a tulajdonságoknak a jellemzői, feltételei?*

- *Milyen követelményeknek kell megfelelnie a szakértői vélemény módszerének?*
- *Milyen szempontok alapján lehetséges a szakértői módszer laikus (nem szakértő) általi vizsgálata?*

Értekezésem elkészítésekor igyekeztem a témakör vizsgálatának klasszikus megközelítésén túl további szempontokra is figyelemmel lenni.

Az utóbbi évtizedekben általánossá vált, hogy minden termék és szolgáltatás esetében az elérhető legmagasabb minőség az elvárás. A „minőség“, mint koncepció a szakértői bizonyítással összefüggésben is megjelent – külföldön és itthon egyaránt. A minőségre való törekvés, illetve a szakértői vélemények bizonyítási rendszerben elfoglalt speciális szerepe, továbbá a szakértői tevékenységre vonatkozó kritikus hangok felerősödése egyaránt a szakértői tevékenység és a szakértői bizonyítás minőségügyi szempontú megközelítésének igényét támasztják alá.

Az új szakértői törvény¹⁰ (a továbbiakban: Iszktv.) megalkotásával a jogalkotó kimondottan a szakértői munka minőségét kívánta előremozdítani, ugyanakkor - bár a jogszabály számos minőségügyi szempontból jelentős változtatást vezetett be – számos kérdőjel is maradt. A minőségügyi szempontú garanciális elemek egy része továbbra sem épült be a rendszerbe. Ekként a célként megfogalmazott szakértői minőségbiztosítás - mint a szakértői tevékenység és a szakvélemény magas színvonalát biztosító rendszer - egyelőre nem valósult meg.

E körben fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy az EU a tagországok számára követelményként előírt, büntető igazságszolgáltatásuk iránti kölcsönös bizalom növelését abban látja, hogy az együttműködésben résztvevő államok mindent megtegyenek annak érdekében, hogy a bizonyítási eszközök a lehető legmagasabb szintű minőséget képviseljék.¹¹ A „legmagasabb minőség” követelménye témámra vetítve azt jelenti, hogy a szakvélemények megbízhatósága, hitelessége megkérdőjelezhetetlen legyen.

¹⁰ 2016. évi törvény az igazságügyi szakértőkről

¹¹ lásd bővebben: TÖRÖ, 2014.

Meggyőződésem szerint a szakértői vélemény hiteltérdemlősége, a hiteltérdemlőség egyes feltételei és a szakértői minőségügy/minőségbiztosítás szoros összefüggésben vannak egymással. Továbbmenve, meglátásom szerint *a szakértői vélemény bizonyítási eszközkénti felhasználásához szükséges kritériumrendszer képezi a szakértőkre vonatkozó minőségügyi („minőségbiztosítási”) rendszer alapját.* Voltaképpen ez jelöli ki a minőségügyi megközelítés alkalmazásának indokát egy jogtudományi doktori értekezésben.

Általánosságban elmondható, hogy valamennyi minőségügyi („minőségbiztosítási”) rendszernek az az alapkérdése, hogy mit értünk azon a „minőségen” vagy „minőségi szinten”, amit a rendszer elvár az adott szolgáltatástól vagy terméktől. A szakértői tevékenységre vetítve a szakértői minőségügy („szakértői minőségbiztosítás”) alapfeladata meghatározni, milyen követelményeknek kell megfelelnie a szakértői működésnek és annak végtermékének: a szakvéleménynek. *Meglátásom szerint a minőségügyi rendszer elvárhatósági alapja a szakvélemény hiteltérdemlősége, a minőségbiztosítás lépései pedig a hiteltérdemlőség biztosítékai.*

Figyelembe kell venni, hogy a szakértői minőségbiztosításnak csak a keretei adhatók meg általánosságban, hiszen a konkrét szakterületek minőségirányítását és minőségbiztosítását csak az adott szakterület teremtheti meg. *Tehát nem létezik általános szakértői minőségügy/minőségbiztosítás, de a szakértői minőségügyi rendszernek van szakterületektől független, általános része.* Ez az egyedi, szakterületek és módszerek szintjére lebontott minőségügyi rendszerrel karöltve tudja kielégíteni a komplex minőségügyi elvárásokat. A két szintet nevezhetjük a szakértői minőségbiztosítás általános és speciális szintjének vagy általános és különös részének. A dolgozat kizárólag az általános szintre fókuszál.

Kiemelem, hogy a dolgozat kizárólag a büntetőeljárás igényei szempontjából vizsgálja a szakértői minőségügyi rendszert. Nem lehet egy alapvetően büntetőeljárásjogi dolgozatnak az a célja, hogy megalkossa a szakértői tevékenység minőségügy általános részét. Nem vitatom, hogy az egyes szakterületek és más jogágak esetlegesen többletkövetelményeket is megfogalmazhatnak az értékelésben felvázolt kritériumokhoz képest. Fenntartom ugyanakkor, hogy az értekezésben részletezett

egyres kívánalmakat a jövőben kiépítendő „szakértői minőségbiztosításnak” ki kell elégítenie.

Az értekezés a bűnüldöző és igazságügyi szervek bizonyítási gyakorlatát is támogatni kívánja, különösképp azáltal, hogy megkísérlem rendszerezni a szakértői vélemények elvárt minőségének kritériumait. A dolgozat hozzá kíván járulni a szakértői tevékenységgel összefüggő elméleti, gyakorlati, tudományos, eljárásjogi problémák megoldásához, a bizonyítási nehézségek okainak feltárásához, az aggályok kiküszöböléséhez, a jogszabályi környezet, valamint a szakértői rendszer struktúrájának szükség szerinti korrekciójához, illetve fejlesztéséhez.

Töreksem olyan javaslatok megfogalmazására, amelyek a szakértői munka objektív minőségi javulását eredményezhetik, illetve erősíthetik a szakértői tevékenység iránti társadalmi bizalmat.

A dolgozat egyes - különösen a minőségügyi rendszer egyes elemeire vonatkozó – megállapításait a büntetőeljárás keretein kívül is alkalmazhatónak tartom, ugyanakkor előrebocsátom, hogy munkám során kizárólag a büntető igazságszolgáltatás igényeire fókuszáltam. Ennek megfelelően a minőségügyi szemléletmódot is a büntetőeljárás bizonyítás szabályai és elvárásai determinálták. A doktori értekezésben a jogi szempontú megközelítés minden esetben hangsúlyosabb, és előnyt élvez a minőségügyi szemlélethez képest, ezáltal biztosított, hogy az értekezés az interdiszciplináris jogtudományi-kriminálisztikai dolgozatok tudományterületi határait ne lépje át.

Utóbbi megállapítás indikálja azt is, hogy nem célja a dolgozatnak az egyes szakértői szakterületeken alkalmazott konkrét szakértői diszciplínák és e szakterületek módszereinek szintjén vizsgálgódn. E feladat elvégzésére meggyőződésem szerint minden esetben az adott szakterület képviselői hivatottak, a saját tudományterületük és szakmájuk törvényszerűségeit, tudományos-, illetve szakmai lehetőségeit/korlátait figyelembe véve.

I.3. A kutatás módszere

Összességében a szakértői működést, a szakértői bizonyítás elméletét és gyakorlatát egy újszerű megközelítésen alapuló, kritikai elemzésnek vetem alá. A szemlélet újszerűsége a jogi-, és minőségügyi megközelítés párhuzamos alkalmazásában rejlik. Az elemzett kérdéskörben célkitűzésem megalapozott elméleti és gyakorlati következtetéseket levonni, a bizonyítás egyes fogalmainak tartalmi koherenciáját megteremteni, a szakértői tevékenységre vonatkozó szabályok és bizonyítás fejlesztésével kapcsolatos tudományos ajánlásokat, a gyakorlatban is hasznosítható javaslatokat kimunkálni.

A kriminalisztika egyfelől a megismerés általában alkalmazható módszerei, másfelől a hitelesség követelménye, a büntetőeljárásjogi előírások által felállított korlátok között igyekszik az összhangot megteremteni. Ez az alapja annak a felfogásnak, amely szerint a kriminalisztika voltaképpen a büntető eljárásjog módszertana.¹² Magam részéről e módszertani alapelvet elfogadva tudományterületi besorolás szempontjából kifejezetten a büntetőeljárás jog és kriminalisztika metszéspontjába helyezem a disszertációt azzal, hogy bár a dolgozat a minőségügyi területet érintő részkérdésekben a műszaki-, igazgatás-, menedzsment- és a természettudományok eredményeit is adaptálja, nem lép ki a jogtudomány területéről.

A kutatás módszere igazodott a feldolgozott téma interdiszciplináris természetéhez. A kutatásban történeti, elméleti és empirikus elemzéssel biztosítható a téma teljességre törekvő kifejtése.

A büntetőeljárásjogi, kriminalisztikai és minőségüggyel foglalkozó szakirodalom elemzése, a feldolgozása, a szakértői bizonyítással kapcsolatos modernkori kihívások, megnövekedett elvárások áttekintése és elemzése nem korlátozódott a hazai szakirodalomra. Az értekezés jelentős része idegennyelvű szakirodalom feldolgozásán alapul.

¹² Bócz, 2008. 19. o.

Kutatásom a tudománytörténeti előzmények feldolgozása mellett a hatályos joganyag kritikai elemzését is feladatának tekintette. A disszertáció elkészítése során így a külföldi és hazai jogtörténeti, jogszabályi anyag feldolgozása, a szakértői vizsgálatokra vonatkozó jogi-szakmai szabályok megismerése, azok nemzetközi összehasonlító elemzése is alkalmazott módszer volt.

A magyar jogi környezetet egyrészt a Visegrádi Négyek államainak szabályozásával vettem össze. Ez a földrajzi közelségből, a hasonló jogi gyökerekből adódik. A dolgozat elkészítése során támaszkodtam az amerikai-angol jogterület stratégiai fontosságú elemző tanulmányainak kutatási eredményeire, szakirodalmára. A szakértőkre, szakértői véleményekre vonatkozó normák mélyreható elemzése során különös figyelmet fordítottam a bűnügyi együttműködés kiemelkedő jelentőségű joganyagára, az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” koncepcióban megfogalmazott célokra és elvárásokra, továbbá a szakértői tevékenység irányait befolyásoló hazai, nemzetközi és európai szervezetek tevékenységére.

A disszertáció külföldi és hazai jogeseteket is feldolgoz.

Az értekezésben empirikus módszereket is alkalmaztam. Ennek keretében különböző szakterületeken elkészített szakértői véleményeket tanulmányoztam át, konkrét büntetőügyek aktáit elemeztem. A gyakorlati problémák feltérképezésében segítségemre voltak a bűnügyi tudományok területén tapasztalattal rendelkező bírakkal, ügyészekkel, ügyvédekkel, nyomozókkal, a gyakorlati tapasztalattal rendelkező felsőoktatási oktatókkal, valamint a szakértőkkel folytatott konzultációk. A dolgozat elkészítése során sokat merítettem a saját ügyvédi tevékenységem során tapasztaltakból. A szlovák és cseh szakértői rendszer mélyebb megismerése érdekében 2017 szeptember – 2018 február között rendszeresen részt vettem a Masaryk Egyetem által szervezett, kifejezetten a Szlovákiában és Csehországban praktizáló igazságügyi szakértőknek szóló többnapos, kreditpontos képzéseken Prágában és Brűnnben, illetve 2018 szeptemberében Telčben. A kurzus során a szlovák és cseh szakértőkkel, egyetemi oktatókkal folytatott konzultáció szintén formálta az értekezés tartalmát. A dolgozatban felhasználtam a Széchenyi István Egyetem kezelésében lévő GINOP-2.3.4- 15-2016- 00003 azonosító számú projekt Kriminológia részprojektje keretében végzett kutatási eredményeimet is.

A disszertáció kizárólag az igazságügyi szakértői működéssel, az igazságügyi szakértői véleménnyel foglalkozik, az eseti szakértői véleményekre nem tér ki.

I.4. Az értekezés szerkezeti felépítése

A kutatási téma interdiszciplináris jellegéből következően a disszertáció alapvetően egyenként is értelmezhető, azonban szorosan egymásra épülő, egymásra ható tartalmi egységekből épül fel. A dolgozat fent részletezett céljai alapvetően meghatározza az értekezés struktúráját, a tárgyalt kérdéskörök sorrendjét.

Az értekezés felépítését alapjaiban határozta meg az általam választott jogi-minőségügyi megközelítésmód.

Az értekezés céljának, módszerének ismertetését tartalmazó I. fejezetet a bizonyításra vonatkozó alapvető ismeretek összefoglalását tartalmazó II. fejezet követi.

A bizonyítás és szakértői tevékenység összefüggéseit, a szakértői tevékenység és a büntetőeljárás alapelveinek metszéspontjait, továbbá a szakértőkre vonatkozó jogi szabályozás történeti vázlatát, a szakértői rendszer alapvető jellemzőit bemutató fejezet tartalmazza (III. fejezet). Ugyanebben a fejezetben rövid nemzetközi kitekintés is található a szakértői tevékenységre vonatkozó szabályozásról.

A szakértői tevékenység minőségével szembeni fokozott igények az 1990-es években az Amerikai Egyesült Államokból indultak ki, így a IV. fejezet ezen folyamat legfontosabb állomásainak bemutatásával indul, amit az ennek nyomán az Egyesült Királyságban is lezajlott reformtörekvések ismertetése követ. Ebben a fejezetben ismertetem részletesen a szakértői tevékenység színvonalának növelése, illetve az EU tagállamai közötti együttműködés szempontjából kiemelt jelentőségű, a bizonyítékok iránti kölcsönös bizalom érdekében tett erőfeszítéseket, továbbá a szakértői rendszer hazai reformkísérletét.

Az értekezés egyik központi része a V. fejezet és VI. fejezet amely a hazai szakértői tevékenység minőségügyi megfelelőségének biztosíték-rendszerét tekinti át, a

követelmények mélyreható elemzésétől a szükséges kritériumok biztosításán, át egészen a minőségi kontroll-mechanizmusokig. Az értekezés többi fejezeteinek terjedelméhez képest ez a tartalmi egység jóval bővebb. A fejezetek arányos hossza iránti igényt ugyanakkor felülírta az az általam messzemenőig szem előtt tartott szempont, hogy a szakértői vélemények minőségügyi szempontból legjelentősebb kérdéseit egy tartalmi egységben mutassam be. A dolgozat e körben meghatározza a szakértő személyére vonatkozó minőségi kritériumokat, elemzi a szakvélemény módszerét és következtetését. A fejezet részletesen ismerteti a szakértői tevékenység kontroll-lehetőségeit, ezen belül a szakvélemény jogalkalmazói értékelésének módszereit.

A VII. fejezet a szakvéleményekkel összefüggésben alkalmazott értékmérő szakkifejezések vizsgálatával indul, majd ezek rendszerezése, egységesítési kísérletek következnek. Ezt követően a dolgozat egyik fő célkitűzésének megfelelően a szakvélemények hitelt érdemlőségi modelljét vázoló fel, amely alapvetően az V. fejezet kutatási eredményeire támaszkodik.

A disszertáció VIII-IX. fejezetében az értekezés téziseit összegzem magyarul és angolul, továbbá javaslatokat fogalmazok meg a jogalkotó, a jogalkalmazó és az igazságügyi szakértők számára.

II. BIZONYÍTÁS BÜNTETŐÜGYEKBEN

II.1. A bizonyításelmélet alapfogalmai

A dolgozat hipotéziseinek tudományos szempontú vizsgálatához elengedhetetlen a bizonyításelmélet legfontosabb fogalmainak tisztázása. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az értekezés céljára, tárgyi hatályára figyelemmel kizárólag a fogalmak tömör összegzése indokolt, mellőzve a kérdéskör mély – esetenként vitás pontokat is tartalmazó – elemzését.

A hazai szakirodalomban több elfogadott nézet alakult ki a bizonyítás fogalmára vonatkozóan.

A *logikai felfogás* képviselői a bizonyítás logikai fogalmából indulnak ki, amely szerint a bizonyítás lényegében az igaz – már igazolt tételekből – premisszákból levont igazi zárókövetkeztetésben (konklúzió) és a logikai tevékenységben gyökerezik.¹³ Kiindulási pontjuk, hogy a büntetőeljárásban minden eljárásban résztvevő szervnek egy ún. „problémát” kell megoldania és a probléma megoldásához eljárási cselekmények – különböző műveletek, nyomok felkutatása, vizsgálat, bizonyítási kísérlet, a terhelt és tanú vallomásának értelmezése – és logikai műveletek elvégzése szükséges.¹⁴

A logikai felfogással szemben megfogalmazott leggyakoribb kritika, hogy a büntetőügyekben folyó bizonyítás túl szűk, egyoldalú meghatározásához vezet, az elmélet pedig teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy a bizonyítást jogi normák is szabályozzák, hogy nem tisztán logikai gondolati folyamat, hanem tapasztalati – gyakorlati tevékenységet igényel.¹⁵

A *processzuális irányzat* híveinek nézetei szöges ellentétben állnak a logikai megközelítéssel.¹⁶

¹³ ALFÖLDI, 2002. 3. o.

¹⁴ KIRÁLY, 2008. 241 – 242. o.

¹⁵ FENYVESI, et al., 2004. 212. o.

¹⁶ ALFÖLDI, 2002. 3. o.

A bizonyítás büntetőeljárás (processzuális) fogalma felöleli a büntetőjogilag – anyagi és eljárásjogi szempontból – jelentős tényeknek a törvényes bizonyítási eszközök és módszerek útján való megismerését (azaz tények felderítését), továbbá e tények megtörténtének a bizonyítási eszközökkel való igazolását.¹⁷ A processzuális irányzat képviselői abból indulnak ki, hogy a bizonyítás egy jogilag szabályozott cselekménysorozat.¹⁸

Tremmel elutasítja a bizonyítás processzuális felfogását. Szerinte ugyanis a bűnügyi bizonyítás nem csupán a bizonyítási jog „alkalmazása” illetőleg érvényesülése. Szerinte a tapasztalati tények egyértelműen azt mutatják, hogy a büntetőeljárásban folyó bizonyítás nem csupán jogilag szabályozott tevékenység, hanem olyan tartalmi oldallal rendelkező folyamat, amelynek a jog csak bizonyos keretet és garanciákat tud biztosítani.¹⁹

A *kriminalisztikai irányzat* kiindulási pontja, hogy a kriminalisztika a bizonyítékok keletkezésének és tükröződéseinek törvényszerűségeit, azok megszerzésének és felhasználásának legcélravezetőbb módszereit és eszközeit kutatja, valamint bocsátja a jogalkalmazás rendelkezésére.²⁰ A kriminalisztika analitikus módon jár el, és a múltat helyezi a középpontba, számára az a legfőbb kérdés, hogy hogyan lehetséges a büntetőjogi jelentőséggel bíró múltbeli eseményt az igazságszolgáltatás érvényesítése során meghozandó döntés érdekében rekonstruálni.²¹

Tremmel a bizonyításfogalommal kapcsolatos szakirodalmi álláspontokból – mintegy közvetett összefoglaló kritikaként – az alábbi tanulságokat vonja le:

1. A bizonyítás bonyolult, sokoldalú jelenség, ezért csak az egy oldalát kiemelő, metafizikus meghatározás nem lehet teljes.
2. Ha a bizonyításnak nem tárjuk fel a döntő lényegét, akkor az egyes – egyébként lényegi – ismérveket nem tudjuk összefogni, egységbe vonni.
3. A bizonyítás döntő lényege csak dialektikus módon ragadható meg, a bizonyítás sajátos viszony-és folyamatjellegének feltárásával.

¹⁷ CSÉKA, et al. 2006. 189. o.

¹⁸ ALFÖLDI, 2002. 3. o.

¹⁹ TREMMEL, 2004. 56. o.

²⁰ GARAMVÖLGYI, 1961. 13. o.

²¹ FINSZTER, 2006. 70 – 71. o.

4. A lényegi ismérvek funkcionárius (teleologikus) és strukturális (genetikus) kiegészítő módszerrel is kifejezhetők.²²

II.2. A bizonyítás büntetőeljárásbeli fogalma

Móra Mihály szerint a büntetőeljárásjogi értelemben vett bizonyítás a jogilag jelentős, közelebbről az eldöntendő büntetőügyben a büntetőjog és a büntető eljárásjog szempontjából jelentős tényekre vonatkozik. Továbbá, azoknak az eljárási cselekményeknek és jogviszonyoknak az összessége, amelyek arra irányulnak, hogy az ügydöntő hatóság (a nyomozás során a nyomozó hatóság, a büntető perben a bíróság) a büntetőügy eldöntéséhez szükséges tényeket következtetés útján az objektív valóságnak megfelelően megállapítsa.²³

A bizonyítás általános fogalmát Tremmel a következőképp ragadja meg: „*A bizonyítás a büntetőeljárásban annak alapvető tartalmi oldalát alkotó közvetett és komplex megismerési folyamat. A bizonyítás a büntetőeljárásban olyan megismerési folyamat, amely egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbéli tényállásnak, az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására, utólagos rekonstrukciójára irányul és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik.*”²⁴

II.3. A bizonyítás célja

A bizonyítás során a cél mindig a múltbéli esemény megismerése, illetve megismertetése.²⁵

A büntetőeljárásban a bizonyítás célja a valósághű tényállás feltárása annak érdekében, hogy a hatóságok megalapozottan tudjanak állást foglalni a bűncselekmény megtörténtéről, illetve a terhelt büntetőjogi felelősségéről. A bizonyítás e cél

²² TREMMEL, 2006. 59. o.

²³ MÓRA – KOCSIS, 1961. 663. o.

²⁴ TREMMEL, 2006. 59. o.

²⁵ KIRÁLY, 2003. 222. o.

szolgálatában eszköze is a büntetőeljárásnak, mivel a bizonyítás, mint folyamat a bizonyítékok felkutatását, összegyűjtését, rendszerezését és értékelését is jelenti.²⁶

II.4. A bizonyítás alanyai

A bizonyítás alanyai azok a hatóságok és magánszemélyek, amelyek/akik a büntetőeljárás céljainak megvalósítása érdekében a törvényben előírt vagy megengedett bizonyítási tevékenységet végzik vagy abban közreműködnek.²⁷

II.5. A bizonyítás tárgya: ténybizonyítás a büntetőeljárásban

A bizonyítás tárgyát az a tény (azok a tények) jelenti, amelyet (amelyeket) a bizonyítás során bizonyítani kell.²⁸ A tény szó a latin factum szóból ered, amely köznapi használatban tettet vagy a cselekedetet jelöli, a jogi szaknyelvben a tény, cselekmény megjelölésére szolgál.²⁹ A tényekhez, mint önmaguk által meghatározott dolgokhoz a megismerésen keresztül juthatunk el.³⁰

A büntetőeljárásban a bizonyítás tárgya általában mindaz a ténykörülmeny, melynek megállapítása a büntetőeljárás során teendő valamely intézkedés vagy hozandó határozat előfeltétele.³¹ A tény fogalmát Varga Csaba a következőképpen fogalmazza meg: a tény az emberi megismerő birtokbavételt kifejező relacionális kategória, a megismerő emberi tudat által kialakított olyan értelmezési keret, amely az anyagi valóság létező erővonalainak rendeződései elveinek feltárásához és leírásához e valóság mozgásában megnyilvánuló jegyeit tükröző kategóriákat alkalmaz a megismerési folyamatban.³² E meghatározást Bócz Endre is irányadónak tartja, mert e keret alkalmazásával körülírható az objektív anyagi valóság bármely olyan egyedi jelensége, amely térben, időben és okozati kapcsolataiban meghatározható. A tény tehát objektív kategória, azaz attól függetlenül létezik, hogy az emberi tudat tudomást

²⁶ BODOR, et al., 2008. 261.o.

²⁷ VIDA, 2006. 160. o.

²⁸ KIRÁLY, 2003. 224. o.

²⁹ GYÖRKÖSY, 1994. 218. o.

³⁰ ROKOLYA, 2013/. 39. i.

³¹ ELEK, 2014. 27. o.

³² VARGA, 1989. 193. o.

szerez-e róla, és anyagi természetű, mert az anyagi világ része, és ezért kimeríthetetlen, mert egymásba fonódó, egymást átható anyagi struktúrák egysége.³³

Tremmel Flórián szintén a tények objektív voltát hangsúlyozza. Kiemeli, hogy a bűnügyekben azok az objektív jelenségek, amelyeket fel kell deríteni, meg kell állapítani, túlnyomó részt múltbeli és ontológiai (léttani) jelenségek, mert éppen a létükhöz vagy hiányukhoz (nemlétükhöz) fűződnek büntetőjogi következmények.³⁴

A bizonyítás tárgyához szorosan kapcsolódik a relevancia kérdésköre.

II.6. Relevancia és bizonyító erő

A Be. szerint a büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valósághű tényállásra alapozza.³⁵ A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárási jogszabályok alkalmazásában jelentősek.³⁶

Nem kell bizonyítani azokat a tényeket,

- a) amelyek köztudomásúak,
- b) amelyekről az eljáró bíróságnak, ügyészségnek, illetve nyomozó hatóságnak hivatalos tudomása van, vagy
- c) amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben, együttesen elfogadja.³⁷

Erdei szerint „*Evidensnek látszik, hogy a szakszerű és racionális tevékenységben irreleváns tényekre nem lenne szabad energiát fektetni.*“³⁸ Mégis, a túlbizonyítás jelensége mindennapossá vált a hazai büntetőeljárásban. A túlbizonyítás a büntetőperben azt jelenti, amikor a hatóság/bíróság olyan tények megállapítása érdekében vesz fel bizonyítást, amelyek a büntetőjogi felelősség megállapítása tekintetében érdektelenek. Túlbizonyítás az is, amikor a tényállás megállapításához kevesebb bizonyítási eszköz beszerzése is elégséges lenne. Utóbbi lehet „alkalmatlan bizonyítási eszköz“ is - amikor az adott bizonyítási eszközből az adott tényállás

³³ BÓCZ, 2006. 84-85. o.

³⁴ TREMMEL, 2006. 73. o.

³⁵ Be. 163. § (2) bek.

³⁶ Be. 163. § (1) bek.

³⁷ Be. 163. § (4) bek.

³⁸ ERDEI, 1987. 162. o.

megállapítása szempontjából nem várható érdemi bizonyíték-, de sokkal gyakoribb jelenség a bizonyítási eszközök halmozása. Szükségtelen például a lopás tárgya értékének szakértő általi megállapítása, ha rendelkezésre áll a számla, tanúk/sértett vallomása a lopáskori állapotról, és a vásárlás és bűncselekmény között eltelt rövid idő miatt nem lehet érdemi értékcsökkenésről beszélni.

Tremmel szerint a túlbizonyítás nemcsak a költségek növekedése és az ügyek elhúzódása miatt aggályos, hanem mert a büntetőjogilag releváns tett és tettes jogerős megállapításához gyakorlatilag felesleges (elhanyagolható) mozaikok, aggályok sorozata kapcsolódik hozzá. Egyszerű hasonlattal élve: ha valakinek 2-3 órája van, az rendszerint határozottabban ismeri fel a pontos időt, mint akinek százas nagyságrendben állnak rendelkezésére a működésben lévő órák.³⁹

Ahhoz, hogy a releváns bizonyítás és túlbizonyítás közötti határvonalat megvonjuk, a relevancia fogalmának meghatározása szükséges. Erdei szerint a relevancia számos dologtól függ, így a bizonyításra használt tény relevanciáját elsősorban nem magának a ténynek egy inherens tulajdonsága, hanem a bizonyítandó tényhez való viszonya határozza meg.⁴⁰ Kertész szerint a relevancia a bizonyíték kapcsolatainak olyan jellege, amely őt a többi bizonyítékkal is összekötve alkalmassá teszi a bizonyítandó tények objektív igazságának megfelelő megállapítására.⁴¹

A dolgozat szempontjából kiemelt jelentőség van a bizonyító erő fogalmának is. A bizonyító erőnek a magyar szakirodalomban leggyakrabban idézett meghatározása Móra Mihálytól származik. Eszerint „*a bizonyítási eszköznek azt a tulajdonságát, amely a büntetőeljárás során eljáró hatóságokat, főleg a bíróságot meggyőződésében befolyásolni alkalmas, bizonyító erőnek hívjuk. Ez például a tanú hiteltérdemlőségén, a szakértő elfogulatlanságán, szaktudásán, véleményének kifogástalanságán nyugszik.*”⁴² Katona Géza arra mutat rá, hogy a bizonyításra felhasznált bizonyító tény erejét elsősorban igaz vagy valótlan voltuk, mint objektív elem határozza meg, de a meggyőződés kialakításában nem mellékes tényező az a megállapítás sem, amely az

³⁹ TREMMEL, 2006. 93. o.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ KERTÉSZ, 1972. 399-400. o.

⁴² MÓRA – KOCSIS, 1961. 268. o.

illető bizonyítékforrás hiteltérdemlőségének értékelése során adódik.⁴³ Erdei szerint nem követünk el hibát akkor, ha a bizonyító erő megítélésének lényegét a bizonyítékok egymáshoz való viszonyításában keressük, ugyanakkor a bizonyítéknak akár a relevanciáját, akár pedig az igazságtartalmát az egyes bizonyítékot magát jellemző tényezőként kezeljük.⁴⁴

Erdei az alábbi következtetéseket vonja le:

1. A bizonyító erő a bizonyítékok értékelését végző személynek a belőlük megállapítható tények helytállóságát illető belső meggyőződésével van összefüggésben, s lényegileg – a többségi álláspont szerint – a hiteltérdemlőség adja az alapját.
2. A bizonyító erő megítélését a szerzők általában a bizonyítékok egymással összevetett értékelésével fűzik össze.
3. A relevancia nem függ a bizonyíték tényleges igazságtartalmától – tartalmilag valótlán, sőt hamis bizonyíték is lehet releváns. Ha a relevancia nem áll fenn, a bizonyíték igazságtartalma a bizonyítás számára érdektelenné válik.⁴⁵

Dolgozatom témája szempontjából fentiek alapján kiemelésre érdemesek az alábbi megállapítások. Egyrészt, a szakértő számára feltett kérdésnek relevánsnak kell lennie, másrészt a szakvéleménynek releváns bizonyítékot kell szolgáltatnia. Ezeket a körülményeket a kirendelőnek kell megítélnie. Fontos az is, hogy a szakvélemény hiteltérdemlősége és a relevancia + bizonyító erő szoros, de bonyolult kapcsolatban állnak egymással, hiszen csak a hiteltérdemlő szakvélemény képes pótolni a kirendelő különleges szakértelmét, azaz csak a hiteltérdemlő/aggálytalan szakvélemény szolgáltat olyan bizonyítékot, amely bizonyító erővel rendelkezik. Fordítottan ez nem igaz, a bizonyító erő hiányát okozhatja pl. a relevancia hiánya, ilyen esetben viszont a szakvélemény hiteltérdemlősége ettől függetlenül megmarad, még akkor is, ha a tényállás megállapításában végül nem kaphat szerepet.

⁴³ KATONA, 1964. 97. o.

⁴⁴ ERDEI, 1987. 183. o.

⁴⁵ Uo.

II.7. Bizonyítási eszközök és a bizonyítékok

A bizonyítás eszközei a tanúvallomás, a terhelt vallomása, a szakvélemény, a pártfogó felügyelői vélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz (ideértve az iratot és az okiratot is), és az elektronikus adat.⁴⁶

A bizonyítási eszközt a szakirodalomban a bizonyítékok forrásának is nevezik, minthogy ebből ered a bizonyító tény.⁴⁷

A bizonyítási eszközök nagyon szoros összefüggésben vannak a bizonyítékokkal: egyfelől általában nincs bizonyíték bizonyítási eszköz nélkül, másfelől pedig a bizonyítási eszköz léte sajnos meglehetősen gyakran nem jelenti elfogadható, hiteltérdemlő bizonyíték meglétét is. A bizonyíték nélküli bizonyítási eszköz egyáltalán nem ritka jelenség.⁴⁸

A bizonyítékok a büntetőeljárásban a ténybizonyítás döntő elemeit alkotó konkrét és potenciális adatok. Azaz, a bizonyítékok a büntetőeljárásban olyan adatok, amelyek büntetőjogilag releváns tényre vonatkoznak, amelyeket törvényes forrásból szereztek be, s éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatók (alkalmasak) a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására, utólagos rekonstrukciójára.⁴⁹

Az értekezés célkitűzéseire figyelemmel nem lehet a dolgozatot olyan elméleti kérdések részletes ismertetésére kiterjeszteni, mint a bizonyíték és bizonyítási eszközök, stb. fogalmi körül kialakult vita a hazai szakirodalomban. Utalok azonban arra, hogy e körben Kertész Imre és Tremmel Flórián nézeteihez csatlakozom, akik a bizonyíték és bizonyítási eszköz elválaszthatatlanságát hangsúlyozzák. Kertész szerint a ténybeli adat és a bizonyítási eszköz szoros egységet alkot, viszonyuk a tartalom és a forma, a lényeg és jelenség viszonya, a külön-külön tárgyalásukat csak az analízis módszereként alkalmazott gondolati absztrakció teszi lehetővé.⁵⁰ Tremmel

⁴⁶ Be. 165.§

⁴⁷ KIRÁLY, 2003. 227. o.

⁴⁸ TREMMEL, 2006. 67. o.

⁴⁹ TREMMEL, 2006. 79. o.

⁵⁰ KERTÉSZ, 1972. 54. o.

megfogalmazását elfogadva, adatforrás nélküli adatok nincsenek, a büntetőeljárásban csak az adatforrás, még hozzá a törvényes adatforrás és az adat, mégpedig a büntetőjogilag releváns tényre vonatkozó adat képez együtt bizonyítékot.⁵¹

II.8. A kriminalisztika szerepe a bizonyításban

A kriminalisztika fontos feladatot tölt be azáltal, hogy különböző tudományos területek állandóan fejlődő módszereit a bűnmegelőzésben és bűnüldözésben történő felhasználására összegyűjti, továbbítja, adaptálja, illetve a sajátos igényeknek megfelelően továbbfejleszti.⁵²

A büntetőeljárás során végzett tényállás-megállapítással kapcsolatban fontos, de egyben bonyolult feladat az egyes jogi és kriminalisztikai szabályok megegyező, de bizonyos vonatkozásban esetenként eltérő szempontjainak érvényesítése. Így a büntetőeljárás szerkezetéből adódóan a bizonyítékok érdemi értékelése során a jogi alapelvek tekinthetők elsődlegesnek (ezek közül az in dubio pro reo elvét emelhetjük ki). Ez azonban nem változtat azon, hogy a tényállás valamely részlemét természettudományos módszerekkel vizsgáló analitikusnak a lelet objektív közlése a kötelezettsége. A bizonyítékértékelés jogi elvei a bizonytalanságot kifejező szakvélemények jogalkalmazói értékelése során érvényesülhetnek.⁵³

II.8.1. A kriminalisztika terminológiája

A kriminalisztika mai értelemben vett fogalmának közvetlen kialakulása Jagemann német jogtudós és Hanns Gross osztrák büntetőjogász munkásságához köthető. Gross úttörő jellegű művének, az 1893-ban megjelent „Vizsgálóbírói kézikönyv“-nek kiemelkedő érdeme, hogy a korabeli új technikai, tudományos vívmányok felhasználásával és a szakértői területek széleskörű ismertetésével lényegesen növelte a „vizsgálattan“ interdiszciplináris jellegét.⁵⁴

⁵¹ TREMMEL, 2006. 32. o.

⁵² KATONA, 2002. 49. o.

⁵³ KATONA, 2002. 74. o.

⁵⁴ KATONA, 2002. 35. o.

Gross művét már röviddel megjelenése után magyarra fordították. Figyelmet érdemel, hogy a mű „Vizsgálóbírói kézikönyv“ helyett „A bűnügyi nyomozás kézikönyve“ címen jelent meg. Ezt követően évtizedeken keresztül a magyar szakirodalomban kizárólag a „nyomozástan“ vagy a „bűnügyi“ megjelölést alkalmazták.⁵⁵

A nyomozástan fogalmának alkalmazása a 20. század második felében visszaszorult, de nem tűnt el teljesen. Magyarországon kezdetben a kriminalisztika fogalmát a Franz Liszt féle átfogó értelmezésben kezdték használni, a büntetőjogi tudományok egész rendszerét értve alatta.⁵⁶ A kriminalisztika szűkebb értelmezése is rövid idő múlva megjelent a magyar szakirodalomban. Később a kriminalisztika megjelölést a nyomozástan szinonimájaként alkalmazták.⁵⁷

Mára egységesnek tűnik a szakirodalom abban, hogy a kriminalisztika lényegét tekintve főként gyakorlati – és kisebb részben – elméleti nyomozástan, azaz a bűnügyi tudományok azon ága, amely a bűncselekmények felderítésének és bizonyításának eszközeit és módszereit tárja fel, alkotja meg, rendszerezi és alkalmazza normatív jogi kereteken belül.⁵⁸

Katona Géza 2002-ben hívta fel rá a figyelmet, hogy megnövekedett az egységes kriminalisztikai terminológia jelentősége, és a terminológiai kifejezések idegen nyelvekből történő átvételénél állandóan fennáll a tévedés lehetősége.⁵⁹

Az európai kontinentális, illetve az angolszász jogrendszer talaján álló országokban a bűnüldözés háttéréként alkalmazott tudománystruktúrát, beleértve a kriminalisztika fogalmát is, sokban eltérő terminológia jellemzi. Fenyvesi kiemeli, hogy az amerikai eredetű angolszász felfogás forenzikus tudománya, a „forensic science“ a krimináltechnika tartalmát fedi le, és a kriminalisztika, mint terminus technikus kifejezés mögött a forenzikus tudományok, a „forensic sciences“-nek csak egyik ága húzódik meg, amely specifikusan legfőképpen a helyszíni szemlén fellelhető fizikai

⁵⁵ uo.

⁵⁶ FALUSI, 1914. 182. o. idézi KATONA, 2002. 36. o.

⁵⁷ KATONA, 2002. 37. o.

⁵⁸ FENYVESI, 2017. 19. o.

⁵⁹ KATONA, 2002. 37. o.

bizonyítékok tudományos összegyűjtésével és vizsgálatával foglalkozik.⁶⁰ A szerző azonban kiemeli azt is, hogy az utóbbi évtizedben bizonyos fajta közeledés és kölcsönös egymásrahatás, tartalmi egységesülés, mondhatni konvergencia figyelhető meg a kontinentális és angolszász megközelítés között.⁶¹

Fenyvesivel egyetértve meglátásom szerint megállapítható, hogy ugyan fogalmi eltérések vannak a bűnüldözés-tudomány kontinentális és angolszász felfogása között, azonban a tárgyai és céljai ugyanazok, tartalmuk pedig összhangban van egymással.

Tendenciaként állapíthatjuk meg tehát, hogy a felfogások közötti merev határok fokozatos leomlásának lehetünk tanúi, napjainkat már a kölcsönös egymásra hatás jellemzi.⁶² Mindazonáltal a terminológiai eltérések sok esetben nehezítik a bizonyítás szabályaival foglalkozó kutatók munkáját.

A kriminalisztika – mint ténytudomány - széleskörű kapcsolatrendszerrel bír. Fenyvesi e körben a bűnügyi tudományokat,⁶³ műszaki- és természettudományokat,⁶⁴ és társadalomtudományokat⁶⁵ különbözteti meg.⁶⁶ A kriminalisztika nemcsak úgy jellemezhető, mint a legfőképpen természettudományi ismeretek alapján beszerzett és vizsgálat közvetett bizonyítékok egyre bővülő tárháza, hanem úgy is a legkülönbözőbb szakmai ismeretek, általában a tudományágak bevonása, integrálása, transzplantációja a bűncselekmények felderítésébe.⁶⁷ Az értekezésben a kriminalisztika fogalom alkalmazásánál ezt a tényt vettem alapul.

A dolgozatban a kriminalisztika és a forenzikus (bűnügyi) tudományok, illetve a kriminalisztikai-, és forenzikus eljárások fogalmi megkülönböztetését témám szempontjából nem tartom indokoltnak, így e terminusokat szinonimaként használom.

⁶⁰ FENYVESI, 2017. 21. o.

⁶¹ uo.

⁶² uo.

⁶³ büntetőjog, büntetőeljárásjog, kriminológia, viktimológia, büntetés-végrehajtási jog, kriminálpszichológia, igazságügyi orvostan

⁶⁴ kiemelten: biológia, kémia, fizika, műszaki (mérnöki) tudományok, matematika (matematikai logika), informatika (információ-elmélet), kibernetika, híd- vagy komptudományok

⁶⁵ filozófia, pszichológia, logika, szociológia, pedagógia, statisztika, archeológia, rendszertudomány

⁶⁶ FENYVESI, 2017. 24-34. o.

⁶⁷ FENYVESI, 2017. 34. o.

Ahol a kontinentális és angolszász megközelítés éles elhatárolása szükséges, ott természetesen erre utalni fogok.

III. A SZAKÉRTŐ ÉS SZAKVÉLEMÉNY SZEREPE A BIZONYÍTÁSBAN

III.1. Rövid történeti összefoglaló

A szakértő a történelem korai időszaka óta résztvevője az igazságszolgáltatásnak. Természetessé teszi ezt az olyan ügyek gyakorisága, amelyeknek eldöntéséhez a határozathozatalra hivatott személy vagy személyek ismeretei nem elegendők.⁶⁸

Székely János megállapította, hogy a római jogba a polgári peres eljárás területén hatolt be legkorábban a szakértői bizonyítás.⁶⁹ Orvosszakértő igénybevételére a katonai szolgálatra alkalmatlanság kérdésében kerülhetett sor, műszaki szakértőket a lakásbérleti díj megállapítása érdekében, valamint ingatlanok határainak a fölmérői meghatározása alkalmazták.⁷⁰ A büntető peres eljárást illetően hallgatnak a források, amiből azonban nem következik, hogy a praxis e téren ne vett volna szakértőket igénybe. A polgári peres eljárás vívmányai szükségképpen meg kellett, hogy termékenyítsék a büntető ítélkezési gyakorlatot is.⁷¹

Székely szerint: *„Csupán a középkori pandektajogban – az olasz praktikusok munkássága nyomán – lett a szakértő nyilatkozata a büntető eljárás bizonyítékai sorában önállóvá, mint különleges bizonyítási eszköz. A pandektajogban a szakértő lassanként, fokozatosan vált ki a tanúk köréből, mint a büntető eljárásnak olyan szereplője, akinek funkcióját a bíróhoz látták hasonlíthatónak. Mint Bartolus mondta: nyilatkozatuk inkább bírói döntés, mint tanúvallomás („illud magis iudicium quam testimonium est”).”⁷²*

⁶⁸ ERDEI, 1987. 9. o.

⁶⁹ SZÉKELY, 1959. 5. o.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Uo.

⁷² Uo.

A pandektajogban a szakértőt ténybírónak ("iudex facti") nevezték, minthogy a bírónak nem volt lehetősége arra, hogy a szakértői véleménnyel szemben fenntartásait kifejezésre juttassa.⁷³

Angliában korán kifejlődött az a gyakorlat, hogy a bíró megbízható szakembereket (competent and honest persons) vont be az eljárásba annak az érdekében, hogy különleges ismereteik alapján szakszerű felvilágosításokkal szolgáljanak neki, mint „amici curiae” (...) később (...) a coroner bíróságába (coroner’s jury) halottszemlék alkalmával orvosokat vontak be, sőt a coroner tisztségét gyakran orvosok töltötték be. Ezeknek a szakembereknek a tevékenysége azonban csak a vádló tájékoztatására szolgált. A coroner által végzett vizsgálatnak – jóllehet bírói eljárási formák keretei között folytatták le – az ítéldbíróság előtti bizonyító eljárásban nem volt hatálya, és az ilyen vizsgálatban eljáró szakértő a tárgyaláson csak tanú lehetett, feltéve, hogy valamelyik fél megidézte (expert witness).⁷⁴

Székely szerint hazánkban a szakértői bizonyítás első nyomai Nagy Lajos és Mátyás uralkodása idejéből valók.⁷⁵

Botos Gábor szerint a magyar büntetőeljárási jogban, pontosabban szokásjogi úton a magyar büntetőeljárási jogalkalmazásban először a Praxis Criminalis⁷⁶ tartalmazott – későbbi megnevezéssel – szakértőről, s annak alkalmazásáról szóló tételes jogi szabályt. Botos szerint a Praxis Criminalis az élet, a testi épség és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében kötelezővé tette, hogy a bíróság szakértőt vegyen igénybe.⁷⁷ Ennek ellentmond a Bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: Bp.) javaslatának indokolása, miszerint „*A Carolina nem tartalmaz még általános intézkedést, csak az emberi élet elleni büntettnél rendeli el a szakértők alkalmazását.*”⁷⁸

⁷³ KENGYEL, 2008. 315. o.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ SZÉKELY, 1967. 21. o.

⁷⁶ Forma processus iudicii criminalis seu P. III. Ferdinánd császár alatt Bécsben 1656 dec. 30. http://www.kislexikon.hu/praxis_criminalis.html#ixzz59SFBwTdE

⁷⁷ BOTOS, 2010. 71. o.

⁷⁸ 1896. évi XXXIII. törvény a bünvádi perrendtartásról indokolás XIV. fejezet

III.1.1. A szakértői diszciplínák fejlődéstörténeti vázlata

A szakértői diszciplínák kialakulásának története természetesen összefonódik az alaptudományok fejlődésével. Addig, amíg a tudományfejlődés viszonylag alacsonyabb lépcsőfokán a perbeli bizonyításban lehetőség nyílt egyes alkalmazott módszerek ad hoc átvételére, a tudományfejlődés magasabb fokán a bűnügyi tudományrendszernek természettudományos alap kutatásokra és technikai kísérletekre kellett vagy kellett volna kidolgozni saját metodikáját vagy metodológiáját.⁷⁹

Terjedelmi okokból, illetve a dolgozat szorosán vett témáját tekintve nem céлом a szakterületenkénti részletes tudománytörténet ismertetése, így csak néhány sarokpontra hívom fel a figyelmet bizonyos szakterületeken. Szükséges ehhez hozzátenni azt is, hogy a szakterületek modernkori differenciálódására figyelemmel nem minden esetben lehet éles határokat húzni az egyes tudományos eredmények között aszerint, melyik diszciplína fejlődését segítette elő. Az egyes szakterületek határainak kijelölése ugyanis a tudományterületi besoroláson kívül számos egyéb tényezőtől is függ. Valamennyi szakterület esetében alapos kutatást igényel a fejlődéstörténet felvázolása, ez véleményem szerint nem lehet témája egy alapvetően jogtudományi doktori disszertációnak. Így, jelen cím alatt csupán példaként hozok fel olyan tudományos felfedezéseket, amelyek hatást gyakoroltak az igazságügyi szakértői tevékenységre.

Az 1800-as évek közepén és 1900-as évek elején sok biológus, fizikus, kémikus, orvos stb. járult hozzá szakterületek fejlődéséhez. A természettudományos ismeretek fejlődésével párhuzamosan zajlik a szakértői diszciplínák, lehetőségeik, módszereik fejlődése.

Ha a kriminalisztikai szakterületeket nézzük, Alphonse Bertillon alkotta meg az első antropometrikus személyazonosító rendszert, majd az osztrák Hans Gross, a „kriminalisztika atyja” vezette be és tette elismertté a kriminalisztika fogalmát. Röviddel ezután Galton kiadta az ujjnyomokról szóló könyvét, mint az új személyazonosító rendszer alapját. Goddard 1920-ban publikálta első összefoglaló

⁷⁹ KATONA, 1977. 29. o.

kötetét a lőfegyverek összehasonlításáról. Osborn a dokumentumok elemzésében alkotott alapművet.⁸⁰

A személyazonosítás területén folytatott kutatások sokat jelentettek a kriminalisztika alapjainak lefektetése szempontjából.⁸¹ Fenyvesi Csaba öt mérföldkövet emel ki a kriminalisztika fejlődéstörténetében:⁸²

1. Ujjnyom-ujjnyomat alapú személyazonosítás (1900-1910)
2. Vérazonosítás (1920-1930-as évek)
3. Neutronaktivizációs elemző azonosítás (1930-1940-es évektől)
4. DNS-alapú azonosítás (1986-tól)
5. Digitális adatok a ténymegállapítás szolgálatában (1990-es évektől)

Edmond Locard 1920-ban alkotta meg a bűnügyi tudományok alapelvét, mi szerint „minden érintkezés nyomot hagy”. Tehát a tettest, az elkövetés helyét, az elkövetés eszközét és tárgyát összekötik a fizikai érintkezéskor cserélt (mikro)anyagmaradványok. Az anyagcsere maradványai lehetnek akár olyan parányiak, hogy a kimutatáshoz szükséges műszereink még nem elég érzékenyek, vagy hosszabb távon az átadott anyag megsemmisül, de attól függetlenül, hogy képesek vagyunk-e a tudomány jelenlegi állása mellett kimutatni, az anyagok cseréje megtörténik.⁸³

Európában természettudományos alapokon nyugvó igazságügyi elmekórtanról a tudományos pszichiátria kialakulásától, vagyis a XVIII. század második felétől beszélhetünk.⁸⁴

A 19. század végén híresültek el a törvényszéki orvostan első látványos eredményei.⁸⁵ Az 1910-es években Landsteiner felfedezte a vércsoportokat, Lattes pedig a megszáradt vérből nyert vértípusokat.⁸⁶ A biológiai minták szakértői vizsgálata terén az áttörést a DNS egyes változékonny szakaszainak vizsgálatát lehetővé tevő „DNS-

⁸⁰ TREMMEL, et al., 2009. 41. o.

⁸¹ KÁRMÁN, 2012. 71. o.

⁸² FENYVESI, 2017. 57. o.

⁸³ ILLÉSI, 2008 [megtekintve: 2017.12.01.]

⁸⁴ SÓTONYI, 2009.102. o.

⁸⁵ THORNWALD, 1969. 99. o.

⁸⁶ TREMMEL, et al., 2009. 41. o.

ujjlenyomat” technika kidolgozása jelentette 1985-ben. A kriminalisztikai gyakorlatban évtizedeken át sikeresen használt szerológiai vizsgálatok alkalmazása számtalan biológiai anyagmaradvány típus esetén korlátokba ütközik. Ezzel szemben a napjainkban használatos PCR-alapú DNS polimorfizmus vizsgálatok gyakorlatilag valamennyi biológiai anyagmaradvány típuson eredményesen alkalmazhatók.⁸⁷

Viszonylag fiatal területnek számít az informatika, és az újonnan szerveződő törvényszéki informatika.⁸⁸ És éppen az informatika fejlődése az, amely akarva-akaratlanul valamennyi szakértői diszciplínára hatást gyakorol.

III.1.2. A szakértő és szakvélemény kontrollja a hazai jogtörténetben

A dolgozat témájára figyelemmel a jogtörténeti összefoglalót a szakértőkkel és szakvéleményekkel szemben támasztott követelményekre, illetve a szakvélemények jogalkalmazói kontrolljára szűkítem.

Az 1843. évi törvényjavaslat „műértőknek” nevezte a szakértőket. A javaslat általános szabálya két szakértő alkalmazását írta elő, a szakértőknek függetleneknek kellett lenniük.⁸⁹ A 112. § azt is kimondta, hogy *„Ha ezen vélemény homályos, határozatlan, vagy épen tökéletlen; nem különben, ha önmagával, vagy egyéb a vizsgálat folytán kiviláglott ténykörülmenyekkel ellenkezik, vagy ha a vélemény a kifejtett előtételekből nem következnek: ezen nehézségek elhárítására a bűnvizsgáló bíró vagy újra kihallgassa a műértőket vagy másokat alkalmazzon.”*

Az ideiglenes bűnvádi eljárásról szóló 1872. évi törvényjavaslat⁹⁰ szerint: *„Oly esetekben, melyekben a valóság megállapítására különös szaktudomány, művészeti vagy iparképzettség szükséges, a bíró a tárgy minőségéhez, fontosságához, valamint a vizsgálat ágaihoz képest egy vagy több szakértőt köteles alkalmazni.”*⁹¹

⁸⁷ PÁDÁR, 2000

⁸⁸ Bővebben lásd: MÁTÉ, 2017

⁸⁹ 1843-i büntetőjogi javaslatok

⁹⁰ Törvényjavaslat a Pest kir. tábla területén létező törvényszékek illetőségéhez tartozó bűnvádi eljárás ideiglenes szabályozásáról, Pest 1872

⁹¹ ideiglenes bűnvádi eljárásról szóló 1872. évi törvényjavaslat 55. §

A Bp. a szakértőkről szóló rendelkezéseket kifejezetten összekötötte a bírói szemle szabályaival: „*Ha bűnvádi ügyre nézve fontos ténykörülmények megállapítására vagy felderítésére személyes megfigyelés szükséges: bírói szemlét kell tartani. Amennyiben a szemlével megállapítandó tények felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges: szakértők alkalmazandók.*”⁹² A Bp. szerint, ha az első- és második körben alkalmazott szakértők véleményei ellentmondásokkal terheltek, hiányosak voltak, helytelen következtetéseket tartalmaztak, vagy a vélemények helyességéhez nyomatékos kétség fért, úgy a szakértők felvilágosító nyilatkozat adására voltak kötelesek; ennek eredménytelensége esetén további szakértőket kellett igénybe venni. A nyilatkozat funkciója adott, általános részleteit azonban a Bp. nem tartalmazza, de hatókörét jelzi azon felfogás, amely a szakértőt nem tekintette ténybírónak, akinek a véleménye a bírót kötné.⁹³

Az orvosi és vegyészeti kérdésekben ekkor jelent meg a felülvizsgálat lehetősége, ami a korábban eljáró szakértők személyétől függően egy-, vagy két fokozatú lehetett. Így végső soron, „ha a bíróság kétségeit ez a vélemény sem oszlatta el”, az 1890. évi XI. törvénycikkkel létrehozott, orvos-szakértőkből álló ún. igazságügyi orvosi tanácshoz kellett fordulni; ellentét hiányában lehetett fordulni. A szakvélemények ütköztetésére tehát széles körben kerülhetett sor.⁹⁴ A bírói mérlegelés terjedelmét árnyalta azonban az a jogorvoslati döntés, amellyel egy nyilvánvaló anatómiai tévedés folytán ellentétes szakvélemények esetén is az igazságügyi orvosi tanács véleményének kikérését tartotta szükségesnek a fellebbviteli bíróság.⁹⁵

Az 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról bizonyos feltételek esetén megengedte az ellenőrző szakértő közreműködését. A törvény mellőzte a szakvélemények közötti ellentét feloldásának szabályozását, pusztán az újabb szakértő bevonásának lehetőségét adta meg azzal a megkötéssel, hogy miniszteri rendeletben szabályozhatták a korábbi véleményt közvetlenül felülvizsgáló szervet.⁹⁶

⁹² BALLA, 2012. 25. o.

⁹³ ANGYAL, 1915. 335. o.

⁹⁴ GRÓSZ, 2014. 157. o.

⁹⁵ 1907. június 18-i 5881. számú eseti döntés, idézi GRÓSZ, 2014. 157. o.

⁹⁶ GRÓSZ, 2014. 157. o.

A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény módosításáról szóló 1954. évi V. törvény szerint, ha a szakvélemény homályos, hiányos, önmagával vagy más bizonyított tényekkel ellentétesnek látszik, vagy helyességéhez egyébként nyomatékos kétség fér, a szakértő tartozik a szükséges felvilágosítást megadni; ha pedig ez nem vezet eredményre, más szakértőt kell véleményadásra felhívni. Ha így sem lehet a kérdést tisztázni, szakértői testület felülvéleményezése következik.⁹⁷ E törvényben - bár már csak lehetőségként adott a szakszerű védekezés - a szakértő mellett, a terhelt kérelmére az általa megjelölt más szakértő meghallgatását is elrendelheti az eljáró hatóság. Ha felülvizsgálatnak van helye, a terhelt által megjelölt szakértőt a felülvizsgálat előtt meg kell hallgatni.⁹⁸

A 3/1952. (I. 15.) IM rendelet külön szabályozás alá vonta az orvosi és vegyészeti szakkérdésekben adandó szakértés kérdését. A rendelet szerint orvosi kérdésekben állandó szakértőként a megyei bírósági orvost kell meghallgatni. Vegyészeti szakkérdésekben rendszerint az országos bírósági vegyészeti intézet szakvéleményét kell beszerezni.⁹⁹ Ha az ügy sürgőssége miatt vagy egyéb fontos okból szakértőként mást is kirendelhet a bíró.¹⁰⁰ Ha a bíróság nem őt vonta be, a szakértői vélemény felülvizsgálata végett a megyei bírósági orvos, illetőleg az országos bírósági vegyészeti intézet véleményét kell beszerezni¹⁰¹. Ha pedig a megyei bírósági orvos vagy az országos bírósági vegyészeti intézet véleményének felülvizsgálata szükséges, az egészségügyi minisztériumot kellett megkeresni.¹⁰²

A 3/1952. (I. 15.) IM rendelet az Igazságügyi Műszaki Tanács és az Igazságügyi Gazdasági Tanács kiiktatásával szűkebb körre szorította, és már megnevezésében is sokat mondóan felülvizsgálattá változtatta a felülvéleményezést, továbbá megszüntette az Igazságügyi Orvosi Tanácsot, és helyébe az Egészségügyi Minisztériumot helyezte.¹⁰³

Az igazságügyi szakértőkről szóló 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet végrehajtására

⁹⁷ CSERE, 2015. 307. o.

⁹⁸ 114. §

⁹⁹ 5. § (1) bekezdés

¹⁰⁰ 5. § (2) bekezdés

¹⁰¹ 6. § (1) bekezdés

¹⁰² 6. § (2) bekezdés

¹⁰³ IDZIGNÉ, 2018. 142. o.

hozott 8/1954. (IX. 1.) IM rendelet némileg oldotta az előző szabályozást, miután „kivételesen fontos jelentőségű ügyben”, ha a szakkérdés eldöntésére más szakértő alkalmazásával sincs mód, a bíróság, illetőleg az ügyészség elrendelhetette a szakértői vélemény felülvizsgálatát is. A szakvélemény felülvizsgálata továbbra is csak az orvosi és vegyészeti szakterületen volt lehetséges.¹⁰⁴

Az 1960-as évek elején elméleti vita bontakozott ki az igazságügyi szakértői tevékenység továbbfejlesztési módjait illetően. A kialakult rendszer kritikájaként merült fel, hogy a nem volt megoldva a szakmai alkalmasság véleményezése, a képzés, a továbbképzés, valamint a szakmai kontroll lehetősége. Felmerült annak az igénye, hogy a leggyakrabban igénybe vett területeken létrejöjjön az élethivatásszerűen, főfoglalkozásban végzett, a szakmai és a törvényességi szempontoknak megfelelő, egységes elvi, metodikai irányítás alatt tevékenykedő személyekből álló, funkcionálisan igazságügyi célokat szolgáló szakértői szervezetrendszer. A mindezzel összefüggő részletes szabályozást a 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet, valamint az ennek végrehajtásáról szóló 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet rögzítette.¹⁰⁵

A korábbihoz hasonló szabályozást tartalmaz az 1962. évi 8. tvr., amely mindössze az újabb szakértő lehetőségéről szól, de azok ütköztetéséről kifejezetten már nem. E körben a 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet 15. § (2) bekezdése rendelkezik akként, hogy ha más szakértő alkalmazásával sem tisztázható a szakkérdés, felülvizsgálatnak van helye.¹⁰⁶ Az igazságügyi miniszter külön rendelkezése esetén többszöri kirendelésre nem kerülhetett sor, hanem az időközben hatályba lépett 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet 8.§ (1) bekezdésében meghatározott testületek általi felülvizsgálatnak volt helye. Eltérő szerv kirendelése hatályon kívül helyezést nem feltétlen eredményező eljárási szabálysértésnek minősült.¹⁰⁷ A felülvélemény beszerzését követő bírói mérlegelésre ugyanakkor jó példa a Legfelsőbb Bíróság azon döntése, amellyel helyben hagyta az első fokú bíróságnak a felülvéleménytől részben eltérő, a megelőző elmeorvos szakértői véleményt elfogadó döntését, kiemelve azt, hogy erre az

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ FODOR, 2014. 36. o.

¹⁰⁶ GRÓSZ, 2014. 158. o.

¹⁰⁷ BJD 4428., idézi GRÓSZ 2014. 158. o.

álláspontra a bizonyítékok együttes mérlegelése eredményeképp, megalapozottan jutott el.¹⁰⁸

Az 1962. évi 8. sz. törvényerejű rendelet tartalmazta azt a rendelkezést, hogy az eljáró hatóság a szakértő mellett - a terhelt kérelmére - más szakértő meghallgatását is elrendelheti, ha a szakvélemény homályos, hiányos vagy ellentmondó stb. A jogszabály viszonyt nem adott lehetőséget a további szakértő kirendelésének kikényszerítésére.¹⁰⁹ A tvr. ugyanazt tartalmazta, mint az 1951. évi Bp¹¹⁰, vagyis más szakértő kirendelése helyett felülvizsgálatot kellett igénybe venni, és a felülvizsgálat változatlanul rendeleti szabályozás tárgya maradt.

Az igazságügyi szakértői szervezetről szóló 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet¹¹¹ alapján a szakértői vélemények, illetve a szakvélemények felülvizsgálatára hivatott testületek: *a)* az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága; *b)* az Igazságügyi Könyvszakértői Bizottság; *c)* az Igazságügyi Műszaki Szakértői Bizottság; *d)* az Állatorvostudományi Egyetem Felülvéleményező Bizottsága; illetőleg *e)* az igazságügyminiszter által az érdekelt miniszterrel és a legfőbb ügyésszel egyetértésben kijelölt egyéb testület, illetve szerv. Ezáltal a felülvizsgálat köre bővült.¹¹²

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény lehetőséget adott más szakértő kirendelésére. Ehhez az kellett, hogy a hiányos, homályos, ellentmondó szakvéleménynek a szakértő általi kiegészítése ne vezessen eredményre, vagy egyéb ok tette szükségessé más szakértő kirendelését. Ha a szakkérdés más szakértő kirendelésével sem tisztázható és „ha erre lehetőség van”, a szakvélemény felülvizsgálata is megengedett. A „ha erre lehetőség van” pragmatikus kitétel, mindössze azt jelenti, hogy a felülvizsgálatra akkor kerülhet sor, amennyiben erre van is ténylegesen működő testület.¹¹³

¹⁰⁸BJD 5726., idézi GRÓSZ, 2014. 158. o.

¹⁰⁹ 140 §

¹¹⁰1962. évi 8. törvényerejű rendelet 139. § (5) bekezdés: Olyan szakkérdésekben, amelyek körében az igazságügyminiszter a 68. § (2) bekezdése értelmében a felülvizsgálatra megfelelő szakértőtestületet, hatóságot vagy szervet jelölt ki, más szakértő véleménynek beszerzése helyett a vélemény felülvizsgálatát kell elrendelni.

¹¹¹ 8. § (1) bekezdés

¹¹² IDZIGNÉ, 2018. 142.

¹¹³ IDZIGNÉ, 2018. 143. o.

A felülvizsgálat intézményének létjogosultságát az 1/1981. számú közös tanácselnöki értekezleti állásfoglalás akként indokolta, hogy: ellentét fennmaradása esetén a szakmai érvek és ellenérvek értékelése mellett lehet dönteni egyik vagy másik szakvélemény elfogadása, szakvélemények elvetése, illetőleg a felülvizsgálat szükségessége kérdésében. Grósz szerint *„mindebből a szakkérdés érdemi vizsgálatának és az ellentét feloldásának igénye, a felülvizsgálat ultima ratio jellege következik. A törvény korábbiakkal egyező megfogalmazásából („a szakvélemény felülvizsgálatát rendeli el”) kitűnik továbbá az is, hogy a felülvizsgálat során elsődlegesen nem a felmerült szakkérdés megválaszolása, hanem az ellentétes szakvélemények értékelése zajlott, azaz véleménynyilvánítás tekintetben, hogy mely álláspont az elfogadható. A felülvizsgálók köre az erre kijelölt mintegy fél tucat testületre koncentrálódott, szigorú kinevezési és átláthatatlan működési renddel körülbástyázva.“*¹¹⁴

A szakértők igénybevételének kötelező sorrendjét az igazságügyi szakértőkről szóló 4/1976. (III. 4.) MT sz. rendelet 2. §-a a következők szerint állapította meg: 1. az állandó igazságügyi szakértő; 2. a kijelölt szakértő; 3. az eseti szakértőként bevonható személy vagy szerv.¹¹⁵ A kormányrendelet végrehajtására kiadott 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet¹¹⁶ kimondta, hogy ha a szakkérdés más szakértő alkalmazásával nem tisztázható, a kirendelő hatóság a szakértői vélemény felülvizsgálatát rendeli el. A meghatározott szerv által lefolytatott felülvizsgálatra hivatott intézmények köre a mezőgazdasági szakterülettel bővült.¹¹⁷

A 2/1988. (V. 19.) IM rendelet rendelkezései szerint, ha a szakkérdés más szakértő igénybevételével sem tisztázható, a hatóság a szakvélemény felülvizsgálatát rendeli el.¹¹⁸

Az igazságügyi szakértőkről szóló 53/1993. (IV. 2.) Korm. rendelet alapján a felülvizsgálat köre a pszichológia szakterületével bővült.¹¹⁹

¹¹⁴ GRÓSZ, 2014. 159. o.

¹¹⁵ FODOR, 2014. 36. o.

¹¹⁶ Az igazságügyi szakértői szervezetről szóló 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet végrehajtására kiadott 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet 15. §-ának (2) bekezdése

¹¹⁷ IDZIGNÉ, 2018. 143. o.

¹¹⁸ 21. § (1) bekezdés

¹¹⁹ IDZIGNÉ, 2018. 43. o.

Az 1973. évi I. törvény egyes rendelkezéseit módosító 1994. évi XCII. törvény a szakvélemény felülvizsgálatát az erre jogszabályban kijelölt testületek (Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága, Igazságügyi Könyvszakértői Bizottság, Igazságügyi Műszaki Szakértői Bizottság) megkeresésével látta megoldhatónak. E felülvizsgálatra hivatott testületek ugyanakkor nem valódi szakvéleményt adtak, hanem arról nyilvánítottak véleményt, hogy az ellentétes szakvélemények közül melyik és mennyiben felel meg a tudományosság és a szakmai helytállóság követelményének. E felülvéleményező testületek működését számtalan kritika érte, ami a bizonyítékok szabad mérlegelése alapvének és áttételesen a közvetlenség alapvének sérelmére hivatkozott. A szakvéleményt a bíróság írásban kapta meg, nem volt ismert annak készítője - ami már önmagában kérdésessé tehetette a szakértői felelősség megállapíthatóságát -, követhetetlen volt a döntéshozatal folyamata, a testület még a kirendelő hatósággal sem kontaktálhatott, tanácskozásainak anyaga szolgálati titkot képezett.¹²⁰

Az 1998. évi Be. már nem adott lehetőséget a szakvélemények felülvizsgálatára. A törvényjavaslat a szakértők párhuzamos meghallgatását érintő szakaszához fűzött indokolása azt tartalmazta, hogy nem tekinti fenntarthatónak az ügynevezett felülvizsgálati szakvélemények rendszerét. *„A felülvizsgálati szakvélemények a tapasztalat szerint sok esetben különleges tekintélyt élveznek, amely az értékelés szabadságának korlátját is jelentheti. Ezért a szakvélemények közötti eltérések feloldására a javasolt intézmény alkalmasabb. Rendelkezésre áll azokban az esetekben is, amelyekre a felülvizsgálat - megfelelő testület hiányában - amúgy sem lenne alkalmazható.”*¹²¹ Ezzel 2003. július 1. naptól büntetőügyekben megszűnt a szakvélemény felülvizsgálatának (felülvéleményezésének) lehetősége.¹²²

III.2. A büntetőeljárás alapelvei és a szakértői bizonyítás metszéspontjai

Király Tibor hangsúlyozza, hogy a büntetőügyekben emberek sorsa a tét. Nemcsak a terhelté, de másoké is.¹²³ A büntetőeljárás olyan hatalom, amely embereket

¹²⁰ CSERE, 2015. 308. o.

¹²¹ 1998. évi 125. §-hoz fűzött indokolás

¹²² IDZIGNÉ, 2018. 144. o.

¹²³ KIRÁLY, 1962. 121. o.

megfoszthat a szabadságuktól, vagyonuktól, becsületüktől. Ez a magyarázata annak, hogy a jogállamok igyekeznek olyan szabályokat felállítani, amelyek kizárják, legalábbis csökkentik a tévedés lehetőségét. A büntetőeljárás jog ezen garanciák rendszere.¹²⁴ A büntetőhatalom gyakorlásának legfontosabb korlátját az emberi jogok normái jelentik. Bárd Károly szerint a büntető ítélet a legdurvább beavatkozás az egyén magánszférájába.¹²⁵

A következőkben a szakértői tevékenység, illetve a szakvélemény aggálytalanságával összefüggésben felmerülő alapvető kérdéseket tekintem át.

III.2.1. Tisztességes eljárásról való jog

Az emberi jogokról és alapvető szabadságról szóló európai egyezmény (a továbbiakban: ECHR), amelyet a magyar jogban az 1993. évi XXXI. törvény hirdetett ki, több ponton is érinti a büntetőeljárás.

Az ECHR 6. cikke értelmében: „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.”

Ez az elv többek között azt is jelenti, hogy a terheltnek az ellene irányuló eljárásban lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a vádló által a vád alátámasztására használt bizonyítékokat megismerhesse és azokra észrevételeket tegyen. A terheltnek széleskörű tájékozódási jogot biztosít ez a rendelkezés, így a tisztességes eljárásról való jog azt a jogot is magában foglalja, hogy a terhelt megismerje a szakvéleményt és azzal szemben kritikát fogalmazzon meg.¹²⁶ Véleményem szerint a megismerés joga nem formalitás: a szakértőnek meg kell teremtenie a lehetőséget arra, hogy szakvéleménye érdemi vizsgálatnak legyen alávethető.

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ BÁRD, 2007. 47. o.

¹²⁶ lásd pl. Eur. Court H.R., Werner v. Austria, Judgment of 27 November 1997

A tisztességes eljárás követelményrendszere kapcsán a 6/1998. (III.11.) AB határozatában ¹²⁷a magyar AB kifejtette, hogy a fair eljárás olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet megítélni. Ezért az eljárás lehet fair egyes részletek hiánya nélkül éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára is lehet „nem tisztességes”. Éppen emiatt a szakértői közreműködéssel összefüggésben is minden esetben vizsgálni kell az egész folyamatot, a szakértői közreműködés esetleges hibáit illetve azoknak az eljárás tisztességességére gyakorolt hatását.

III.2.1.1. Fegyverek egyenlősége

A fegyverek egyenlősége a tisztességes eljárás egyik eleme, megvalósulása és kifejeződése. Lényege, hogy a vád és védelem lehetőségei és esélyei között egyensúly álljon fenn.¹²⁸

A fegyverek egyenlőségének elve szűkebb értelemben a terheltnek azt a jogát jelenti, hogy „*kérdéseket intézzon vagy intéztessen a vád tanúihoz, és kieszközölhesse a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják.*”¹²⁹ Általánosabban a vád és a védelem jogosítványainak egyenlőségét jelenti az ügy megismerése, a jelenlét és a bizonyítás terén. Nem jelenti viszont a teljesen azonos jogok biztosítását.

Az ECHR 6. cikk 3.d) rendelkezését a Bíróság Bönish vs Austria és Brandstetter¹³⁰ ítéleteiben megvizsgálta abból a szempontból, hogy vajon a szakértőkre is vonatkoztatható-e, azaz, hogy a terheltet megilleti-e az a jog, hogy a számára kedvezőtlen szakértői véleményre figyelemmel automatikusan megnyíljon a joga egy számára kedvező szakvélemény benyújtására. A Bíróság döntése nemleges volt: „*A nyelvtani értelmezés szerint a 3. pont a tanúkra és nem a szakértőkre vonatkozik.*” Arra a kérdésre, hogy a terheltnek joga van-e másik szakértő kirendelését kérni, illetve felkért szakértő véleményét csatolni az eljárásban, a Bíróság szerint az alapján ítélandó

¹²⁷6/1998. (III.11.) AB határozat 1998. 91

¹²⁸ PACZOLAY, 2012. 391. o.

¹²⁹ ECHR 6. cikk 3.d)

¹³⁰ Bönish v. Austria, 06.05.1985, A 92, 9 EHRR 191, §21, 33-34; Brandstetter v. Austria, 28.08.1991, A 211, 15 EHRR 378, §43-40.

meg, hogy az adott konkrét esetben sérült-e a 6. cikk 1. pontja szerinti tisztességes eljárás elve. Ha a hatóság/bíróság által kirendelt szakértő pártatlanságával szemben objektív aggályok merülnek fel, akkor a terheltnek fő szabály szerint joga van másik szakértőhöz. Ez az ún. „elfogultsági ismérv”.¹³¹ Megjegyzendő, hogy önmagában a szakvélemény terheltre hátrányos tartalma nem minősül elegendő oknak.¹³²

A hazai jogban a fegyverek egyenlőségének elvét a magánszakértő intézményével összefüggésben azért kell megvizsgáljunk, mert a laikus büntetőeljárás alanyok számára a magánszakértői vélemény hatékony eszköz lehet az eljárásban már előterjesztett szakvélemény hibáinak azonosítására. A magánszakértő, aki a kirendelt szakértővel azonos szakterületen praktizál, olyan szakmai hiányosságokra hívhatja fel a figyelmet, amelyeket adott esetben a bíróság/vád/védelem nem ismer(hetne) fel.

Az AB több határozatában is elemezte a fegyverek egyenlőségének elvét,¹³³ kiemelve annak korlátait is.¹³⁴ A Testület megállapította, hogy ez az elv „nem azt jelenti, hogy a vád és a védelem pontosan ugyanazokra a jogosítványokra jogosult”, azonban azt is leszögezte: „a két oldalnak egyenlő esélyt és alkalmat kell adni arra, hogy tény és jogkérdésekben véleményt formálhasson.” Ténykérdésben (szakkérdésben) való „véleményformálás” processzuális megközelítésben éppen a szakértő igénybevétele útján valósulhat meg, azaz – az AB által kifejtetekre alapítva - e vonatkozásban a vádnak és a védelemnek egyenlő lehetőséget kell(ene) biztosítani.

2006 január 1. napján került a régi Be.-be az a szabály, miszerint „Ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság a nyomozás során szakértőt rendelt ki, és a vádlott vagy a védő a vádirat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül indítványozza, a bíróságnak ugyanazon tényre más szakértőt is ki kell rendelnie. E rendelkezés alkalmazásának nincs helye, ha az ügyben a bíróság is kirendelt szakértőt, vagy a terhelt, illetve a védő által felkért személy (gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, szakértői testület) szakértőként való bevonását a bíróság, illetőleg az ügyész engedélyezte.”¹³⁵ Azaz, ha a védelem a vádirat kézbesítésétől számított 15 napon indítványozta új

¹³¹ lásd Eur. Court H.R., Bönisch v. Austria, Judgment of 6 May 1985

¹³² Uo.

¹³³ Pl. 6/1998. (VI.25) AB határozat

¹³⁴ Pl. 33/2001. (VII.11) AB határozat

¹³⁵ régi Be. 111. § (4) bekezdés 2006. január 1. állapot

szakértő kirendelését, a bíróságnak a szakértőt ki kellett rendelnie. Ezt a rendelkezést az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvény 28. §-a 2011. július 13. napjától hatályon kívül helyezte, lényeges „fegyvert” véve ki ezzel a védelem kezéből. Természetesen felvethető, hogy a korábbi szabályozás a védelem oldaláról az „időhúzásos” taktika kiszolgálására is alkalmas volt, azonban a hivatkozott szabályozás megfelelő korlátokat állított fel ezen esetek megelőzésére. A kötelező szakértő kirendelést ugyanis nem terjesztette ki arra az esetre, ha maga a bíróság is rendelt ki újabb szakértőt, illetve, ha a védelem által benyújtott, megbízás alapján készült szakvélemény készítőjét az ügyben kirendelt szakértőként bevonta a kirendelő.

A hatályos Be. még szűkebbre szabta annak lehetőségét, hogy a védelem magánszakértőt vegyen igénybe. A magánszakértői vélemény felhasználásának korlátai (ahogy a más szakértő kirendelését korlátozó rendelkezések is ¹³⁶) véleményem szerint nagyon káros következményeket vonhatnak maguk után. Ebben a helyzetben még nagyobb teher nehezedik a bíróságra, hiszen a kirendelt szakértő véleményének értékelésénél a bíróság csak korlátozottan támaszkodhat más (akár kirendelt, akár a védelem által megbízott) szakértő szaktudására, szakmai érveire.

Felveti a fegyverek egyenlőségének elvének, illetve a védekezés korlátlanlansága jogának sérelmét az a sajátos helyzet, amely a szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről a 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet 2. számú mellékletéből következik. A kormányrendelet bizonyos szakkérdések esetében meghatározza a szakvéleményadásra kizárólagosan feljogosított „illetékes állami szerveket”. Több szakkérdés esetében kizárólag egy intézmény van szakvéleményadásra feljogosítva (pl. daktiloszkópia, kábítószeres szubsztancia alapú vizsgálata, munkavédelmi vizsgálatok, bankjegyekre vonatkozó szakkérdések stb.). Nem vitatva, hogy az állami intézmények felszereltsége és az ott dolgozó szakértők tapasztalata megfelelő, nyilván az ő esetükben sem beszélhetünk tévedhetetlenségről. Fő szabály szerint, ha a védelemben felmerül a kétely, hogy a kirendelt szakértő véleménye szakmailag nem helytálló, - korlátozott körben ugyan,

¹³⁶ Be. 197. § (4) bek.

de - magánszakvélemény elkészítésére adhat megbízást, vagy új szakértő kirendelését kezdeményezheti. Bizonyos esetekben a kirendelő is szükségesnek tarthatja új szakvélemény beszerzését.¹³⁷ Olyan szakkérdések esetében azonban, ahol az adott intézmény kizárólagosan jogosult a szakvélemény adására, a kirendelőnek új szakértő kirendelésére nincs lehetősége, hisz nem tud kit kirendelni. A védelemnek sincs módja magánszakvélemény segítségével védekezni, illetve ekként gyengíteni vagy cáfolni a kirendelt szakértő véleményének megállapításait, hiszen nincs olyan független kompetens szakértő, akit megbízhatna.

Meggyőződésem szerint a vázolt aggályos helyzet megszüntetése érdekében indokolt lenne a „kizárólagosságra” vonatkozó szabályozás megszüntetése, akként, hogy megfelelő szakmai garanciák mentén működő más intézmények számára is lehetőség nyíljon szakértői tevékenységet folytatni ezeken a területeken. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy hazánkban ezzel éppen ellentétes irányú folyamat zajlik.

III.2.1.2. Eljárások észszerű időn belüli befejezése

A büntető igazságszolgáltatással szemben megfogalmazott leggyakoribb kritika az eljárások elhúzódása. Elek Balázs 2015-ben megjelent cikkében utalt arra, hogy a statisztikai adatok szerint a nyomozások átlagos időtartama az elmúlt években fokozatosan nőtt.¹³⁸ Az eljárás észszerűtlen, hosszú időtartama megrendítheti a jogbiztonságot, megkérdőjelezheti az egyénnek az igazságszolgáltatásba vetett hitét.¹³⁹ Az ECHR 6. cikke is tartalmazza az észszerű időtartam elvét.

Az eljárások elhúzódása okok összetett láncolatára vezethető vissza. Témám szempontjából e körben a szakértői vélemények késedelmes előterjesztése okozta elhúzódásnak van jelentősége.

Ahogy általában az eljárás gyorsítására, úgy a szakértők „sürgetésére” is számos jogi megoldás létezik. A késlekedő szakértőkkel szemben alkalmazható szankciók

¹³⁷ pl. ha a szakértő véleménye hiányos, homályos, és adott esetben a szakértő felvilágosítás adása, valamint a szakvélemény kiegészítése sem oszlatja el a kételyeit

¹³⁸ ELEK, 2015. 10. o.

¹³⁹ GROTHIAN, 1999. 116. o.

közvetetten ösztönzik a szakvélemény határidőben történő előterjesztését, illetve a késedelem időtartamának rövidítését. 2014 január 1. napján lépett hatályba a régi Be. azon módosítása,¹⁴⁰ amely a szakvélemény előterjesztésére nyitva álló határidőt hatvan napban maximalizálta, amely a szakértő igazolási kérelme alapján egy alkalommal, legfeljebb harminc nappal meghosszabbítható.¹⁴¹ A szabályozást a hatályos Be. csak annyiban módosítja, hogy a határidőt hónapokban adja meg (az előterjesztésre meghatározott határidő a két hónapot nem haladhatja meg, az egyszeri hosszabbítás időtartama pedig nem lehet hosszabb egy hónapnál).¹⁴²

A szakértői vélemények előterjesztésére nyitva álló határidő maximalizálására vonatkozó szabályok megjelenése a szabályozás bevezetése óta kérdések sorát veti fel. A szakértő adott esetben önhibáján kívül is kerülhet olyan helyzetbe, hogy a szakvéleményt nem tudja legfeljebb 3 hónapon belül előterjeszteni¹⁴³, bonyolultabb szakértői feladatok esetében pedig eleve elképzelhetetlen, hogy a szakértő ilyen rövid határidőt betartson (pl. adóügyekben gyakran iratok, számlák ezreinek az átvizsgálása, értékelése szükséges). A törvény nem ad lehetőséget a határidő további meghosszabbítására, ezzel pedig olyan helyzetet teremt, hogy a kirendelő nem tudja törvényesen megoldani ezt a helyzetet: a Be. megengedő rendelkezése híján nem tud határidő hosszabbító határozatot/végzést hozni. Felmerülhet megoldásként az eredeti kirendelés visszavonása és ismételt kirendelés, amely azonban szintén felesleges időt emészt fel, másrészt problémás lehet a már elvégzett szakértői vizsgálatok eredményének felhasználása az új kirendelés alapján történő szakértői eljárásban.

A legfontosabb kérdés, hogy miként hat a szakvélemény bizonyításbeli helyzetére, ha a szakértő a kirendelésben meghatározott határidőn, vagy a kirendelő által engedélyezett határidő-hosszabbítás lejártá után terjeszti elő a szakvéleményt. Ez a helyzet előállhat a szakértő mulasztása miatt, de önhibáján kívül is. Meglátásom szerint az ilyen késedelem semmilyen jogi konzekvenciát nem vonhat maga után a szakvéleményre, annak megfelelőségére, hiteltérdemlőségére nézve. Bizonyára nem

¹⁴⁰ Módosította az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról 2013. évi CLXXXVI. Törvény

¹⁴¹ régi Be. 100. § (3) bek.

¹⁴² Be. 189. § (6) bek.

¹⁴³ Ráadásul, ha a kirendelésben a kirendelő a lehetséges 2 hónapnál rövidebb határidőt szab meg, akkor már csak ez az eredeti határidő hosszabbítható meg maximum 1 hónappal.

állt a jogalkotó szándékában bizonyos formaságok elmaradása vagy hibás végrehajtása miatt a bizonyítás ellehetetlenítése. Tehát, a Be. 189. § (6) bek. megsértése semmiképpen nem teheti törvénysértővé a szakvéleményt.

Kérdés, hogy akkor mi értelme van az olyan szigorú szabályozásnak, amely még indokolt esetben sem teszi lehetővé a kirendelő számára a határidő meghosszabbítását. Véleményem szerint indokolt lenne a szabályozást kiegészíteni azzal, hogy a szakértő indokolt kérelmére - amelyben valószínűsíti, hogy a szakvélemény előterjesztéséhez objektív okból hosszabb időre van szükség -, lehetőség nyíljon a határidő meghosszabbítására.

Megjegyzendő, hogy a régi Be.-hez képest a hatályos szabályozás elhagyta az „önhibát”, mint a rendbíróság kiszabhatóságának feltételét, azonban, míg a régi Be. szerint az önhibájából késlekedő szakértőt rendbírósággal kellett sújtani, a jelenlegi szabályozás szerint a rendbíróság kiszabása mérlegelhető, ekként az önhiba hiányát a kirendelő azzal „honorálhatja”, hogy a rendbíróság kiszabásától eltekint.

Meggyőződésem szerint az Alaptörvényből és Magyarországnak a nemzetközi jogi és európai uniós tagságából eredő kötelezettségek előírásaival az állna összhangban, ha a szabályozás a büntetőeljárás szakértő általi indokolatlan elhúzása ellen lépne fel, méghozzá hatékonyan, és nem az, ha az észszerűség nélkülözésével, sok esetben objektíve betarthatatlan határidőket szab meg, amelyeket aztán sok esetben szankció nélkül kénytelen hagyni a hatóság/bíróság, hiszen érzi, tudja, belátja, hogy nem volt lehetősége a szakértőnek a határidőt betartani. Ezzel a szemlélettel koherens az Európai Emberi Jogi Bíróság tesztje is, amely az észszerű időtartam sérelmét vizsgálja. A Bíróság az elv sérelmét minden esetben az ügy összes körülménye alapján vizsgálja.¹⁴⁴

III.3.2. Bizonyítás szabadsága, terjedelme, törvényessége

A Be. értelmében a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során a Be. rendelkezései szerint kell eljárni. Jogszabály elrendelheti a

¹⁴⁴ NAGY, 2010. 358. o.

bizonyítási cselekmények teljesítésének és lefolytatásának, a bizonyítási eszközök megvizsgálásának és rögzítésének meghatározott módját.¹⁴⁵

A bizonyítás szabadságának egyik leglényegesebb jellemvonása az, hogy a büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási cselekmény. A törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét. Fel lehet használni azokat a tárgyi bizonyítási eszközöket is, amelyeket valamely hatóság - jogszabályban meghatározott feladatainak ellátása során - a büntetőeljárás megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg készített, illetve beszerezett.¹⁴⁶A másik fontos ismérv az, hogy a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.¹⁴⁷

A bizonyítékok szabad értékelésének két fázisa van: a bizonyítékok szabad mérlegelése és a szabad meggyőződés szerinti elbírálás.¹⁴⁸

A bizonyítékok szabad értékelésében sematikusán négy mozzanatot különböztetünk meg:

1. annak eldöntése, hogy melyik a hitelt érdemlő bizonyítási eszköz,
2. a hitelt érdemlőnek tekintett bizonyítási eszközökből mely tények származnak, melyek tekinthetők valódinak, igaznak,
3. a valósnak elfogadott tények összeillesztése, egyes tényekből más tényekre való következtetés elvégzése, a tényállás rekonstruálása,
4. az ellentétes, illetőleg más lehetőségek megvizsgálása.¹⁴⁹

Az értékelés ismertett menete természetesen csak séma, a sorrend felcserélhető, az egyes mozzanatok összemosódhatnak, kimaradhatnak.

¹⁴⁵ Be. 166. § (1) – (2) bek.

¹⁴⁶ Be. 167. § (1) – (2) bek.

¹⁴⁷ Be. 167. § (3) – (4) bek.

¹⁴⁸ KIRÁLY, 2003. 230. o.

¹⁴⁹ Uo.

Király Tibor szerint az értékelés bonyolult szellemi tevékenység, melyben érvényesül a logika, a tudományok szabályai, a gyakorlati tapasztalat. A belső meggyőződés szerinti elbírálás az értékelésre épül. A büntetőeljárásban valóság-hű tényállás megállapítása a cél.¹⁵⁰ A megállapításnak processzuális értelemben vett bizonyítékokon kell nyugodnia, a megállapított tényállásnak egyúttal bizonyosnak kell lennie.

A bizonyosság nem belső, tudati állapot, hanem objektív kategória. A büntetőeljárásban, különösen az ítéletben a bizonyosságot akkor érik el, ha a bíróság

- törvényes és hiteltérdemlő bizonyítási eszközökre alapította a megállapításait,
- a ténybeli következtetéseket, a logika, a tudományok szabályainak, az igazolt tapasztalatoknak megfelelően alkalmazta,
- ha a bizonyítás módszere és az eljárás a törvényeknek megfelelt,
- ha a megállapításokkal ellentétes lehetőségeket kizárták.¹⁵¹

E követelményeknek megfelelő megállapítás jogi értelemben bizonyos, és ezen alapulhat a belső meggyőződés.¹⁵² A meggyőződés szabad kialakítását garantálja az a törvényi szabály, hogy a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje.

A szabad mérlegelés elve természetesen nem teljes. Egyrészt a felhasználható bizonyítási eszközök, bizonyítási cselekmények, másrészt a bizonyítás törvényességére vonatkozó garanciális szabályok biztosítják, hogy a szabad mérlegelés ne válhasson bírói önkényé. A bizonyítékok szabad értékelését másrészt a bizonyítási tilalmak, valamint a törvényességi szabályok is korlátozzák. A szabad bizonyítékérvelés harmadik fő korlátját a logikai (logikai ekvivalencia és logikai igazság) alkotják.¹⁵³

Felvetődik az a kérdés is, hogy vajon tényleg egyenértékűek-e a bizonyítékok a büntetőeljárásban? Természetesen előre meghatározott súlyuk nincs. Azonban, megítélésem szerint a bizonyítékok egyenértékűsége elvén maga a törvény és a

¹⁵⁰ Be. 163. § (2) bek.

¹⁵¹ KIRÁLY, 2003. 234-235. o.

¹⁵² uo.

¹⁵³ HÁGER, 2014. 72. o.

joggyakorlat is repedéseket okozott. A Be. - bár nyíltan nem rangsorolja őket – szabályozása azt sejteti, hogy a bizonyítási eszközök talán mégsem egyenrangúak, és ha ezt elfogadjuk, fel kell tennünk a kérdést, hogy ebben a helyzetben a bizonyítékok lehetnek-e egyenértékűek?

Tremmel szerint a hatályos jog nagyobb bizalmat helyez az eljáró szakértőbe, mint magába a bíróba. A szerző így fogalmaz: *„A bűnüldözés (a kriminalisztika), mint tudomány térnyerése és elfogadottsága bizonyítja egyrészt a (civilizált) társadalmak hajlandóságát arra, hogy a problémák megoldásában – szemben a századokkal előtti tudománytalanságokkal, babonákkal – a tudományra és a technológiára támaszkodjon, másrészt abbéli meggyőződését, hogy a tárgyi bizonyíték és a gyakran hozzá kapcsolódó szakértői vélemény minden más bizonyítéknál és vallomásnál nagyobb bizonyító erővel rendelkezik.”*¹⁵⁴

A tények, amelyek megkérdőjelezzik, hogy maradéktalanul követi-e a jogi szabályozás és gyakorlat a bizonyítékok egyenrangúságának elvét, az alábbiak.

Gyakori jelenség, hogy az ítélet megállapításai, annak indokolása teljes mértékben a szakértői véleményre támaszkodik. A Be. a szakvéleményen kívül semmilyen más bizonyítási eszköz kötelező beszerzését nem teszi kötelezővé. Ha azonban a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, a szakértő alkalmazása kötelező, szakkérdés felmerülése esetén a szakvélemény nem pótolható más bizonyítási eszközzel.

Ezen túlmenően a Be. különbséget tesz a szakvélemény és a magánszakértői vélemény, illetve a „szakértő” és „magánszakértő” között. A törvény szerint a magánszakértői vélemény elkészítése során a szakértő a megbízó által rendelkezésére bocsátott adatok, ügyiratok és tárgyak vizsgálata alapján ad szakvéleményt, továbbá személyt csak az érintett hozzájárulása alapján vizsgálhat meg. Ehhez képest a kirendelt szakértő esetében a fő szabály a közreműködési kötelezettség. A magánszakértői vélemény elkészítésére megbízott szakértő eljárása nem eredményezheti a kirendelt szakértő vizsgálatának késedelmét vagy aránytalan

¹⁵⁴ TREMMEL, 2006. 129. o.

elhúzódsát.¹⁵⁵ A törvény tehát maga mondja ki, hogy a kirendelés alapján eljáró szakértő elsőbbséget élvez a magánszakértővel szemben, és utóbbi jogai korlátozottak. Erdei Árpád a Be-hez fűzött magyarázatban így fogalmaz: „*A törvényszakaszba foglaltak is azt a jogalkotói felfogást tükrözik, hogy a szakértői bizonyításban a magánszakértő szerepe a kirendelt szakértőéhez képest másodlagos fontosságú.*”¹⁵⁶ Lehet-e ebben az esetben a bizonyítási eszközök és az azokból származó bizonyítékok egyenértékűségéről beszélni?

Megjegyzendő, hogy az Iszktv. értelmében a magánszakvélemény formai és tartalmi követelményei megegyeznek a kirendelés alapján készült szakvéleménnyel, illetve „*a szakértőt a magánszakértői vélemény szakmai tartalmával összefüggésben megbízója - a Polgári Törvénykönyv megbízási szerződésre vonatkozó szabályaitól eltérően - nem utasíthatja. A szakértő a magánszakértői vélemény elkészítése során a tevékenységére irányadó szakmai szabályok betartásával, a tevékenységével érintett személyek - különösen megbízója - érdekeitől függetlenül, pártatlanul köteles eljárni. A szakértő szakvéleményét a feltárt tények tárgyilagos értékelésével köteles kialakítani.*”¹⁵⁷ Azaz, véleményem szerint általánosságban nem indokolt különbséget tenni a szakvélemények között aszerint, hogy megbízás vagy kirendelés alapján készültek. A kirendelt szakértő is tévedhet, a megbízás alapján eljáró szakértőnek is lehet igaza.¹⁵⁸

Azt, hogy a megbízás alapján készült szakvéleményt másként (esetleg kevesebbnek?) tekinti a büntetőeljárás jog, az is alátámasztja, hogy amennyiben az előterjesztésére nem a törvényben rögzített korlátok betartásával kerül sor, akkor a terhelt vagy védő észrevételének minősül.¹⁵⁹ Az észrevétel csak abban az esetben tekintendő bizonyítási eszköznek, ha a Be. szerint terhelti vallomásnak minősül,¹⁶⁰ azaz a magánszakértői véleményből származó tény még bizonyítékkénti minőségét is elveszítheti.

¹⁵⁵ Be. 193. § (2) bek.

¹⁵⁶ BÁNÁTI, et al, 2018. 274. o.

¹⁵⁷ Iszktv. 24. § (5) bek.

¹⁵⁸ KOVÁCS, 2015

¹⁵⁹ a régi Be. szerint korábban okiratnak

¹⁶⁰ Be. 183. § A terhelt vallomásának minősül a terhelt minden olyan, a büntetőeljárásban a terhelti figyelmeztetés utáni, bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság előtt tett, illetve ezeknek címzett szóbeli vagy írásbeli közlése, amelyben a bizonyítás tárgyára vonatkozó tényről állít

Ha a fentiek szerint a terhelti észrevétel a Be. alapján terhelti vallomásnak tekintendő, akkor a következőket kell rögzíteni.

A bizonyítékok egyenrangúságának elve alapján a szakvéleményt és a terhelti vallomást egyenértékű bizonyítási eszköznek kell tekintenünk: mindkettőből egyenrangú bizonyíték származik. Ennek az elvnek azonban ellentmond, hogy maga a Be. mondja ki, hogy fő szabály szerint a terhelt beismerése nem elegendő a büntetőjogi felelősség megállapításához, a beismerő vallomás már nem a „bizonyítékok királynője” (hiszen – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – beismerés esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat), valamennyi bizonyítási eszköz közül valószínűleg éppen a terhelti vallomás rendelkezik objektíve a legkisebb bizonyító erővel. Ezen túlmenően – mivel a terhelt vallomásának egyedül a hamis vád és kegyeleti jog sérelme a korlátja – valószínűsítem (bár ezt bizonyítani nem tudom), hogy a bíró a döntésekor legkevésbé a terhelt elmondására támaszkodik (ha egyáltalán van érdemi terhelti vallomás).

Meg kell említenünk azt is, hogy a régi Be. az eljárásba be nem volt magánszakértő véleményét okiratnak minősítette, ezért véleményem szerint felvetődik, hogy az okirattól származó bizonyítéknak esetleg kisebb bizonyító erőt tulajdonított a törvény, mint a szakértői véleményből nyert bizonyítéknak. Felvethető, hogy a szakvélemény és az okirat közötti ezen „sugallt” rangsort az új Be szabályai megváltoztatták azzal, hogy a be nem volt magánszakértő véleményt már nem okiratnak minősül.

S végül, felmerül az a kérdés is, hogy a jogalkalmazói mérlegelés során vajon mennyire egyenrangú a tanúk vallomása akár a terhelt esetleges tagadásával szemben, vagy okirattal, szakvéleménnyel szemben?

III.3. A szakértői tevékenységre vonatkozó hazai jogi szabályozás lényeges elemei

III.3.1. A szakértői bizonyítás jelentősége a büntetőeljárásban

Ha a szakértő büntetőeljárásbeli feladatát akarjuk megragadni, akkor a Be. 188. § (1) bekezdését kell felidézni: *„Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.“* Az Iszktv. 3. § (1) bekezdése szerint az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság kirendelése

vagy megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását. Ebből egyértelműen kiderül, hogy a szakértőnek a ténybizonyítás körében van jelentősége, hiszen különleges szakértelme útján a szakértő tényeket állapít meg. Olyan tényeket, amelyek relevánsak a tényállás megállapítása szempontjából.

Az Iszktv. 3. § (1) bekezdésének utolsó fordulatóval szemben emellett mindenképpen kritikát kell megfogalmaznunk. A megfogalmazás azt a szemléletet tükrözi, amely a szakértőt „ténybírónak“ tekinti, azzal a nézettel szemben, mely a szakértőre mint a bíró segédjére tekint. Erdei Árpád szerint kétségtelen, hogy a szakértői állásfoglalás szakmai szempontból laikus által csak nehezen bírálható felül, s ha ennek a ténynek túlzott jelentőséget tulajdonítunk, akkor a tudományos vagy ténybírói szerepet kell a szakértő számára kiosztanunk. Ilyen módon viszont a szakértőnek a bírói pulpitusra ültetésével a bírói döntési jogkörrel és a belső meggyőződésen alapuló döntésről vallott elvek feladásáig kellene eljutnunk: a szakértői területre tartozó döntést leválasztva az egyéb eldöntendő kérdésekről az előbbi döntést kötelezővé téve az utóbbiakban határozó „jogbíró“ számára a belső meggyőződés szerepének említése csak jelszó maradna.¹⁶¹

Valószínű, hogy ezek a megfontolások is beleszóltak abba, hogy a szakértőt a bíró segédjének tekintő felfogás vált elterjedtebbé. Ennek az a lényege, hogy a szakértő szakmai ismeret közlésével és alkalmazásával segíti a hatóságot. Nyilatkozata tehát semmit nem dönt el, a bíró „segédje” véleményét belátása szerint használja. Ezen elképzelés ellen mindössze az szólhat, hogy a kontradiktórius tárgyalás elveivel nehezen egyeztethető össze. Így aztán az elv tisztelete szinte természetessé tette a szakértőnek a bizonyítás alanyai közé sorolását. Ugyancsak természetesnek látszott az, hogy szerepe ezen alanyok közül leginkább a tanúéhoz hasonlítható. Ezért számos jogrendszerben a szakértőt – a szerepét jellemző sajátosságokra tekintettel – speciális tanúként kezelték és kezelik ma is.

¹⁶¹ ERDEI, 1987. 15. o.

Visszaulva az Iszktv. 3. § (1) bekezdésére, amely azt sugallja, hogy a szakértőnek ténybíróként a szakkérdést el kell döntenie, sérti a bíró szabad mérlegelési jogát. Emelett az, hogy jelen formájában a törvény a szakkérdés eldöntését várja a szakértőtől, azt sugallja, hogy a szakértőnek mindenképpen kategorikus véleményt kell megfogalmaznia. Ez pedig sok esetben nem kivitelezhető.

Mindezek fényében véleményem szerint indokolt a kritizált törvényhely módosítása. Egyetértek Kármán Gabriellával abban, hogy *„szerencsésebb volt a régi Szaktv. megfogalmazása, miszerint „az igazságügyi szakértő feladata, hogy (...) szakvéleménnyel segítse a tényállás megállapítását és a szakkérdés eldöntését.”*¹⁶²

III.3.2. Szakértő bevonásának szükségessége – a különleges szakértelem iránti igény

A legújabb idők igazságszolgáltatása – a tudományos haladás és a technikai fejlődés következtében megnövekedett mennyiségű szakkérdésre tekintettel – szakértők nélkül elképzelhetetlen. A szakértő az eljárásba éppen a szakmai ismereteit viszi be, pontosan ilyen ismeretei miatt válik a bizonyítás alanyává.¹⁶³

A kontinentális jog általában a különleges ismeretek szükségességét tekinti a szakértő bevonása alapjának. Az amerikai joggyakorlat a szakvélemény megbízhatósága szempontjából szintén kiemelt szerepet tulajdonít a szakértő tudásának, ugyanakkor annak nem „különlegességét“, hanem magát a szakértői „tudást“, a szakértő tevékenységének „tudományosságát“ emeli ki. A Daubert-ügyben a Legfelsőbb Bíróság úgy érvelt, hogy a szakértő „tudása“, mint vele szemben felállított követelmény többet jelent, mint egy szubjektív meggyőződés vagy egy alá nem támasztott elméletben való hit.¹⁶⁴

A szakértelem fogalmának értelmezése szorosan összefügg a szakértő eljárási alkalmazásával, minthogy ettől az értelmezéstől függ, mit tekintünk „szakkérdésnek“, amely megítéléséhez szakértőre van szükség. A szakértelem fogalmának

¹⁶² KÁRMÁN, 2018. 20. o.

¹⁶³ ERDEI, 1987. 13-14.o.

¹⁶⁴ Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, 509 U.S. 579 (1993)

meghatározása nem egyszerű feladat, s a mindig, mindenki számára félreérthetetlen formula megszületését aligha várhatjuk.¹⁶⁵

A hazai fogalomhasználatban a szakértő különleges szakértelmének jelentőségét csak akkor mérhetjük fel igazán, ha megállapítjuk, mihez képest kell a szakértelmet különlegesnek tekinteni. Kiindulási alap az a tény lehet, hogy minden szakmai ismeret anyaga magában foglal olyan ismereteket, mint az adott szakmában járatos személyek köre. A különféle szakterületek határai nem merevek, egy adott szakterület ismereti tartománya állandóan bővül. Ennek következtében bajos lenne olyan szakmai ismereteket megnevezni, amelyek szükségszerűen tudottak lennének egy meghatározott területen működő személyek körében, más területeken azonban teljesen ismeretlenek volnának. Egy adott szakterületen működők számára a szakma ismereti tartományába tartozó tudás nem különleges szakértelem, hanem természetes szakmai igény vagy követelmény. Az azonos szakmai területeken tevékenykedők szemszögéből az a különleges szakértelem, amellyel a szakmabeliek általában nem rendelkeznek.¹⁶⁶ A nézőpont tehát lényegileg határozza meg a szakértelem különleges voltát. Mivel pedig a büntetőeljárásban a hatóság nézőpontja az irányadó, s a hatóság szakértelme elsősorban a jogot fogja át, a különleges szakértelmet alapvetően a jogon kívül eső szakmai ismeretek teszik ki.¹⁶⁷

Székely János álláspontja szerint nem kell szakértőt igénybe venni, ha az eldöntendő kérdés igényel ugyan bizonyos szakismereteket, de ezekkel a lakosság általában rendelkezik. Székely szerint a hatóság mellőzheti a szakértő kirendelését olyan szakkérdésben, amelynek a megoldásához szükséges ismeretek szerepelnek az általános iskola 8 osztályának oktatási anyagában, de az az idő sincs messze, amikor az általános műveltségi szintet a középiskolai végzettség nyújtotta ismeretben kell mérni.¹⁶⁸ A szerző szerint a különleges szakkérdések területéről nemcsak a „lakosság”, hanem az igazságügyi hatóságok körében ismert kriminalisztikai szakkérdések is ki lesznek rekesztve.¹⁶⁹

¹⁶⁵ ERDEI, 1987. 23.o.

¹⁶⁶ ERDEI, 1987. 25 – 26. o.

¹⁶⁷ ERDEI, 1987. 27. o.

¹⁶⁸ SZÉKELY, 1967. 101. o.

¹⁶⁹ SZÉKELY, 1967. 112. o.

Gödöny József szerint a nyomozás során a nyomozó hatóság tagjainak általános szakismereti színvonalát kell általában a különleges szakértelem alsó határának tekinteni, illetőleg olyan alapnak, amelyre figyelemmel a nyomozó hatóság eldönti, hogy a konkrét tény megállapításánál vagy megítélésénél szükséges-e különleges szakértelem.¹⁷⁰

A kompetenciával nem rendelkező szakértő: álszakértő, s álszakértő véleményével az igazságot megállapítani nem lehet. Azt nem mindig könnyű eldönteni mi tartozik egyik vagy másik szakterületen tevékenykedő szakértő kompetenciájába. A kérdést leginkább maga a szakértő ítélni meg. Így nem ok nélküli, hogy a magyar tételes jog szerint a szakértőnek kötelessége a kompetencia hiányát a hatósággal közölni. Az egészen más kérdés, hogy a hatóságnak képesnek kellene lennie arra, hogy a kompetens szakértőt kiválassza. A forenzikus tudományokban való kellő jártasság mindenesetre nélkülözhetetlen ebből a szempontból is.¹⁷¹

Azt, hogy adott esetben szükség van a kirendelő különleges szakértelmének pótlására, a kirendelő hatóságnak kell felismerni. A régi Be. megjelölte azokat az eseteket, ahol a jogalkalmazó nem mérlegelhetett akörben, kirendel-e szakértőt. A törvény az alábbi eseteket határozta meg:¹⁷²

- a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota, illetőleg kábítószer-függősége,
- a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés kényszergyógykezelés szükségessége,
- a személyazonosítást biológiai vizsgálattal végzik,
- elhalt személy kihantolására kerül sor.

Az új Be. nem vette át a kötelező szakértői kirendelésre vonatkozó szabályozást, ugyanakkor nem vitás, hogy a fent ismertetett kérdések továbbra is különleges szakértelmet kívánnak, tehát e tekintetben a szakértő kirendelése nem lesz elkerülhető a jövőben sem.

¹⁷⁰ GÖDÖNY, 1964. 257. o.

¹⁷¹ ERDEI, 1987. 36. o.

¹⁷² régi Be. 99. § (2) bek.

A törvény eltérő rendelkezése hiányában a szakértő alkalmazása kirendeléssel történik. Ha a szakvélemény elkészítéséhez sürgős részvizsgálatra van szükség, e vizsgálat kirendelő határozat nélkül, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság szóbeli rendelkezése alapján is elvégezhető. Az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság e rendelkezését tizenöt napon belül, írásba foglalva megküldi a szakértőnek.¹⁷³

A szakértői kirendelő határozat tartalmi elemeire az Iszktv.¹⁷⁴ tartalmaz rendelkezéseket, a Be.-ben (a régi Be.-hez képest) már nem találunk erre vonatkozó szabályokat. Véleményem szerint indokolt lenne, hogy a Be. utaló szabállyal tegye egyértelművé, hogy a kirendelőnek a Szaktv.-ben előírtakat e körben be kell tartania.

III.3.3. Több szakértő az eljárásban

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (81) 7. számú ajánlása az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről azt az igényt fogalmazza meg, hogy a tagállamoknak elő kell segíteniük az olyan szabályozás bevezetését, amely a lehető legkevesebb szakértő alkalmazására ad lehetőséget az eljárásokban.

A Be. a régi Be.-vel ellentétben nem tartalmazza a két szakértő alkalmazására vonatkozó kötelezettséget (halál oka és körülményei, elmeállapot vizsgálata). A Be.-hez fűzött kommentár ugyanakkor így szól: „*A Be. nem tartja fenn a régi Be.-nek a szakértő kötelező alkalmazására vonatkozó törvényben taxált eseteit (...), valamint a két szakértő alkalmazására vonatkozó kötelezettséget (halál oka és körülményei, elmeállapot vizsgálata). Ennek ellenére az ezzel kapcsolatos korábbi ítélkezési gyakorlat (pl. ÍH 2004.41.) továbbra is követendő.*”¹⁷⁵

Mindenekelőtt rögzítenünk kell, hogy az ÍH.2004.41. számú döntés abban a kérdésben tekinthető irányadó gyakorlatnak, amely bizonyos szakkérdések (a konkrét esetben a kábítószer-függőség kérdése) esetében kötelezővé teszi a szakértő bevonását. Ahogy fentebb már említettem, a régi Be. 99. § (2) bek. elhagyása semmit sem változtat azon, hogy a korábbi jogi szabályozással egyezően a régi Be.-ben felsorolt esetekben kötelező a szakértő kirendelése, hiszen egyértelmű, hogy a kóros elmeállapot,

¹⁷³ Be. 189. § (1) – (2) bek.

¹⁷⁴ Iszktv. 45. § (2) bek.

¹⁷⁵ Büntetőeljárás jog I.-II. Kommentár a gyakorlat számára, lezárva: 2018.03.31

kábítószer-függőség, stb. szakkérdésnek minősül. Azaz, e körben valóban nem szükséges jogszabályban rögzíteni ezeket az eseteket, és elegendő a bírói gyakorlatra utalni.

A két szakértő kötelező igénybevételének kérdése azonban ennél összetettebb kérdés. Az, hogy a kommentár arra utal, hogy a korábbi joggyakorlat változatlanul irányadó, arra engedhet következtetni, hogy a halál oka és körülményei, valamint az elmeállapot vizsgálatánál továbbra is kötelező a két szakértő igénybevétele.

A fő kérdés az, hogy mi a jogalkotó akarata? A kérdés megválaszolásakor az elmeállapot vizsgálatát magában foglaló szakértői tevékenység kapcsán segítségünkre van a 31/2008. (XII.31.) IRM-rendelet, amely az elmeállapot orvosszakértői vizsgálata körében így szól: *„Ha büntetőeljárársban elmeállapot orvosszakértői vizsgálatára kerül sor, a vizsgálatot végző szakértők közül az egyiknek igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan), a másiknak pedig igazságügyi orvostan vagy igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan) képesítéssel kell rendelkeznie.”*¹⁷⁶ Ebben az esetben nyelvtani értelmezés útján levonható a következtetés, hogy elmeállapot orvosszakértői vizsgálata során továbbra is kötelező a két szakértő kirendelése. Ha a jogalkotó akarata e körben megváltozott volna, akkor nyilván módosult volna az IRM-rendelet ezen szabálya.

Arra a kérdésre azonban, hogy mi a helyzet akkor, ha a szakkérdés a halál okára és körülményeire vonatkozik, jogszabály nem ad választ.

*„Azt, hogy jogszabály valamilyen kérdés eldöntését több személy véleményének kikérésétől, meghallgatásától teszi függővé, egyértelműen a „több szem többet lát” elve indokolja, azok a kérdések tehát, ahol a jogszabály kötelezővé teszi több szakértő eljárását, olyan kiemelkedő fontosságú kérdések, ahol a tévedés lehetőségét a jogalkotó minimálisra szeretné csökkenteni.”*¹⁷⁷ – írta a korábbi szabályozás kapcsán a Tóth - Vaskuti szerzőpáros. Ugyanebben a cikkben a szerzők a következőket szögezik le: *„(...) e kérdések a jogalkotó céljának megfelelően kiemelt figyelmet érdemelnek az eljárás során (...).”*¹⁷⁸ A kulcs-kifejezés tehát a jogalkotó akarata. A

¹⁷⁶ 17. § (1) bek.

¹⁷⁷ TÓTH – VASKUTI, 2010. 75. o.

¹⁷⁸ uo.

hatályos állapot szerint azonban véleményem szerint a jogalkotó akarata alapján nem vezethető le a két szakértő együttes alkalmazásának követelménye. Azonban, ha a jogalkotó szerint nem indokolt a két szakértő együttes eljárása e körben, akkor a Behez fűzött kommentárban nincs helye annak a kitételnek, hogy a korábbi joggyakorlatot kell követni e tekintetben. Ezt követeli meg a jobbiztonság és a „bírói jog” tilalma is. Ha jogalkotó szükségesnek tartja a korábbi szabályozás fenntartását, jogalkotásra van szükség. Ha pedig a jogalkotó nem, de a szakma indokoltnak tartja, hogy ebben a kérdésben továbbra is két szakértő járjon el, akkor ezt szakmai szabályban (pl. módszertani levélben) célszerű rendezni.

Addig tehát, amíg jogszabály vagy szakmai szabály e körben nem írja elő a két szakértő kirendelését, meglátásom szerint a kirendelőnek elegendő egy szakértőt kirendelnie. Ha pedig a szakértő úgy érzi, az kompetencia-, vagy más szakmai szempontból indokolt, az általános szabályok szerint vonhat be még egy szakértőt vagy akár szakkonzultánst.

Természetesen maga a kirendelő is dönthet úgy, hogy - akár ebben, akár más szakkérdésben – több szakértőt vesz igénybe.¹⁷⁹ Ebben az esetben a szakértőnek tartania kell magát a kirendelő akaratához.

Ha a vizsgálat több szakértő közreműködésével történt, a szakvéleményben fel kell tüntetni, hogy melyik szakértő milyen vizsgálatot végzett.¹⁸⁰ Ha több szakértő azonos véleményre jut, a szakvéleményt közösen is előterjeszthetik (együttes/kollektív szakvélemény),¹⁸¹ több szakterülethez tartozó szakkérdésben a szakértők a véleményüket egyesíthetik (egyesített/komplex szakvélemény).¹⁸²

III.3.4. Az egyes szakterületeken működő szakértők szaktudásának határai

Az adott szakkérdés megválaszolására feljogosított szakértők és szakértői területek besorolását a 9/2006. (II. 27.) IM rendelet (kompetencia rendelet) tartalmazza.

¹⁷⁹ HERKE, 2018. 7. o.

¹⁸⁰ 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 11. § (1) bek. 1. mondat

¹⁸¹ Iszktv. 2. § 3. pont

¹⁸² Iszktv. 2. § 2. pont

Vannak olyan szakterületek, amelyek esetében jogszabály (282/2007. (X.26.) Korm.rendelet) meghatározza, hogy mely szervezetek jogosultak kizárólagosan, illetve elsődlegesen szakvélemény adására.¹⁸³ Azt, hogy e szabályozás kapcsán egyébként milyen aggályaim vannak, a dolgozat korábbi oldalain már kifejtettem. Ettől független, hogy a rendeletben foglaltak betartása különösen fontos a szakvélemény hiteltérdeplősége szempontjából.

Több szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a kompetencia kérdéskörében speciális problémák merülnek fel az egyes szakterületeken. *„A kellő számú és megfelelő kompetenciával rendelkező szakértő hiányát a bíróságok és a szakértői intézmények egyre gyakrabban oldják meg a másik szakterületen működő szakértő önálló kirendelése helyett szakkonzulens, vagy társszakértő bevonásával. Ez szükségmegoldásnak elfogadható, de nem tekinthető szerencsés megoldásnak például a szakértői felelősség szempontjából“* – állapítja meg a Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoportjának Összefoglaló véleménye.¹⁸⁴

Kereszty Éva a kirendelés „hibái” közé sorolja, hogy az orvosi szakterületek specializációjában a jogalkalmazó esetenként tájékozatlan. A pszichiáter, a pszichológus, a neurológus közti különbség rendszeres tévesztése, heveny ittasság véleményezésére a krónikus függőséget kezelő addiktológus kirendelése, krónikus fájdalommal kapcsolatban idegsebész kirendelése a „klasszikus” hibák közé tartozik. Ugyanígy „keveredik” az ortopédia, a reumatológia, a traumatológia és az idegsebészet kompetenciája, és szinte soha nem kerül sor arra, hogy a későbbiekben várható állapotromlás vagy gyógyíthatatlanság tekintetében rehabilitációs vagy fizioterápiás szakorvos szaktanácsadó bevonását kérje a kirendelő.¹⁸⁵

Kovács Gábor az orvosszakértői szakterületre fókuszálva megjegyzi, hogy a több szakterületet érintő adott szakkérdés megválaszolása esetén

- a kirendelt igazságügyi orvostan szakvizsgával rendelkező igazságügyi orvosszakértő mellett vagy az adott klinikai szakterületnek megfelelően nyilvántartásban szereplő másik szakértőt von be, vagy

¹⁸³ felhatalmazást az Iszktv. 139.§ ad

¹⁸⁴ MOLNÁR, 2014. 337. o. [megtekintve:2017.12.06.].

¹⁸⁵ KERESZTY, 2012. 70.o.

- a területnek megfelelő szakorvosi szakvizsgával rendelkező szakorvost, mint szakkonzultánst vesz igénybe.¹⁸⁶

A szerző véleménye szerint a gyakorlatban a legtöbb problémát annak megállapítása jelenti, hogy mi is tekinthető a 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 16/A.§ (2) szerinti „megfelelő klinikai szakképesítés”-nek?¹⁸⁷ Álláspontja szerint helyes lenne, ha joganyag szerinti „megfelelő” klinikai szakképesítés megválasztása – adott, észszerű szakmai határokon belül - az eljáró szakértő döntése volna.¹⁸⁸ Magam részéről ugyanezen a véleményen vagyok.

Az Iszktv. 2. § 14. pontja értelmében a szakkonzultáns a szakértői vélemény elkészítésében közreműködő, megfelelő szakismerettel rendelkező személy.¹⁸⁹ A gyakorlatban sok esetben maga a kirendelő határozza meg a szakértő számára, milyen területről vonjon be szakembert szakkonzultánsként. Ez a gyakorlat meglátásom szerint alapvetően téves. A kirendelő nincs különleges szakértelem birtokában, hiszen éppen ezért von be szakértőt. Márpedig ebben az esetben a kirendelő csak azt ismerheti fel, hogy a szükséges különleges szakértelemmel nem rendelkezik, logikailag arra nem lehet képes, hogy azt megítélje, a kirendelt szakértő kompetenciája „mennyiben szorul” kiegészítésre. Egyetértve Erdei Árpád véleményével, azt, hogy mi tartozik a szakértő kompetenciájába, maga a szakértő képes eldönteni,¹⁹⁰ illetve még a konkrét kérdés tekintetében megnyilvánuló kompetenciahiány esetében is valószínűbb, hogy a kirendelőnél a szakértő alkalmasabb a hiányzó szakterületi ismeret beazonosítására és megfelelő szakkonzultáns bevonására.

Kereszty Éva szerint is aggályos, hogy esetenként a felek, hatóság megkérdőjelezzik a szakértő kompetenciáját abban, hogy ő tudja-e milyen szakorvos bevonása lenne indokolt, illetve a szakterületi szakosodást úgy fogják fel, hogy semmiféle átfedő ismeret nincs az egyes szakterületek között, vagy az általános, tájékoztató vizsgálatok

¹⁸⁶ KOVÁCS, 2016. 655. o.

¹⁸⁷ Uo.

¹⁸⁸ Uo.

¹⁸⁹ Az Iszktv. 59. § (2) bekezdése értelmében a szakkonzultáns igénybevételéhez - ha a miniszter rendelete eltérően nem rendelkezik - a szakértőnek be kell szereznie a hatóság hozzájárulását. Ha a szakvélemény elkészítéséhez személy vizsgálatára van szükség, és a hatóság a kirendelésben nem írja elő a szakkonzultáns személyéhez történő hozzájárulás kötelezettségét, a szakkonzultáns igénybevételéhez való hozzájárulást megadottnak kell tekinteni.

¹⁹⁰ ERDEI, 1987. 36. o.

szintjén sem képesek a szakértők a betegvizsgálatra. A szerző szerint a bíróság részéről vagy az előzetes tájékozódás utáni kirendelés vagy pedig az igazságügyi orvosszakértő felhatalmazása a megfelelő szakkonzultáns bevonására elvárható lenne.¹⁹¹

A szakkonzultáns intézményét érintően számos tisztázatlan kérdés merül fel, pl. nem határozza meg közelebbről a jog azt, hogy a szakkonzultáns „szakmai segítsége” valójában milyen terjedelmű lehet. Nem tisztázott, hogy a bizonyításban milyen szerepe van, eljárási pozíciója hogyan definiálható, a szakkonzultáns szakismeretével nyújtott segítsége mire terjedhet ki.¹⁹² Nem vezethető le az sem, hogy a szakkonzultáns végezhet-e, és ha igen milyen körben önálló vizsgálatot. Kérdéses, hogy a szakértői vizsgálatnál jelen lehet-e, abban milyen módon működhet közre.

Ismert, hogy az igazságügyi szakértő rendkívül széleskörű irat megismerési joggal rendelkezik, hiszen jogosult és köteles az ügy iratait megismerni. A szakkonzultáns esetében komoly kételyeink támadhatnak, hogy a szakértő számára átadott iratokból, személyes adatokból mit és milyen körben ismerhet meg.¹⁹³ A rendkívül hézagosan szabályozott jogi környezet alapján komoly kérdések vetődhetnek fel olyan esetekben, amikor az igazságügyi szakértő a szakkonzultáns megállapításával kényszerül pótolni a speciális szakismeret hiányát, azonban a szakvélemény arra alapított szakmai ténymegállapításai utóbb tévesnek bizonyulnak.¹⁹⁴ Különös figyelmet érdemel a kérdés mivel a hibás szakkonzultánsi vélemény megállapításaira épülő téves szakértői véleménnyel a szakértő kompetenciavétséget követ el. Indokoltan felvethető továbbá, hogy a téves szakkonzultánsi véleményt egyáltalán hogyan észlelhetné a szakértő, ha az az eleve hiányzó kompetenciáját pótolja?¹⁹⁵

A hatályos szabályozás hiányosságának tartom azt, a jogi szabályozás nem szabályozza a szakkonzultáns kizárásának okait. A szakvélemény elkészítésében és előkészítésében közreműködő minden személynek pártatlannak és függetlennek kell lennie, ezt pedig a kizárási szabályok hivatottak biztosítani.

¹⁹¹ KERESZTY, 2012. 70. o.

¹⁹² KOVÁCS, 2016. 657. o.

¹⁹³ Uo.

¹⁹⁴ KOVÁCS, 2008. 258. o.

¹⁹⁵ KOVÁCS, 2016. 658. o.

III.3.5. A szakértő kizárása

A szakvélemény bizonyítékkénti felhasználásához elengedhetetlen, hogy olyan személy készítse, akivel szemben nem áll fenn kizárási ok. Az adott ügyben a kizárási ok hiánya a szakértő függetlenségének, pártatlanságának alapfeltétele. A büntetőeljárásban szakértőként nem járhat el,

- a) aki az ügyben terheltként, védőként, továbbá sértettként, feljelentőként vagy ezek segítőjeként vesz vagy vett részt, valamint ezek hozzátartozója,
- b) aki az ügyben bíróként, ügyészként vagy a nyomozó hatóság nyomozási tevékenységet ellátó állományának tagjaként járt vagy jár el, valamint ezek hozzátartozója,
- c) aki az ügyben tanúként, vagy tanú segítőjeként vesz vagy vett részt,
- d) a halál oka és körülményei vizsgálatánál, továbbá a kihantolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül a halála előtt gyógykezelt, illetve a halál beálltát megállapította,
- e) a szakértői intézmény és a szervezet szakértője, valamint a szakértői testület tagja, ha az a) pontban meghatározott kizáró ok a szakértői intézmény, a szervezet vagy a szakértői testület vezetőjével szemben áll fenn,
- f) a gazdasági társaság tagja, ha az a) pontban meghatározott kizáró ok a gazdasági társaság vezetőjével, vezető tisztségviselőjével szemben áll fenn, illetve, aki olyan gazdasági társaság tagja vagy alkalmazottja, amelynek tagja vagy alkalmazottja az ügyben már korábban eljárta,
- g) akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe,
- h) akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható.¹⁹⁶

Témám szempontjából a b), g), h) pontok részletesebb vizsgálata indokolt.

1. A 2011. január 1. napját megelőzően hatályos szabályozás a nyomozó hatósággal, ügyészséggel, bírósággal alkalmazotti vagy szolgálati viszonyban álló "szakértő" személyt - megdönthetetlen törvényi vélelemként - nem tekintette az ügyben pártatlannak, ezért a szakértői működésből kizárta. A Kúria (akkor még Legfelsőbb Bíróság) ezt a kizáró rendelkezést, szűkítő értelmezéssel tartotta követendőnek.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Be. 191. § (1) bek.

¹⁹⁷ Büntetőeljárás jog I-III. Kommentár a gyakorlat számára. Utolsó frissítés 2017.05.31.

Gárdonyi Gergely szerint a rendőrségi szakértők büntetőügyekben történő szakvéleményadásának kizárásával a hagyományos kriminalisztikai szakértést – hasonlóan a bűnügyi orvosláshoz - a rendőrség keretein belül tulajdonképpen halálra ítélték ezzel a lépéssel.¹⁹⁸

A Be. 191. § (2) bekezdése szerint e kizárási ok alkalmazásában már nem minősül a nyomozó hatósággal hivatásos szolgálati viszonyban álló személynek az, aki a rá vonatkozó jogszabályok alapján nem a nyomozó hatóság állományában teljesít szolgálatot.¹⁹⁹ A hatályos szabályozással megegyező, régi Be. 103. § (2) bekezdését beépítő törvény-javaslat általános indokolása szerint a *„rendőrség szervezetében hagyományosan működött és működik a klasszikus kriminalisztikai szakértés a bűnügyi technikai osztályok bázisán (...) ez a szakértelem a büntetőeljárások lefolytatásához nélkülözhetetlen (...) összeférhetetlenség megszüntetése érdekében a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak (...) lehetőséget teremt igazságügyi szakértői intézménybe történő berendelésükre.”* A törvényjavaslat további indokolása szerint *„Több éve húzódik a szakmai vita abban a kérdésben, hogy a nyomozást végző nyomozó hatósággal szolgálati vagy alkalmazotti viszonyban nem álló, azonban a Rendőrség állományához tartozó személyek kirendelését, vagyis az úgynevezett „átszakértést” a Be. hivatkozott kizárási szabálya lehetővé teszi-e vagy sem.”* Az indokolás a Legfelsőbb Bíróság 72. számú BK véleményét idézte, melynek lényege az, hogy az adott nyomozó hatóság által nyomozott ügyben szakértőként járhat el a nyomozó hatóság más szervezeti egységénél alkalmazotti vagy szolgálati viszonyban lévő személy.

A 2011. január 1. napjától hatályos módosított törvényszöveg - felismerve, hogy a szakértői pártatlanságot illetően a megdönthetetlen vélelem indokolatlan²⁰⁰, és a szakértők egy bizonyos körének automatikus kizárása folytán az ítélkezés lassítása irányába hat - már nem zárja ki a szakértőt pusztán azon az alapon, hogy az ügyben eljáró bírósággal, ügyészséggel vagy nyomozó hatósággal alkalmazotti vagy szolgálati

¹⁹⁸ GÁRDONYI, 2010. 108. o.

¹⁹⁹ A módosítást a 2006. évi CXVIII. törvény 3. §-a 2006. december 26. napjával emelte a régi Be-be és változatlan formában került át a Be-be.

²⁰⁰ A korábbi szabályozás indokolásával szembeni ellenérveket lásd bővebben: PETRÉTEI, 2013. 88-100.o.

viszonyban van. A jogszabály változása folytán a 72. BKv. szerinti értelmezés tárgytalanná vált.

2. A Be. 191. § (1) bekezdés g) pontja a szaktanácsadóként eljáró személy szakértőkénti igénybevételét tiltja. A szakértő és szaktanácsadó közös jellemzője, hogy mindkettő különleges szakértelmüknek köszönhető eljárás alanyiségüket. A szaktanácsadó segítségét azonban „csak” a bizonyítási eszközök felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez vehet igénybe a hatóság, illetőleg az ügyész vagy a nyomozó hatóság valamilyen szakkérdésben felvilágosítást kérhet tőle. Erdei a célban mutatkozó különbséget tekinti az elhatárolás legfontosabb kritériumának, mert mind elméleti állásfoglalásokból, mind a tételes jogi megfogalmazásokból kitűnik, hogy a szaktanácsadó nem hoz létre bizonyítási eszközt, működése nem erre irányul.²⁰¹

3. Keretjellegű rendelkezés zárja ki a szakértőt az eljárásból a Be. 191. § (1) bek. h) pontja, mely szerint nem járhat el szakértőként, akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható. A rendelkezés relatív kizárási oknak minősül. A „nem várható el” fordulat nem feltétlenül jelent direkt elfogultságot. Jelenthet ez olyan kényszerítő körülményt is, amikor a direkt elfogultság hiányának is meg kell hátrálnia a szakértő iránti bizalom megtartása érdekében.²⁰²

III.3.6. A szakvélemény és a jogkérdések viszonya

Erdei Árpád kategorikusan kijelenti, hogy a szakirodalom egységes abban, hogy a szakértő a szakvéleményben jogi kérdések megválaszolására nem vállalkozhat. A iura novit curia elv (vagyis a bírói jogismeret vétele) alapján jogi szakértő nem vehető igénybe a büntetőeljárásban.²⁰³ Tremmel Flórián a szakvélemény különösen súlyos kompetencia-túllépésének nevezi, ha a szakértő jogkérdésben nyilvánít véleményt.²⁰⁴ Ugyanez tükröződik a kontinentális jogrendszerek joganyagában, szakirodalmában is.²⁰⁵ E nézetet módosított az Iszktv. 47. § (6) bekezdése, amely így szól: „A szakvéleményben jogkérdésben - ha jogszabály eltérően nem rendelkezik - nem lehet állást foglalni.” Az új szabályozás elvi indokait a jogalkotó nem adta meg, és mivel

²⁰¹ ERDEI, 1987. 71. o.

²⁰² IDZIGNÉ, 2018.

²⁰³ BÁNÁTI, et al., 2018. 264. o.

²⁰⁴ TREMMEL, 2006. 136. o.

²⁰⁵ KOVÁCS–NOGEL, 2015.

egyelőre nem létezik felhatalmazó jogszabály, amely lehetővé tenné a szakértőnek jogkérdésben való véleményadást, még következtetni sem tudunk a módosítás okára.

Magam részéről nem tudok elképzelni olyan alapos okot, amely a korábbi, általánosan elfogadott elvtől való távolodást indokolná. Székely kimondja, hogy a jogi állásfoglalás nem tartozik a szakértő feladatai közé, tehát ilyen teendőket a hatóság nem bízhat rá.²⁰⁶ Erdei felveti, hogy a szakirodalom elutasító álláspontja mögött feltételezhetünk némi féltékenységet is. Külső nézőpontból a jogi ismeretek is különleges szakértelemnek minősülnek, s ha a jogász számára más irányú szakértelemnek közvetlen felhasználása tilos, ugyanúgy elvárhatja, hogy az ő szakterületére se hatoljanak be kívülről.²⁰⁷ „A mindennapi tapasztalat azt mutatja, hogy kiindulva a jog bizonyos elemeinek ismeretéből, sokan úgy vélik, értenek a joghoz, s néha egyes igazságügyi szakértők is így gondolkodnak. Aminthogy azonban a gombot óriási hozzáértéssel varró ruhagyári munkás még távolról sem szabó, a felületes vagy mindennapi jogi ismeretek még nem jelentenek jogi szakértelmet. Az említett fellépés talán nem is féltékenység, hanem inkább féltés“ – írja a szerző.²⁰⁸ Ezzel az érveléssel szemben felvethető lenne, hogy azon szakértők esetében, akik rendelkeznek jogi végzettséggel, kivételt lehetne tenni. Ez a hivatkozás azzal - a szakértő jogi megállapításainak megengedhetőségével szembeni legfőbb - indokkal vethető el, miszerint a szakértő számára nem azért tilos jogi kérdésben véleményt adni, mert nem ért hozzá, hanem azért, mert a hatóság nem telepítheti át a saját feladatát a szakértőre. Márpedig a jogkérdés eldöntésére a hatóság, és csakis a hatóság hivatott.²⁰⁹ Székely Jánost idézve: „nem kerülhet sor szakértő igénybevételére jogi kérdésben. Arra vonatkozólag, hogy az ügyben jelentőséggel bíró bárminő jogszabály (törvény, rendelet, szabályrendelet, döntvény, stb.) létezik-e és mit tartalmaz, éppen a hatóság rendelkezik különleges szakértelemmel. Ha kétségei vannak, tudakozódnia kell, de szakértőt nem vehet igénybe.”²¹⁰

Egyértelmű, hogy a szakértőnek a feladata ellátása során alkalmaznia kell a jogot, hiszen a szakmai és eljárási szabályok kötik őt. Ez azonban teljesen más, mint a

²⁰⁶ SZÉKELY, 1967. 117-118. o.

²⁰⁷ ERDEI, 1987. 38. o.

²⁰⁸ Uo.

²⁰⁹ Uo.

²¹⁰ SZÉKELY, 1967. 116. o.

jogkérdésben való véleményalkotás. Véleményem szerint a jogi kérdésben történő nyilatkozattétel tilalma a büntetőeljárásban leginkább az alábbi kérdésekben való nyilatkozatok tilalmát jelenti:

- minősítési kérdések
- tényállási elemek jogszabály alá absztrahálása
- tényállási elemek, jogi szakkifejezések értelmezése
- eljárási szabályok megsértésére vonatkozó megállapítások
- bizonyítékok jogellenességére vonatkozó megállapítások
- bizonyíték relevanciájának megítélése
- bizonyítékok értékelése.

III.4. A szakértőkre és szakvéleményekre vonatkozó szabályozás vázlata nemzetközi viszonylatban

2014-ben az Európa Tanács igazságszolgáltatás-hatékonyágát szolgáló európai bizottsága²¹¹ (CEPEJ) vizsgálta a szakértőkre vonatkozó szabályozást. A tanulmány kiemeli, hogy a szakértők mindegyik vizsgált jogrendszerben az igazságszolgáltatás területén dolgozó döntéshozót²¹² segítik az ítélet meghozatalában akként, hogy segítséget nyújtanak a tények és bizonyítékok megértéséhez.²¹³ Egyes államokban elfogadott, hogy a szakértő tényeket állapít meg, máshol csak a tények megállapításának elősegítésében vehetnek részt. A különleges szakismerettel rendelkező, döntéshozót segítő szakértőkre egyébként különböző kifejezéseket használnak a tagállamok: forenzikus/törvényszéki szakértő (forensic expert), szakértő tanú (expert witness), szakértő-bíró (expert referee), bírósági szakértő (judicial expert), stb. A megnevezéseknek egyébként nem tulajdonít jelentőséget a dokumentum, alapvetően a szakértők státusza alapján ítéli meg a szakértői szerepkört az igazságszolgáltatási rendszerben.²¹⁴ A szakértő által szolgáltatott bizonyítási eszköznek (bizonyítéknak) is több elnevezése ismert. Észtországban szakértői vélemény (expert opinion), Litvániában szakértői következtetések (expert

²¹¹ The European Commission for the Efficiency of Justice

²¹² a common law rendszerben az esküdtszék, a civil law rendszerekben a bíró

²¹³ The European Commission for the Efficiency of Justice : Study 2014. 3-4 [megtekintve: 2018.01.02.]

²¹⁴ The European Commission for the Efficiency of Justice : Study 2014.8. [megtekintve: 2018.01.02.]

conclusions), de Franciaországban pl. a szakértő „fajtájától” függ az elnevezés: lehet megállapítás (finding) vagy technikai vélemény (technical opinion) is.²¹⁵

Valamennyi tagállamban elvárás, hogy a szakértők meghatározott standardok alapján adjanak véleményt, függetlenek legyenek, és megállapításaikat objektivitás jellemezze.²¹⁶

A tanulmány kitért a szakértők és a szakértői munka minőségének ellenőrzési lehetőségeire is. A legtöbb tagállamban nem létezik több tudományágat átfogó, általános értékelési rendszer.²¹⁷ Vannak olyan államok, ahol a szakértőket a bíróságok értékelik. A szakértő személyének értékelését ismerő rendszerekben ugyanakkor nem mindig formalizált eljárás keretében történik meg az értékelés, Norvégiában pl. a bírák informális úton osztják meg egymással tapasztalataikat. Franciaországban a rossz bírói értékelést szerző szakértőt akár törölhetik is a szakértői névjegyzékből. Ausztriában a szakértők kinevezése 5 évre szól, és amikor ennek a periódusnak a meghosszabbítását kezdeményezik, a névjegyzéket vezető hatóság megkeresi a bíróságokat, hogy nyilatkozzanak a szakértő véleményeinek minőségéről és arról, betartotta-e az eljárási határidőket. Hollandiában minden egyes ügy lezárásakor a bíró egy adatlapon értékeli a szakértő munkáját.²¹⁸ Valódi visszajelzést az államok kis hányadában kap a szakértő a saját teljesítményéről.

Külön említést érdemel az angolszász jogrendszer szakértőkre vonatkozó joganyaga. Az angolszász területeken működő akkuzatórius eljárás az egymással szemben álló egyenlő felek jogvitája.²¹⁹ Fő strukturális jellemzői a következők:²²⁰

- A tényeket egy komplex meggyőzési folyamaton keresztül bizonyítják.
- A döntéshozó, azaz az esküdtszék jogilag képzetlen, laikus személyekből áll, mérlegeli az előadásokat és dönt a büntetőjogi felelősségről.²²¹
- A felek irányítják a bizonyítékok előterjesztésének folyamatát.

²¹⁵ uo.

²¹⁶ uo.

²¹⁷ 35 megkérdezett tagállamból 26 válaszolta ezt a kérdésre. Valamiféle multidiszciplináris rendszer működését erősítette meg viszont Finnország, Svédország, Litvánia, Hollandia, Monaco és Azerbajdzsán

²¹⁸ The European Commission for the Efficiency of Justice : Study 2014. 25. [megtekintve: 2018.01.02.]

²¹⁹ KIRÁLY, 2003. 30. o.

²²⁰ FANTOLY, 2012. 27. o.

²²¹ GOODPASTER, 1987. 119

- A vádnak rendkívül magas bizonyítottsági követelményeknek kell megfelelnie („ésszerű kétséget kizáróan” kell bizonyítani a vádat).

A common law jogrendszerre a mai napig az esküdtszéki ítékezés jellemző. Angliában manapság már nem rendelkezik régi befolyásával: a polgári ügyekben eljáró esküdtszék jelentősége gyakorlatilag megszűnt, a büntetőügyekben eljáró esküdtszék szerepe pedig jelentősen csökkent az igazságszolgáltatás ügyterhének visszaszorítását célzó reformok által.²²²

Az esküdtszék legnagyobb hatását vitathatatlanul az Egyesült Államokban érte el. Bár az évek során az USA-ban is sok kritika érte az esküdtszéki bíráskodás rendszerét, ennek ellenére az esküdtszék megőrizte az ítékezésben betöltött lényegi szerepét.²²³

A bíró elsősorban azért van jelen az esküdtszéki tárgyaláson, hogy az esküdtek számára vitás jogi kérdéseket tisztázzon, illetve – Angliában – záróbeszédében a felek perbeszédeit követően összefoglalja a bizonyítási eljárás eredményét az esküdteknek, mielőtt azok az ítélethozatalra visszavonulnak.²²⁴ Ezen összegzés által a bírónak nagy befolyása van az ítéletre.

A common law típusú eljárási rendszerben a bizonyítékok befogadását a bíró végzi: kapushoz/kapuórhöz hasonlítható szerepet játszik abban, hogy megakadályozza, hogy az irreleváns vagy félrevezető, illetve jogellenesen beszerzett bizonyítékok az esküdtszék értékelésének tárgyává váljanak.²²⁵

Angliában a bizonyítási eljárás során az esküdtszék sokszor éri az a kritika, hogy olyan kérdéseket dönt el, ami szakértői feladat lenne. Ez a rendszer a tanúvallomásokat fontosabbnak tartja a szakvéleményeknél, kevésbé érdemi szerepet kapnak a bizonyításban. A bíró dönti el, hogy az adott szakértő tehet-e vallomást a tárgyaláson, hallhatják-e az esküdtek, a szakvélemény felhasználható-e bizonyítékként. Az amerikai rendszer a felek autonómiájából indul ki: a büntetőeljárás során mindkét fél szabadon dönthet arról, hogy a tárgyaláson igénybe vesz-e szakértőt vagy sem, azaz

²²² FANTOLY, 2012. 104. o.

²²³ Uo.

²²⁴ FANTOLY, 2012. 111. o.

²²⁵ KENGYEL, 2011. 202. o.

az esküdtek döntését elősegíti-e a szakértői bizonyítással.²²⁶A bíró joga dönteni abban a kérdésben is, hogy az ügyben van-e helye szakértői bizonyításnak, elősegíti-e ez azt, hogy az esküdtek teljes képet kapjanak a releváns tényekről.²²⁷

Az Amerikai Egyesült Államokban a bizonyításra vonatkozó szabályokat a Szövetségi Bizonyítási Szabályok - Federal Rules of Evidence (a továbbiakban: FRE) tartalmazza.²²⁸ A FRE alapján a bizonyítási eszközök/bizonyítékok elfogadhatóságáról történő döntés a bíróság feladata, célja pedig annak megakadályozása, hogy az esküdtek olyan információhoz jussanak olyan tényekre vonatkozó információkról, amelyek alkalmasak arra, hogy jogellenes vagy téves döntést eredményezzenek.

Az amerikai és angol jogrendszer eltérő álláspontot képvisel arról, hogy a szakértő véleményt nyilváníthat-e abban a kérdésben, amelyben a végső döntést (az eljárás fő kérdését) a bíróságnak kell meghoznia. Az amerikai jog felhatalmazza a szakértőt, hogy a per fő kérdésében állást foglaljon, ettől a szakvélemény maga nem lesz kifogásolható.²²⁹

Az angol szabályozásban a szakértőnek tilos a per végső kérdésére vonatkozó nyilatkozatot tenni.²³⁰

Mindkét rendszerben kötelessége a bíróságnak, hogy mérlegelje a szakértő által szolgáltatott bizonyíték súlyát és bizonyító erejét. A FRE 703. szakasza szerint a szakértő felhasználhat olyan adatokat, amelyet más szakértők tettek közzé. Az amerikai jog tradicionálisan a dolgozat későbbi fejezetében részletesen ismertetésre kerülő teszt alapján ítéli meg a szakértői vélemény elfogadhatóságát.²³¹

²²⁶ FANTOLY, 2012. 115. o.

²²⁷ VIDMAR, 2000. 100.

²²⁸ <https://www.law.cornell.edu/rules/fre> [2017.12.30.]

²²⁹ FRE 704a

²³⁰ Philips and others v Symes and others EWC 2330 82005)

²³¹ Daubert v Merrel Dow Pharmaceuticals US 579 (1993), General Electric Co v Joiner 522 US 136 (1997), Kumho Tire v Carmichael 526 US 137 (1999)

Az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok rendszere hasonló követelményeket támaszt a szakértői vélemény elfogadhatósága iránt, ezeket az alábbi táblázat foglalja össze:²³²

	Egyesült Királyság	Amerikai Egyesült Államok
A szakértő alkalmazásának indoka	A bíró vagy esküdtszék számára biztosítsák a következtetések pontosságához szükséges szaktudást /R. v Turner AB834 (1975)/	A szakértői bizonyítás azon alapszik, hogy a szakértő tudása segíteni fog a ténybírónak a bizonyíték megértésében vagy a kérdéses tény megállapításában. / FRE 702a./
A szakértő képzettsége	A szakértő képesítéssel rendelkezik olyan bizonyíték szolgáltatására, amelyet a bíróság önmaga nem tud megítélni, mivel különleges végzettség, képesség vagy tapasztalat szükséges hozzá. / Folkes v Chadd (1782) Douglas' King's Bench Reports, 3, 157/	A szakértő tudás, képesség, tapasztalat vagy végzettsége alapján van képesítve. / FRE 702a./
Bizonyíték elfogadhatósága	A szakértő által szolgáltatott bizonyítéknak olyan részletesnek kell lennie, hogy a bíró képes legyen megítélni annak megalapozottságát. / Lásd: www.jspubs.com/fs/02.pdf [2017.12.26]/	A szakvélemény elegendő tényen vagy adaton kell nyugodnia, megbízható elveken és módszereken kell alapulnia, a szakértőnek az elveket és módszereket az ügy tényeinek megfelelően, hitelt érdemlően kell alkalmaznia. / FRE 702 b-d./

1. sz. táblázat. Készítette: dr. Nogel Mónika

IV. A SZAKÉRTŐI TEVÉKENYSÉGRE VONATKOZÓ ELVÁRÁSOK SZIGORODÁSA

IV.1. A tudományosság iránti igény alapjai

Mind az angolszász, mind a kontinentális gondolkodás és fogalomrendszer egyetért abban, hogy a bűnüldözés tudományosan megalapozott tételei, módszerei rengeteg, a természet- és társadalom (azon belül a viselkedéstudományok) körébe tartozó diszciplínából erednek és kerülnek továbbfejlesztésre.²³³

A bűnüldözés tudományában meghatározó elem a természettudományokból ismert összefüggések, szabályszerűségek hasznosítása a konkrét jogi esetekre.

A szakértő megismerési tevékenységének kereteit a különleges szakértelme adja meg. A megismerés módszere maga a szakértői vizsgálat és annak módszere. A szakértői

²³² HUYGHE–CHAN, 2013. 15.

²³³ TREMMEL, et al. 2009. 442. o.

megismerés metódusai nem függetlenek a szaktudományok módszereinek fejlődésétől, sőt, leginkább azok által determináltak.

Szántó I. József kiemeli, hogy a szaktudáson kívül a szakértői ismeretanyag nemcsak a jogi ismereteket foglalja magában, hanem egy szélesebb körű, interdiszciplináris ismeretanyagot is, „olyan tudományágakat, amelyek különféle területeken egyaránt alkalmazást nyernek (matematika, mérésstan, rendszerelmélet, azonosítás-elmélet, informatika stb.)”²³⁴

Molnár József a büntetőeljárásbeli bizonyítás során alkalmazott tudományokat a következő csoportokba sorolja az alaptudományhoz fűződő viszonyuk alapján:

1. Kifejezetten bűnüldözési célokra létrehozott technikák, amelyek egyértelműen krimináltechnikai szakágnak tekintendők. Ide tartoznak a klasszikus kriminalisztikai területek: a bűnügyi nyomtan (traszológia), a daktiloszkópia, a kéz- és gépirásvizsgálatok, a személyazonosítás külső ismérvek alapján; ezen kívül többnyire ide sorolják az igazságügyi fegyverszakértést.
2. Alapvető kriminalisztikai jellegüket elismerő, de a viszonylagos különállásukat fel nem adó technikák. Az igazságügyi orvostan például az igazságszolgáltatás céljára végzi tevékenységét, alakítja módszereit.
3. Azok a technikák, amelyek önállóságukat fenntartják, emellett azonban tapasztalataikat felhasználják a krimináltechnika területén is. Jellemzően ez vonatkozik az igazságügyi fizikára, kémiára stb.²³⁵

A szakértő saját tudományos területére vonatkozó ismeretei segítségével valamely egyedi jelenség igazságszolgáltatási szempontból lényeges összefüggéseit tárja fel, amelynek során alkalmazza a tudomány által helyesnek ítélt módszereket.”²³⁶ Ez jellemzően a mindennapi gyakorlatban alkalmazott eljárások ellenőrzési kötelezettségét jelenti. Az egyes diszciplínák megítélése során azonban a rendelkezésre álló módszerek általában is vizsgálандók, ennél fogva a tudományos módszer kritériumaiból tudunk kiindulni.

²³⁴ SZÁNTÓ, 1999. 3. o.

²³⁵ MOLNÁR, 1995. 201–216. o.

²³⁶ ERDEI, 1987. 112. o.

A tudományos elvekhez való ragaszkodás konkrét előnyökkel jár: képessé válunk általuk megbízható megállapításokat tenni a bizonytalan információhalmazból. Amennyiben a szakértői gyakorlat ezen elvekhez igazodik, a szakértői módszerek megbízhatósága is nőni fog. A jogi követelmények megfogalmazása és a bizonyítékok iránti bizalom egyrészt attól függ, hogy az adott szakterületen mennyire megbízható tudományos módszertant alkalmaznak a szakértők, másrészt attól, hogy az adott szakterület képviselői mennyiben képesek ezeket a megbízható módszereket hibák és a megállapítások helyességét torzító tényezők kizárásával alkalmazni.²³⁷

Az objektív tudományos módszerek célja a szigorú protokollok megalkotása és a felismerések torzítására és találgatásokra hajlamos emberi tényező elleni védekezés. Elképzelhetetlen, hogy a tudósokra ne gyakoroljon hatást a kultúra, a társadalom és személyes eszmerendszerük, amelyek hatással vannak arra, hogyan vonják le következtetéseiket a munkájuk során. A tudomány még mindig emberi törekvés, és minden, ami hat az emberre, hatással lesz a tudományra is. Az egyének formálják az elveket, a tudományos módszer nem tudja elszakítani a tudományt az emberi faktortól. Márpedig, ha az ember nem tévedhetetlen, akkor a tudomány sem az.²³⁸

A szakértői módszerekkel kapcsolatban a leggyakrabban az a probléma merül fel, hogy a vizsgálati módszerek egy része sosem esett át objektív teszteken, illetve, ha átestek, a kimutatott tévedések aránya magasnak bizonyult. A szakvélemény végkövetkeztetése ugyanakkor még abban az esetben is lehet hibás, ha a szakértő megbízható technikát alkalmazott.

A 2000-es évektől formálódó, e tekintetben nagyjából egységesnek mondható angolszász irodalom szerint a szakértői tevékenység minőségét alapvetően az határozza meg, hogy a szakértők milyen szervezeti keretek között végzik a munkájukat. Roger Koppl nyolc olyan kritériumot azonosított, amely veszélyezteti a megfelelő minőségű szakértői tevékenység végzését:²³⁹

²³⁷ NRC-jelentés 111.

²³⁸ PYREK, 2007. 241

²³⁹ KOPPL, 2005. 260-261.

1. A bűnügyi laboratóriumok monopolhelyzete. Az államok többségében egy adott szakkérdésben egyedülként eljáró laboratóriumok eredményeit nem lehet objektíven felülvizsgálni.
2. A bűnügyi laboratóriumok függése a nyomozóhatóságoktól (szervezeti- és anyagi függés).
3. Gyenge minőség-ellenőrzés.
4. A szakértők a szakkérdés megválaszolása szempontjából irreleváns, a büntetőeljárásban relevanciával bíró információkhoz is hozzájutnak.
5. Az analízist és a következtetés levonását ugyanaz a személy végzi.
6. A kriminalisztikai szakember tanácsadók hiánya. Sok esetben csak a vád oldalán van meg a lehetőség a bonyolult szakvélemények megmagyarázása, a védelem legtöbbször nem tud olyan független szakembert megkérdezni, aki elmagyarázhatná a szakvéleményt.
7. A kriminalisztikai szakember tanácsadók szakmai kompetencia-hiánya. A kevés számú tanácsadó nem megfelelő tudással van felvértezve.
8. A bűnügyi laboratóriumok állami tulajdonban vannak, sok esetben a rendőrség vagy más belügyi szerv szervezeti egységébe tartoznak.

A téves ítéleteknek a szakértői tevékenységgel összefüggő okai közül Fenyvesi Csaba az alábbiakat emeli ki:²⁴⁰

- a) A forenzikus nyom és anyagmaradvány minták (bűnjelek, corpus delictik felkutatása, rögzítése, begyűjtése és sértetlen, keveredés- és szennyeződésmentes őrzése során elkövetett hibák (pl. chain of custody = felügyeleti lánc szabályainak megsértése).
- b) A minták vizsgálata, összehasonlítása során elkövetett hiba.
- c) Helytelen következtetések levonása (gondatlanság vagy megfelelő mélységű szakértelem hiányában).
- d) A szakértői vélemény hatóság általi téves értelmezése.
- e) A szakértők – hatóság általi befolyásolása miatti – hibázása.
- f) A tudományosan elfogadott – világsztenderd – álláspont volt helytelen, ami a szakvélemény készítésekor még nem volt ismert (új tudományos eredmények felülírták a korábbi ismereteket).

²⁴⁰ FENYVESI, 2017. 181. o.

Wolf szerint pedig a módszerek alkalmazásában vétett hiba a leggyakoribb. Ilyen hibák között említi:²⁴¹

- a jelenség félremagyarázását,
- azon adatok elvetését, amelyek nincsenek összhangban a feltételezéssel,
- a hibák fel nem ismerését vagy téves értékelését.

Fentiekből is látható, hogy a szakértői bizonyítás elméleti problematikájának érzékeny pontja a szakértői (vizsgálati) módszer kérdése. Az elvi követelmény az, hogy a módszer legyen korszerű, célravezető és hatékony.²⁴² E követelmények tartalmára nézve a szakemberek és jogalkalmazók, kutatók különféle álláspontokat alakítottak ki. Ezek tételes ismertetése és vizsgálata elengedhetetlen ahhoz, hogy meghatározzuk, pontosan milyen feltételek meglétét kívánja meg jelenleg a jog a szakértői módszerek tekintetében, illetve – ha szükséges – milyen irányba fejleszthetők ezek a követelmények a szakértői vélemények hiteltérdemlőségének biztosítása érdekében.

IV.2. A szakvéleményekkel szemben támasztott követelmények szigorodása az angolszász jogterületen

A II.8.1. fejezetben kifejtettek okán előrebocsátom, hogy jelen alfejezet alatt a „forenzikus“ kifejezés tekintetében az angolszász területen elterjedt fogalom meghatározás irányadó.²⁴³

A fejezet értelmezéséhez ezen felül a további terminológiai magyarázat szükséges.

Az angolszász területeken, ahol a büntető igazságszolgáltatás kérdésével foglalkozó szerzők kevés figyelmet fordítottak a tudományrendszerbeli kérdések tárgyalására, viszonylag élesen elválasztották a tárgyi bizonyítékok természettudományos eszközökkel végzett vizsgálatát az egyéb bizonyítékok felkutatására, elemzésére és értékelésére vonatkozó tevékenységtől.²⁴⁴ Az elmúlt évtizedekben elterjedt a „tudományos bizonyítás“ vagy „tudományos bizonyíték“ (scientific evidence)

²⁴¹ WOLF, 2002. 37.

²⁴² BÓCZ, 2008. 122. o.

²⁴³ A tárgyi bizonyítékok felkutatására, vizsgálatára, értékelésére alkalmazott tudományok ismeretanyaga.

²⁴⁴ KIRK, 1987

elnevezés. Ezt gyűjtőfogalomként alkalmazzák a „szakértői bizonyítás“, a tudomány és a technika eszközeivel történő bizonyítás megjelölésére. A „szakértői bizonyítás“ fogalma alá sorolják mind a szakértő véleményét (testimony), mind a tények szakértő általi bemutatását (demonstrativ evidence).²⁴⁵

IV.2.1. Szakvéleményekkel összefüggő elvárások és reformok az Amerikai Egyesült államokban

Az igazságszolgáltatás tévedései, vitatott bírósági döntések az angolszász területeken felkeltették a büntetőeljárásokban folytatott szakértői bizonyítás felülvizsgálatának igényét.²⁴⁶ Az „Evidence Project” keretében napjainkig összesen 363 ügyben került sor a korábbi bűnösítő ítélet megváltoztatására, azon az alapon, hogy fény derült a korábbi ítélet hibáira.²⁴⁷ 2009-ben az első 232 szabadlábra helyezett ügyének áttekintését követően végzett kutatás azt állapította meg, hogy 156 esetben vett igénybe a bíróság szakértői bizonyítást, és a szakvélemények 60%-a volt aggályos.²⁴⁸

Amerikában a szakértői bizonyítékok és szakértői bizonyítás helyzetében az 1990-es évektől gyökeres változások történtek. Michael J. Saks véleménye szerint: *„habár a szakértői bizonyítékok elfogadhatóságának vizsgálata formálisan már létezett a különböző igazságszolgáltatási rendszerekben, ritkán alkalmazták ezeket az állam által előterjesztett bizonyítékok ellenőrzésére.”*²⁴⁹ A korábban bizonyítékként automatikusan elfogadott szakvélemények megkérdőjelezése egy olyan korszakban indult el, amikor a tudomány és technika rohamos fejlődésen ment át. Mike Redmayne professzor 2001-ben megjelent „Expert Evidence and Criminal Justice” című művében figyelmeztetett bizonyos szakterületeken készült bizonyítékok megbízhatatlanságára.²⁵⁰ 2006-ban egy kutatási jelentés az alábbiakat állapította meg: *„Nincs okunk azt feltételezni, hogy a rohamos technológiai fejlődés lelassulna. (...) Ennek a ténynek alárendelve folytatódik a globális média, az internet-alapú*

²⁴⁵ KATONA, 2002. 40.o.

²⁴⁶ GRÓSZ, 2013. 9. o.

²⁴⁷ <https://www.innocenceproject.org/cases/> [2018.10.16.]

²⁴⁸ BRANDON– NEUFELD, 2009. 12.

²⁴⁹ SAKS, 2009. 94

²⁵⁰ REDMAYNE, 2001. 98-99.

*kapcsolattartás és tudományos konferenciák trendje, ahogy az új fejlesztések és az egyre érzékenyebb berendezések és technológiák összehangolása is.*²⁵¹

Az új szemlélet és lehetőségek potenciált nyújtottak arra is, hogy feltáruljanak a téves ítéletek és azok okai is.

IV.2.1.1. A „CSI-hatás”²⁵²

Az elmúlt 10 évben megszorodott azoknak a tudományos közleményeknek a száma, amelyek felhívták a figyelmet a média igazságszolgáltatásra gyakorolt erősödő hatására.²⁵³ Az angolszász szakirodalomban különös hangsúlyt kapott az ún. CSI-effektus kérdésköre, amely a „CSI: A helyszínelők” és hasonló bűnügyi sorozatok hatásának vizsgálatára fókuszál. Ezek a sorozatok sok esetben irreális képet festenek a nyomozók és szakértők mindennapi tevékenységéről, ideértve a kitalált karakterek által alkalmazott technikát, eszközeiket, módszereiket és lehetőségeiket. A televízió képernyőjén megelevenedő ügyek órákon belül megoldódnak, a szakértők a bonyolult technológiai analízist percek alatt, 100 % pontossággal végzik el. A bírósági tárgyalásokon a szakértők mindig teljes bizonyossággal, helyesen nyilatkoznak arról, hogy a helyszínen fellelt bizonyíték miként köthető a terhelthez vagy milyen okból zárható ki a kapcsolat közöttük, és a legtöbbször a bíróság a szakértői közreműködésre hagyatkozva hihetetlen gyorsasággal hozza meg az ítéletét, amelynek helyességéhez kétség sem férhet.²⁵⁴

Az USA-ban tudományos kutatásokat folytattak a bűnügyi sorozatoknak a közvéleményre és az igazságszolgáltatás szereplőire gyakorolt hatásairól is.²⁵⁵ A CSI-hatással összefüggésben az alábbi sémák alkalmazására szokás hivatkozni:²⁵⁶

- A tudományos bizonyítéknak túlzott jelentőséget tulajdonítanak.
- Irreális bizonyítóerőt várnak el a bizonyítékoktól.

²⁵¹ SILBERGLITT, et al., 2002

²⁵² A Cole és Dioso-Villa a fogalom megjelenését a Times magazin egy 2002-ben megjelent cikkhez köti, amely azt sugallta, hogy a CSI-sorozat képes megváltoztatni a laikusok elképzelését arról, hogyan működik a forenzikus tudomány művelése. COLE, 2011. 20.

²⁵³ Lásd bővebben: CSEHI, et al., 2014

²⁵⁴ NRC- jelentés. 48.

²⁵⁵ Kiemelendő, hogy az angolszász rendszer esküdtszéki rendszerére figyelemmel a „laikus” elemre gyakorolt hatásnak is befolyása van az ítélezésre.

²⁵⁶ CHIN - WORKEWYCH, 2016. [megtekintve: 2018.01.01]

- A bűnügyi technikust, szakértőt az „igazság harcosának”, tévedhetetlennek tekintik, nem veszik észre az ellentmondásokat a véleményükben.
- Mennyiségileg és minőségileg is eltúlzott bizonyíték prezentálását várják el a vádhatóságtól.

További jelentős hatás lehet, hogy az érintettek a sorozatok hatására elképzelhetetlennek tarthatják, hogy emberi hibán kívül más okra lehessen visszavezetni a szakértői vélemények közötti eltérést, hiszen a képernyőn ilyesmi csak akkor fordul elő, ha manipulálják a bizonyítékot.²⁵⁷

Jogász egyesületek ülésein és bírósági ítéletekben is felbukkant a CSI-hatás elemzése. Utóbbira példa a Cooke-ügy²⁵⁸, amelyben megkérdőjelezték a vád által előterjesztett tíz, különböző kriminalisztikai bizonyítékot, arra hivatkozással, hogy a bizonyítékok egy része irreleváns az ügy szempontjából. Az államügyész úgy érvelt, hogy az ilyen mennyiségű bizonyíték esküdtszék elé tárása két okból volt szükséges: egyrészt, hogy lássák, milyen alapos nyomozást folytattak, másrészt, hogy ellensúlyozzák az esküdtszék megemelkedett elvárásait, amelyet a CSI-hatás miatt támasztanak az ügyészséggel szemben.²⁵⁹ Érdekesség, hogy a bíróság ítélete kimondta, hogy tudományos bizonyítékok nem támasztják alá a CSI-hatás létezését, ugyanakkor nem tagadta saját tapasztalatát arról, hogy az esküdtek magasabb elvárásokat támasztanak a váddal szemben a bizonyítékok mennyisége és minősége terén.

Több kutatás kereste arra a választ, hogy a sorozatoknak köszönhetően valóban irreális elvárásokat támasztanak-e az esküdtek a tudományos bizonyítékok mennyiségével, minőségével és hozzáférhetőségével kapcsolatban.²⁶⁰ A kutatásokat összefoglalva²⁶¹, azok nem támasztották alá, hogy ténylegesen tetten érhető lenne a bűnügyi sorozatok hatása az ítélelhozatalra. Egyes szerzők azt hangsúlyozzák, hogy a bizonyítékok értékelésének változása nem a sorozatokra, hanem egy szélesebb hatókörű kulturális

²⁵⁷ PODLAS, 2016. 13.

²⁵⁸ State v. Cooke, 914 A.2d 1078 (Del.2007)

²⁵⁹ A bíróság megállapította, hogy az ügyészség a 22-es csapdájába került, mivel ha nem gyűjt elég bizonyítékot a vád alátámasztására, azt is lehet kritizálni, míg ha sokféle bizonyítékot gyűjt be, az is támadásra ad okot.

²⁶⁰ PATRY, et al., 2008.

²⁶¹ SMITH, at al., 2006. 5-10.

fordulatra vezethető vissza: a technika és tudomány forradalmára, amit „tech-effektusnak” is lehet nevezni.²⁶²

Meglátásom szerint ugyanakkor - ahogy a döntéshozókra saját élettapasztalataik is hatnak az ítékezés során - befolyásolhatja őket a kriminalisztikáról és jogról alkotott képük is, amelyet a bűnügyi sorozatok festenek. Ezek a hatások ugyanakkor természetüknél fogva olyanok, amelyek tudományosan aligha bizonyíthatóak. Mindenesetre, a CSI hatás egyik fontos következménye, hogy a laikusok (értsd: nem szakértők) nyitottabbá váltak az igazságszolgáltatás kérdéseire, a szakértői tevékenység és az abban rejlő hibalehetőségek pedig reflektorfénybe kerültek.

IV.2.1.2. A „junk science” száműzésére tett első lépések

A junk science („bóvli tudomány”/„tudománytalan tudomány”) fogalom az 1980-as évek végén – 1990-es évek elején jelent meg az angolszász irodalomban. Peter Huber így fogalmaz: a „bóvli” tudomány a valódi tudomány tükörképe, sok a közös bennük, de alapvetően mégis eltérőek.²⁶³ A büntetőügyekben hozott téves ítéletek okai között a szakemberek gyakran hivatkoznak a junk science-jelenségre.²⁶⁴ A „tudománytalan tudomány” fogalmát így összegezhetjük: szokatlan, invalid, megbízhatatlan, a tudomány álcája mögé bújó diszciplína, amelynek módszerei a releváns tudományos közösségen belül nem elfogadottak.²⁶⁵

A common law területén általános nézet, hogy valamennyi, természettudományos alapra helyezhető és az erre nem alkalmas szakértői diszciplína esetében is szigorú vizsgálatot igényel, hogy a szakterület által alkalmazott konkrét módszer megfelel-e a tudományosság szempontrendszerének vagy sem. Az utóbbi esetben ugyanis nem (lennének) alkalmazhatóak a büntetőeljárásban.

Faigman a problémát ebben látja: *„Teljesen mindegy, hogy az illető fizikus, biológus, vegyész vagy pszichológus, az alapkérdés amivel szembesülnie kell, hogy milyen*

²⁶² SHELTON, 2006. 5.

²⁶³ HUBER, 1991. 3.

²⁶⁴ PRICE – KELLY, 2017.

²⁶⁵ HUBER, 1991. 3.

pontosan tanulmányozta a jelenséget a tények létrejöttének oka tekintetében, és az eltérések közötti kapcsolatokat. Meggyőződésem szerint nincs különbség aközött, ahogy a biológus és a fizikus megközelít egy szakkérdést, a kérdés csak az, milyen módszereket igényel a feladat. (...) Bármilyen módszerrel is találkozom mindig felteszem magamnak a kérdést: ezek a területek alkalmazzák a kritikai módszereket a hipotéziseik megerősítésére? Számomra ez a lényeg. Arra a kérdésre a válasz, hogy a szakterületek alkalmazzák-e azokat az eszközöket, amelyek alkalmasak az elméleteik igazolására, az a válasz, hogy nem. A kézírásvizsgálat, ballisztikai vizsgálatok, harapásnyomok azonosítása még azelőtt bejutott a bírósági tárgyalóterembe, hogy szigorú, tudományos teszteken estek volna át.”²⁶⁶

IV.2.1.3. A szakértői vélemények elfogadhatóságára vonatkozó elmélet kialakulása Amerikában

Az amerikai igazságszolgáltatási rendszerben a 20. század első felében a szakértői vélemények elfogadhatóságának elmélete 1923-ban Frye v. United States ügyből indult ki. Frye-t emberöléssel vádolták, és a bizonyítási eljárásban a bíróság nem engedélyezte számára a „szisztolés vérnyomás-teszten”²⁶⁷ alapuló szakértői vélemény becsatolását, amely az ártatlanságát támasztotta alá. Frye a fellebbezésében azzal érvelt, hogy a bizonyíték „nem tartozik az általános tapasztalat és tudás körébe, hanem speciális tudást vagy tapasztalatot igényel” – ebben az időszakban ugyanis ez volt a szakvélemények elfogadhatóságára vonatkozó kívánalom. A Legfelsőbb Bíróság ítéletében megállapította, hogy a szakértői vélemény mindaddig elfogadhatatlan bizonyítéknak minősül, amíg a szakértő által alkalmazott tudományos módszert a releváns szakmai közösség nem fogadta el.²⁶⁸ A Frye-teszt alapján tehát a szakvéleménynek nemcsak relevánsnak kell lennie - mint ahogy azt a korábbi előírás megkövetelte -, hanem az alapul fekvő tudományos elméletnek „általános elfogadottsággal” kell bírnia a szakmán belül. A Frye-tesztet az új tudományos elméletek és módszerek alkalmazásának eseteire hozták létre. A Frye egy konzervatív szabály volt, amelynek célja, hogy a bűnösség kérdésében való döntést ne

²⁶⁶ Fragman, D. Kaye Amerikai Tudományos Akadémián tartott beszédében hangzott el, 2005-ben. Hivatkozza: Huber, 1991. 3.

²⁶⁷ szisztolés vérnyomás-változáson alapuló hazugság vizsgálat

²⁶⁸ Frye v. United States, 293 F.1013 (App. D.C. 1923)

befolyásolhassa egy bizonytalan hitelességű innováció.²⁶⁹ Megjegyzendő, hogy a Frye-teszt nem követeli meg, hogy a szakértő következtetését általánosságban elfogadja a tudományos terület, csupán azt írja elő, hogy „az elmélet, amelyből a következtetés kiindult”, általánosan elfogadott legyen”.²⁷⁰

A FRE 1975-ben elfogadott 702. szakasza szövetségi szinten kizorította a Frye-standardot az igazságszolgáltatásból, de sok államban, ahol a korábbi döntés nyomán átvették a standard alkalmazását, továbbra is érvényben maradt.²⁷¹

1993-ban az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága fontos határvet rakott le, amikor a Daubert v. Dow Pharmaceuticals ügyben kimondta, hogy a fent kifejtett „általános elfogadottság” nem elegendő a szakvéleménynek a FRE szerinti elfogadhatóságához. A döntés szerint a bírónak inkább arról kell meggyőződnie, hogy a szakvélemény megbízható alapokon nyugszik-e és releváns információt szolgáltat-e.²⁷²

A Daubert-kritériumok szerint a szakértői vélemény megbízhatóságáról való döntés során a kapuőr funkciót betöltő bírónak vizsgálnia kell, hogy

- (1) *a szakértői technikát, illetve az annak alapjául szolgáló elméletet tesztelték-e, illetve*
- (2) *az tesztelhető-e;*
- (3) *a módszert vagy az alapjául szolgáló elméletet publikálták-e lektorált szaklapban;*
- (4) *meghatározták-e a technika vagy a módszer hibaarányát az alkalmazás során és vannak-e a technikai folyamat ellenőrzésének standardjai;*
- (5) *milyen a szakterület elfogadottsága a tudomány képviselői részéről.*²⁷³

A Daubert-ügyben hozott ítélet folytán a FRE 702. szakasza végül módosult akként, hogy előírta: „[...] a tudományos, technikai vagy más speciális szaktudás birtokában

²⁶⁹ HOGE – GRISSO, 1992. 69.

²⁷⁰ HOGE – GRISSO, 1992. 70

²⁷¹ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review. http://ag.ca.gov/meetings/tf/pdf/Justice_Project_Report.pdf p. 8 [2017.12.28.]

²⁷² Daubert v. Merrel Dow Pharmaceuticals, 509. U.S. 579,585 (1993)

²⁷³ Uo.

lévő tanú akkor minősül szakértőnek és akkor adhat szakvéleményt vagy tehet vallomást ilyen minőségében, ha

(1) a szakvélemény elegendő tényen vagy adaton nyugszik,

(2) a szakvélemény megbízható elveken és módszereken alapul,

(3) a tanú (szakértő) az elveket és módszereket az ügy tényeiből kiindulva, hiteltérdemlően alkalmazta.”

Az amerikai bizonyítási jogban kiemelt szerepet tulajdonítanak a General Electric Co. V. Joiner ügyben született ítéletnek is.²⁷⁴ Ebben a döntésében a bíróság világosan kimondta, hogy a bíró „kapuőr” funkciójára figyelemmel fel van rá hatalmazva, hogy teljes egészében kizárja a bizonyítékok közül azt, amelyről kiderül, hogy nem megbízható módszertanon alapszik.

A következő fontos Legfelsőbb Bírósági döntés a Kumho Tire v. Carmichael ügy volt.²⁷⁵ Ebben az ítéletben a bíróság kimondta, hogy a Daubert elveket nem csak a tudományos alapon nyugvó szakvéleményekre kell alkalmazni, hanem valamennyi szakvéleményre (különleges műszaki-, technikai tudáson és tapasztalaton alapuló szakvélemények). Természetesen, a nagyobb részt szakmai tapasztalaton nyugvó módszerek esetében a Daubert-tesztnek rugalmasabbnak kell lennie.²⁷⁶

A Kumho-ügy felhívta a szakértők figyelmét, hogy egyes szakterületeken az alkalmazott módszer nem kellően alapos kutatásokon és nem megalapozott elveken alapul.²⁷⁷

²⁷⁴ General Electric Co. v. Joiner, 522 U.S. 136 (1997).

²⁷⁵ Kumho Tire Co Ltd. v Carmichael 526 U.S. 139 (1999)

²⁷⁶ Uo.

²⁷⁷ Ilyen esetekben szakértői nyilatkozatok helytállóságának vizsgálatára az amerikai bíróság gyakorlatában az alábbiak szerint kerül sor (vö Berry v. City of Detroit, 25 F. 3d 1342-1345):

„Kérdező: Mire alapítja az a megállapítását, hogy a méhek szélirányban szállnak fel?

Szakértő: A méhtartásban szerzett 20 éves tapasztalatomra. Több 10000 esetben láttam méheket felszállni és minden esetben szélirányba szálltak.

Kérdező: Bármilyen módon rögzítette-e ezt a jelenséget?

Szakértő: Nem.

Kérdező: Tehát, a következtetését egyedül a méhtartásban szerzett tapasztalatára alapozza?

Szakértő: Így van. Azonban ha Ön is annyi méhvel találkozott volna mint én, nem lenne kétsége a következtetésem helyessége tekintetében.”

A tudományos bázissal nem rendelkező, kizárólag a szakértő tapasztalatára alapított véleménynyilvánítás²⁷⁸ kapcsán a FRE 702. szakasza szerinti megbízhatósági teszt keretében a bíróságnak három kérdéskört kell tisztáznia. Elsőként, hogy a szakértő által elvégzett feladatot bárki el tudja-e végezni, vagy szükséges hozzá speciális tapasztalat.²⁷⁹ Másrészt, hogy ha általában valamilyen szakterület szakértői alkalmasak az adott kérdés megválaszolására, az nem jelenti azt, hogy a bíróságon megjelenő adott szakértő is képes erre.²⁸⁰ A harmadik, egyben lefontosabb problémakör, hogy a FRE 702. szakasza szerinti azon előírás teljesítése, miszerint a szakértő a szakértő „*az elveket és módszereket az ügy tényeinek megfelelően, hitelt érdemlően alkalmazza*”. Ezt nehéz teljesíteni, ha a szakértői következtetést csupán a szakmai tapasztalatára alapító szakértő nem tudja adatokkal, tényekkel alátámasztani.²⁸¹ Goodwin véleménye szerint: „*A személyes tapasztalat és a szaktudás természetesen fontos tényezők, hiszen ez teszi a szakértőt szakértővé. Ugyanakkor, nincsenek eszközök, amivel mérhető lenne a szakértő véleményének megbízhatósága ilyen esetekben. Ha a bíróság anélkül fogadja el a természettudományos megalapozottsággal nem rendelkező szakterületen működő szakértő véleményét, hogy annak külsőleg is megjelenő megbízhatósági tényezőit vizsgálná, a szakértői vélemény veszélyesen közel kerül ahhoz, hogy annak helytállóságát önmagában csak az igazolja, hogy „a szakértő azt mondta”(, ipse dixit)*”.²⁸²

A Daubert-triász fent hivatkozott ítéletei tehát kísérletet tettek a szakértői vélemények színvonalának növelésére, és megkísérelték a „junk science” száműzését a szakértői vélemények köréből. Saks véleménye szerint elsőként a Daubert-ügyben fogalmazódott meg az a kérdés, hogy milyen empirikus bizonyíték támasztja alá a szakértő állítását. A másik fontos előrelépés e téren a DNS alapú eljárások felfedezése volt, amely tökéletesítette az kriminalisztikai azonosítás lehetőségét. A harmadik mérföldkőnek a korábbi ítéletek DNS-vizsgálattal történő felülvizsgálatát jelölhetjük meg, mivel a téves ítéletek aktáinak áttekintése hívta fel a figyelmet arra, mit rontott el a bíróság ezekben az ügyekben.²⁸³

²⁷⁸ Az angol az ilyen szakértőket „connoisseur expert”-nek nevezi, ami „műértő” szakértőt jelöl

²⁷⁹ FAIGMAN, 2001. 91. o.

²⁸⁰ US v. Santiago, 199 F.Supp. 2d 101, 110 (S.D.N.Y. 2002)

²⁸¹ CRUMPL, 2003. 23.

²⁸² GOODWIN, 2000. 635.

²⁸³ SAKS, 2009. 95.

IV.2.1.4. A vitatható megbízhatóságú szakvélemények sorsa a „Daubert-ítéletek” után

A Daubert –ügy és a hozzá kapcsolódó döntések nagyon fontos precedenst teremtettek a szakvélemények elfogadhatósága szempontjából. A Legfelsőbb Bíróság által megfogalmazott standardokat kezdték alkalmazni a polgári perekben a felperesek által benyújtott szakvélemények megkérdőjelezésére.²⁸⁴ A Daubert-kritériumok iránti lelkesedés akkor csillapodott le, amikor kiderült, hogy míg a bíróságok a polgári perekben következetesen alkalmazzák a tesztet, a büntetőügyekben csak kivételesen fordul elő, hogy ezek alapján a vád szakértője által készített szakvéleményt kizárják a bizonyítékok közül.²⁸⁵ A büntetőügyekben általános volt, hogy ha a védelem a Daubert kritériumokra hivatkozott, a bíró a vádhatóság által igénybe vett szakértő javára döntött e kérdésben.²⁸⁶ Egy tanulmány egyenesen aggasztónak minősítette a helyzetet, megállapítva, hogy kétséges, hogy a Daubert-standardot és FRE 702. szakaszát helyesen alkalmazzák a büntetőperekben, mivel a polgári perekben sokkal gyakrabban zárja ki a bíróság a bizonyítékok közül a szakértői véleményeket ezen elvek alapján, de meglepő módon büntetőügyekben alig következett be változás a korábbi gyakorlathoz képest.²⁸⁷

A National Research Council of the National Academies (Nemzeti Akadémiák Tudományos Kutatótanácsa) 2009-ben tette közzé a jelentését „*Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*” azaz „*A forenzikus tudományok megszilárdítása az Egyesült Államokban: Az előttünk álló út*” címmel (a továbbiakban NRC-jelentés). A jelentés megállapította, hogy a Daubert-teszt alkalmazása meglehetősen furcsán alakult: ha a védelem hivatkozik arra, hogy a szakvélemény ellentétes a Daubert-elvekkel, a bíróság általában elveti az indítványt, ám ha a vád hivatkozik a kritériumokra a védelem szakértője által készített vélemény kapcsán, akkor általános, hogy a bíró elfogadva ezt az érvet, kizárja a védelem

²⁸⁴ RISINGER 2000.112

²⁸⁵ Uo.

²⁸⁶ Például: State v. Peters, 192 Wis. 2d 674, 534 N.W.2d 867 (Ct. App. 1995), Spencer v. Com., 240 Va. 78, 393 S.E.2d 609 (1990). Phillips By and Through Utah State Dept. of Social Services v. Jackson, 615 P.2d 1228 (Utah 1980)

²⁸⁷ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review 9 [2017.12.28.]

szakértőjét.²⁸⁸ Ennek egyik oka lehet nyilvánvalóan az is, hogy maga a Legfelsőbb Bíróság is „flexibilisnek” tekintette az elveket.²⁸⁹

A bíróságok vonakodása a Daubert-elvek alkalmazásától azt jelentette, hogy a Daubert-szemponrendszer nem volt képes megakadályozni a megbízhatatlan szakvélemények alkalmazását a büntetőeljárásban.²⁹⁰ Az egyes államok joga is eltérőképpen viszonyult a kérdéshez. Wisconsin, Virginia, Georgia és Utah saját, a Frye és Daubert elvektől különböző szabályokat alkotott.²⁹¹

Jirí Zázvora szerint a Daubert-kritériumok kiindulási pontja hibás.²⁹² Véleménye szerint, mivel a bíró az angolszász és kontinentális jogrendszerben is laikusnak számít a szakkérdés tekintetében, nem lehet képes megítélni, hogy a szakértő állítása a módszer tudományos teszteltségéről és a hibahatárról megfelel-e a valóságnak. A szerző szerint a tudományos állítások tartalmi helyességét nem a bíróságnak kell megítélnie, hanem a szakmának.²⁹³

Sanders is hasonló véleményt fogalmaz meg, amikor a Daubert-standard hatékonyságát vitatja cikkében. Két fő okra vezeti vissza, hogy büntetőügyekben nem effektív a standard alkalmazása: 1.) a bíróságok a szakmai megállapításokhoz kontextuálisan közelítenek 2.) a tudomány korlátozottan képes adott, konkrét ügyben válaszokat szolgáltatni.²⁹⁴

A Daubert-kritériumok „kudarcát” a büntetőügyekben Risinger is kiemeli.²⁹⁵ Gianelli 2017-es cikkében kijelenti, hogy az, hogy a bírák nem képesek a kapuőr funkciót valódi tartalommal megtölteni - azaz a Daubert-teszt alkalmazásának sikertelensége - nemcsak a bírák hibája, a védőügyvédeknek is szerepe van benne.²⁹⁶

Megállapítható tehát, hogy a Daubert-kritériumok felállítását követően is folyamatos vita tárgyát képezi a szakvélemények megbízhatóságának kérdésköre, önmagában a

²⁸⁸ NRC-jelentés p.96

²⁸⁹ Kumho Tire, 526 U.S. at 153.

²⁹⁰ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review 9 [2017.12.28.]

²⁹¹ BOHAN, 2004. 112

²⁹² ZÁZVORA, 2017. 128

²⁹³ Uo.

²⁹⁴ SANDERS, 2010. 547.

²⁹⁵ RISINGER, 2000. 99-149.

²⁹⁶ GIANNELLI, 2017.

teszt nem képes a szakértői vélemények színvonalának növelésére ösztönözni a szakértői közösséget. Tanulságosan foglalja össze a szakvélemények elfogadhatóságának tényleges helyzetét Donald E. Shelton bíró²⁹⁷: „*Annak ellenére, hogy számos jelentés, szakember, tanulmány megkérdőjelezi a DNS-vizsgálatokon kívüli szakértői vélemények validitását, az elsőfokú bírúk folytatják ezeknek a bizonyítékoknak a befogadását, a fellebbviteli bíróságok pedig helybenhagyják ezeket a döntéseket.*”²⁹⁸

IV.2.1.5. A The Justice Project ajánlásai

A The Justice Project²⁹⁹ 2008-ban publikálta „*Improving the Practice and Use of Forensic Science*” avagy „*A kriminalisztika gyakorlatának fejlesztése*” című dokumentumát. A dokumentum alapvetően a forenzikus laboratóriumok működésével foglalkozik. A jelentés a szakértői vizsgálatok megbízhatóságának, tárgyilagosságának és a függetlenségének előmozdítását hangsúlyozzák, melynek kulcsát abban látják, hogy az államnak minőségbiztosítási sztemderdeket kell bevezetniük a kriminalisztikai laboratóriumokban, ezek végrehajtását ellenőrizni kell, a szubjektív torzító, elfogultsági tényezők kiküszöbölésére belső ellenőrző bizottságokat kell felállítani és ellenőrzési stratégiákat kell kidolgozni.³⁰⁰

A jelentés hangsúlyozza, hogy a kriminalisztikai laboratóriumoknak függetlennek kell lenniük a nyomozóhatóságoktól és a vádhatóságtól. Kiemeli a továbbképzések, szakmai minősítés fontosságát. A The Justice Project megállapítása szerint e reformok nélkül a büntetőeljárások integritása sérül.³⁰¹

A The Justice Project a szakértői munkát ellenőrző bizottságok létrehozását javasolja, melyek összetételére vonatkozóan azt rögzíti, hogy a tagságot egyrészt szakértőkből, másrészt a szakértői rendszeren kívüli szakemberekből (bírák, ügyészek, ügyvédek)

²⁹⁷ Donald E. Shelton 1990 óta bíró Michiganben, jogtudományokból PhD fokozattal, kriminológiai és bűnügyi tudományokból MA fokozattal rendelkezik. Több tudományos elismert cikk és könyv szerzője a bűnügyi tudományok területén.

²⁹⁸ SHELTON, 2010. 24.

²⁹⁹ A The Justice Project Inc. és a The Justice Project Education Fund közreműködésével készült projekt, amely az igazságszolgáltatás minőségének javítását tűzte ki célul

³⁰⁰ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review 2 [2017.12.28.]

³⁰¹ Uo.

kell felállítani. A javaslat a bizottságok feladatául szabja, hogy működési-, adminisztrációs-, továbbképzési terveket és szabályokat fogadjanak el a szakértők számára. E standardok közé tartozik a képzettségi követelmények meghatározása, minősítési- és továbbképzési feltételrendszer kidolgozása, továbbképzések szervezésének szabályai, minőségbiztosítási protokollok megalkotása, jártassági vizsgák szervezése, fegyelmi szabályok kidolgozása, az információcsere szabályozása a szakértő és kirendelő/megbízó között a torzító, elfogultsági tényezők kirekesztése érdekében. Ezen felül fontos a hatóságokkal való kapcsolattartásra vonatkozó szabályok kidolgozása, továbbá egy engedélyezési program megalkotása a laboratóriumok számára, amely tesztek, vizsgálatokat és analízist végez. Biztosítani kell továbbá, hogy az akkreditált tevékenység a nyilvánosság számára is elérhető legyen.³⁰²

A tanulmány nagy hangsúlyt fektet a szakértői vizsgálatokat befolyásoló torzító tényezők kiküszöbölésére.³⁰³ A szakértő még a vizsgálatok megkezdése előtt információkhoz jut a cselekményről és annak körülményeiről. A szakértői vizsgálat szempontjából indifferens adatok befolyásolhatják a szakértői munka objektivitását. Elismeri a dokumentum, hogy sok esetben ezek az információk elengedhetetlenek a vizsgálathoz, ám a hatóság elvárásai és kimondott/kimondatlan óhajai befolyásolhatják is a szakértő megállapításait.³⁰⁴ Egy 2000-es években lefolytatott kutatásban a komoly szakmai tapasztalattal rendelkező szakértők közel 17%-a hibázott, amikor szükségtelen információk jutottak a tudomásukra.³⁰⁵ A The Justice Project felhívja a figyelmet, hogy a torzító tényezők hatása nem etikai kérdés és nincs köze a rosszhiszeműséghez sem.³⁰⁶ A laboratóriumok különböző stratégiákkal és belső struktúrával tudják minimalizálni a torzító tényezők hatását. Erre megoldást jelenthet például egy, a szakértő és a hatóság közé ékelt menedzseri feladatokat ellátó személy, aki kiszűri a hatóság által átadott információk közül az irrelevánsakat.³⁰⁷

³⁰² Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review 2-4 [2017.12.28.]

³⁰³ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review. 5 [2017.12.28.]

³⁰⁴ RISINGER, et al., . 2002. 6.

³⁰⁵ Lásd bővebben: DROR - CHARLTON, 2006. 610.

³⁰⁶ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review.6. [2017.12.28.]

³⁰⁷ RISINGER, et al. 2002. 6.

³⁰⁷ Lásd bővebben: DROR - CHARLTON, 2006.

Nagy jelentőséget tulajdonít a tanulmány a szakértői laboratóriumok szervezeti függetlenségének.³⁰⁸ A jelentés szerint az államoknak meg kell tenniük mindent annak érdekében, hogy biztosítsák, hogy a szakértők teljes mértékben a tudományok szolgái legyenek.³⁰⁹

A dokumentum rögzíti, hogy valamennyi államnak meg kell követelnie a szakértőktől, hogy megfelelő képzettség birtokában végezzék tevékenységüket.³¹⁰ Gondoskodni kell arról, hogy a szakértőket jobban érdekelje a tudomány objektív művelése, mint a bűnüldözés.³¹¹

A hivatkozott jelentés kitér a megfelelő finanszírozás fontosságára is.³¹² A pénzhiány negatív hatással van a szolgáltatások minőségére, és a szakértői területeken dolgozók figyelmetlenségét is okozhatja. A béreknek kifejezésre kell juttatniuk a kriminalisztika tudományának fontosságát az igazságszolgáltatáson belül.³¹³

IV.2.1.6. A tudományos társaság kutatási tanácsának jelentése (NRC-jelentés)

Az NRC-jelentés a forenzikus tudományok gyenge pontjaira világított rá az Egyesült Államokban, ám megállapításai az egész világon hatással voltak a kriminalisztika fejlődésére. A NAS Bizottság a tevékenysége során számos, a szakértői tevékenységre vonatkozó hiányosságot tárt fel.³¹⁴

Az NRC jelentés összefoglalója szerint a szakértők számos szakterületen nem jutottak még el saját tevékenységük validálására, vizsgálataik és megállapításainak megalapozottságát nem tudják tudományosan alátámasztani, és a bíróság tehetetlen a jelenséggel szemben.³¹⁵

³⁰⁸ Lásd bővebben: MOENSSENS, 1993.

³⁰⁹ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review 6 [2017.12.28.]

³¹⁰ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review. i.m. p. 7.

³¹¹ Uo.

³¹² Uo.

³¹³ Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review. 8 [2017.12.28.]

³¹⁴ Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council, Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward, National Academies Press, Washington DC, 2009. p. 3

³¹⁵ NRC jelentés p. 53

Kiemelt jelentőségű, hogy a bizottság arra a következtetésre jutott, hogy a DNS vizsgálatok kivételével a többi diszciplína nem felel meg a Daubert-kritériumoknak.³¹⁶

Az NRC-jelentés a megállapításokon túl tizenhárom pontból álló javaslatot dolgozott ki a kriminalisztikai rendszer továbbfejlesztése érdekében³¹⁷, kezdve a Forenzikus Tudományok Országos Intézetének - National Institute of Forensic Science (a továbbiakban NIFS) létrehozásával. Az új intézmény feladata a bűnügyi szakértői diszciplínák támogatása és fejlesztése, az eljárások standardizálása, a laboratóriumok akkreditációja, a szakértők minősítése, a kutatás és fejlesztés segítése, az anyagi eszközök igazságosabb elosztása annak érdekében, hogy a DNS-vizsgálat mellett más, objektív alapokon álló diszciplínák is támogatásban részesüljenek.

A jelentés további javaslatai az alábbiak:

Szükséges(ek)

- a) a szakértői terminológia és szakértői véleményezés standardizálása,
- b) kiterjedt kutatások a kriminalisztikai tudományok pontossága, megbízhatósága és validitása kapcsán,
- c) a kriminalisztikai szakértői tevékenység teljes függetlenítése a nyomozóhatóságoktól és vádhatóságtól,
- d) a szakértői döntéseket befolyásoló torzító tényezők és más, a szakértői munkában rejlő hibaforrások kutatásának támogatása,
- e) eszközök kidolgozása a mérés-validálás, megbízhatóság, információcsere és a jártassági vizsgálatok előmozdítására, valamint vizsgálati módszerek és gyakorlatok protokolljainak létrehozása,
- f) valamennyi forenzikus laboratórium kötelező akkreditációja és tanúsítvány megkövetelése valamennyi forenzikus területen dolgozótól,
- g) a rutin minőségbiztosítási eljárások bevezetése a kriminalisztikai laboratóriumokban,
- h) etikai kódex megalkotása és a végrehajtási szabályok kidolgozása,
- i) továbbképzések, oktatás támogatása (ösztöndíjak formájában is),

³¹⁶ Megjegyzendő, hogy a bizottság az amerikai igazságszolgáltatás által „forenzikus diszciplínának” nevezett szakterületeket vizsgálta, amelyeket a klasszikus kriminalisztikai szakterületekkel azonosíthatunk.

³¹⁷ NRC jelentés p. 19-33

- j) a halott-vizsgálati rendszer fejlesztése,
- k) az AFIS (automatikus ujjnyomat vizsgáló rendszer) átjárhatóságának biztosítása standardok kidolgozása által,
- l) a kriminalisztika belbiztonsági területen történő felhasználásának előmozdítása.

A jelentés a kriminalisztikai szakterületek legnagyobb problémájára hívja fel a figyelmet: több diszciplína mögött nincs meg az a tudományos megalapozottság, amely okot adhatna a sokszor akár kétséget kizáró bizonyosságot kifejező szakértői véleményekre, ekként arra, hogy a bíróság az ítélethozatalkor a maximális bizalmat tápláljon a szakvélemény iránt.

Az NRC jelentésre számos ítélet hivatkozott³¹⁸, cáfolataként annak, hogy adott szakértői bizonyíték megbízhatósága igazolt lenne. A szakirodalom szerint a 2009. évi jelentés óta az Egyesült Államokban sem magas azoknak az eseteknek a száma, amelyekben a vád szakértőjét kizárták az eljárásból, azonban a NRC jelentés alapján összeállítható azon kritikus kérdések listája, amelyek fennakadhatnak a „Daubert-szűrőn”³¹⁹.

IV.2.1.7. Az Amerikai Forenzikus Tudományok Akadémiájának javaslatai

Az Amerikai Forenzikus Tudományok Akadémiája (American Academy of Forensic Sciences) egy nyilatkozatot adott ki az NRC jelentéssel összefüggésben.³²⁰ Eszerint az intézmény a különböző javaslatok alapján az alábbi elveket nyilatkoztatják ki:

1. Valamennyi kriminalisztikai diszciplínának szilárd tudományos megalapozottsággal kell rendelkeznie.
2. Valamennyi forenzikus laboratóriumnak akkreditáltnak kell lennie.
3. Valamennyi kriminalisztikai területen dolgozónak megfelelő képzéssel kell rendelkeznie.

³¹⁸ Pl. *Melendez-Diaz v Massachusetts*, 557 US 305 (2009)

³¹⁹ BERGER, 2011. 27–30.

³²⁰ AAFS Position Statement in Response to the NAS Report, 39 AAFS Academy News 4 (2009/11) <https://news.aafs.org/policy-statements/the-american-academy-of-forensic-sciences-approves-position-statement-in-response-to-the-national-academy-of-sciences-forensic-needs-report/> [2017.12.29.]

4. A forenzikus terminológiát standardizálni kell.
5. A kriminalisztikai területen dolgozóknak be kell tartaniuk az etikai szabályzatot.
6. A jelenleg működő kriminalisztikai szakértői intézményeknek közre kell működniük a terület kormányzati felügyeletében.
7. Azoknak a bírácoknak, ügyészeknek és ügyvédeknek, akik kriminalisztikai szakemberekkel és kriminalisztikai bizonyítékkal találkoznak a munkájuk során, széleskörű ismeretekkel kell rendelkezniük a forenzikus szakterületekről és a tudományos módszerekről.³²¹

IV.2.1.8. Az Elnök Tudományos és Technikai Tanácsadóinak Tanácsának (PCAST) jelentése

Az Elnök Tudományos és Technikai Tanácsadóinak Tanácsa - President's Council of Advisors on Science and Technology (a továbbiakban: PCAST) 2016-ban adta ki a forenzikus tudományokról szóló jelentését „*Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods*” azaz „*A kriminalisztikai tudományok a büntetőbíróságokon: A funkció-összehasonlító módszerek tudományos validitásának biztosítása*” címmel.³²² A jelentés arra az álláspontra helyezkedik, hogy amíg egy diszciplína nincs tudományosan validálva, addig a bíróság nem fogadhatja be az adott szakterület szakvéleményét. A jelentés több szakterületet is megvizsgált és sok esetben úgy ítélte meg, hogy nem használhatók fel a bíróságon e diszciplínák szakvéleményei (pl. harapás-nyom vizsgálat, lőfegyver-vizsgálat, cipőnyom-vizsgálat).³²³

Röviddel a jelentés megjelenését követően a szövetségi főügyész nyilatkozatban közölte, hogy nem értenek egyet a jelentéssel és ajánlásait nem fogadják meg.³²⁴ A jelentés tudományos körökben sem talált feltétlen támogatásra. A legtöbb kritika arra

³²¹ uo.

³²² <https://www.broadinstitute.org/files/sections/about/PCAST/2016%20pcast-forensic-science.pdf> [2017.12.20.]

³²³ WEEDN, 2017. 8.

³²⁴ FIELDS, 2016.

irányult, hogy a jelentés figyelmen kívül hagyta a forenzikus tudományok elmúlt ötven évben lezajlott fejlődését.³²⁵

A PCAST jelentés az alábbi javaslatokat fogalmazta meg:

1. A NIST-nek folyamatosan értékelnie kell a módszerek validitását és megbízhatóságát.
2. A NIST-nek segítséget kell nyújtania a szubjektív módszerek objektivizálásához.
3. A NIST-nek javítania kell a Forenzikus Tudományok Területek Szervezetének - The Organization of Scientific Area Committees for Forensic Science szabványfejlesztési gyakorlatát (igazságügyi munkacsoportok), független szakértők és statisztikusok bevonása útján.
4. Fontos a Tudományos és Technológiai Hivatal vezetésével egy egy nemzeti kutatási stratégia kidolgozása.
5. A Szövetségi Nyomozó Irodának - Federal Bureau of Investigation (a továbbiakban: FBI) különböző tudományos kutatásokban kell részt vállalnia és nagyobb finanszírozást kell kapnia.
6. A Főügyésznek biztosítania kell, hogy az ügyészség tudományos szempontból valid bizonyítékokat használjon fel.
7. A Főügyésznek vissza kell vonnia és át kell dolgoznia a szakértői véleményekkel kapcsolatos útmutatót és biztosítania kell valamennyi e tárgyban kiadott útmutató koherenciáját a validitásra vonatkozó tudományos standardokkal.
8. A bírácoknak figyelembe kell venniük a tudományos érvényességre vonatkozó tudományos kritériumokat a szakvélemény értékelése során.

IV.2.2. A szakértői tevékenység kihívásai Angliában és Wales-ben

A Court of Appeal is felismerte, hogy a szakvéleményt csak akkor veheti figyelembe az esküdtszék, ha az megbízhatónak minősül. Ugyanakkor az elsőfokú bírónak kevés iránymutatása van ahhoz, hogy az elfogadhatóság kérdésében dönten tudjon. Az elmélet és a gyakorlat is egyetértett abban, hogy a szakértői bizonyítékok vizsgálatát

³²⁵ EVETT, et al., 2017. 16.

új alapokra kell helyezni.³²⁶ Így, 2011-ben Angliában és Walesben is lezajlott a szakértői vélemények megbízhatóságának, alkalmazhatóságának felülvizsgálata. A vizsgálatot a Law Commission England and Wales elnevezésű független testület (a továbbiakban Bizottság) folytatta le. A Bizottság megállapította, hogy a szakvélemények kritika nélküli elfogadása („laissez-faire attitűd”), illetve a jelenlegi keresztkérdézési rendszer önmagában nem nyújt kellő védelmet a megbízhatatlan szakvéleményekkel szemben.³²⁷

A Bizottság reformjavaslatának kiindulópontja az volt, hogy a szakértői vélemény csak akkor használható fel a büntetőeljárásban bizonyítékként, ha rendelkezik a bizonyító erő egy minimális szintjével, amit a megbízhatóság jelent. Ennek megállapítására a Bizottság egy Daubert-típusú megbízhatósági tesztet tartott a legalkalmasabbnak.³²⁸

A Bizottság megkülönböztette a tudományos-, és a (nem tudományos) tapasztalaton alapuló szakvéleményeket. A két csoportra külön-külön meghatározta a megbízhatóság vizsgálati rendszerét. Az elsőfokú bíró hatáskörébe utalta annak megállapítását, hogy egy adott szakterületen alapuló bizonyíték melyik csoportba tartozik. Második lépcsőben a bírónak a megalapozottnak ítélt módszer adott ügy tényeire vonatkozó alkalmazását kell vizsgálnia. A javaslat szerint a relatíve kisebb hibák még elfogadhatók, a mérlegelés körében értékelendők. Azonban, ha az alkalmazás alapjaiban hibás - mert pl. a vizsgálatban ténybeli pontatlanságok és megalapozatlan feltételezések szerepelnek - a bizonyítékot elfogadhatatlannak kell minősíteni. A teszt harmadik lépcsője a szakértői következtetéseket megalapozó okfejtések vizsgálata, azaz annak megítélése, hogy a következtetések logikailag összhangban vannak-e az alkalmazott elvekkel és módszerrel.³²⁹

A Bizottság kiemelte a bírák képzésének fontosságát, különösen a tudományos módszertan, a statisztika, illetőleg a gyakorlatorientált szakterületek

³²⁶ GRÓSZ, 2013. 11. o.

³²⁷ EDMOND, 2012. 26.

³²⁸ The Law Commission, The Admissibility of Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales - A New Approach to the Determination of Evidentiary Reliability - A Consultation Paper, London, 2009. p. 47

(a továbbiakban: The Law Commission Consultation Paper 2009)

³²⁹ The Law Commission Consultation Paper 2009. 47-73

megbízhatóságának meghatározása terén, a bírácoknak képesnek kell lenniük arra, hogy kritikusan szemléljék a szakterületeket és szakvéleményeket.³³⁰

A Bizottság kiindulópontként rögzítette, hogy a szakértői bizonyítás a bizonyítási eljárás külön szegmense, amely speciális szabályozást igényel. E szabályozásnak pedig az kell legyen a célja, hogy a szakértői bizonyítékok elfogadhatósági vizsgálata magas színvonalú legyen. A Bizottság a megoldás kulcsát egy új, jogszabályba foglalt megbízhatósági tesztben látta.³³¹ A bíró csak korlátozott mértékben tekinthet el a teszt alkalmazásától: ha nem indokolt, nem kell alkalmaznia, de ezzel a jogával nem élhet vissza. További diszkrecionális joga az is, hogy az ellenérdekű fél kifogásának hiányában is (hivatalból) dönthet úgy, hogy alkalmazza a tesztet, avagy ellenkezőleg, kifogás ellenére sem. A javaslat szerint az általános vélelem a megbízhatóság lenne, amely azonban megdől, ha a bíróság szerint alapos kétségek fogalmazhatók meg, vagy a vélelem mellőzését külön szabályok írják elő.³³²

A konzultáció résztvevői általában kedvezően fogadták az új megbízhatósági teszt, illetőleg a kapcsolódó iránymutatások alkalmazásának a bevezetését. Egyetértésük mellett szóltak fenntartásaikról is, hangsúlyozták a szakértők és/vagy a bírák képzésének fontosságát, a teszt rugalmas, indokolt esetekre korlátozódó alkalmazását, valamint figyelmeztettek a gyakorlati nehézségekre. A kevés ellenzők egyike, a Forensic Science Service szerint a teszt alkalmazása esetről esetre a biztosnak tartott módszerek megkérdőjeleződéséhez vezetne, a bírák szakmai továbbképzése felesleges és nem praktikus.³³³ Egy másik kritika arra mutatott rá, hogy a teszt hatékony alkalmazásához nem elégséges, ha a bírák csupán passzív módon, az alapokra szorítkozva próbálnák megérteni a felmerülő szakkérdéseket.³³⁴

Az Egyesült Királyság Igazságügyminisztériuma 2013-ban tette közzé „*Report on the implementation of Law Commission proposals*” című dokumentumát, amely kihangsúlyozza, hogy indokolt lenne büntetőügyekben a szakértő vélemények

³³⁰ uo.

³³¹ uo.

³³² uo.

³³³ The Law Commission Consultation Paper 2009. 81

³³⁴ EDMOND - ROBERTS, 2011. 850.

megbízhatóságának vizsgálatára vonatkozó szabályok megalkotása.³³⁵ Ugyanakkor a Bizottság javaslatait szinte teljes egészében elvetette, a megbízhatósági teszt kidolgozásával sem értett egyet. Ezzel a kormányzat a reformoktól elzárkózott.

Egy 2015-ben megjelent tanulmány³³⁶ a szakértői bizonyítással szemben megfogalmazott 20 leggyakoribb kifogást az alábbiak szerint összegzi:

- a „junk science” térnyerése,
- nem validált/téves technikák alkalmazása,
- a laboratóriumi működés szabályainak hiányosságai,
- tudománytalan módszerek alkalmazása,
- gyakori emberi hibák,
- szakértői alkalmatlanság,
- a szakértő képességeinek túlbecsülése,
- intézményesített torzítás a mérések során,
- jogászok nemtörődömsége/tudatos manipulációja,
- a szakértő kommunikációbéli hiányosságai,
- a szakvélemények felületes ellenőrzése a bíróságon,
- túlságosan konzervatív elfogadhatósági mércék,
- a szakértők a saját nyelvezetüket használják a szakértői munka során és ez félreértésekhez vezet,
- a védelem tudományos szempontú támogatásának hiányosságai,
- esetenként a szakvélemények közötti eltéréseknek túlzott jelentőséget tulajdonítanak,
- a valódi eltérések tisztázása vonatkozó intézményesített inkompetencia,
- amit az esküdtszék nem ért meg, nem is hiszi el,
- az esküdtszék szkepticizmusa,
- tudatlanság, járatlanság a matematikai összefüggések terén,
- a tudomány és jog világa túl távol áll egymástól, és állandó konfliktus van a módszereik között.³³⁷

³³⁵ www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/162168/law-commission-proposals-report.pdf [2017.12.05]

³³⁶ ROBERTS, 2017. 2-3.

³³⁷ HAACK, 2009. 1.

A fenti kihívások megoldására alkalmas kiindulási pontnak ítélik meg az NRC jelentés ajánlásait, amelynek az angolszász rendszerre való alkalmazhatóságát már bebizonyították.³³⁸ Anglia és Wales Bíróságainak Elnöke³³⁹ számos előremutató javaslatot fogalmazott meg a kérdés kapcsán.³⁴⁰ A javaslat kiterjed azon kritériumok kidolgozására is, amelyek alapján a szakértői bizonyítékok felhasználhatóságát meg lehet ítélni.

A szakemberek egyetértenek abban, hogy a jelenlegi angol rendszer megújításra szorul, egyértelműen kijelentik, hogy a forenzikus tudományok krízisben vannak, és a kiutat a tudományos és jogi közösség összefogásában látják.³⁴¹

IV.2.3. Paradigmaváltás szükségessége a forenzikus tevékenységben

Egyes szerzők³⁴² felvetették, hogy a szakértői tevékenység krízise mélyebben gyökerezik, és abból is fakadhat, hogy esetleg alkalmatlan paradigmát erőltetünk rá. A szerzők megállapítják, hogy napjaink szakértői tevékenységét – helytelenül - a „bűnügyi vagy forenzikus megközelítés” (forensics model) uralja, szemben a „bűnügyi vagy forenzikus *tudomány*“ modelljével (forensic science model).³⁴³

A „bűnügyi/forenzikus“ szemlélet nem ismeri a más tudományoktól elkülönült önálló forenzikus tudományt. Ebben a modellben a különböző szakterületek egymástól függetlenül vizsgálják meg a bűncselekmény nyomait. E megközelítésmód további jellemzője, hogy a szakértői tevékenységre úgy tekint, mint a rendőrség meghosszabbított kezére, amely a bírósági eljárásig is elér. Ennek fényében a forenzikus tevékenységet csak az különbözteti meg az alaptudományt művelő szakember tevékenységétől, hogy azt jogi kontextusban végzi.

Ehhez képest a „bűnügyi/forenzikus tudomány“ modell a holisztikus megközelítés talaján áll, nem szakterület-specifikus. Ez a koncepció a tárgyi bizonyítási eszközre (trace evidence) helyezi a hangsúlyt, elszakad attól a megközelítéstől, hogy a

³³⁸ <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2017/09/lcj-report-2017-final.pdf> [2017.12.29.]

³³⁹ Lord Chief Justice of England and Wales

³⁴⁰ www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2014/10/kalisher-lecture.expert.evidence.oct.14.pdf [2017.12.29.]

³⁴¹ O'BRIEN, et al., 2015. 1-7.

³⁴² SAKS – KOEHLER, 2008. 199-219,

³⁴³ ROUX, at al., 2015

forenzikus tevékenység mechanikus és technikai műveletek sorozata. Ebben a modellben a forenzikus tudomány egységes, elkülönült tudomány, amely önálló módszerekkel rendelkezik, ezért saját jogán is tudománynak tekinthető.

A kérdéskörrel foglalkozó szerzők mellett érvelnek, hogy a forenzikus tevékenység jelenlegi megközelítése a jövőben nem lesz fenntartható. Véleményük szerint a szakértői tevékenységgel összefüggő aggályok akkor küszöbölhetőek csak ki, ha a „bűnügyi vagy forenzikus tudomány-koncepció” kerül előtérbe. A forenzikus tudomány megújítása a forenzikus gondolkodásmód megváltoztatását, és a kriminalisztika alaptételeihez való visszatérést igényli.³⁴⁴ El kell szakadni a szakterület-specifikus megközelítésmódtól, észre kell venni és ki kell aknázni a szakterületek közös jellemzőit, kapcsolódási pontjait, és tárgyi bizonyítási eszközökre kell fókuszálni. Roux szerint a modern szakértői tevékenység nem gondolkodhat szakterületekben és kategóriákban, ehelyett a probléma megoldására kell koncentrálnia és ehhez kell felhasználnia a rendelkezésre álló technikákat és eszközöket.³⁴⁵ Szilárd, transzparens és hatékony problémamegoldást lehetővé tevő megközelítésmódnak kell végigkísérnie a forenzikus tevékenységet a bűncselekmény helyszínétől a tárgyalóteremig, ahelyett, hogy a technikai analízisre és a bűnjelek típus szerinti osztályozására fókuszálnánk.³⁴⁶

IV.2.3.1. A forenzikus tudomány fogalmi modellje³⁴⁷

Morgan 2017-ben megjelent két cikkében felvázolja a forenzikus tudomány-modell koncepcióját (FoRTE).³⁴⁸

A szerző a tárgyi bizonyítási eszközök bizonyítási rendszerben történő értelmezésére vonatkozó megközelítésmód kapcsán három fő tényezőt emel ki:

- a megközelítésmódnak érzékenynek kell lennie a kontextusra, amelyben a tárgyi bizonyítási eszközt vizsgálja,
- a megközelítésmódnak kellően általánosnak kell lennie,

³⁴⁴ ROUX, et al., 2012. 8.

³⁴⁵ uo.

³⁴⁶ MORGAN, 2017.a 455.

³⁴⁷ angolul: „conceptual model”. A szakterület fogalmi modelljének egy szakterületen belül a legfontosabb fogalmak és kapcsolatok leírását nevezzük.

³⁴⁸ MORGAN, 2017.a 455-459, Morgan, 2017b. 460-467

- a megközelítésmódnak a tárgyi bizonyítási eszközök természetére, viselkedésére vonatkozó bizonyítékon alapuló (evidence based) megfigyeléseken kell alapulnia és tekintetbe kell vennie az emberi döntéshozatal jelentőségét. Továbbá, képesnek kell lennie felismerni minden tényezőt, ami hatással van a következtetésre és arra, mekkora jelentőséget tulajdonít a következtetésnek.³⁴⁹

A felvázolt koncepcionális modell célja a tárgyi bizonyítási eszközök értékelésére vonatkozó holisztikus-szemléletű rendszer kiépítése. Ennek a modellnek 4 komponense van:

- a „forenzikus folyamat”, azaz a tárgyi bizonyítási eszköz összegyűjtésétől a bizonyíték bíróságon történő bemutatásáig tart,
- a bizonyítékon alapuló tudás,
- a különböző tárgyi bizonyítási eszközök kölcsönhatása
- a szakértelem és az emberi döntéshozatal.

A fogalmi modell az alábbiak szerint ábrázolható:

2..sz. ábra. Forrás: Morgan, 2017a

³⁴⁹ uo.

IV.3. A szakvéleményekkel szemben támasztott követelmények szigorodása Európában

Az NRC-jelentéssel összefüggésben Kármán Gabriella disszertációjában az alábbiakat állapítja meg: „*A jelentésben megfogalmazott problémák Európában is ismertek. Bár a krimináltechnika helyzetét meghatározó tényezők Európában sem egységesen vannak jelen, nagy különbségek vannak a laboratóriumok helyzete, felszereltsége és a szakértők képzettsége között. Itt is gyakran hivatkoznak arra, hogy a személyi és pénzügyi feltételek nem megfelelők.*”³⁵⁰

Kétségtelen tény, hogy az államok közötti akadálytalan információcsere, a bizonyítékok kölcsönös elismerése és a másik tagállam által lebonyolított szakértői vizsgálatok, bizonyítási eljárások iránti kölcsönös bizalom erősítése kiemelt érdek, amelynek megvalósításáért - többek között - az EU is számtalan lépést tett.

Az EU szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térsége azért jött létre, hogy biztosítsa a személyek szabad mozgását, és magasabb szintű védelmet nyújtson az állampolgárok számára, megalkotásának koncepciója az EU működéséről szóló szerződés³⁵¹ V. címére vezethető vissza. Ugyancsak ez a szerződés mondja ki, hogy az EU rendőrségi együttműködést alakít ki, amelyben részt vesz a tagállamok valamennyi hatáskörrel rendelkező hatósága, köztük a tagállamok rendőrségei, vámhatóságai és a bűncselekmények megelőzésére és felderítésére szakosodott egyéb bűnüldöző szolgálatai.³⁵² E célból az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapíthat meg a releváns információk összegyűjtése, tárolása, feldolgozása, elemzése és cseréje, az állomány képzésének támogatása, valamint együttműködés az állomány egymás közötti cseréje, a felszerelések használata és a kriminalisztikai kutatások terén, továbbá a szervezett bűnözés súlyos formáinak felderítésére vonatkozó közös nyomozási technikák vonatkozásában.³⁵³

³⁵⁰ KÁRMÁN, 2018. 65. o.

³⁵¹ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata Hivatalos Lap C 326 , 26/10/2012 o. 0001 – 0390. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=hu>

³⁵² 87. cikk (1) bekezdés

³⁵³ 87. cikk (2) bekezdés

A fenti célok megvalósításához hozzájárultak a tamperei (1999–2004), hágai (2004–2009) és stockholmi (2010–2014) programok. Dolgozatom szempontjából helyi kiemelendő a Stockholmi Program, amely egyrészt hangsúlyozza, hogy meg kell erősíteni a különböző tagállamok hatóságai és szolgálatai közötti kölcsönös bizalmat, másrészt pedig lefekteti a forenzikus tudomány területén alkalmazandó közös normákról való megegyezés alapjait.³⁵⁴ Fontos továbbá a Tamperei Program is, mivel ebben határozták meg, hogy az EU-ban a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés alapja a kölcsönös elismerés.³⁵⁵

Az elmúlt években a szakértői vélemények megfelelősége és megbízhatóságának biztosítása kiemelt szerepet kapott a jogalkotásban és a szakmai szervezetek tevékenységében is.

A DNS-profiloknak, az ujjnyomat-adatoknak és a gépjármű-nyilvántartási adatok cseréje a különösen a terrorizmus és a határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelemre irányuló, határokon átnyúló együttműködés megerősítéséről szóló, 2008. június 23-i 2008/615/IB, illetve 2008/616/IB prűmi határozatok keretében született meg.³⁵⁶

A 2008/616/IB tanácsi határozat értelmében a tagállamok megteszik a szükséges intézkedéseket a többi tagállam számára hozzáférhetővé tett vagy összehasonlítás céljából átadott DNS-profilok sértetlenségének szavatolása érdekében, valamint annak biztosítására, hogy ezen intézkedések megfeleljenek olyan nemzetközi szabványoknak, mint az EN ISO/IEC 17025 szabvány.

Az EU Tanácsa a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálásáról szóló 2009/905/IB tanácsi kerethatározatával³⁵⁷ biztosítani kívánta, hogy a valamely tagállam akkreditált igazságügyi szakértői által végzett genetikai és daktiloszkópiai területen végzett laboratóriumi tevékenységet egyenértékűnek ismerjék el a bármely más tagállamban akkreditált igazságügyi szakértők által végzett

³⁵⁴ HL C 115., 2010.5.4., 1. o.

³⁵⁵ Az EU Tanácsa által elfogadott, az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásról szóló 2002/584/IB. kerethatározat (kihirdetve: Hivatalos Lap L 190, 2002. júl. 18., 0001-0020. o., a továbbiakban: Kerethatározat) (6) és (10) preambulumbekendése.

³⁵⁶ KOVÁCS - NAGY, 2015. 56. o.

³⁵⁷ HL L 322., 2009.12.9., 14. o.

laboratóriumi tevékenységek eredményével. A Kerethatározat ezért előírja, hogy egy nemzeti akkreditáló testület akkreditálja a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértőket, amennyiben azok megfelelnek az EN ISO/IEC 17025 szabványnak. A Kerethatározat a tagállamok számára a DNS-profilok tekintetében 2013. november 30-t, a daktiloszkópiai adatok tekintetében 2015. november 30-t határozta meg végső határidőként.

Az EU intézményein kívüli szereplők is közreműködnek a szakértői vélemények iránti kölcsönös bizalom kiépítésében. A tagállamok közötti, a forenzikus adatok gyűjtésére, feldolgozására, felhasználására és átadására vonatkozó előírások egyenértékűségének folyamatában kiemelkedő szerep jutott az Európai Szabványügyi Bizottságnak (CEN). A CEN/TC 419 Projekt Értekezlet célja a forenzikus eljárások egységesítése, azaz egységes szabályok kidolgozása a bűncselekmény helyszínén folytatott tevékenységtől a bűnjelkezelés, dokumentáció és vizsgálat szabályain át egészen az eredmények közléséig, illetve az adatcseréig.

A European Network of Forensic Science Institutes azaz Igazságügyi Szakértői Intézetek Európai Hálózata – (a továbbiakban: ENFSI) szintén fontos műhelyként szolgál az ismeretek hatékony cseréjéhez. Tevékenységével a minőségi minimumkövetelmények kidolgozását, a nemzetközi együttműködés elősegítését és a forenzikus közösség jelentős rendszerszintű igényeinek azonosítását célozza. Az ENFSI 2010-ben az alábbi nyilatkozatot tette: *„Az ENFSI elkötelezett tekintetben, hogy szilárd alapokon álló, megbízható tudományos eredmények és információk álljanak a jogalkalmazó rendelkezésére a bűncselekmény helyszínétől egészen a tárgyalóteremig.*“³⁵⁸ Az ENFSI kriminál-technikai testülete célul tűzte ki a módszerek standardizálását, valamint a kriminál-technikai munka tudományos feltételeinek megteremtését, a tudományos eredmények és a tapasztalatok megoszthatóságát. Az erőforrásokat most a gyakorlati tevékenység mellett fokozottan a kutatásra és a fejlesztésre kívánják összpontosítani.³⁵⁹

Ebben az időszakban vált igazán hangsúlyossá az európai tagállamok közös fellépése a bűnmegelőzés és bűnüldözés terén, és az Európai Bizottság különleges szerepet szánt

³⁵⁸ BIEDERMANN, et al., 2017. 16.

³⁵⁹ KÁRMÁN, 2018. 65. o.

az ENFSI-nek: monopolhelyzetet biztosított számára az európai szakértői tevékenységgel összefüggő feladatok terén. Az EB által biztosított finanszírozási keret felhasználásával jött létre az ENFSI, „*Strengthening the Evaluation of Forensic Results across Europe*” azaz „*A forenzikus eredmények értékelésének fejlesztése Európában,*” című projektje, amelynek keretében megalkotta az „*ENFSI Guideline for Evaluative Reporting in Forensic Science*” azaz „*Az ENFSI Útmutatója az Igazságügyi Szakértői Vélemények megalkotásához*” c. dokumentumot, amely kifejezetten az ENFSI által tömörített bűnügyi laboratóriumokra vonatkozik.

IV.3.1. Az Európai Unió Tanácsának következtetései az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelésről

2011-ben az EU Tanácsa megszavazta a az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelésről, és azon belül egy európai forenzikus tudományos térség létrehozásáról és a forenzikus tudomány európai infrastruktúrájának fejlesztéséről szóló következtetéseit (a továbbiakban: EFSA2020).³⁶⁰ A Tanács ezzel kifejezte ambícióját, hogy 2020-ig egy európai igazságügyi szakértői együttműködésen alapuló tudományos térséget hozzon létre, amelyben a büntetőeljárás adatok gyűjtésével, feldolgozásával, felhasználásával és nyújtásával kapcsolatos szakértői módszerek egyenértékű minimumszabványok alapján zajlanak majd, elősegítve a köztük és a büntető igazságszolgáltatási rendszer közötti szorosabb együttműködést.³⁶¹

A dokumentum legfontosabb célkitűzése, hogy a büntetőeljárás szempontjából releváns adatok gyűjtésére, feldolgozására, felhasználására és átadására vonatkozó tagállami előírások egyenértékűségének a tagállamok közötti elismerése terén erősítse a bizalmat. Ennek az a feltétele, hogy a szakértői tevékenység valamennyi mozzanatát átláthatóvá kell tenni. Közös minőségügyi előírásokat kell alkalmazni, amelyek biztosítják a jogalkalmazó számára, hogy az általuk használt adatok származási helyüktől függetlenül megfelelnek azoknak az előírásoknak, amelyeket saját joguk e tekintetben előír a szakértők számára.³⁶²

³⁶⁰ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf

³⁶¹ KOVÁCS, 2014. 335-345. o.

³⁶² „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelésről, és azon belül egy európai forenzikus tudományos térség létrehozásáról és a forenzikus tudomány európai infrastruktúrájának fejlesztéséről, 3.

Az európai igazságügyi szakértői együttműködési térség céljai között ezen felül az alábbiak is szerepelnek:

- a tagállamok között a forenzikus tudomány terén való együttműködés támogatása és elősegítése, amely kiterjed a forenzikus tudományos tevékenységek eredményeinek megosztására és a forenzikus tudomány minőségére is,
- a tagállamokban végzett forenzikus tudományos tevékenységek minőségének fenntartása és javítása,
- segítségnyújtás a tagállamok számára az olyan megközelítések kidolgozásához, amelyek ösztönzik a saját büntető igazságszolgáltatási rendszereik és az igazságügyi szakértők közötti szorosabb együttműködést.³⁶³

A koncepció a tagállamok és a Bizottság számára tartalmaz előírásokat, melyeket az ENFSI-vel és az Europollal együttműködve kell megvalósítaniuk.³⁶⁴

A kölcsönös elismerés elve – mely az európai forenzikus térség alapja - feltételezi a másik tagállam büntetőeljárása iránti bizalmat, azaz azt, hogy a másik államban is ugyanolyan magas eljárásjogi standardok, garanciák és alapjogi követelmények érvényesülnek, ezáltal az ott törvényesen beszerzett bizonyítékok felhasználhatók más tagállamban is.³⁶⁵ A kölcsönös bizalom ezen alapfeltétele arra vezethető vissza, hogy az alkotmányosságot, jogállamiságot meghatározó nemzeti és nemzetközi dokumentumok kiemelt helyen foglalkoznak a büntetőeljárás önkény kiküszöbölésével, a terhelt jogainak garantálásával.³⁶⁶

A közös minőségbiztosítási standardok kialakítása a bizonyítékok kölcsönös elismerésének egyik legfontosabb alappillére.³⁶⁷ A közös standardok alapkoncepciója, hogy a szakértő tevékenysége meghatározott minőségi kritériumoknak van alárendelve, melyek kizárják, hogy a jogtalanul vagy szakmai szabályokkal ellentétes bizonyítékot vegyen figyelembe a bíróság az ítékezés során. Az európai igazságügyi szakértői rendszer fejlesztésének kulcsszavai: intézmények akkreditációja; szakértők

³⁶³ KOVÁCS, 2017. 56. o.

³⁶⁴ Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelésről, és azon belül egy európai forenzikus tudományos térség létrehozásáról és a forenzikus tudomány európai infrastruktúrájának fejlesztéséről, 7.o.

³⁶⁵ LÉVAI, 2013,

³⁶⁶ SZIKINGER, 1997. 101. o.

³⁶⁷ Guiding principles of the Netherlands regarding the implementation of the Council conclusions for the realisation of a European Forensic Science Area by 2020. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/public-consultation/2013/pdf/0027/authorities/contribution-of-the-netherlands_en.pdf

képzése és minősítő vizsgáztatása; minőségbiztosítás és tanúsítás; szabványosított és nemzetközileg ellenőrzött eljárások kidolgozása és alkalmazása; új, megbízható és hatékony vizsgálatok bevezetése a DNS, a kábítószer-analitika, a beszédazonosítás stb. területén.³⁶⁸

IV.3.2. Cselekvési terv az EFSA2020 létrehozására irányuló további lépésekről

A megújított belső biztonsági stratégiáról szóló 2015. június 16-i tanácsi következtetések és az európai biztonsági stratégia³⁶⁹ szerint az igazságügyi szakértői szakterületeknek döntő szerepük van a bűnüldözés során.

A tagállamok a 2016. január 26-án Amszterdamban tartott informális miniszteri ülésen tartott megbeszélések³⁷⁰ során megfogalmazták azt a kívánalmat, hogy az igazságügyi szakértői vizsgálati adatok nyilvántartásában szereplő adatok cseréjét kiterjesszék, különösen a fegyverek és lőszer, a robbanóanyagok, valamint a kábítószer területére.

2016 június 13-án a Tanács jóváhagyta következtetéseit és cselekvési tervét „*az európai igazságügyi szakértői együttműködési térség létrehozására irányuló további lépésekről*”.³⁷¹ A dokumentum hat pontban foglalja össze a Bizottság és a tagállamok feladatait:

1. „Bevált gyakorlatokat”³⁷² tartalmazó kézikönyvek elkészítése az egyes igazságügyi szakértői szakterületeken.
2. A nyilvántartásokban szereplő szakértői vizsgálati adatok cseréjének ösztönzése.
3. Jártassági vizsgák és kollaboratív gyakorlatok szervezése
4. Az igazságügyi szakértői szakma ismertségének növelése és képzések e területen a bűnüldözési és igazságügyi szakértői közösségek körében.

³⁶⁸ KERTÉSZ, 2002. 21. o.

³⁶⁹ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9798-2015-INIT/hu/pdf>

³⁷⁰ <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/jha/2016/01/25-26/>

³⁷¹ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/en/pdf>

³⁷² A „bevált gyakorlatokat tartalmazó kézikönyv” terminus a kézikönyv létrejötté időpontjában tudományosan megalapozottnak minősülő gyakorlatokra utal. A terminus használata nem jelenti azt, hogy a kézikönyvben szereplő gyakorlatok lennének az adott igazságügyi szakértői szakterületen kizárólag használt helyes gyakorlatok. Mivel az európai igazságügyi szakértői együttműködési térségről szóló 2011-es következtetésekben is ez a terminus szerepel, ezt a már ismert terminust alkalmazzuk a folytonosság jegyében.

5. Az igazságügyi szakértői szervezetek, illetve az igazságügyi szakértők szakmai ismeretei önkéntes alapon történő akkreditációjának előmozdítása.
6. A szakértői vizsgálati adatok prümi határozat alapján történő cseréjének ösztönzése és minőségük javítása.

Az egyes pontok vonatkozásában az alábbiakat érdemes kiemelni:

ad 1.) A „bevált gyakorlatokat tartalmazó kézikönyv” terminus a kézikönyv létrejöttekor tudományosan megalapozottnak minősülő gyakorlatokra utal. A „bevált gyakorlatokat tartalmazó kézikönyv” terminus használata nem jelenti azt, hogy a kézikönyvben szereplő gyakorlatok lenne az adott igazságügyi szakértői szakterületen kizárólag használt helyes gyakorlat.³⁷³ Lényegében olyan módszertani útmutatások gyűjteményét fedi le ez a fogalom, melyek célja az igazságügyi szakértői eljárások és folyamatok minőségi javulásának előmozdítása, és ezzel a kölcsönös bizalom fokozása. Az érintetteknek törekedni kell a nemzeti akkreditáló testülettel, az Európai Akkreditálási Együtműködéssel (EA), a CEN/TC 419 bizottsággal és a Bizottsággal való együttműködésre.³⁷⁴

A cselekvési terv értelmében elő kell mozdítani azoknak az igazságügyi szakértői vizsgálatokra vonatkozó, bevált gyakorlatokat tartalmazó kézikönyveknek a használatát is, amelyeket az ENFSI már korábban kidolgozott. Az ENFSI-t arra ösztönzi a cselekvési terv, hogy ossza meg a bevált gyakorlatokat tartalmazó kézikönyveit valamennyi európai igazságügyi szakértővel és szakértői szervezettel, ne korlátozza azok hozzáférhetőségét a szervezet tagjaira. A Bizottságot arra ösztönzi a terv, hogy támogassa az ENFSI-t a már kidolgozott kézikönyvek folyamatos frissítésében, és szükség szerint dolgozzon ki más szakterületekre vonatkozóan is ilyen kézikönyvet.³⁷⁵

ad 2.) A cselekvési terv 2. pontja értelmében a 2008/615/IB és 2008/616/IB prümi határozatok szerinti módszerekhez hasonló módon ösztönözni kell a fegyverek és lőszer, a robbanóanyagok, valamint a kábítószerek nyilvántartásaiban szereplő

³⁷³ HOME/2012/ISED/MO/4000004278.

³⁷⁴ EFSA 2020 koncepció, 6. o.

³⁷⁵ Uo.

szakértői vizsgálati adatok cseréjét, mivel ez hozzá fog járulni a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelemhez. A tagállami szakértőknek célszerű lenne meghatározniuk a szakértői vizsgálati adatok azon típusait, amelyeket nem kezelnek közös, összevethető nyilvántartásokban, az adatleírás összehangolásának/standardizálásának kidolgozása, illetve teljessé tétele érdekében. Ez lehetővé tenné a tagállamok számára, hogy kiemelt jelentőségű ügyekben igazságügyi szakértői összehasonlítást kérjenek az ilyen vizsgálati rendszerekre vonatkozóan.

ad 3.) A cselekvési terv kiemeli, hogy a jártassági vizsgák és a kollaboratív gyakorlatok mind a meglévő eljárások tesztelése, mind a gyakorló igazságügyi szakértők szakmai ismereteinek szinten tartása szempontjából fontosak. Az ilyen vizsgákon való részvétel egyrészt az elvégzett vizsgálatok minőségének mérésére szolgál, másrészt biztosítja az átláthatóságot és visszajelzést nyújt a teljesítményről.³⁷⁶

ad 4.) Ösztönözni kell a szakértői szakmát megismertető tanfolyamok kidolgozását és szervezését a rendőrség, igazságügyi szakértők, a sürgősségi segélyszolgálatok tagjai, ügyészek és bírák számára. Ezeknek a tanfolyamoknak az igazságügyi szakértői szakma általános ismertségének növelésére kell irányulniuk, de célzottan foglalkozniuk kell konkrét igazságügyi szakértői szakterületekkel is, mint például a digitális igazságügyi módszerekkel vagy a DNS-elemzéssel.³⁷⁷

ad 5.) Az igazságügyi szakértők által végzett szakértői eljárások akkreditációja megkönnyíti a szakértői bizonyítékok cseréjét, mivel növelni fogja a szakértői eljárások minőségébe és következésképpen a különböző tagállamokban születő szakértői eredményekbe vetett bizalmat. A cselekvési tervpont elvárt eredménye a szakértői eljárások önkéntes alapon történő akkreditációjának ösztönzése, továbbá a bűncselekmények helyszínén való bizonyítékgyűjtésre vonatkozó egységes

³⁷⁶ EFSA 2020 koncepció, 9.o.

³⁷⁷ E pont megvalósítása során törekedni kell a CEPOL-lal, az Európai Igazságügyi Képzési Hálózattal (EJTN), az Európai Igazságügyi Hálózattal (EIH), az Eurojusttal, az Europollal, az igazságügyi szakértői intézetek európai hálózatával (ENFSI), más igazságügyi szakértői intézetekkel, a tagállamokkal és a Bizottsággal való koordinációra.

standardok önkéntes alapon történő akkreditációjának előmozdítása. Emellett cél egy cselekvési terv kidolgozása a minőségbiztosítás ösztönzésére is.³⁷⁸

ad 6.) A 6. pont „A szakértői vizsgálati adatok prümi határozat alapján történő cseréjének ösztönzése és minőségük javítása” címet viseli. A cselekvési terv megállapítja, hogy a DNS-profiloknak és ujjnyomatoknak az EU-n belüli³⁷⁹ cseréje sikeres annak ellenére, hogy a határozatokat nem minden tagállamban, illetve nem minden tagállam között hajtották végre teljeskörűen. Ezenfelül a kicserélt adatok minőségén is lehet még javítani. A határozatok végrehajtása és a szakértői vizsgálati adatok tagállamok közötti cseréje hozzá fog járulni a határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelemhez.

IV.3.3. ENFSI stratégia a 2017 – 2020 közötti időszakra

Az ENFSI aktuális stratégiai terve³⁸⁰ teljes mértékben összhangban van az EFSA2020 koncepcióval és a Cselekvési Tervben rögzített feladatokkal. A terv az alábbi feladatokat tűzi ki:

1. Támogatni az egységes európai szakértői térség létrehozását és a Cselekvési Tervben foglaltak megvalósítását.

Ezen belül kiemelt fontosságúak azok a feladatok, ahol az ENFSI koordinátori szerepkört kapott:

- bevált gyakorlatokat tartalmazó kézikönyvek rendszeresítése
 - az igazságügyi adatok cseréjének ösztönzése
 - jártassági tesztek és továbbképzések koordinációja.
2. Az ENFSI-nek hatékonyan kell segítenie és támogatnia a szakértői közösséget.
 3. Hatékony együttműködést kell kialakítani az ENFSI, a CEPOL, EUROPOL, EUROJUST, EA, ILAC, ICC, CEN/ISO, NIST/OSAC szervei között.³⁸¹

³⁷⁸ EFSA2020 koncepció, 13.o.

³⁷⁹ ezek alapja a 2008. június 23-i 2008/615/IB és 2008/616/IB prümi határozat

³⁸⁰ ENFSI STRATEGIC PLAN 2017 – 2020 <http://enfsi.eu/wp-content/uploads/2017/11/4.0-ENFSI-Strategic-Plan-2017-2020.pdf> [2017.12.20.]

³⁸¹ Uo.

IV.4. A szakértői tevékenység reformkísérlete Magyarországon

A szakértői véleményekkel szembeni megnövekedett elvárások hazánkban a 2010-es évek elejétől csúcsosodtak ki. Ha elfogadjuk azt a nézetet, hogy a szakértőkről alkotott képet az elmúlt két évtizedben jelentősen befolyásolta a CSI-hatás, hazánkban mindenképpen említést érdemel az ún. Rezesová-ügy is a szakértők megítélésére gyakorolt hatása szempontjából.³⁸²

Az új tendenciák olyan változásokat idéztek elő, amelyek hazánkban is életre hívták a szakértői tevékenység minden részletre kiterjedő, átfogó elemzését és újraszabályozását.

Az alapvető jogok biztosa 2014-ben áttekintette az igazságügyi szakértői eljárásokkal kapcsolatos visszasságok – elsősorban az eljárások elhúzódásának hátterét -, és a helyzet megoldásáért az igazságügyi miniszterhez fordult. A lépés előzményét az AJB-4921/2016.³⁸³ számú és AJB-512/2013.³⁸⁴ számú ügyek jelentették.

A Kúria Elnöke 2014. március 14. napján meghozta a 2014.El.II.JGY.1/1-65. számú határozatát egy joggyakorlat-elemző csoport felállításáról, amelynek tevékenységi körét „A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban” tárgykörének vizsgálatában határozta meg. A dokumentum az „*Összefoglaló vélemény - A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*”³⁸⁵ (a továbbiakban: Összefoglaló vélemény) címet kapta. Az Összefoglaló vélemény leszögezi: „*A Joggyakorlat- Elemző Csoport az Összefoglaló Vélemény szerkezeti felépítésének és tartalmi kereteinek a kialakítása során a vizsgálat tárgyát képező jogi*

³⁸² Eva Varholíková Rezešová 2012. augusztus 21-én hajnalban az M3-as autópályán egy BMW terepjárával nekiszárguldott egy Fiat Puntónak, amely kigyulladt, utasai bennétek. A büntetőeljárás teljes médiafigyelmet kapott, az ítéletet döntően befolyásoló igazságügyi szakértői vélemény, a szakértő alkalmazásának körülményei körül pedig olyan vita alakult ki, amely példátlanul nevezhető. Bővebben lásd: HARGITAI, 2015. 73-145. o.

³⁸³ https://www.ajbh.hu/documents/10180/2500969/Jelent%C3%A9s+egy+pszichol%C3%B3gus+elleni+panaszr%C3%B3l+4921_2016/de644d3e-a610-4cd7-a8b2-59ebb5eb1796?version=1.0 [2017.12.08.]

³⁸⁴ <https://www.ajbh.hu/documents/10180/111959/Jelent%C3%A9s+az+Igazs%C3%A1g%C3%BCgyi+Szak%C3%A9rt%C5%91i+Kamar%C3%A1kr%C3%B3l/a0d78043-3710-420f-8503-8244f0184e90?version=1.0> [2017.12.08.]

³⁸⁵ http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf [2017.12.12.]

probléma dogmatikai sajátosságaiból indult ki.”³⁸⁶ (...) „A jogintézmény komplexitása és a jogi szabályozás terjedelme miatt a szakértői bizonyítás problematikája csak igen nehezen lett volna feldolgozható egyetlen dolgozat formájában. Ezért a Joggyakorlat- Elemző Csoport úgy határozott, hogy Összefoglaló véleményét „Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből” alcímmel, a szakértői bizonyításról szóló tanulmányok gyűjteményeként készíti el. A tanulmányok a szakértői bizonyítás fent említett tíz részterülete köré szerveződnek akként, hogy tíz viszonylag önálló fejezet formájában járják körül a szakértői bizonyítás nagy témakörét.”³⁸⁷

Az Összefoglaló vélemény tanulmányai számos kritikát fogalmaznak meg a szakértői működéssel, a szakvélemények minőségével kapcsolatban. A kritikák az alábbi kérdések köré csoportosíthatók:

- a szakértővé válás a megfelelő végzettséggel és szakmai gyakorlati idővel rendelkező személyek alanyi joga,
- a szaktudás minőségének igazolására szolgáló, a szaktudás tartalmi vizsgálatát is magában foglaló követelmények hiánya,
- szakértői minőségbiztosítás hiánya,
- módszertani levelek hiánya,
- a kirendelések aránytalansága,
- szakértők jogi ismereteinek hiánya,
- a szakterületi definíciók egyértelműségének hiánya,
- a szakértői névjegyzék kevés információt tartalmaz a szakértő tényleges kompetenciájáról,
- a szakvélemények késedelmes előterjesztése,
- a szakértői kamara nem megfelelő működése.

A szakértőkkel kapcsolatos reformok fontos mérföldköve volt a 2014. évi igazságügyi miniszteri munkaprogram, amelynek már központi eleme volt az „igazságügybe” vetett közbizalom erősítése.³⁸⁸ Ennek eredményeként született meg az új szakértői törvény (Iszktv.). Nem célja a dolgozatnak a törvény értékelése, illetve annak vizsgálata sem, hogy például az Összefoglaló Véleményben megfogalmazott

³⁸⁶ Uo.

³⁸⁷ Uo.

³⁸⁸ NÉMETH, 2014. 640.o. [megtekintve:2017.12.12.]

kritikákra mennyiben nyújtott gyógyírt az új jogszabály. Meglátásom szerint az új szakértői törvény számos változást iktatott a rendszerbe, és a szakértői tevékenység iránti bizalom, a szakvélemények minőségi javulása terén elvitathatatlan eredményeket tulajdoníthatunk neki. Ugyanakkor, ha a szakértői tevékenység látványos, az igazságszolgáltatás minőségét pozitív irányba befolyásoló reformját tekintjük célnak, nyilvánvalóan még csak a folyamat elején járunk.

A hazai fejlesztési irányok meghatározásakor nemcsak a hazai igazságszolgáltatás és szakértői közösség igényeit, elvárásait kell figyelembe venni, hanem tekintettel kell lenni a büntetőeljárás jog európaizálására is. Kőhalmi véleménye szerint az európai büntetőjog egy-két évtizeden belül megvalósul, mégpedig a gazdasági globalizáció diktálta szükségletek miatt.³⁸⁹ Ezzel párhuzamosan nyilvánvalóan az európai eljárásjognak is meg kell születnie, így a szakértői tevékenységgel összefüggő reformoknak erre a tényezőre is kiemelt figyelmet kell fordítania.

V. A HITELTÉRDEMLŐSÉG ALAPVETŐ SZEMPONTJAI RENDAHAGYÓ MEGKÖZELÍTÉSBE: A SZAKÉRTŐI TEVÉKENYSÉG MINŐSÉGÜGYI RENDSZERÉRE VONATKOZÓ IGÉNYEK A BÜNTETŐELJÁRÁS SZEMSZÖGÉBŐL

Az előző fejezet fényében megállapítható, hogy az aggályos szakvéleményeken alapuló téves büntetőítéletek kockázatának csökkentése iránti igény minden államot kihívás elé állított az elmúlt évtizedekben. A szakértői tevékenység, illetve a szakvélemények minőségének javítását az angolszász és kontinentális jogrendszerek is hasonló alapelvek mentén képzelik el, e körben támaszkodnak a minőségügy módszereire /minőségbiztosítás, minőségmenedzsment (minőségirányítás), stb./. Erre figyelemmel véleményem szerint a szakértői vélemények megbízhatóságának növelése és annak jogalkalmazói ellenőrzése vizsgálható a minőségügy-tudomány fogalmainak, szempontrendszerének segítségével.

A minőség értelmezése és a minőség biztosítása emberi mivoltunk alapvető része, így a minőség története az emberiség történetével azonos. A minőség korszerű értelmezése, a minőségügy alapjai az ipari termelés elterjedésével az 1800-as évek

³⁸⁹ KŐHALMI, 2004. 95. o.

elején jelentek meg, és a mai minőségügy az 1900-as évek első felében alakult ki, majd a hatvanas évek táján szélesebb, mélyebb tartalommal több iparágban a termelés szerves részévé vált.³⁹⁰ A 2000-es évek elején kezdődött meg az a napjainkat is átszövő folyamat, amely a termelés és szolgáltatás kontextusában meghonosította a minőségügyi szemléletet.

V.1. A szakértői tevékenység minőségbiztosítására vonatkozó igények megjelenése

A minőségügy a modern kriminalisztikában is kiemelt jelentőséggel bír. A technológia fejlődése, a műszerek pontossága, az új tudományos ismeretek lehetőséget biztosítanak a szakértői munka magas színvonalú művelésére.

Az Egyesült Királyságban a Forensic Science Service által 1979-ben kiadott „A Guide to Quality Assurance in Forensic Science” azaz „A kriminalisztika minőségbiztosításának útmutatója” az alábbiak szerint összegzi a szakértői tevékenység minőségbiztosítására vonatkozó alapcélokat:³⁹¹

1. Az általános magas színvonalú munkavégzés előmozdítása a bűncselekmény helyszínén végzett tevékenység kezdetétől a bizonyíték bíróság előtti bemutatásáig.
2. A felmerülő hibák és aggályok azonosítása és kijavítása.
3. Az analitikai módszerek, eljárások, eszközök és adatok folyamatos felülvizsgálata a lehető legmegfelelőbb módszer, eljárás, eszköz, adat felhasználása érdekében.
4. A szakértői terület teljes személyi állományának oktatása, támogatása, ezáltal támogatva a hatékony és effektív működést.

Mindenképpen ki kell térni arra, hogy a hazai szakirodalom mit ért a szakértői minőségbiztosítás fogalma alatt, milyen követelményeket támaszt a megfelelő minőségű szakértői tevékenység iránt, illetve milyen aggályok merülnek fel e körben.

³⁹⁰ VERESS, 2005. 11. o.

³⁹¹ PEREIRA, 1985. 4.

A Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoportja által elkészített összefoglaló jelentésben a szerzők több tekintetben kitérnek a szakértői minőségbiztosítás kérdéskörére is.

Wirth Béla tanulmányában felteszi a kérdést, hogy az igazságügyi szakértővé váláshoz önmagában elegendő-e a jogszabályokban meghatározott szaktudás és szakmai ismeretek objektív tényének a formai megléte. Szerinte már a szakértői névjegyzékbe történő felvételkor szükséges lenne a szaktudás minőségének igazolására szolgáló, a szaktudás tartalmi vizsgálatát is magában foglaló követelményeknek (pl. szakirodalmi publikációk, másoddiploma, tudományos fokozat megléte stb.) való megfelelés, továbbá a későbbi működés során a szakterülethez igazodó, elsősorban az egyéni minőségbiztosítási követelmények bevezetése.³⁹² Kifejti azt is, hogy a minőségbiztosítási követelmények bevezetése – többek között - a módszertani levelekre vonatkozó szabályozás tartalmi újragondolásával képzelhető el, természetesen figyelembe véve a szakértő függetlenségének törvényi követelményét is.³⁹³

Pótorné Nagy Zsuzsanna tanulmányában leszögezi, hogy a szakértők szakmai tevékenységének mikéntje az e tevékenység végzésére jogosult intézményekben, az alkalmazotti rendszer követelményi rendszere okán kontrollált, de a szakértők nagy része, a névjegyzékben szereplő „többiek” esetén nem. A tevékenységi adatok paraméterei vonatkozásában adatgyűjtés sincs. A szakértő-mentorral történő együttműködés, a szakértőjelölti tényleges munkavégzés valóság tartalma kételyes. A szakmai működés alapjainak lerakása és további fejlesztése terén hiányoznak a szakértő-kirendelő közötti szakmai fórumok, a kötetlen szakmai beszélgetések, viták, konzultációk.³⁹⁴

Láng László véleménye szerint indokolt lehetne az igazságügyi szakértők, szakértői intézmények egyéni minőségbiztosításának bevezetése, különösen pergazdaságossági okokból, ugyanis a szakvélemény többszöri kiegészítése, illetőleg a hiányosságok más

³⁹² WIRTH, 2014. 45. o.

³⁹³ uo.

³⁹⁴ PÓTORNÉ, 2014. 115. o.

szakértő kirendelése útján történő kiküszöbölése a büntető eljárások indokolatlan elhúzóásával, illetőleg költségtöbblettel is jár.³⁹⁵

Agárdi Tamás hozzáteszi, hogy az amúgyis szükséges szakértői képzés - és az újonnan belépő minőségbiztosítás - kerüljön a MISZK³⁹⁶-hez, annak terheivel és hozamával együtt.³⁹⁷

V.2. A minőségügy fogalomrendszere a szakértői tevékenységre vetítve (a büntetőeljárás igényei alapján)

A minőségügy fogalomrendszerében ötvöződik többek között a szociológia, az értékbölcselet, a közgazdaságtan, a menedzsmenttudomány, a jog és a műszaki-technológiai mérnöki tudományok ismeretrendszere, felhasználva többek között a rendszerelmélet, a szabályozáselmélet és a matematika statisztika alapfogalmait.³⁹⁸ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a minőségügy egységes terminológia-rendszere a mai napig nem alakult ki.

Az angol nyelvű irodalomban a minőségügyi tevékenységekkel kapcsolatban elsősorban a quality control (minőség szabályozás) és a quality assurance (minőségbiztosítás) elnevezéseket használják, de elterjedőben van a quality management (minőségmenedzsment) fogalma is. Ezen elnevezéseknek sem egyértelmű a tartalma, de kialakulóban van az az értelmezés, hogy a minőség szabályozás (quality control) az alaptevékenységek minőségének szabályozása, míg a minőségbiztosítás (quality assurance) olyan további, egyrészt támogató folyamatokra is kiterjedő, másrészt a megfelelőség szabályozást (conformity control) is magába foglaló minőségügyi tevékenységek összessége, amelyek biztosítják a termelés/szolgáltatás szabályozott minőségét. A minőségmenedzsment (quality management) a legtágabb fogalom, a minőséggel kapcsolatos tevékenységek gyűjtőfogalma.³⁹⁹

³⁹⁵ LÁNG, 2014.

³⁹⁶ Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara

³⁹⁷ AGÁRDI 2014., 120. o.

³⁹⁸ VERESS, 2005. 14. o.

³⁹⁹ VERESS, 2005. 15. p.

A fenti kifejezések magyar használatában még nagyobb a zavar. Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy a magyar nyelvű MSZ EN ISO 9000:2005 szabvány a minőségmenedzsmentet hibásan minőségirányításnak fordítja (tekintettel azonban arra, hogy a hazai szakirodalomban így terjedt el, a minőségirányítás kifejezést is fel fogom tüntetni, amennyiben az értelmezéshez ez szükséges). Ezen felül a további minőségügyi szakkifejezések esetében sem mindig egyértelmű, pontosan melyik angol kifejezésnek feleltethetők meg, illetve, hogy pontosan milyen tartalmat értenek alatta az azt alkalmazók.

Önmagában fogalmi nehézségeket okoz, hogy a „*minőség*” kifejezést definiáljuk, hiszen tartalma koronként, társadalmanként, kultúránként változik. Ennek bizonyítéka a definíciók sokasága:

„A minőség a termék vagy szolgáltatás azon jellemzőinek összessége, amelyek lehetővé teszik, hogy megfeleljen a kimondott vagy kimondatlan igényeknek.” (Sigmund Freud)

„A minőség az igényeknek való megfelelést és nem az eleganciát jelenti.” (Philip B. Crosby)

„A minőség a szabványnak, a felhasználásnak valamint a kimondott és rejtett felhasználói igényeknek történő megfelelés.” (Hans Dieter Seghezzi)

„A minőség a folyamat, a termék (tevékenységek vagy folyamatok eredménye) vagy szervezet azon jellemzőinek összessége, amelyek befolyásolják képességét, hogy meghatározott és elvárt igényeket kielégítsen.” (MSZ EN ISO 8402:1996 szabvány – a minőségirányítás nemzetközi fogalomtára)

„A minőség annak mértéke, hogy mennyire teljesíti a saját jellemzők egy csoportja a követelményeket.” (MSZ EN ISO 9000:2005 Minőségirányítási rendszerek. Alapok és szótár)

A fenti definíciók összegzése alapján a minőség egyenlő azzal, hogy a termék vagy szolgáltatás megfelel a követelményeknek, rendelkezik azokkal a tulajdonságokkal, amelyek a rendeltetésre alkalmassá teszik.

A dolgozatban használt egyéb fogalmak alkalmazása során Kalapács János minőségügyi szakszótárát⁴⁰⁰ vettem alapul, a legfontosabb definíciók az alábbiak:

Megfelelőség: Egy termék, egy rendszer, egy folyamat vagy egy tevékenység megfeleléségén azt értjük, hogy meghatározzuk a termék, a rendszer, a folyamat vagy a tevékenység bizonyos mérhető, megfigyelhető tulajdonságait, alkalmas vizsgálati módszerrel megállapítjuk a tulajdonságok értékét, a tulajdonságértékre vonatkozóan követelményeket írunk elő, és megállapítjuk, hogy a termék, a rendszer, a folyamat vagy a tevékenység kielégíti-e az adott követelményeket. Ha a válasz igen, akkor megfelelő (conform), ha nem, akkor nem megfelelő (non conform).⁴⁰¹

A minőség és a megfeleléség ugyanannak az objektumnak kétféle szempontból történő jellemzése, így a két fogalom egymástól nem független, mindkettő ugyanannak az objektumnak a minőségügyi jellemzésére szolgál, ugyanakkor számos szempontból különböznek.⁴⁰² A minőség nehezen értelmezhető egyértelműen, szubjektív, általában közvetlenül nem, vagy csak nehezen mérhető, ugyanakkor a megfeleléség definíciószerűen mérhető, egyértelműen értelmezhető és vizsgálható.⁴⁰³

Minőségmenedzsment (MSZ EN ISO 9000:2005 szabvány megfogalmazásában *minőségirányítás*): Az általános irányítási feladatköröknek minden olyan tevékenysége, amely meghatározza a minőségpolitikát, a minőségre vonatkozó célkitűzéseket és feladatköröket, valamint megvalósítja azokat olyan eszközökkel, mint a minőségügyi tervezés, a minőség szabályozás, a minőségbiztosítás, és a minőségfejlesztés, a minőségügyi rendszeren belül.

Minőségügyi rendszer: A minőségügyi rendszer megvalósításához szükséges szervezeti felépítés, eljárások, folyamatok és erőforrások összessége. Kornai János alap gondolatát figyelembe véve a termékekkel-szolgáltatásokkal szemben támasztott igények kielégítési folyamatok minőségügyi szabályozása kétszintű:

- állami (felső) szint (jogi szabályozás)

⁴⁰⁰ KALAPÁCS, 2000. 28-31. o.

⁴⁰¹ VERESS, 2005. 55. o.

⁴⁰² Uo.

⁴⁰³ VERESS, 2005. 56. o.

- horizontálisan (alsó) szint.⁴⁰⁴

Minőségbiztosítás: A minőségügyi rendszeren belül alkalmazott és szükség esetén igazolt minden tervezett és módszeres tevékenység, amely megfelelő bizalmat hivatott kelteni arra, hogy az egység teljesíti a minőségi követelményeket.

Igazoló ellenőrzés (minőség-ellenőrzés): Vizsgálattal való megerősítése annak, hogy az előírt követelmények teljesülnek.

Önellőrzés: Az elvégzett munka ellenőrzése a munkát végző személy által, előírt szabályok szerint.

A hazai szakértői minőségbiztosítás hiányára hivatkozó, korábban ismertetett álláspontokból látható, hogy a szakértői minőségbiztosítás fogalmát az egyes szerzők egyrészt nem definiálják, másrészt tartalmilag más-más összetevőjét emelik ki.

A korábban ismertetett minőségügyi alapfogalmak ismeretében felvetődik a kérdés, hogy egyáltalán megvalósítható-e a szakértői tevékenység minőségbiztosítása?

A kérdésre véleményem szerint két válasz is adható, attól függően, miben látjuk a minőségbiztosítás lényegét.

I. Amennyiben arra az álláspontra helyezkednénk, hogy a minőségbiztosítás minden esetben a szabvány szerinti rendszert vagy a teljes körű minőségmenedzsment (minőségirányítási rendszer) elfogadását (Total Quality Management, TQM) jelenti, illetve egyenlő az akkreditációval, akkor a válasz: nem. A minőségbiztosítás és akkreditáció közé semmilyen körülmények között nem lehet egyenlőségjelet tenni. Utóbbi az előbbinek nem szükségszerű, de lehetséges eleme. Másrészt, a hazai szakértői tevékenység struktúrája nem teszi lehetővé egy ilyen rendszer kiépítését. A laboratóriumok egyes vizsgálati módszerei szabványok szerint akkreditálhatók, a laborok minőségmenedzsmentje működhet szabvány szerint, a gazdasági társaságként működő szakértők szabvány szerinti tanúsítása megtörténhet, akár a szakértői kamara

⁴⁰⁴ KORNAI, 1984.

is működhet pl. az ISO 9001, 9002 és 9003 szabványoknak megfelelő rendszer vagy a TQM alapján, sőt a természetes személy szakértők is dönthetnek úgy, hogy tanúsított szabványos rendszer vagy a TQM alapján dolgoznak, azonban globálisan a szakértői tevékenység ekkénti működtetése elképzelhetetlen. Azon felül, hogy Magyarországon a szakértői tevékenység különböző formákban, más-más szervezeti modellben végezhető, a szakterületek különbözősége is az egységes rendszer korlátját jelenti.

II. Abban az esetben azonban, ha a szakértői tevékenység egészére nézve nem ragaszkodunk a tanúsításhoz, a szabványos minőségirányításhoz, akkor a kérdésre igennel válaszolhatunk. Az, hogy a minőségügy kérdésköre képes elszakadni a vállalati szférában illetve laboratóriumi környezetben evidensnek tekintett minőségmenedzsment (minőségirányítási)-technikáktól, két példával igazolható.

Az egyik az egészségügyi szolgáltatások-, a másik a felsőoktatási intézmények minőségügyi rendszere.

Mindkét példa esetében szükségesnek tartom kiemelni, hogy a vonatkozó jogszabályok a minőségügyi fogalmakat sok esetben következtlenül, sőt hibásan alkalmazzák, ez azonban nem akadályozza annak, hogy témám szempontjából példaként alkalmazhatóak legyenek.

Az egészségügyi minőségügyi rendszer jogi kereteit az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényben (a továbbiakban: Eütv.) találjuk. Az Eütv. szerint a minőségügyi rendszer célja az egészségügyi szolgáltatások minőségének biztosítása. E cél elérése érdekében a minőségügyi rendszer magában foglalja a minőségi követelmények meghatározását, ezek teljesítésének nyomon követését, ellenőrzését, értékelését, akkreditálását, illetve tanúsítását és a folyamatos minőségfejlesztést.⁴⁰⁵ Az egészségügyi szolgáltatások minőségét és minőségfejlesztését az egészségügyi szolgáltató minőségfejlesztési és ellenőrzési rendszere (a továbbiakban: belső minőségügyi rendszer)⁴⁰⁶, a hatósági szakfelügyeletet ellátó szerv, a szakmai munka

⁴⁰⁵ Eütv 119. § (1) – (2) bek.

⁴⁰⁶ Eütv: A belső minőségügyi rendszer

121. § (1) Minden egészségügyi szolgáltató biztosítja a belső minőségügyi rendszer működését, amelynek célja

a) a szolgáltatások minőségének folyamatos fejlesztése, a szolgáltatás folyamatainak megismerése és részletes tervezése, ideértve a lehetséges hibák megelőzésének tervezését is,

b) a szolgáltatás során felmerülő hiányosságok időben történő felismerése, a megszüntetéséhez szükséges intézkedések megtétele és ezek ellenőrzése,

c) a hiányosságok okainak feltárása, az azokból fakadó költségek, károk csökkentése,

minőségértékelését végző szerv, az egészségügyi szolgáltatások akkreditációja és a megfelelőség-tanúsítás (a továbbiakban: külső minőségügyi rendszer)⁴⁰⁷ biztosítja.⁴⁰⁸ A törvény általános rendelkezései nyomán hazánkban az egészségügyi területen a minőségügyi rendszereknek több formája ismert, leggyakrabban az ISO 9001:2008 szabvány szerint épül fel és működik, annak ellenére, hogy az egészségügyi törvény értelmében csak a belső minőségügyi rendszer kialakítása a kötelező, tehát nem írja elő a törvény a kötelező szabvány szerinti tanúsítást.⁴⁰⁹

A felsőoktatásban a közszolgálat többi szektorához hasonlóan a jogszabályoknak való megfelelést, a külső minőségmenedzsment rendszer biztosítja, amit a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (a továbbiakban: Nftv.) a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság működésével kíván biztosítani, illetve a törvény megköveteli a felsőoktatási intézményekben a minőségmenedzsment meglétét. A felsőoktatási intézmények a minőségbiztosításukhoz különböző, általánosan

d) a szakmai és működési követelményeknek való megfelelés és a saját követelményrendszer fejlesztése,

e) a betegek jogainak, igényeinek és véleményének figyelembe vétele, valamint

f) hatékony és biztonságos munkavégzést támogató környezet biztosítása belső követelményrendszer fejlesztése során.

(2) A belső minőségügyi rendszer magában foglalja

a) a betegellátási és háttér folyamatok biztonságos, eredményes és hatékony szabályozását és működtetését,

b) a szükséges erőforrásokkal való hatékony gazdálkodás biztosítását,

c) az egészségügyi és működési dokumentumok kezelési rendjének kialakítását és működtetését,

d) a felelősségi szintek és hatáskörök meghatározását és gyakorlati alkalmazását,

e) a panaszok szabályozott kezelését,

f) a betegoktatás és tájékoztatás rendjének kialakítását és alkalmazását,

g) az elégedettségi vizsgálatok kialakítását és alkalmazását,

h) a kommunikációs irányok és módszerek meghatározását és gyakorlati alkalmazását,

i) a szakmai irányelvek alkalmazásának, bevezetésének rendjét és a helyi szakmai ellátást szabályozó dokumentumok kialakítását és gyakorlati alkalmazását,

j) a betegbiztonsággal összefüggő kockázatok, a nemkívánatos események áttekintését, elemzését, értékelését és a megelőző intézkedések megfogalmazását,

k) szakmai mutatók meghatározását és alkalmazását,

l) az a)-k) pontban foglaltak rendszeres nyomon követését és értékelését, valamint a szükséges javító intézkedések megfogalmazását.

⁴⁰⁷ Eütv: A külső minőségügyi rendszer

122. § A külső minőségügyi rendszer működése az egészségügyi szolgáltatók működési engedélyezési rendjére épül, és

a) a szolgáltatások biztonságos nyújtáshoz szükséges követelményeknek,

b) az egyes szolgáltatások szakmai tartalmának,

c) a szolgáltatások értékelési szempontjainak,

d) az alkalmazott eljárások dokumentációs rendszere és adatszolgáltatás minőségi követelményeinek meghatározásán, nyilvánosságra hozatalán és rendszeres felülvizsgálatán, továbbá az egészségügyi szolgáltató hatósági szakfelügyeletén, valamint szakmai minőségértékelésén, az akkreditációs rendszeren, valamint a megfelelőség-tanúsítás rendszerén keresztül valósul meg.

⁴⁰⁸ Eütv. 120. §

⁴⁰⁹ NOGEL, 2017. 10. o.

használható minőségmenedzsment rendszer modelleket vehetnek figyelembe (ISO 9001, TQM), vagy az általános modellek további, akár az adott intézményre kialakított, megfogalmazott modell alkalmazására is lehetőség van. A ténylegesen alkalmazott minőségbiztosítási modellnek mindenképpen intézményspecifikusnak kell lennie.⁴¹⁰

Fentiek alapján a magyar jog (is) elismeri, hogy a minőségügyi rendszerek felépíthetők nemzetközi szabvány, vagy általános minőségmenedzsment modell bevezetése nélkül is.

A minőségügyi fogalmak és a szakértői tevékenység struktúrájára figyelemmel véleményem szerint a külső minőségmenedzsment szabályait a jogszabályoknak kell rendezniük, továbbá jogszabálynak kell előírni a szakértői véleményekkel szemben támasztott egységes, általános kritériumokat, a belső minőségügyi rendszer kiépítésének módja ugyanakkor speciálisan az adott szakterülettől és tevékenység végzésének formájától függ, ekként az egységes nem lehet.

Témámra konkretizálva tehát, meglátásom szerint:

- *a szakértői tevékenység minőségmenedzsmentje (minőségirányítása)*: minden olyan tevékenység, amely meghatározza a szakértői tevékenység minőségpolitikáját, a minőségre vonatkozó célkitűzéseket, valamint megvalósítja azokat olyan eszközökkel, mint a minőségtervezés, minőségszabályozás, minőségbiztosítás és minőségfejlesztés, a minőségügyi rendszeren belül.
- *a szakértői tevékenység és a szakvélemény minősége*: a minőségileg megfelelő szakértői tevékenység és szakvélemény alkalmas arra, hogy a kirendelő különleges szakértelmét pótolja és a szakkérdést megválaszolja. A szakértői vélemény akkor tekinthető „minőséginek”, ha teljesülnek a szakvélemény hitelt érdemlőségének feltételei.
- *a szakértői tevékenység minőségbiztosítása*: olyan egységes feltételek, folyamatok, módszerek, standardok és garanciák komplex rendszere, amely biztosítja, hogy a szakértői tevékenységgel és a szakvéleménnyel szemben támasztott minőségi (jogi és szakmai) követelmények teljesülni fognak.

⁴¹⁰ TOPÁR, 2008. 81.o.

- a szakértői tevékenység/szakvélemény minőségellenőrzése: annak vizsgálata, hogy a tevékenységgel/szakvéleménnyel szemben támasztott elvárások teljesülnek-e.

V.3. A szakértői tevékenység minőségügyi rendszerének elemeiről általánosságban (a büntetőeljárás jog elvárásai alapján)

Fentiek alapján megállapítható, hogy a szakértői minőségügyi rendszer egy komplex rendszer, egyes összetevőinek általánosságban kell vonatkozniuk a szakértői tevékenységre, míg mások szakterület-specifikusak.

Azokat az egységes és általános követelményeket, amelyek a szakértői tevékenység megfelelő minőségű művelését garantálják, illetve a bizonyítási eszközként aggálytalanul felhasználható szakvélemény kritériumait a jogalkotónak kell meghatároznia.

Meggyőződésem szerint a szakértői minőségügyi rendszer, illetve a szakvélemény minősége szoros kapcsolatban áll a szakvélemény hiteltérdemlőségével, a szakértői vélemény, mint a szakértői tevékenység végtermékének kontrollja pedig a szakértői vélemény (jogalkalmazó által végzett) értékelésében csúcsosodik ki.

A dolgozat későbbi fejezeteiben részletezem azt a tézisémet, miszerint a szakvéleménnyel szemben támasztott jogi-tudományos-szakmai elvárások összetett rendszere azonos a hiteltérdemlőséggel, és a hiteltérdemlőség a szakvélemény minőségének legnagyobb fokmérője. Éppen ezért, bár a hiteltérdemlőség összetevőinek részletes vizsgálatát a következő fejezetben végzem el, jelen fejezet és a hiteltérdemlőség modelljét felvázoló fejezet (VI. fejezet) szoros kapcsolatát már most hangsúlyozom.

A szakértői tevékenység és a szakvélemény, mint a szakértői tevékenység „végterméke” minőségügyi rendszerének három fő területét különítem el:

- a) szakértő személyére vonatkozó minőségügyi előírások
- b) szakértői tevékenység végzésére, a szakvélemény elkészítésére és a szakvéleményre vonatkozó minőségügyi követelmények
- c) a szakértői tevékenység és szakvélemény kontrollja.

V.4. A szakértői tevékenység és szakvélemény minőségének legfőbb biztosítékai

I.: A szakértő személye

A minőség legfőbb garanciáját maga a szakértő személye, a szakértő kompetenciája jelenti. Éppen ezért a szakértővé válás folyamatának, a szakértői kinevezés feltételeinek és a szakértő szakmai továbbképzésének e körben döntő jelentősége van.

V.4.1. Az igazságügyi szakértővé válás feltételei

A szakértő az igazságügyi szakértői tevékenység folytatására a névjegyzékbe történő felvétellel és az igazságügyi szakértői eskü letételével válik jogosulttá. A régi Szaktv. az igazságügyi szakértővé válás feltételeinek az újraszabályozásával úgy módosította a korábbi szabályozást, hogy a szakértői névjegyzékbe való felvétel rendje normatívvá, a kinevezés szempontjából pedig alanyi joggá vált. A törvény hatálybalépéséig hatályos, az igazságügyi szakértőkről szóló 53/1993.(IV. 2.) Korm. rendelet szerint az igazságügyi szakértő kinevezése a miniszter diszkrecionális jogkörébe tartozott, az új szabályozás azonban már egyértelművé tette: abban az esetben, ha a kérelmező megfelel a törvényi feltételeknek, a névjegyzékbe való felvétele nem tagadható meg. Az Iszktv. ugyanezt a felfogást követi.

Igazságügyi szakértői tevékenység végzését a névjegyzéket vezető hatóság - a névjegyzékbe, meghatározott szakterületre történő felvétel útján - kérelemre annak a természetes személynek engedélyezi, aki az Iszktv.-ben meghatározott feltételeknek megfelel, és akivel szemben nem áll fenn az Iszktv.-be foglalt kizáró ok.⁴¹¹ A törvény az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásának feltételeit, így különösen az igazságügyi szakértők szakterületének besorolását és a szakterületekhez kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételek meghatározását a miniszter hatáskörébe utalta. E jogszabályi felhatalmazás alapján a már korábban hivatkozott 9/2006.(II. 27.) IM. rendelet tartalmazza ezeket a rendelkezéseket.

A jogi előírások alapján tehát a szakértővé válni kívánó személy szakmai alkalmasságát nem kell megvizsgálni, ténylegesen nincs olyan szűrő, amely

⁴¹¹ Iszktv. 5.§

biztosítaná, hogy kizárólag a szakterület művelésére valóban felkészült személyek válhassanak szakértővé.

Wirth Béla és Ferenczi Miklós tanulmánya felhívja a figyelmet arra, hogy a magyar eljárásjogi törvények az igazságügyi szakértők tevékenységét, a bíró igazságszolgáltatásban testet öltő tevékenységéből adódóan, közhatalmi vonásokkal ruházzák fel. Az igazságügyi szakértő különleges szakértelme birtokában nemcsak észleli a bíró helyett a releváns tényeket, és von le ezekből következtetéseket, de tevékenysége kiterjedhet a többi bizonyíték vizsgálatára, értelmezésére is.⁴¹²

Messzemenőig osztom a szerzők álláspontját tekintetben, hogy a szakértővé válás nem lehet(ne) a megfelelő végzettséggel és szakmai gyakorlati idővel rendelkező, az objektív, lényegében csak a formai követelményeknek megfelelő szakemberek alanyi joga.⁴¹³ Meglátásom szerint a szakértői kinevezést tényleges, alapos szakmai vizsgálatnak kellene megelőznie, egyrészt értékeve a jelölt tudományos-szakmai munkásságát/teljesítményét, az elvégzett (nem kötelező) továbbképzéseket. Példaként említem, hogy a cseh jogban a szakértő kinevezését a megyei bíróságok az állami szervek, szakértői intézmények, a felsőoktatási intézmények, ill. gazdasági- és társadalmi intézmények közreműködésével végzik.⁴¹⁴ A cseh parlament előtt lévő új szakértői törvény javaslata szerint a szakértői kinevezést egy két részből álló vizsga előzné meg a törvény hatálybalépését követően. Az első részben (a vizsga általános része) a jelölt a szakértőkre vonatkozó jogi szabályokból tenne vizsgát, a második rész keretében (a vizsga különös része) egy - előre rendelkezésére bocsátott „gyakorlóakta” alapján - próbaszakvéleményt kellene készítenie, amelyet az adott szakterületre már bejegyzett, szakmailag magasan kvalifikált és elismert szakértők vizsgálnának meg (formai és tartalmi szempontból egyaránt).⁴¹⁵

Csirmaz László véleménye szerint a szakértők szakmai minősítésének „az EU normái szerint és a vonatkozó ISO szabvány szerint kellene történnie.”⁴¹⁶ E körben kiemelendő, hogy az Uniónak jelenleg nincs olyan normája, illetve olyan szabvány

⁴¹² WIRTH – FERENCZI, 2014. 45. o.

⁴¹³ WIRTH – FERENCZI, 2014. 46. o.

⁴¹⁴ Vyhláška č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. 2. § (1) bek.

⁴¹⁵ <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/2ORNAUABJBZH>. [Megtekintve 2018.10.15.]

⁴¹⁶ CSIRMAZ, 2014. 3. o.

sem létezik, amely általánosságban, szakterületektől függetlenül alkalmas lenne a szakértők minősítésére. Nem értek egyet azzal a megállapítással sem, hogy: „Az Európai országok többségében a szakmai minősítéseket az ISO-EN 17024 szabványnak megfelelően végzik.”⁴¹⁷ Kutatásaim nem támasztották alá, hogy az szakértőknek e szabvány szerinti minősítése az európai országokban elterjedt lenne. A hivatkozott szabvány egyébként elveket és követelményeket tartalmaz a személyeket meghatározott követelmények alapján tanúsító testületek számára, és magában foglalja a személyek tanúsítási rendszere kidolgozására és karbantartására vonatkozó szabályokat.⁴¹⁸ A Nemzeti Akkreditáló Hatóság 2016. szeptember 06. napján kelt állásfoglalása⁴¹⁹ értelmében: az alábbi szervezetek akkreditálhatóak a ISO-EN 17024:2015 szabvány szerint:

„- költségvetési szervek, amelyek alapító okirata a 68/2013. (XII. 29.) NGM rendelet 1.melléklet szerinti „041170 Műszaki vizsgálat, elemzés” közszolgáltatás folytatásának jogosultságára vonatkozó tevékenység megjelölést tartalmazza.

- azon gazdasági társaságok, egyéni vállalkozók, egyéni cégek esetében a társasági szerződésben, alapító okiratban, illetve tevékenység felsorolásban a TEÁOR 08 szerinti „7120 Műszaki vizsgálat, elemzés” tevékenység megjelölés szerepel.”

Azaz, a fenti szabvány alkalmazását a hazai akkreditáló testület nem tartja alkalmasnak általánosságban valamennyi szakértő minősítésére, csupán a műszaki vizsgálatokat végző szakértők esetében jöhet szóba. Ráadásul, csak szervezetek akkreditálhatóak a hivatkozott szabvány szerint.

Meglátásom szerint a szakértővé válás feltételeinek átalakításakor nem a szakértők valamilyen szabvány szerinti akkreditálásában kell gondolkodni. Egyrészt, mivel jelenleg kifejezetten a szakértői munkára való alkalmasság minősítésére nincs általánosan elfogadott minőségügyi szabvány. Másrészt, a szakterületenként eltérő követelmények a gyakorlatban nehezen univerzalizálhatók. A képesítési feltételek és kompetencia-rendszer tudatos, alapos és szakszerű, a szakterületek jellegzetességeit szem előtt tartó jogi szabályozást szabvány szerinti minősítés előírása nélkül is képesnek tartom arra, hogy a szakértői kar „felhígulása” kiküszöbölhető/megelőzhető legyen.

⁴¹⁷ CSIRMAZ, 2014. 4. o.

⁴¹⁸ vö. <https://www.iso.org/standard/29346.html>

⁴¹⁹ elérhető itt: http://40.127.107.92/uploads/attachment/file/5200/allasfoglalas_HU.pdf

Ezen felül fontos minőségbiztosítási szereppel bír az Iszktv. által bevezetett kötelező szakértőjelölti idő, amelynek tényleges szűrőnek kellene lennie. A rendszernek alkalmasnak kell(ene) lennie arra, hogy az alkalmatlanokat ne engedje be a szakértői karba.

V.4.1.2. A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás minőségügyi szempontú vizsgálata

A szakértővé válás feltételrendszerében új elemként jelent meg, hogy igazságügyi szakértőként csak az vehető fel a névjegyzékbe, aki – egyebek mellett – a törvényben meghatározott kötelező szakértőjelölt-jelölti időt vagy szakértőjelöltként kötelező szakmai közreműködőként elvégzett ügyszámot, továbbá a kamara által külön szabályzatban előírt képzési és vizsgafeltételeket is teljesítette [Iszktv. 5. § (2) bekezdés c) pont]. A hivatkozott kötelező jelölti időről a törvény 57. § (1) bekezdésének utolsó fordulata rendelkezik. Eszerint: *„Igazságügyi szakértő az a szakértőjelölt lehet, aki a miniszter rendeletében az adott szakterületre előírt, legalább egy, de legfeljebb hároméves szakértőjelölti időt, vagy a miniszter rendeletében az adott szakterületre előírt, de legfeljebb ötven ügyszámot teljesítette.”*

A szakértőjelöltek kinevezési feltételeit az Iszktv. tartalmazza.⁴²⁰ A kérelmezőt a szakértőjelölti névjegyzékbe fel kell venni, ha a szakértőjelölt megfelel a törvényben előírt feltételeknek, tehát a feltételek megléte esetén a felvétel alanyi jog.⁴²¹

Az Iszktv. értelmében a szakértőjelölt az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzése érdekében – a szakértőjelölt munkáját felügyelő igazságügyi szakértő (a továbbiakban: mentor) szakmai felügyeletével – közreműködik a szakvélemény előkészítésében. A szakértőjelölt önállóan igazságügyi szakértői tevékenységet nem végezhet, szakvéleményt aláírásával nem láthat el, tevékenységét minden esetben kizárólag a mentora irányítása és szakmai felügyelete mellett végezheti. A szakértőjelölt

⁴²⁰ A szabályozással kapcsolatos anomáliáktól lásd: NOGEL, (Belügyi Szemle) 2017. 105-114. o.

⁴²¹ Iszktv. 58. § (2) bekezdés.

közreműködésével készített szakvéleményért a szakértőjelölt szakmai felelősséget nem visel.⁴²²

Az Iszktv. tehát a Szaktv.-hez képest részletesebben és pontosabban szabályozza a szakértőjelöltek státuszát.

A törvény előírása szerint a szakértőjelölti működés részletes szabályait és a szakértőjelöltek kötelező képzéseire, valamint számonkéréseire vonatkozó részletes követelményeket, továbbá a szakértőjelöltet alkalmazó mentorokat megillető kedvezményeket és egyéb juttatásokat kamarai szabályzat állapítja meg azzal, hogy a szakértőjelöltek szakértés alapismereti elméleti oktatásáról gondoskodni kell.

A szakértőjelölti működés részletes szabályait a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 1/2017. (II.22.) szabályzata rendezi. A szabályzatban megtalálhatóak a jelölti nyilvántartásba vétel és a jelölti igazolvány kiadásának részletszabályai, a jelölti igazolvány külalakjára vonatkozó rendelkezések, tartalmazza továbbá a gyakorlati idő igazolásának, a jelölti nyilvántartásból való törlés szabályait is.

Véleményem szerint a szakértőjelöltek jogait és kötelezéseit ugyanakkor – éppen e szerep relevanciájára figyelemmel – részletesebben kellene tárgyalni, sőt továbbmenve, a jogviszony lényeges elemeit nem is a kamara szabályzatának, hanem a szakértői törvénynek (vagy legalábbis rendeletnek) kellene szabályoznia. Meggyőződésem, hogy alapvetően a jogalkotó hatásköre és kötelezettsége, hogy meghatározza, mit vár el a leendő szakértőktől, illetve milyen (akár gyakorlati jelentőségű) jogosultságokat ad számukra.

Az Iszktv. – továbbra is – szűkszavúan jelöli meg a jelöltek jogviszonyának tartalmát: *„a szakértőjelölt közreműködik a szakvélemény előkészítésében”*. Az, hogy az előkészítés pontosan mit jelent, a gyakorlatban eléggé vitatott. Nyilvánvalóan nem jelentheti azt, hogy a szakértőjelölt készítse el a véleményt, azonban – mivel a jelölti időszak célja éppen a gyakorlati tudás megszerzése a szakértői területen – nem lehet szakmai tartalom nélküli üres „robotmunkának” tekinteni. Értelmezésem szerint a szakvélemény előkészítésébe beletartozik minden, magának a véleményi résznek az

⁴²² Iszktv. 57. § (1), (2) bek.

elkészítésén kívül, azzal hogy a jelölt valamennyi teendőjét szakmai mentora felügyelete mellett végezheti. A büntetőbírói gyakorlat példáiból is látható, hogy bár a régi törvény is tiltotta az önálló jelölti véleményadást, felvetődött ezzel ellentétes gyakorlat is a szakértők körében. A Fővárosi Törvényszék Fkt.195/2012/7 számon közzétett döntésében például minősített emberölés miatt folyamatban lévő eljárásban a halál okának megállapítása körében a régi Be.-vel ellentétesen két szakértő helyett egy szakértő és egy szakértőjelölt adott véleményt. További példák is akadnak.⁴²³⁾

A jelölt jogainak meghatározásakor fontos figyelembe venni a jelölti státusz célját, így minden lehetőséget meg kell adni a jelöltnek ahhoz, hogy szakértői kinevezéséig a lehető legtöbb tudást és a szakértői tevékenységhez szükséges gyakorlati tapasztalatot szerezzék meg. E körben érdemes felhívni a figyelmet a jelenléti jogra. A jelölt részvételi lehetőségének megteremtése a szakértői vizsgálaton a jelölt, mint leendő szakértő gyakorlatszerzése szempontjából megkérdőjelezhetetlen. Ugyanakkor a Be. szerint a felderítés során az ügyészen, a nyomozó hatóság tagján és a jegyzőkönyvvezetőn kívül csak az lehet jelen az eljárási cselekményen, akinek a jelenlétét törvény vagy kormányrendelet lehetővé teszi, ám ilyen megengedő szabály a szakértőjelöltre vonatkozóan nem létezik. Így például a szemlén jogszerűen szakértőjelölt nem lehet jelen. Tárgyaláson a jelenlegi szabályozás alapján gyakorlatilag hallgatóságként vehet részt a szakértőjelölt, az ez irányú célzott tapasztalatszerzés egyébként véleményem szerint kívánatos lenne.

A hatályos szabályozás hiányosságának tartom azt, a jogi szabályozás nem szabályozza a szakértőjelölt kizárásának okait. A szakvélemény elkészítésében és előkészítésében közreműködő minden személynek pártatlannak és függetlennek kell lennie, ezt pedig a kizárási szabályok hivatottak biztosítani.

Azt, hogy a szakértőjelölti közreműködés tényét és terjedelmét a szakvéleménynek tartalmaznia kell, a régi és új szakértői törvény egyezően írja elő.⁴²⁴ A gyakorlatban elenyésző volt azon szakvélemények száma, amelyek e követelményeknek pontosan eleget tettek, a közreműködés tényének feltüntetését sok esetben a szakvélemény végén elhelyezett jelölti aláírás „pótolta”. Az új törvény az aláírást kifejezetten megtiltja. A jelölt közreműködésének feltüntetése a szakvéleményben garanciális

⁴²³ Például a Miskolci Törvényszék B.1327/2007/173. számú jogesete.

⁴²⁴ KOVÁCS, 2016.

követelmény. ⁴²⁵ Bár jogszabályok – aggályos módon – nem rendelkeznek a szakértőjelöltek kizárási szabályairól, mégis a szakvélemény előkészítésében és elkészítésében részt vevők teljes pártatlansága, illetve az elfogultság látszatának kiszűrése csak akkor elképzelhető, ha a jelölt személye és az általa elvégzett tevékenység pontosan fel van tüntetve a szakvéleményben. ⁴²⁶ Éppen erre figyelemmel nem értek egyet azzal a törvényi rendelkezéssel, amely megtiltja a szakvélemény szakértőjelölt általi aláírását. Mivel a szakértőjelölti közreműködés tényét és kereteit a szakvéleménynek tartalmaznia kell, a szakvélemény e részét a szakértőn kívül a jelöltnak is hitelesítenie kellene az aláírásával. Így később sem a szakértő, sem a szakértőjelölt, de a hatóságok és az eljárás többi szereplője sem kérdőjelezheti meg alappal a szakértőjelölti közreműködésre vonatkozó szakvéleményi utalásokat.

A törvény hatálybalépésével a mentori rendszer részletes szabályozása szintén a kamarára hárult. A már hivatkozott 1/2017 (II.22.) Kamarai Szabályzat 8. pontja rendelkezik a mentorokról. Eszerint mentor a szakértői névjegyzékbe bejegyzett olyan igazságügyi szakértő lehet, aki a kérelem benyújtását megelőző két évig igazságügyi szakértői tevékenységet folytatott és nem áll fegyelmi büntetés hatálya alatt. A mentor a szakértőjelölt munkáját évente írásban értékeli. Az értékelésre a szakértőjelölt 15 napon belül észrevételt is tehet. A mentor az írásbeli véleményt és az esetleges észrevételt köteles megküldeni a Kamara részére. Ezen felül a Szabályzat csupán a mentor tagdíjkedvezményéről rendelkezik, további részletszabályokat a mentori rendszerről nem tartalmaz. Meggyőződésem szerint a jelölti rendszer minőségének biztosításához legalább a mentori működésre vonatkozó alapvető feltételeket (mentorrá válás szigorúbb szabályai, főbb jogaik és kötelezettségeik, mentorok feletti szakmai felügyelet) jogszabálynak kellene rögzítenie. A jelenleginél részletesebb szabályozás meglátáson szerint mindenképpen szükséges annak érdekében, hogy a mentori felügyelet ne egy formális tevékenység, egy éves írásos sablonszöveggel elintézett adminisztrációs tevékenységgé váljon, hiszen ebben az esetben a célját nem lesz képes betölteni.

A szakértőjelöltek kötelezettségei közül a szakértővé válás egyik legfontosabb kritériuma a szakértői alapismeretek megszerzéséről történő számadás. A

⁴²⁵ KOVÁCS–NOGEL, 2015.

⁴²⁶ NOGEL, 2016. 20.o.

szakértőjelöltek alapismereti oktatásának, illetve a számonkérésének részletszabályait a „MISZK szakértés alapismeretéről szóló elméleti képzésének és számonkérésének szabályzata” tartalmazza.⁴²⁷ Minőségügyi szempontból kiemelt jelentőségű, hogy a MISZK magas színvonalú, naprakész tudás átadását biztosítsa a jelöltek számára az alapismereti oktatás során, ahogy az is, hogy az alapismereti vizsga tényleges számonkérés legyen, valódi szűrőként működjön. Fontos lenne az is, hogy a jelölti időszak alatt rendszeresen legyenek továbbképzések és vizsgák, akár a kreditpontos rendszer bevezetése is megfontolandó. A képzési rendszerben helyett kell kapnia a gyakorlati képzésnek is, egyrészt a gyakorolni kívánt szakterületen, másrészt a „szakértői készségek” tekintetében is. A szakértői vélemények elkészítésének technikai tudnivalóit, a kirendelőkkel való kapcsolattartás szabályait ugyanúgy tanítani kellene a jelölteknek, mint pl. arra is fel kell őket készíteni, hogyan zajlik a bírósági tárgyalás, hogyan tudnak helytállni, miként tudják a véleményük helytállóságáról a bíróságot, a vádat és a védelmet meggyőzni.

Ahogy már utaltam rá, véleményem szerint a szakértővé válás nem lehetne a megfelelő végzettséggel rendelkezők alanyi joga, hanem valódi szűrőn kellene a jelölteknek átmenniük. Ez a szűrő a jelölti időszak folyamatos képzés és számonkérés (szakmai elméleti és gyakorlati és jogi képzések), továbbá a mentori rendszer lehet. A szakértőjelöltek felkészítésében nagyobb szerepet kellene kapnia a mentori rendszernek.

Véleményem szerint a szakértői felvételt egy a jelölti időszakot értékelő „jelentés” és az alapismereti vizsga (elméleti és gyakorlati) eredményétől kellene függővé tenni. Az értékelő jelentés a jelölti időszak számonkéréseinek eredményét és a mentori véleményeket tartalmazná.

Mivel a szakértőjelöltek számára a szakértő válás szempontjából elengedhetetlen az alapvető jogi ismeretek megszerzése is, jogi képzésükről és számonkérésükről is gondoskodni kell. A vizsga eredményes letétele (illetve a mentesség igazolása) szintén a szakértői kinevezés feltétele. Az igazságügyi szakértői jogi oktatásra és vizsgára vonatkozó részletes szabályokat az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához

⁴²⁷ https://miszk.hu/files/2016_12_07_oktatasi_szabalyzat.pdf [2018.04.15.]

szükséges jogi oktatásról és vizsgáról szóló 10/2006. (III. 7.) IM rendelet határozza meg.

V.4.2. Szakértők továbbképzése

A szakértői tevékenység minőségügyi rendszerében kiemelt hangsúlyt kell kapnia a kötelező továbbképzéseknek, melyeket egyrészt az Igazságügy Minisztériumnak és Kamarának (szakértői tevékenységgel kapcsolatos általános továbbképzések), másrészt az ágazati igazgatásnak és kamaráknak, szakmai szervezeteknek (szakterület-specifikus képzések) kell megszervezni. Ezek a képzések és vizsgák nem lehetnek látszatképzések, valódi teljesítményt és eredményeket kell mérniük objektív módszerekkel (példaként szolgálhat pl. az orvosok kreditpontos továbbképzése).

A szakértők továbbképzésének rendszere a törvény szerint jelenleg kétszintű: egyrészt megköveteli a szakmai ismeretek folyamatos frissítését-bővítését, másrészt a jogi oktatást.

Sajnálatos tény, hogy a szakmai továbbképzésre vonatkozó szabályozás jelenleg nem tudja betölteni a szerepét, mivel az Iszktv. 139. § (2) bekezdés g) pontjában foglalt felhatalmazás ellenére az IM egyelőre nem alkotta meg az igazságügyi szakértők részére kötelező továbbképzés rendszerére, a továbbképzés teljesítésének mérési rendszerére és igazolására, a továbbképzés formáira, lebonyolításának módjára, a továbbképzési kötelezettség alóli mentesség eseteire és igazolásának szabályaira, valamint a továbbképzési program tartalma kialakításának módjára vonatkozó részletes szabályokat.⁴²⁸

Az igazságügyi szakértő részére szükséges jogi ismeretek oktatásának és a jogi vizsgának a megszervezéséről a miniszter gondoskodik, a részletszabályokat a már hivatkozott 10/2006. (III. 7.) IM rendelet tartalmazza. A rendszeres továbbképzésre a szakértő - ha a rendelet eltérően nem rendelkezik - az első képzés elvégzésétől számított két éven belül, majd ezt követően két évente köteles jelentkezni. A tanfolyam és a vizsga megszervezése, lebonyolítása az Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálatok Jogakadémiájának feladata. A rendszeres jogi oktatáson való részvétel és

⁴²⁸ 2018 szeptember 30.-i állapot

- a miniszter rendeletében meghatározott mentesülés esetét kivéve - a jogi vizsga letétele kötelező.⁴²⁹

V.4.3. Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia

Még Arisztotelész korára nyúlik vissza az a jelenség, hogy elkülönülnek a tudás egyes szakterületei, diszciplínái. Az önállósódó tudásszférák, a tudás-diszciplínák tárgya már nem a világ egésze lett, hanem szűkítették érdeklődési körüket. Ehhez sajátos, rájuk jellemző módszerekkel fokozatosan kiegészítették a filozófusoktól korábról megismert módszertani készletet.⁴³⁰ Nem volt ez másként az igazságügyi szakértői tevékenység területén sem.

A bűnüldözés-tudomány elmúlt száz éve alatt annyi ismeret halmozódott fel, amely különböző szakterületeket hívott életre. A megváltozott tudásmennyiség által kikényszerített specializálódás megy végbe, melynek keretében a bűnüldözés-tudomány képviselői vagy a vizsgálat tárgya és/vagy módszere alapján néhány területen mozognak, kutatnak, adnak szakvéleményt.⁴³¹

Az egyes szakterületek módszertanát, bizonyításbeli felhasználásának alkalmasságát leginkább az alaptudomány korlátai határozzák meg. Természetes, hogy bizonyos szakterületeken több a mérési, analitikus részfolyamat, míg más területeken sokkal nagyobb jelentőséghez jut a szakértő személyes megfigyelése az adott tényvel összefüggésben, illetve általánosságban a személyes tapasztalata. Ennek megfelelően nyilvánvaló, hogy az egyes szakértői diszciplínák esetében különböző elvárhatósági mércéket kell kialakítani a módszereik objektivitása tekintetében. Fontos tudatosítani azt is, hogy még azon szakértői módszerek tekintetében, ahol műszerek, gépek, szoftverek végzik el a vizsgálatot, végül a szakértői vélemény emberi tevékenység útján válik bizonyítási eszközzé. A vizsgálati eredményekből a szakértő vonja le a következtetést, és a különleges szakértelem minden diszciplína esetében megnyilvánul a szakvéleményben, mint végtermékben.

⁴²⁹ Iszktv. 15. § (1) bek.

⁴³⁰ GULYÁS, et al., 2003. 7.

⁴³¹ TREMMEL, et al., 2009. 442. o.

Székely János szerint a szakértelem a tapasztalati tételek ismeretét jelenti, amelyek [...] lehetnek kialakult tudományos vagy technikai tételek, amelyek szakkönyvekben is megtalálhatók, lehetnek azonban olyanok is, amelyeket a szakértő hosszú évek gyakorlata alapján elsajátít ugyan, ámde alkalmazásuk még nem teljesen tudatos. Fontos azonban, hogy hangsúlyozza azt is, hogy az egyéni tapasztalatnak ahhoz, hogy tapasztalati tételként kezelhető legyen, verifikálhatónak kell lenni.⁴³²

Az Iszktv. 3. § (1) bekezdése értelmében az igazságügyi szakértő feladata, hogy *a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával* készítse el a szakvéleményt. A fogalom feltételezi, hogy a szakértő minden esetben a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeit használja fel a tevékenysége során. Felvetődik, hogy szerencsésebb lenne a tudományos és műszaki eredményeket nem „és” kötőszóval összekötni, hanem „és/vagy” kapcsolatrendszerbe állítani, hiszen a kétfajta fejlődés eredményei sok esetben nem jelennek meg együttesen a szakvéleményben. Ezen túlmenően felmerül az a kérdés is, hogy ha a törvény a szakértői tevékenységet a tudomány- és műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával köti össze, ez azt jelenti-e, hogy csak az tekinthető szakértői szakterületnek, ami ezek hatálya alá vonható. Ha összevetjük a szakterületek csoportosítását tartalmazó - a már említett - 9/2006. (II. 27.) IM rendelet szerinti szakterületeket az MTA Tudományági nomenklatúrájával⁴³³ - amely alapvetően az akadémiai doktorok fő kutatási területük szerinti besorolása érdekében csoportosítja a tudományterületeket, a tudományrészterületeket és a tudományágakat – azt tapasztaljuk, hogy a kompetenciarendeletünk több olyan szakterületet is ismer, amely nem található meg az MTA listáján, illetve vitatható, hogy a műszaki fejlődés bármilyen eredményét felhasználná. Pl. felvetődik, hogy az „idegenforgalom” szakterületre bejegyzett szakértő esetében mennyiben van szó a tudomány vagy műszaki fejlődés eredményeinek alkalmazásáról, vagy a kulturális javak piaci ár- és értékbecslését végző szakértő, amikor egy szőnyeg értékét megbecsüli, milyen mértékben támaszkodik ezek eredményeire. Mindezek fényében – ha nem vitatjuk, hogy ezekre a szakterületekre szükség van a jogalkalmazásban – akkor indokolt az Iszktv. 3. § (1) bekezdése szerinti definíció módosítása. Azonban, ha a jogalkotó akarata az, hogy kizárólag a tudomány és műszaki fejlődés eredményeivel operáló területek

⁴³² SZÉKELY, 1967. 29. o.

⁴³³ <https://mta.hu/doktori-tanacs/tudomanyagi-nomenklatura-106809> [Megtekintve: 2018.10.12.]

válhassanak igazságügyi szakértői szakterületté, akkor a kompetenciarendeletről az e feltételeket nem teljesítő szakterületeket törölni kell. Ebben az esetben, ha a jogalkalmazás során felmerül az igény e területre vonatkozó különleges szakértelemre, eseti szakértő bevonásával pótolható a jogalkalmazó különleges szakismerete.

A kompetenciarendeletről szemben leggyakrabban felhozott kritika egyébként az, hogy a szakterületi definíciók nem egyértelműek, és a jogszabály nem részletezi az adott szakterületen belüli kompetenciákat.⁴³⁴

Az egyes jogrendszerek más-más megoldást választanak a kompetencia megállapítására. Az angolszász jogban a szakértői kvalifikációk döntenek el, hogy a szakértő kompetensnek tekinthető-e az adott szakkérdésben. Ha a tárgyaláson a szakértő nem tudja bizonyítani a jártasságát az adott szakterületen, véleménye nem fogadható el szakvéleményként.⁴³⁵ A IV.2.3. fejezetben ismertettem azt is, hogy az angolszász szakirodalom egy irányzata a szakértői tevékenységnek a szakértői diszciplínák szerinti felosztását nem tartja fenntarthatónak, sokkal inkább a szakértő tényleges szaktudására kíváncsi, tehát arra, mennyiben képes a szakértő a vizsgálat tárgyáról az igazságszolgáltatás számára releváns információt szolgáltatni.

Ami a szakterületek felosztását illeti, a hazai szabályozás legnagyobb problémáját abban látom, hogy a túl általános szakterületi besorolás nem biztosítja, hogy az adott szakkérdés megválaszolására a szakértőnek ténylegesen legyen meg a tudása. Szükség van az egyes kompetenciák szakmai tartalmának részletes meghatározására is. A szakterületek felülvizsgálatára vonatkozó igény véleményem szerint vitathatatlan. Fontos lenne az is, hogy a jelenlegi általános meghatározás helyett részletesebb és időszzerűbb legyen a szakterületek nyilvántartása. Önmagában az a szakértői kötelezettség, hogy a szakértő megtagadja a szakvéleményadást, ha nem rendelkezik megfelelő szakismeretekkel, kompetenciával a szakkérdés megválaszolására, nem elegendő. A túlzottan általános szakértői tevékenységi kör feltüntetése azt eredményezi, hogy a kirendelő hatóság részéről csak hosszas ellenőrzést követően

⁴³⁴ WIRTH, 2014. 48. o.

⁴³⁵ ERDEI, 1987. 36. o.

állapítható meg, hogy a szakértő az adott szakkérdés vizsgálatára megfelelő kompetenciával rendelkezik-e vagy sem.⁴³⁶

A szakértői hibák közül az egyik legsúlyosabbnak éppen a saját szakterület határainak túllépését tartom. A magam részéről tévesnek tartom a hazai jogi szabályozást, amely a szakértő adott szakterületre vonatkozó különleges szakértelmét, a szakterületen szakvélemény adására vonatkozó jogosultságot és a kompetenciát egymással felcserélhető, egyező jelentéstartalommal bíró fogalmaknak tekinti. Meggyőződésem szerint ugyanis az, hogy a jelenlegi szakterületi besorolás szerint egy adott szakterületre a szakértő be van jegyezve, ekként jogosult a szakterületen szakvéleményt adni, az nem feltétlenül jelenti azt, hogy egy konkrét szakkérdés megválaszolására kompetenciával bír.

Az Iszktv. megalkotta a „kompetenciavétség”⁴³⁷ fogalmát, amely szerint *„a kompetenciavétség az a fegyelmi vétség, amelyet az igazságügyi szakértő az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló rendeletben meghatározott rendelkezések megszegésével követ el”*. A törvény által megalkotott kompetenciavétség meghatározását pontatlannak és félrevezetőnek tartom. A bizonyítandó tények és körülmények olyan széles tartományban mozognak, hogy az adott szakterületeken belül is szükség lehet a szakosodásra, egyes szakterületek esetében pedig ez egyenesen megkerülhetetlen. Nem tekinthetjük az adott szakterületre bejegyzett szakértőt a szakterület polihistorának, ezért értelmezésem szerint a kompetencia követelménye – azon túlmenően, hogy a szakértő rendelkezik az adott szakterület művelésére vonatkozó képesítéssel és teljesíti a névjegyzékbevétel további feltételeit – azt is megkívánja a szakértőtől, hogy ténylegesen legyen olyan szakismerete, tapasztalata, hogy a véleménye megbízható legyen. Éppen emiatt, meggyőződésem szerint a kompetenciavétség fogalma nem szűkíthető a 9/2006. (II.27) IRM rendeletben foglaltak megsértésére, hanem kiterjesztendő azokra az esetekre is, amikor a szakértő a szakterületén belül válaszol meg olyan kérdést, amelyre vonatkozóan ténylegesen nincs szakmai tapasztalata, ezáltal különleges szakértelme az adott szakkérdés tekintetében. A kompetenciavétség fogalmának, illetve a kompetenciahatárok szakértő

⁴³⁶ WIRTH, 2014. 48. o.

⁴³⁷ Iszktv. 2. § 10. pont

általi megszegésének jogi konzekvenciáinak következetes, a jogbiztonság elvével összeegyeztethető alkalmazása ugyanakkor kizárólag a kompetenciarendelet valamennyi, már hivatkozott anomáliáinak kiküszöbölése után jöhet szóba.

A szakterületek újracsoportosítása természetesen nem történhet meg a képzettségi feltételek újragondolása nélkül. Valamennyi szakterület esetében – véleményem szerint alapvetően a felsőoktatási intézmények és a felnőttképzést folytató intézmények bevonásával (hiszen a tananyagot, kimeneti követelményeiket ők ismerik) – felül kell vizsgálni, hogy milyen kívánt végzettséget vár el a jogalkotó a névjegyzékbe történő bejegyzéshez. A szakterületek pontosításával és a megkívánt végzettség módszeres kiigazításával orvosolható az a megkérdőjelezhető helyzet, hogy napjainkban pl. numizmatika szakterületre régészet szakos bölcsészdiploma is elégséges, holott a szakterületi besorolás alapján egy numizmatikus szakértőnek a 20. századi érmék megítélésére is képesnek kellene lennie, vagy az, hogy okleveles tájépítész képzettséggel történeti kertek szakértői vizsgálatát lehet végezni.

Vitán felül áll, hogy vannak olyan kompetencia-problémák, amelyeket a szakterületek felülvizsgálata nem képes megoldani. A Kúria Összefoglaló véleménye a szakértők szakértelmével kapcsolatosan az alábbi megállapításokat teszi: „ *A szakértők jelentős része nem rendelkezik olyan speciális gyakorlattal, (pl. műszaki vagy gépjárműszakértők) amely a büntető ügyek megítéléséhez elengedhetetlen lenne. Orvosszakértők között is előfordul, hogy nem a büntetőjog által felvetett speciális kérdésekre válaszolnak. A kevesebb gyakorlattal rendelkező elmeszakértők pedig csak diagnosztizálják a betegséget, de nem foglalnak állást abban a kérdésben, hogy annak milyen hatása volt a vádlott beszámítási képességére.*“

A szakterületek pontosítása, a névjegyzék körültekintő vezetése semmit nem ér a szakértők tényleges szaktudása és szakirányú tapasztalata nélkül. A szakértők saját szakterületükre vonatkozó elméleti és gyakorlati ismereteinek folyamatos bővítése és fenntartása a szakvélemények minőségének egyik legfontosabb biztosítéka.

A szakértő tényleges kompetenciájának kirendelő/megbízó általi megítélését elősegítené az igazságügyi szakértői névjegyzék⁴³⁸ adattartalmának bővítése. Hasznos

⁴³⁸ A hatályos szabályozást az igazságügyi szakértői névjegyzék vezetéséről szóló 210/2005. (X. 5.) Korm. Rendelet tartalmazza

lenne a szakértők részletes szakmai önéletrajzának közzététele, különösen a másoddiplomák, elvégzett szakmai tanfolyamok, tudományos munkásság, oktatói tevékenység, esetleges referenciák közzététele.

V.4.4. A pártatlanság és függetlenség biztosítékai

A szakértői függetlenség és pártatlanság a szakértői tevékenység egyik alapkövetelménye. „Az általános jogi környezet – amit állampolgári szinten is illik ismerni – azt feltételezi, hogy a bírói függetlenség a jogállami keretek egyik alapköve, amelynek az a biztosítója, hogy a bíróság – mint jogalkalmazó, de önálló hatalmi ág – teljesen független a végrehajtó hatalomtól, azaz a mindenkori kormánytól. Ha pedig független, akkor az igazságügyi szakértés – mint alapvetően a bírói munkát kiszolgáló tevékenység – csak akkor felelhet meg a jogállami kereteknek, ha az is – minden engedmény és kivétel nélkül – szintén független.“ – írja tanulmányában Kádár Zoltán igazságügyi szakértő.⁴³⁹

A szakértő függetlenségét egyrészt rendszerszinten, másrészt az adott, konkrét ügy vonatkozásában kell vizsgálni. Utóbbi megítélését a büntetőeljárásban a Be. – már ismertetett - kizárási szabályai határozzák meg.

A szakértői függetlenséggel összefüggő általános szabály, hogy még a megbízás alapján készített szakvélemény esetében sem utasítható a szakvélemény tartalmával összefüggésben.⁴⁴⁰ Az Iszktv. ugyan külön csak a magánszakvélemény esetében hangsúlyozza, hogy a megbízótól nem fogadhat el ilyen utasítást a szakértő, a szakértői tevékenység céljának meghatározásába (Iszktv. 3. § (1) bek.) – ahol a szakértő függetlenségét és pártatlanságát általános követelménnyé teszi a törvény – immanensen beletartozik az is, hogy a kirendelés alapján eljáró szakértő sem fogadhat el utasítást a szakmai tartalom tekintetében a kirendelőtől. A hatóságok/bíróságok kirendelési rendszere sok esetben kétségessé teszi azt, hogy a pártatlanság és függetlenség a szakértők tekintetében nem csak egy üres eszme. A szakértői hivatás megkülönböztető jegye, hogy szellemi foglalkozásként olyan magán-tevékenység,

⁴³⁹ KÁDÁR, 2017. [megtekintve: 2018.04.15.]

⁴⁴⁰ Iszktv. 52. § (5) bek.

amely a közhatalmi szervek működési körében garanciális okokból hangsúlyozottan magán-tevékenységként különül el a közhatalomtól. Ez azonban de facto nem érvényesül akkor, ha egy-egy nyomozóhatóság ugyanazt a szakértőt rendeli ki minden esetben. Nem véletlen, hogy a nyomozó hatóság által kirendelt szakértőre a védelem gyakran, mint a „hatóság emberére” tekint, s nem, mint szakemberre, tudósra.⁴⁴¹

A Legfőbb Ügyészség 2014. évben a nyomozó hatóságok által kirendelt egyes szakértők kompetenciájának vizsgálatáról szóló összefoglaló jelentésében⁴⁴² azt állapította meg, hogy *„nem tehető olyan megállapítás, hogy a nyomozó hatóságok a különböző büntető ügyekben kirívónak ítéltető gyakorisággal és érdemi indok nélkül rendelték volna ki ugyanazon szakértőket.”*⁴⁴³ Ugyanakkor a jelentés a javaslatok között előírja: *„Nyomatékos figyelmet kell fordítani az arányos szakértői-kirendelések követelményének érvényesülésére, nem fordulhat elő, hogy a nyomozó hatóságok kellően alapos szakmai indokok nélkül ugyanazon szakértői személyi kört preferálják.”*⁴⁴⁴

Tapasztalatom szerint azonban gyakori jelenség, hogy a hatóság/bíróság ugyanazt a szakértői kört rendeli ki újra és újra. Ennek természetesen lehetnek megalapozott szakmai indokai is, amit nehezen lehet elítélni (pl. ha az adott szakterületen legprecízebb, legnagyobb tapasztalattal bíró szakértőt rendeli ki a kirendelő).

A függetlenség kérdéskörében elengedhetetlenül szükséges megemlíteni a díjazás kérdéskörét is. Egyrészt – visszaalván a fenti megjegyzésre – a szakértő kirendelésekből származó bevétel a szakértő részéről olyan attitűd felvételét eredményezheti, hogy a szakvélemény elkészítése során a kirendelő igényeit minél inkább igyekszik kielégíteni, abban bízva, hogy további kirendelésekhez juthat.

Másrészt ki kell térni arra is, hogy míg abban általános az egyetértés, hogy a bírói függetlenség fontos garanciája a bíró anyagi függetlensége⁴⁴⁵, addig ez a szemlélet aligha tükröződik a szakértői tevékenység vonatkozásában. Az igazságügyi szakértők díjazásáról szóló 3/1986. (II. 21.) IM rendeletben meghatározott munkadíjak leginkább a természetes személy szakértők és a gazdasági társaságok keretében

⁴⁴¹ CSÉFFAI, 2012. 9. o.

⁴⁴² <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok1322.pdf> [2018.04.15.]

⁴⁴³ Uo.

⁴⁴⁴ Uo.

⁴⁴⁵ KISS, 2002. 57. o.

végzett szakértői tevékenység függetlenségét veszélyeztetik – azon túlmenően, hogy a díjak összességében nem a szakértői tevékenység iránti megbecsülést fejezik ki, illetve sok esetben ténylegesen a szakértő szakmai előmenetelét hátráltatják (pl. a magas továbbképzési díjakat, a szakirodalom beszerzésének költségeit vagy az adminisztrációs kötelezettségek terheit egyes szakértők önhibájukon kívül nem tudják megteremteni). A méltányos óradíj, illetve más díjtételek érvényesítésének lehetősége biztosításával talán az a tendencia is csökkenne, hogy a szakértők sok esetben a munkaórák számát növelik a díjjegyzéken, hogy munkájukért igazságos ellenszolgáltatást kapjanak. Hozzáteszem, a méltánytalan díjazás az igazságszolgáltatás más szereplői esetében is rendkívül nagy probléma (kirendelt védői díj, pártfogó ügyvéd díja). Ezeket a díjazási problémákat véleményem szerint – a minőség javítása, a pártatlanság és a függetlenség biztosítása érdekében – a jogalkotónak mielőbb meg kell oldania.

További kritériumnak tartom a kötelező szakmai felelősségbiztosítás előírását a szakértők számára.⁴⁴⁶

A IV. fejezetben több olyan kutatási jelentést ismertettem, amelyek hangsúlyozzák a bűnügyi laboratóriumok szervezeti függetlenségének követelményét (The Justice Project tanulmánya, NRC-jelentés, stb.). Roger Koppl a megfelelő minőségű szakértői tevékenység veszélyeztetését látja a bűnügyi laboratóriumok monopolhelyzetében. A szerző megállapítja, hogy az államok többségében egy adott szakkérdésben egyedülként eljáró laboratóriumok eredményeit nem lehet objektíven felülvizsgálni.⁴⁴⁷ A hatályos hazai jogi környezetben ez a probléma Magyarországot is érinti, és ezt a magam részéről is aggályosnak tartom. Az erre vonatkozó elemzést a dolgozat III.2.1.1. fejezete tartalmazza.

Koppl arra is felhívja a figyelmet, hogy aggályos, hogy a bűnügyi laboratóriumok szervezeti- és anyagi függésben állnak a nyomozóhatósággal, illetve az, hogy a

⁴⁴⁶ pl. az új cseh szakértői törvény tervezete a szakértői kinevezés feltételként szabja a szakértői szakmai felelősségbiztosítás megkötését, ahogy ez pl. hazánkban az ügyvédek esetében már megvalósult

⁴⁴⁷ KOPPL, 2005. 260-261.

bűnügyi laboratóriumok a legtöbb esetben állami tulajdonban vannak, és sok esetben a rendőrség vagy más belügyi szerv szervezeti egységébe tartoznak.⁴⁴⁸

Nem leszűkítve a kérdést a bűnügyi laboratóriumokra, hazánban egyes szakkérdések megválaszolása körében monopolhelyzetben a Nemzeti Szakértői és Kutatóközpont, a Nemzeti Népegészségügyi Központ, az Országos Közegészségügyi Központ, a Magyar Honvédség Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet, a Magyar Nemzeti Bank, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézete, az Országos Kémiai Biztonsági Intézet, a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal, Országos "Frédéric Joliot-Curie" Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézet, az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Főfelügyelőség van. Ezen intézmények közül közvetlen belügyi kapcsolattal a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézete⁴⁴⁹, közvetlen belügyi és rendőrségi kapcsolattal a Nemzeti Szakértői és Kutatóközpont⁴⁵⁰ rendelkezik.

Amerikában a bűnügyi laboratóriumok többsége állami tulajdonban áll, kormányzati finanszírozásból működik. Az Egyesült Királyságban a Forensic Science Service kvázi-kormányzati labornak számít, amely a jogalkalmazóknak kiszámlázza a tevékenysége díját.⁴⁵¹

A bűnügyi laboratóriumok részbeni vagy teljes privatizációja, illetve a nem állami laboratóriumok által végzett bűnügyi szakértői vizsgálatok engedélyezése időről időre napirendre kerül, hiszen gyakran felmerül a kérdés, hogy mit tehet az állam a szektor fejlesztéséért. Az állami kézben lévő laboratóriumok esetében a beavatkozás

⁴⁴⁸ uo.

⁴⁴⁹ 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet értelmében a Szakszolgálatot a Belügyminiszter irányítja.

⁴⁵⁰ A 350/2016. (XI.18.) Korm. rendelet szerint az NSZKK-t - az Iktv.-ban és a rendeletben meghatározott kivételekkel - a rendészetért felelős miniszter irányítja. az országos rendőrfőkapitány gyakorolja az NSZKK irányításával összefüggő következő hatásköröket:

- a) az NSZKK gazdasági vezetőjének kinevezése vagy megbízása, felmentése vagy megbízásának visszavonása,
- b) az NSZKK tevékenységének szakszerűségi és hatékonysági ellenőrzése,
- c) jogszabályban meghatározott esetekben az NSZKK döntéseinek előzetes vagy utólagos jóváhagyása,
- d) egyedi utasítás kiadása feladat elvégzésére vagy mulasztás pótlására,
- e) jelentéstételre vagy beszámolóra való kötelezés,
- f) az NSZKK vezetőjével kapcsolatos - az Iasz. alapján más személy hatáskörébe nem tartozó - munkáltatói jogkörök gyakorlása.

⁴⁵¹ HOUCK, 2011. 19.

lehetősége adott, ám a kormányzati megoldások eredménye sok esetben egy pénzügyileg életképtelen intézményrendszer.⁴⁵²

A magánosítás általános előnyei közé szokás sorolni, hogy ha a szolgáltatás piaci alapon működik, az árak aszerint alakulnak, hogy a társadalom mennyire értékesnek ítéli az adott szolgáltatást. Az állami költségvetés a magánosítással tehermentesül. Azok a termékek és szolgáltatások, amelyeknek a társadalom magasabb értéket tulajdonít, magasabb díjazást tesznek lehetővé, a kedvező pénzügyi helyzet pedig magasabb színvonaló munkavégzést követel meg. A magánosított intézmények esetében más ösztönző tényezők is hatnak a rendszerre: az állami tulajdonban lévő laboratóriumokra a politika, a magánszektorra inkább a piac befolyása a meghatározó. A magánkézben lévő laboratóriumok nincsenek monopolhelyzetben, általában nem engedhetik meg maguknak, hogy rossz minőséget szolgáltatassanak, versenyhelyzetben működnek, ami ösztönözheti őket szolgáltatásaik minőségének növelésére, az árversenyre stb.⁴⁵³

A magánosítással szemben felvetett leggyakoribb ellenérv, hogy bizonyos területeken (főleg a drága műszerigényű és kiemelkedő szaktudást igénylő szakterületeken) a magánkézben lévő bűnügyi laboratóriumok nem tudják az elvárt mennyiséget és minőséget szolgáltatni. További érvként szokás említeni, hogy a bűnügyi szolgáltatások a közösség érdekeit szolgálják, ezért nem lehet magánkézből irányítani.⁴⁵⁴ Felvetődik az is, hogy a magas prioritású bűnügyi adatokat, közrendre veszélyes anyagok és tárgyak vizsgálatát a biztonsági kockázatok miatt nem szívesen engedik ki az államok a kezükből.

Véleményem szerint lehetnek olyan bűnügyi laboratóriumi tevékenységek, vagy akár résztvékenységek, amelyek esetében a „kiszervezés“ kedvező hatással lenne a szakértői tevékenységre. A döntés természetesen minden egyes esetben a kockázatok, hátrányok és előnyök gondos felmérését igényli. E körben nem csak gazdasági érvek, de a minőségügyi elvárások és az igazságszolgáltatás kívánalmait is figyelembe kell venni.

⁴⁵² MCANDREW, 2012. 42.

⁴⁵³ uo.

⁴⁵⁴ uo.

V.5. A szakértői tevékenység és szakvélemény minőségének legfőbb biztosítékai

II.: A szakértői módszerre vonatkozó előírások

A minőségügyi rendszer másik fontos része magának a tevékenység végzésének a minőségügyi szempontú szabályozása. E körben a szakvélemény két legfontosabb egységének, a módszerek és a szakértői következtetésnek, illetve ezek megfelelőségének a biztosítása a kulcskérdés.

V.5.1. A szakvélemény módszerére vonatkozó elvárások

Az Iszktv. 3. § (1) bekezdése az igazságügyi szakértő feladatának megjelölése körében írja elő, hogy a szakértő a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készítse el a szakvéleményt. Ennek a rendelkezésnek a kritikájára az V.4.3. fejezetben kitértem. Fontos továbbá, hogy az Iszktv. 3. § (3) bekezdése szerint az igazságügyi szakértő a tevékenységét az Iszktv. és más jogszabályok rendelkezései, valamint a tevékenységére irányadó szakmai szabályok megtartásával, legjobb tudása szerint köteles végezni.

A régi Be. 105. § (1) bekezdésének második fordulat úgy rendelkezett, hogy a szakértő a szakvélemény alapját képező vizsgálatot a tudomány állásának és a korszerű szakmai ismereteknek megfelelő eszközök, eljárások és módszerek felhasználásával köteles elvégezni. Ezt a szabályt a Be. nem vette át.

Fentiekől függetlenül nem változott a büntetőeljárás jog elmélete tekintetben, hogy a szakértői módszernek meg kell felelnie a „tudomány állásának“ és a „korszerű szakmai ismereteknek“. E fogalmakat azonban nehéz pontosan definiálni.

A szakértői megismerés, a tudományos megismerés és a módszer tudományos megalapozottsága szoros kapcsolatban áll egymással, részletes vizsgálatuk alapján felépíthető a törvény által megkövetelt feltételek rendszere. Részletes vizsgálatot igényel az is, hogy vajon elvárható-e valamennyi szakterületen, hogy az alkalmazott módszer tudományos alapokon álljon.

V.5.1.1. A „tudomány“ és „tudományosság“, mint a minőség kritériuma, a tudományos megismerés alapelvei

A szakértői módszer tudományos megalapozottsága iránti igény megjelenik a külföldi és hazai jogban is. A tudományossághoz való ragaszkodás egy biztos alapot nyújthat a szakértői vélemény megbízhatóságához, a tudományosan megalapozott megállapítások felé mind a jogalkalmazó, mint a büntetőeljárás egyéb alanyai nagyobb bizalommal fordulnak.

A „tudományosság” és „tudományos megalapozottság” fogalmak megértéséhez először azt kell tisztázni, mi is az a „tudomány”.

A tudomány fogalmára több meghatározást is ismerünk. A mindennapi életben tudomány alatt olyan ismeretalkotó tevékenységet értenek, amelynek eredménye a természet, a társadalom, a gondolkodás összefüggéseiről alkotott, igazolható, bizonyítható ismeretrendszer.⁴⁵⁵ A téma kutatói más-más meghatározást adnak a fogalomra, így például nevezik „igazolt ismeretek rendszerének is.”⁴⁵⁶ Más elemzők szerint rendszerezett ismeret, „az emberi tudás szisztematikus, igazolt ismeretekre épülő rendszere.”⁴⁵⁷ Egy harmadik meghatározás értelmében „ismeretalkotó módszeres tevékenység, és annak eredménye”.⁴⁵⁸

A tudományok kialakulásával egyidejűleg, tulajdonképpen már keletkezésükkel párhuzamosan jelen volt a tudományok, tudományos tevékenységek és eljárások, a tudományos gondolkodás azonosításának, sőt, önazonosításának igénye is. Már a tudományfejlődés kezdeti szakaszában felmerült az ismeretek bizonyításának igénye. Platón sokat idézett definíciója szerint a „tudás igazolt vélemény (hit)”.⁴⁵⁹ Egyszerűbben szólva: a tudományt a megfelelő módszerek teszik tudománnyá. Ezzel szemben Arisztotelész azt az álláspontot képviseli, miszerint a „tudás az okok ismerete”.⁴⁶⁰ Azt is mondhatjuk, hogy az arisztotelészi tudásértelmezésre építő tudományfelfogások a tudományok tartalmára helyezik a hangsúlyt, s a

⁴⁵⁵ HORNYACSEK, 2014. 16. o.

⁴⁵⁶ ÁCS, – OZSVÁTH, 2011. 8. o.

⁴⁵⁷ VERÓK, 2011. [Megtekintve:2018.09.21.]

⁴⁵⁸ TOMCSÁNYI, 2000

⁴⁵⁹ PLATÓN, 895-1228

⁴⁶⁰ ARISZTOTELÉSZ, 1992

szükségszerűen érvényesülő oksági összefüggések ismerete a tudományos tudás legfontosabb jellemzője. A két eltérő szemléletmód mindazonáltal ki is egészítheti egymást: esetenként módszer és tartalom egyformán fontos lehet.⁴⁶¹

A modern tudás szempontjából már a kérdés valójában abban állt, hogy amennyiben a bizonyosság forrása immár nem a tekintély (például a Biblia, Isten, vagy egyes nagytekintélyű tudósok által kinyilatkoztatott igazság) akkor milyen más eszközeink vannak a bizonyosság elérésére? Ezek a módszertani elképzelések napjainkig élnek az empirizmus, illetve a racionalizmus programjaiként. A modern tudomány születését sokan Francis Bacon *Novum Organum* című művétől számítják, de még ha nem is akarják ennyire egy eseményhez kötni, akkor is a 17. és 18. század környékére teszik születését. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a modern tudomány kialakulását az empirizmushoz kötik, azaz, hogy az empiria explicit hangsúlyozását tekintik annak a fordulópontnak, amellyel a tudomány a középkori vallástól és az akkori spekulatív filozófiától elszakadt. A vallástól való elszakadás fontosságát jelzi az is, hogy a reneszánsz és a felvilágosodás korával szorosan összekapcsolódik a modern tudomány születése. A világszemlélet új módszerei igencsak hatékonyak voltak: a 17. században lényegében létrejött a modern tudomány. A kvalitatív érdeklődés kiegészült a kvantitatív összefüggések tanulmányozásának igényével, Galilei működése nyomán a tudományos elméletek nyelvéné vált a matematika. Kialakult és megszilárdult a tudomány új intézményrendszere, az egyetemek mellett létrejöttek a tudományos akadémiák, a tudományos folyóiratok. Olyan módon alakult át az egész kultúra, hogy a tudás és tudomány társadalmi szerepe egyre jelentősebbé vált.⁴⁶²

A 19. század végén, illetve a 20. század elején azonban a klasszikus tudományok válságba kerültek. A néhány évtizeddel korábban még lényegében befejezettek és csak részleteiben továbbfejlesztésre szorulónak gondolt klasszikus tudományosság hirtelenjében megoldhatatlannak tűnő nehézségekbe ütközött. A korszak vezető tudománya, a fizika termelte ki a legtöbb súlyos dilemmát.⁴⁶³

Összességében elmondhatjuk, hogy mint minden fogalom, a tudomány fogalma is változó tartalmú, és e változó tartalomnak is változóak a határai. Valójában

⁴⁶¹ GULYÁS, et al., 2003. 9. o.

⁴⁶² GULYÁS, et al. 2003. 13. o.

⁴⁶³ GULYÁS, et al., 2003. 15. o.

megegyezéssel fogalom, de mint minden fogalom-megegyezés, alá van vetve az őt jellemző valóságnak, illetve a valóságról alkotott időszerű ismereteknek. A tudomány éppen ezeknek a valóságról alkotott ismereteknek az összességét van hivatva összefoglalni, és így a fogalom adott tartalmi értelmezése válik többé-kevésbé tartósan érvényesnek tekintett és annak is tekinthető megegyezéssé. A megismerési folyamat eredménye így a tudomány elsőrendű tartalma.⁴⁶⁴

A tudomány komplexitását több tényező adja. Ezek között elsőként azokat a lényegi összetevőket kell megemlítenünk, amelyeket már ismertettünk. Másik összetevője maga a megvalósulás, amely magába foglalja a tudomány alkalmazott eszközeit, módszereit, azokat a kanonizált szabályokat, a helyszíneket, ahol, amelyek mentén történik, és azt a sajátos nyelvezetet, amelyet használ. A harmadik összetevőjét mindazok az alapelvek adják, amelyek nélkül nem valósulhat meg, mint a tervszerűség, a kritikusság, a tárgyilagosság, az adatok hozzáférhetősége, a nyelvi igényesség, az eredmények ellenőrzése, valamint a kölcsönös bizalom elve.⁴⁶⁵

Hornyacsek Júlia a tudomány komplexitását az alábbi ábrával szemlélteti:⁴⁶⁶

A tudomány komplexitása		
<i>Lényegi összetevői</i>	<i>Megvalósulás</i>	<i>Alapelvek</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tudományos tevékenység ▪ Tudomány művelői kör ▪ Elkülönült ismerethalmaz ▪ Eredmények, tézisek összessége 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kanonizált szabályok ▪ Megfelelő megismerési módszerek ▪ Megfelelő helyszín ▪ Megfelelő eszközök ▪ Megfelelő nyelvezet 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tervszerűség ▪ Kritikusság ▪ Tárgyilagosság ▪ Nyelvi igényesség ▪ Nyilvánosság ▪ Adatok hozzáférhetősége ▪ Eredmények ellenőrzése ▪ Kölcsönös bizalom

2. sz. táblázat. Forrás: Hornyacsek Júlia

A tudomány további jellemzői az alábbiak:

- a) tárgya, elmélete, fogalmai, következtetései, tézisei vannak,
- b) tudományos közösség műveli, és paradigmája van,
- c) az adott terület főbb témáinak, jelenségeinek örök érvényű ismervei vannak,

⁴⁶⁴ VAMOS, 2010. 1. o.

⁴⁶⁵ HORNYACSEK, 2014. 30. o.

⁴⁶⁶ Uo.

d) fejlődési tendenciái vannak.⁴⁶⁷

A megismerés, legyen az hétköznapi vagy tudományos, egymásra épülő cselekvések sorozata, azaz olyan folyamat, amelyben az ismeretlen ismertté válik, feltáruznak olyan összefüggések és ellentmondások is, amelyek hatással vannak az életünkre, a környezetünkre, a munkánkra, tudományos tevékenységünkre.⁴⁶⁸ Tomcsányi definíciója szerint: a megismerés fogalma: „Az ember tevékenysége, melynek során az objektív valóságot visszatükrözi [...] a gyakorlatból, mint a megismerés forrásából indul ki, és az érzéki megismerés után visszatér a kialakított ismeretek gyakorlatban történő ellenőrzéséhez és felhasználásához.”⁴⁶⁹

A világban lévő dologról vagy tárgyról csak az érzéki tapasztalat révén lehet tudásunk.⁴⁷⁰

A megismerésnek két alapvető fajtája alakult ki: a hétköznapi és a tudományos megismerés. A kettő közötti különbséget, illetve a közös pontokat Hornyacsek Júlia az alábbiak szerint szemlélteti:⁴⁷¹

Hétköznapi megismerés	Tudományos megismerés
eszköz, közvetlen igényt elégít ki	cél, nem közvetlen igényt elégít ki
nem rendszerezett	szisztematikus
az eredményre fókuszál	a folyamatra fókuszál
egy területre fókuszál	többirányú nyitottság jellemzi
gyakran pontatlan és egyoldalú	pontos és több szempontból vizsgálja a tárgyat
nem mindig ellenőrizhető	ellenőrizhetőség jellemzi
nem ismételhető meg pontosan ugyanúgy	teljes pontossággal ismételhető meg
nem számol hibázási lehetőséggel	számol a hibázási lehetőséggel
nem kételkedő	az adatokat kételkedéssel szemléli
nem törekszik kontrollra	törekszik a kontrollra
gyakran egyéni tapasztalaton alapul	korábbi tudományos ismereteken alapul
az adatok forrása nem fellelhető	az adatok forrása fellelhető

3. sz. táblázat. Forrás: Hornyacsek Júlia

A természettudományos megismerési szemléletmód alapja a megfigyelés, mérés, a bizonyító eljárások és a kísérletezés. A tudományos megismeréshez szorosan kapcsolódnak a logikában alkalmazott következtetési formák. Ezeknek több típusa ismert, azonban a gyakorlatban legtöbbször az indukciót, illetve a dedukciót

⁴⁶⁷ Uo.

⁴⁶⁸ HORNYACSEK, 2014. 33. o.

⁴⁶⁹ TOMCSÁNYI, 2000. 40. o.

⁴⁷⁰ BOROS, 2009. 27.

⁴⁷¹ HORNYACSEK, 2014. 39. o.

alkalmazzuk. Az indukció során az egyes adatokból a tudományos általánosításhoz jutunk, míg dedukció esetén általános érvényű elméleti tételektől (axiomák) haladunk, és különböző törvényszerűségek figyelembevételével vonunk le következtetéseket a tapasztalati tényekről.⁴⁷²

Babbie felhívja a figyelmet arra, hogy a tudomány két pillére a logika, vagyis az észszerűség és a megfigyelés. Mindkettőt alapvető fontosságúnak tartja, melyeket az elméletalkotás, a kutatómódszertan és a statisztikai elemzések során lehet megvalósítani.⁴⁷³

Általánosságban elmondható, hogy mielőtt egy körülmény szerepéről nyilatkozik a tudomány, tudományos módszerekkel elvégzett kísérletekkel kell igazolni a körülménynek a végeredményre gyakorolt hatását. A hibák csökkentésére szolgáló módszereknek a kutatás részét kell képezniük.

A tudományos vizsgálat során a vizsgálatot végző szakembernek a lehetőségekhez képest minimalizálnia kell a torzító hatásokat, továbbá olyan mechanizmusokat kell beépíteni a folyamatba, melyek jelzik ezeket a torzító tényezőket (akár a mérések, akár az eredmények ember általi értelmezése során), azért, hogy a végkövetkeztetésre gyakorolt hatás minimalizálható legyen.⁴⁷⁴

V.5.1.2 A szakértői vizsgálati módszerek jellemzői

A szakértői vizsgálat célja szerint - Katona Géza nyomán⁴⁷⁵ - a szakvélemények az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- azonosítási vizsgálatokon alapuló szakvélemények, amelyek célja visszatükröződések (képmás, nyom stb.) alapján az objektum (személy, tárgy vagy jelenség) azonosságának vagy különbözőségének megállapítása,

⁴⁷² CSAPÓ, 1994. 54. o.

⁴⁷³ BABBIE, 2008. 201.

⁴⁷⁴ NRC jelentés 112

⁴⁷⁵ KATONA, 1990. 314. o.

- okozati összefüggések feltárása útján jelenségek közötti kapcsolatok megállapítását tartalmazó szakvélemények (pl. a holttesten észrevehető sajátosságok alapján a halál okának meghatározása)
- rekonstrukciós vizsgálatokat tartalmazó szakvélemények a múltban végbement események lefolyásának megállapítására (gondolati rekonstrukció), megváltozott állapotok helyreállítása, az eredeti állapotra utaló rejtett tulajdonságok feltárása,
- diagnosztikai vizsgálatokon alapuló szakvélemények az objektumok (személyek, tárgyak) minőségének megállapítása, különböző sajátosságaik feltárása (pl. emberi testen keletkezett sérülések véleményezése, fegyverszakértő véleménye arról, hogy a vizsgált tárgy lőfegyvernek minősül-e).

A szakértői vélemény céljához mérten különböző szakértői módszerek alkalmazhatóak. Ezek felsorolása a szakkérdések változatosságára és lehetséges variációinak számára figyelemmel lehetetlen.

Ugyanakkor a vizsgálati módszerre vonatkozó általános követelmények, jellemzők meghatározhatók.

A) Empirikus módszerek

Megfigyelés: A megfigyelés a megismerés alapvető módszerének tekinthető. A megfigyelés során a szakértő nem változtatja meg a helyzetet, körülményeket, hanem azokat a maguk valójában szemléli, ezért „nem beavatkozásos” módszernek is nevezik. Két formája van, az általános és az irányított megfigyelés. Beszélhetünk a természetes környezetben vagy vizsgálóhelyiségben, laboratóriumban stb. végzett megfigyelésről. Történhet egyszerű, általános tájékozódás a témáról, jelenségről, ebben az esetben nincs lehatárolva a megfigyelés tartalma, csak a benyomásokat rögzítik. Ilyen például a közlekedés megfigyelése, és a legfontosabb ismérveinek az összegyűjtése. Akkor, ha ugyanennek a témának a vizsgálatakor a vezetői magatartást, a gépjárművek állapotát stb. figyeljük meg, már irányított megfigyelésről beszélünk. Ennél előre meg kell határozni, hogy mik lesznek a megfigyelés szempontjai,

keretei.⁴⁷⁶ A megfigyelő már a folyamat megkezdése előtt bizonyos eredményeket vár, és feltételezi, hogy a megfigyelés eredményeként megkapja ezeket az eredményeket. Popper rámutatott, elmélet nélkül nem lehet megfigyeléseket végezni, mivel nem tudjuk kiválogatni a releváns és irreleváns eseményeket.⁴⁷⁷

Kísérletezés: A kísérlet az a megismerési módszer, amely mesterségesen kialakított vizsgálati helyzetben próbálja meg a szakértő kutatás tárgyáról kialakított hipotézist igazolni vagy elvetni.⁴⁷⁸ Kísérletek esetén némely hatásokat izolálunk, hogy a jelenségeket önmagukban vizsgálhassuk. Ilyen esetekben egy ideális környezetet teremtünk a jelenség vizsgálatára. A kísérlet általában megismételhető, míg a megfigyelés esetében bizonyos körülmények nem reprodukálhatók.⁴⁷⁹ A kísérlet tipikus példája a számítógépes szimuláció (pl. közlekedési bűncselekmények esetében).

Mérés: A tudományos kutatásban a mérés szerepe alapvető: „számok hozzárendelése tárgyakhoz vagy eseményekhez, meghatározott szabályok szerint”.⁴⁸⁰ Ez lehetővé teszi a pontos és egyértelmű meghatározást és az összehasonlítást. A mért adatok rendszerezhetők, statisztikai feldolgozásra is alkalmasak lehetnek. A mérés feltétele az előzetes definíció, a mérés tárgyának pontos meghatározása. A mérés jellemzőit a későbbiekben részletesebben is ismertetni fogom.

Elemzés: Az elemzés a megismerés egyik módszere, melynek segítségével különböző folyamatokat, azok kialakulását, fejlődését, az azokat befolyásoló tényezők összefüggéseit, törvényszerűségeit lehet feltárni.⁴⁸¹ Az elemzés tárgya különböző dolog lehet: a megfigyelt jelenség, tulajdonság, de lehet egy folyamatot is elemezni. Elemzés az is, amikor a szakértő a rendelkezésére bocsátott iratok, dokumentumok adatait vizsgálja, és abból következtetést von le.

Az elemzés végrehajtása során gyakran statisztikai, matematikai, számviteli stb. módszereket alkalmaz a szakértő, melynek segítségével a vizsgált jelenséget, dolgot

⁴⁷⁶ HORNYACSEK, 2014. 77. o.

⁴⁷⁷ Bővebben: WARBUTON, 2005

⁴⁷⁸ HORNYACSEK, 2014. 80. o.

⁴⁷⁹ KRISTEK, 2013. 190.o.

⁴⁸⁰ SZOKOLSZKY, 2004. 119. o.

⁴⁸¹ Vö.: MAJOROS, 1997. 59. o.

alapelemeire bontja, és azokat valamilyen rendező elv alapján vizsgálja, összehasonlítja, és ezekre alapozva megállapításokat tesz. Ilyen értelemben az elemzés dolgok analizálása, és a vizsgálat céljának megfelelő újra-szintetizálása absztrakció segítségével, adatszerzés céljából. Az elemzés speciális formája a statisztikai elemzés, amikor matematikai számításokat végeznek a nyert adatokból. Ebben az értelemben az elemzés már nem adatgyűjtési forma, hanem az adatfeldolgozás eszköze.⁴⁸²

Kérdés: A személyek vizsgálatát indokoló szakkérdések megválaszolásakor a szakértő kérdéseket intéz a vizsgált személyhez, ezek alapján vonja le következtetéseit, pl. a személy pszichés állapotáról, a beszámítási képességről, a sérülés okozta fájdalom jellegéről, a baleset keletkezésének mechanizmusáról, stb.

Tesztelés: A tesztelés az az eljárás, amikor egy tulajdonságot, jellemzőt kontrollált körülmények között valamilyen szempontok szerint összevetünk egy standardizált értéksorral, melynek segítségével jelenségeket, tulajdonságokat stb vizsgálunk.⁴⁸³

A tesztek lehetséges hibái alapvetően négy területen jelentkezhetnek: a tesztben, a tesztet végzők hibáiban, a tesztvégzés körülményeiben, és a tesztelési eljárás értékelésében.⁴⁸⁴ Pl. a pszichológiai szakvéleményekkel szemben gyakran fogalmazódik meg az a kritika, hogy nem tekinthetők objektívnak.⁴⁸⁵

Becslés: Becslés esetén a szakértő a tulajdonságot, tényt nem megállapítja, hanem valószínűsíti, más, ismert adatok alapján. A becslés szükségessége sok esetben immateriális javak, ingatlanok esetében merül fel, ahol a pontos érték megállapítása fogalmilag elképzelhetetlen.⁴⁸⁶ A becslés alkalmazása tipikus a könyvszakértői és adószakértői területen, pl. vagyoni elleni és gazdasági bűncselekmények esetében a kár, a vagyoni meghatározására.⁴⁸⁷ Adóügyekben szintén gyakori a becslésen alapuló

⁴⁸² HORNYACSEK, 2014. 78. o.

⁴⁸³ HORNYACSEK, 2014. 85. o.

⁴⁸⁴ Uo.

⁴⁸⁵ GRÁD - NISZTOR, 2013. 19-29. o.

⁴⁸⁶ Káldos Péter a szellemi vagyoni-értékelési módszereket az alábbiak szerint tipizálta:

- költségalapú (cost-based),
- piaci alapú (market-based),
- jövedelemalapú (income-based),
- opció alapú (options-based),
- értékmutatók használatán alapuló (value indicators). Lásd: KÁLDOS, 2006. 1. o.

⁴⁸⁷ Pl. Fővárosi Törvényszék B.554/2013/105. sz. határozata

módszer.⁴⁸⁸ Becsléses módszert alkalmazhat a szakértő kábítószermennyiség tiszta hatóanyag-tartalmának megállapítására is.⁴⁸⁹ Az, hogy a becslés szakértői módszere egyúttal tudományos módszer is lenne, véleményem szerint vitatható.

B) Logikai módszerek

A szakértő minden esetben alkalmazza a logikát. Az egyes logikai módszerek a szakvélemény elkészítése során keverednek is.

Analógia: Analógia esetén a következtetés valamilyen hasonlóságon alapul. Minél több tulajdonság egyezik az összehasonlított dolgokban, annál erősebb lehet az analógia.⁴⁹⁰ Tipikus az analógia alkalmazása pl. az ingatlanok értékének meghatározásakor, amikor hasonló tulajdonságokkal rendelkező ingatlanok ismert eladási árát veszi alapul a szakértő a kérdéses ingatlan felértékeléséhez.

Absztrakció: Az absztrakció során a lényeges elválasztása történik meg a lényegtelentől.⁴⁹¹ A szakértő pl. akkor alkalmazza az absztrakció logikai módszerét, amikor a rendelkezésére álló adatok, tények közül kiválogatja, hogy számára melyek relevánsak a szakértői munka szempontjából.

Analízis, szintézis: Az analízis a tárgyak, dolgok gondolati részekre bontását jelenti, különválasztva bennük a lényeges tulajdonságokat, ismertetőjegyeket, strukturális elemeket, egyes kapcsolatokat. A szintézis valamennyi elemnek az egészhez való viszonyítását jelenti, az egész gondolati felépítését, az analízis által feltárt lényeges kapcsolatokat, az objektum felépítésének és funkcionálásának alapján. Az analízis és szintézis szorosan kapcsolódik egymáshoz: analízis nélkül nincs szintézis. Az analízis és szintézis elválaszthatatlan az olyan más logikai műveletektől, mint az összehasonlítás, absztrahálás és az általánosítás.⁴⁹²

⁴⁸⁸ Pl. Balassagyarmati Törvényszék B.270/2007/121. sz. határozata

⁴⁸⁹ Pl. Budapest Környéki Törvényszék B.30/2016/59. sz. határozata, Pécsi Törvényszék B.395/2012/122. sz. határozata

⁴⁹⁰ Bővebben: KUTROVÁ CZ, 2006 [Megtekintve:2018.02.08.]

⁴⁹¹ KNAP, – GERLOCH, 2000. 192.

⁴⁹² GÖCZE, 2010. 45. o.

Dedukció: A dedukció egy logikai következtetési forma, tágabban véve megismerési stratégia. Mindkét esetben lényege az, hogy egy axiomatikus általánosított tételből vezetnek le az egyes esetre vonatkozó konklúziót.⁴⁹³ Lényegében tehát az általánosból a különösre következtetünk.

Indukció: A módszer lényege a konkrét tapasztalati megfigyelésekből való kiindulás és eljutás az általánosított következtetésekig.⁴⁹⁴

V.5.1.3. Szubjektív és objektív szakértői módszerek közötti különbségek

A szakértői módszerek között különbséget tehetünk aszerint is, hogy a vizsgálatban az objektív vagy szubjektív elemek dominálnak. Szubjektív elemek dominálnak, ha az emberi szubjektív meggyőződés nagyobb mértékben befolyásolja a megállapításokat, mint a tények. Minél kevésbé befolyásolják a szubjektív körülmények az eljárást, annál nagyobb objektivitásról beszélhetünk. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az „objektív“ kifejezés az objektív, mérhető, kontrollálható *elemek túlsúlyát jelenti a szakértői vizsgálatban*, ami nem azonosítható a szakvélemény objektivitásával. Legyen bármilyen pontos, bármennyire reprodukálható egy vizsgálati eredmény, annak kiértékelése mindig a szakértő értelmezése, következtetése útján valósul meg, tehát minden esetben tartalmaz szubjektív elemet. Ilyen értelemben tehát objektív vizsgálati módszer létezik, de nincs szoros értelemben vett objektív szakértői vélemény.

Az ILAC Törvényszéki Laboratóriumok számára készített útmutatója⁴⁹⁵ szerint objektív szakértői vizsgálatnak a validált és dokumentált, kontrollált folyamat tekinthető. Ilyen módszer esetében igazolhatónak kell lennie, hogy valamennyi adott területen jártas szakértő a meghatározott határokon belüli eredményt fogja kapni a vizsgálat során.⁴⁹⁶ A vizsgálatok objektivitását biztosítja a vizsgálat pontos dokumentálása, a módszer validálása, a vizsgálatot végző személy gyakorlati tapasztalata, a műszerek/felszerelések megfelelő karbantartása és beállításai,

⁴⁹³ SZOKOLSZKY, 2004. 361. o.

⁴⁹⁴ SZOKOLSZKY, 2004. 364. o.

⁴⁹⁵ ILAC guidelines ILAC-G19-2002 [2018.09.15.]

⁴⁹⁶ Uo. 8.

megbízható referencia anyagok felhasználása, a műszerek/eszközök felhasználási útmutatóiban foglaltak betartása, az eredmények ellenőrzése, a személyzet jártassági tesztekben történő részvétele, a berendezések/műszerek/eszközök vizsgálati teljesítményének rögzítése.⁴⁹⁷

A szubjektív vizsgálatok esetében a vizsgálati eredmények létrejötte és kiértékelése során a szakértő javarészt saját szaktudására, tapasztalatára vagy különböző összehasonlító adatokra támaszkodik.

A szakértői vizsgálatok szubjektív elemeinek minimalizálása éppúgy elvárás, mint ahogy a szakértői tevékenység egészére vetítve kívánatos a szubjektivitás csökkentése. Ennél többet a módszerek fejlődésétől nem várhatunk el, hiszen a szakértői tevékenység emberi tevékenység, ekként a szubjektív elemek teljes eliminációja lehetetlen.

V.5.1.4. A tudományos módszer kritériumai

A tudományos módszer olyan metódusok együttesét jelenti, ami megkülönböztető jegye a tudománynak. A tudományos módszer egy objektív megközelítés, melynek segítségével jelenségeket megmagyarázunk, illetve azok okait feltárjuk.⁴⁹⁸

Akik a tudományos módszer létezésében és meghatározásában egyetértenek, azok általában szükséges elemnek tartják a hipotetikus-deduktív logikai struktúrát, a tapasztalati tudományok esetében pedig az empirikus kontrollt az igazolás során.

Sok filozófus jellemzőnek tartott a felfedezés tekintetében egy fajta induktív módszert. Egy meghatározott rendszer kifejlesztését John Stuart Mill és Rudolf Carnap kísérelte meg. Persze nem mindenki ért egyet azzal, hogy az induktív módszer szükséges feltétele a tudománynak, e körben Karl Popper munkásságát említhetjük.

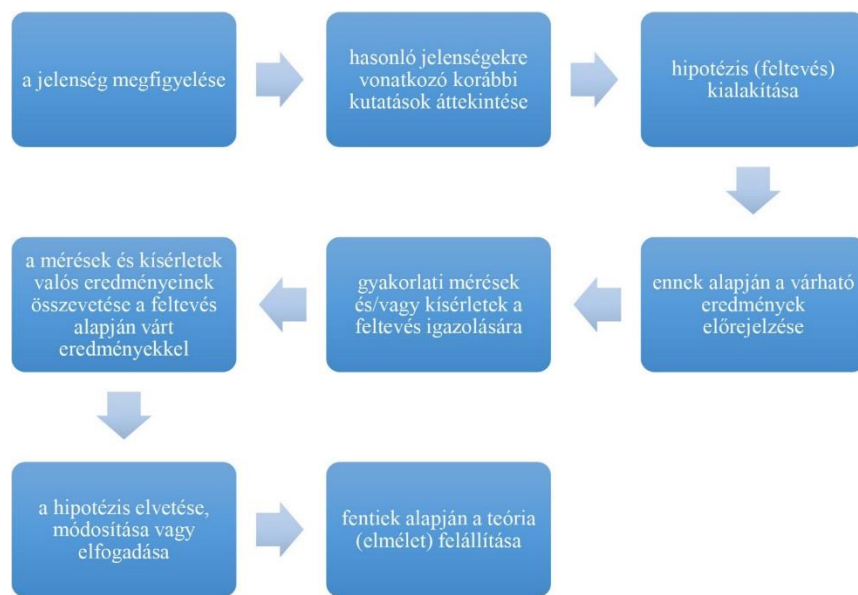
A tudományos módszer bizonyos elemei változhatnak, de általános érvényűek a következő lépések:⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ Uo.

⁴⁹⁸ HARTAI, 2011

⁴⁹⁹ HARTAI, 2011. 100.o.

A tudományos módszer általános lépései

2. sz. ábra. Készítette: Nogel Mónika

Attól függően, hogy melyik lépésre fektetjük a hangsúlyt, a tudományos magyarázat (elmélet, előrejelzés) háromféle módon alakítható ki: empirikus, experimentális vagy teoretikus megközelítéssel.

Az empirikus (tapasztalati) megközelítés azt jelenti, hogy az elméletet tapasztalt és mért adatok alapján állítottuk fel. Azaz, megfigyeltünk jelenségeket és azok következményeit, és ennek alapján következtetést, előrejelzést tettünk.

Az experimentális (kísérleti) megközelítés azon alapszik, hogy felállítunk egy modellt, alávetjük a vizsgált feltételeknek, és az eredményeket analizáljuk. A beigazolódott eredmények alapján alakíthatjuk ki az elméletet, vagy tehetünk előrejelzéseket.

A teoretikus (elméleti) megközelítésben a tudósok logikai és matematikai törvényeket alkalmazva általános érvényű szabályokat állítanak fel, melyek beigazolódását matematikai módszerekkel ellenőrzik. A teoretikus megközelítés napjainkban egyre inkább számítógépes szimulációkkal alátámasztott módszer.⁵⁰⁰

A tudományos kutatások módszerének meghatározásában arról kell döntést hoznunk, hogy kutatási céljainkhoz kvalitatív (minőségi) vagy kvantitatív (mennyiségi) módszerekkel, esetleg a kettő együttes alkalmazásával jutunk el. Mindkét módszert

⁵⁰⁰ Uo.

régóta alkalmazzák a társadalom- és a természettudományokban is. Sok esetben a két módszer egyes elemei keverednek egymással.

A kvantifikáció számszerűsítés, a jelenségek mennyiségi meghatározása és mérése a számokkal történő érvelés érdekében.”⁵⁰¹ A matematikai módszernek Galilei óta meghatározó jelentőséget tulajdonítottak. A modern tudomány kialakulásának idején azt gondolták, hogy a tudományok egy bizonyos fejlettségi fok után feltétlenül matematikai módszereket alkalmaznak majd.⁵⁰²

A kvantitatív kutatási módszer abból az alapvetésből indul ki, hogy a megismerés folyamatában lényeges eszköz a nagyszámú, széles körben lefolytatott mennyiségi adatgyűjtés, a szisztematikus, szabályokra épített, egységes mérés és a számszerűsíthetőség, mert ez alapján adhatunk választ a kutatási kérdéseinkre. A kvantitatív kutatások általában deduktív jellegűek, a kutató tipikusan azért gyűjt információkat nagyszámú mintán, hogy hipotéziseit, felvázolt elméleti állításait igazolni tudja. A mintaválasztás a kvantitatív kutatások lényeges eleme, hiszen megbízható eredményre csak olyan minta alkalmazásával juthatunk, amely jól reprezentálja (képezi le) a vizsgálandó sokaságot. Ennél a kutatási típusnál – a nagyméretű minta miatt – elengedhetetlen a matematikai-statisztikai módszerek alkalmazása, és a kutatás eredményeit is számszerűsítve közlik, a statisztikai megbízhatósági vizsgálatok követelményrendszerének figyelembevételével.⁵⁰³

A kvantitatív kutatások számszerű adatokkal alátámasztott eredményei sok területen alkalmasak a kutatási hipotézisek igazolására, de gyakran csak a felszínen megjelenő információkat rögzítik, és nem adnak lehetőséget a problémák, a folyamatok, az emberi viselkedés mélyebb megértéséhez. E hiány kiküszöbölését célozzák a kvalitatív kutatási módszerek, amelyekben a kutatás a jelenségek minőségi megismerésére, vélemények, attitűdök összegyűjtésére és elemzésére irányul. Ezek a vizsgálatok a kutatott terület részletes, kimerítő feltárását végzik el, általában kis mintát alkalmaznak, melyekben nem cél a reprezentativitás. A kvalitatív technikával készített vizsgálatokban az interaktivitás, az induktív megközelítés, a rugalmasság és

⁵⁰¹ SZOKOLSZKY, 2004. 80. o.

⁵⁰² CSERMELY, et al., 1999. 39. o.

⁵⁰³ BONCZ, 2015. 17. o.

a reflexivitás a jellemző. Jellegzetes kvalitatív kutatási módszerek: megfigyelés, kísérlet, mélyinterjú, szakértői interjú, fókuszcsoport, esettanulmány.⁵⁰⁴

A kutatómódszertanban állandó vita tárgya a két módszer érvényessége, alkalmazhatósága a releváns tudományos ismeretek megszerzésében. A kvalitatív kutatók azt állítják, hogy a kutatási kérdésként megfogalmazott problémák jelentős része mennyiségileg nem kutatható, nem számszerűsíthető, kizárólag normatív szinten mérhető, amely azonban nem visz előre a tudományos megismerésben. Cáfolják, hogy pl. attitűdöket általánosan mérni lehetne skálákkal, ezeket olyan konstruált eszközöknek tartják, amelyekkel ugyan le lehet egyszerűsíteni a valóságot, de közelebb jutni hozzá nem lehet. A kvantitatív módszer további lényeges támadási felülete, hogy a kutatással megszerzett adatok csak redukált információ tartalommal rendelkeznek, és nem közvetítik a megkérdezett választ befolyásoló további lényeges összetevőket. Mindezen problémák ellenére a kvantitatív módszert széleskörűen alkalmazzák, sok esetben a számszerűsítés elengedhetetlen feltétel, éppen az esetek számossága a tudományosság egyik alapvető feltétele.

A kvalitatív kutatási módszerekkel szemben ugyancsak megfogalmazódnak kritikák, a módszer korlátait és hiányosságait említve. A minőségi módszerrel szemben leggyakrabban elhangzó problémaként említik, hogy a kevés esetszám miatt az általánosításra nincs lehetőség, így e módszerrel tudományos eredmények csak rendkívül korlátozottan érhetőek el. A módszer mérési problémái közé sorolják, hogy a kvalitatív technikákkal dolgozó kutató nem tartja be az objektivitás, az érvényesség és a megbízhatóság kritériumait vizsgálatainak során.⁵⁰⁵

A szakirodalom egyetért abban, hogy a tudományos megismerés módszereivel szemben támasztott követelmények az alábbiak:⁵⁰⁶⁵⁰⁷

- *Validitás – érvényesség*: Ennek a kritériumnak való megfelelés azt jelenti, hogy a kutatás valóban a vizsgálat tárgyára irányul-e, milyen mértékben szolgáltat információt a módszer arra a kérdéskörre, amit meg akarunk vizsgálni, ismerni.

⁵⁰⁴ BONCZ, 2015. 18. o.

⁵⁰⁵ uo.

⁵⁰⁶ HUSZTI, 2014. [Megtekintve:2018.09.15.]

⁵⁰⁷ TÓTHNÉ, 2011

Az érvényesség (validity): rávilágít, hogy a választott módszer mennyiben azt méri, amit mérni szeretnénk.

- *Reliabilitás – megbízhatóság*: Ennek a kritériumnak való megfelelés azt jelenti, hogy a kutatás annak megisméltése, ismételt alkalmazása során is az eredetivel egyező illetve kevésbé eltérő eredményt szolgáltat. A megbízhatóság mértéke azt jelzi, milyen pontossággal kapjuk ugyanazt az eredményt, mekkora a mérési hiba. A megbízhatóság ellen hat az eszköz, a kérdező, a megfigyelő személy, a vizsgálati körülmények. Mérése a varianciák összehasonlításával valósítható meg.
- *Objektivitás/interszubjektivitás*: Ennek a kritériumnak való megfelelés azt jelenti, hogy mennyire tárgyilagos, vagyis független a mérés során kapott eredmény az adott módszert alkalmazó, a mérést végző személytől.
- *Reprodukálhatóság*: A megisméltelhetőség a tudomány elméleti feltétele, amely teljesül a tudományok által vizsgált jelenségek nagy részére, de nem szükséges feltétel.

V.5.1.5. A szakértői módszer tudományos-, szakmai megalapozottságának feltételrendszere

Ahhoz, hogy egy szakértői módszert tudományos módszernek tekinthessünk, szükséges tudományos megismerés módszereivel szemben felállított fenti feltételeknek való megfelelés. De nem elegendő. Amerikai tanulmányok felhívják a figyelmet arra, hogy mennyiben a szakértő által alkalmazott vizsgálati eljárások nem lettek alávetve a szükséges teszteknek, nem tudhatjuk, képesek-e arra, amire vállalkoznak. Sok esetben a bíróságot e tekintetben félrevezetheti az, hogy adott tudományterület hosszú múltra tekint vissza, az, hogy széles körben alkalmazzák. Előfordulhat, hogy a megbízhatóságot tévesen az adott módszerhez közel álló, mégis attól különböző metodika tudományos elismertségére alapítják, vagy megelégszenek a validitás nem publikált „magánkutatáson” alapuló igazolásával. Ezek a körülmények azonban külön-külön, és együttesen sem alkalmasak a validitás bizonyítására. A validálás mindig konkrét körülményekre vonatkozik. Ha a szakértő a vizsgálat

bármely olyan körülményén változtat, amelyet a validitási tesztek során alkalmaztak, az adott tudományos megalapozottsági vizsgálat eredményei nem alkalmazhatók a módszer megbízhatóságának az alátámasztására.⁵⁰⁸ Sok esetben bebizonyosodott, hogy egy adott módszer a laikusok számára sokkal meggyőzőbbnek tűnik, mint amilyen hiteles információ közvetítésére képes valójában.⁵⁰⁹

Kifejezetten a szakértők által alkalmazott metodika tudományosságára vonatkozó kritériumok kialakításában kulcsfontosságú szerepe volt a korábban részletesen elemzett Daubert ítéletnek és a hozzá kapcsolódó amerikai bizonyíték-elméletnek. A Daubert-teszt jelentőségéből nem von le az sem, hogy az ítélet egyes megállapításait, illetve indokolását több - jogos - kritika is érte.

A Daubert-ítéletben az Egyesület Államok Legfelsőbb Bírósága külön foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy mely esetekben felel meg a módszer a tudományosság követelményének: *„Annak eldöntéséhez, hogy a technika vagy eljárás tudományos alappal bír-e, a tesztelhetőségnek (és a tesztelés megtörténtének) van döntő jelentősége. A tudományos módszertan napjainkban hipotézisek felállításában és azok helyessége vizsgálatában áll, így a tudományt ez különbözteti meg az emberi megismerés egyéb fajtáitól.”*⁵¹⁰

Az ítélet szerint egy elmélet tudományosságát a falszifikálhatóság⁵¹¹ vagy tesztelhetősége dönti el.⁵¹²

Több szerző az ítéletben megfogalmazott álláspont logikai helytelenségét hangsúlyozza. Egyrészt a tudás a popperi falszifikálhatósági modellben egyáltalán nem gyarapodik, legfeljebb egyre több dologról tudjuk meg, hogy rosszul tudtuk.⁵¹³ Másrészt, a tesztelhetőségi kritérium előírása önmagában szintén kevés: az

⁵⁰⁸ EDMOND, 2014. 179

⁵⁰⁹ Pl. tanulmányok igazolják, hogy a harapásnyomok vizsgálata látszólag nagyon meggyőző eredményeket hoz, valójában azonban a vizsgálatuk nem alkalmas a személyek azonosítására, legfeljebb egyes személyek kizárására a potenciális harapók közül.

⁵¹⁰ Uo.

⁵¹¹ Falszifikálhatóság: képesek vagyunk előre megmondani, mely empirikus tapasztalatok tudnák megcáfolni Egyetlen elmélet sem abszolúte igaz: minden elmélet felülvizsgálható, ha a tudományos ellenőrzés falszifikálja.

⁵¹² GREEN, 1992. 643.

⁵¹³ GULYÁS, et al. 2003. 31. o.

asztrológiai tételek elméletben tesztelhetők, ettől még nem lesz megbízható az asztrológus jóvendölése. Ebből következőleg, nem az a lényeg, hogy a módszer tesztelhető legyen, hanem, hogy már tesztelték-e és az elvégzett vizsgálatok a megbízhatóságát igazolják-e.⁵¹⁴

A Daubert-ítélet indokolása tehát több ponton vitatható, azonban meggyőződésem szerint az ettől a tényről független, hogy a szakértő által alkalmazott módszereknek, kiindulási hipotéziseinek, megállapításoknak ki kell állniuk az empirikus tesztek próbáját, ráadásul a teszteknek maguknak is szigorú feltételeknek kell megfelelniük.

A PCAST jelentés szerint a módszerek megfelelőségének vizsgálatára vonatkozó alapvető követelmények az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- a módszer sokszoros, különböző csoportok által empirikus vizsgálatnak, tesztek lett alávetve,
- a tesztek adekvátak voltak,
- a tesztek megismételhetők
- a tesztek érvényes, valid adatokat szolgáltatnak a módszer pontosságáról és hibahatáráról.⁵¹⁵

A „tudományos módszer“ definícióját Kumho-ítélet⁵¹⁶ a következőképp adja meg: „*A tudás szisztematikus alkalmazására vonatkozó elvek és eljárások összessége, amely magában foglalja a probléma felismerését és megfogalmazását, az adatgyűjtést - megfigyelés és kísérletezés útján-, valamint a hipotézisek megvizsgálásának folyamatát.*“

Az, hogy általánosságban a tudomány hogyan hoz létre új elméleteket, megfelelően illusztrálja a helyes kriminalisztikai gyakorlat kulcsfontosságú elemeit:

- pontosság a fogalomalkotás-, eljárásrend-, összefüggések megállapítása-, eredmények közzététele-, elhatárolások tekintetében,
- nyitottság, fogékonyság az új ismeretek iránt, mindez ugyanakkor kritikai szemlélettel és a cáfolat lehetőségét is megengedve,

⁵¹⁴ REDMAYNE, 2001. 115.

⁵¹⁵ PCAST jelentés p. 5

⁵¹⁶ Kumho Tire Co. V. Carmichel, 526 U.S. 137 (1999)

- a torzító tényezőkkel, előítéletekkel és túlzásokkal szembeni védelem.⁵¹⁷

A szakértői vélemény elkészítése során alkalmazott tudományos tételek tekintetében meg szokás különböztetni

- tudományosan elfogadott és általánosan alkalmazott,
- rendszeresített (standardizált) és
- ritkán alkalmazott (új, újszerű) tételeket.⁵¹⁸

Logikus megállapítás, hogy a megalapozottság vizsgálata tekintetében fentről lefelé haladva vagyunk könnyebb helyzetben. Ugyanakkor, a tudomány, a tudományos módszerek folyamatos fejlődésének tényét nem tagadhatjuk, eredményeit nem zárhatjuk ki a bizonyításból. A tudományos gondolkodás örök kihívása az új módszerek megbízhatóságának megállapítása. E körben mindenekelőtt az új módszerek tesztelése, empirikus kutatása jön szóba, mint feladat.

A módszer tudományosságát tehát az adja meg, hogy a tudomány elvei alkalmazhatóak rá. De vajon valamennyi szakértői módszernek tudományosan megalapozottnak kell-e lennie?

A régi Be. egyértelműen rögzítette azt a követelményt, hogy a szakértői vizsgálatot a tudomány aktuális állásának megfelelően kell a szakértőnek elvégeznie, ezzel a megfogalmazással előírva ezzel azt, hogy a szakértői módszernek minden esetben „tudományosnak” kell lennie. Az Iszktv. 3. § (1) bekezdése a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készült szakértői vélemény iránti követelményt fogalmazza meg, tehát tudomásul veszi, hogy a szakértői módszer nem minden esetben felel meg a tudományosság követelményeinek.

A „tudományosság” kritériumainak illetve a „tudományos módszer” definícióinak vizsgálata alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy léteznek olyan elterjedt és rendszerint alkalmazott szakértői módszerek, amelyekre nem érvényesek a tudományos módszerekkel szemben támasztott követelmények (validitás, reliabilitás, objektivitás, reprodukálhatóság). Egy festmény eredetiségének megállapítása

⁵¹⁷ NRC-jelentés 113.

⁵¹⁸ Bócz, 2008. 123. o.

érdekében végezhető fizikai, kémiai vizsgálatok, amelyek egyértelműen tudományos módszernek tekinthetők, ugyanakkor a szakkérdés eldöntését legnagyobb részben a szakértő „műértő szeme“ befolyásolja. Hasonlóképp, egy használati tárgy értékének, egy ingatlan könyv szerinti vagy piaci értékének meghatározása során alkalmazott módszerek nem felelnek meg a tudományosság kritériumainak.

A módszerek közötti különbségeket jól érzékelteti Tremmel, aki a szakértői tevékenység két válfaja között tesz különbséget:

- a „hard“ szakértői vizsgálathoz rendelkezésre áll a lelet (a szakértő számára biztosított vizsgálati anyag, a lefoglalt tárgyi bizonyíték, a rögzített nyom és az összehasonlítási minták, próbanyomok stb.) és a tudományosan is kidolgozott, megalapozott vizsgálati módszer és technika,
- ezzel szemben a „soft“ szakértői tevékenységnek nincs jól elkülöníthető lelete, s még kevésbé egzaktan tekinthető vizsgálati módszere, technikája.⁵¹⁹

A szakértői tevékenységen belüli „soft – hard“ típusú módszerek elkülönítésével a washingtoni székhelyű Nemzeti Igazságügyi Intézet⁵²⁰ kutatási jelentése is foglalkozott.⁵²¹ A jelentés „soft“ szakértői diszciplínának nevezi azokat, amelyeknél hiányoznak „a meggyőző tudományos alapok“ – pl. írásvizsgálat, hangazonosítás -, míg a „hard“ módszerekkel dolgozó szakterületekhez sorolja a „magas szintű tudományos pontosságú alapokkal rendelkezőket“. A jelentés megállapította, hogy a „soft“ szakterületek esetében általában hiányoznak a valószínűségi tanulmányok is.⁵²²

Fentiekre figyelemmel megállapítható, hogy nem minden szakértői eljárás, módszer felel meg a tudományos kritériumoknak. Azt azonban megkérdőjelezhetetlen elvként mondhatjuk ki, hogy a szakértő nem alkalmazhat olyan módszert, amely a tudományos ismeretekkel vagy az általában elfogadott szakmai szabályokkal és általános tapasztalatokkal ellentétben áll. Utóbbi kijelentés nem zárja ki az első mondat helyességét.

⁵¹⁹ TREMMEL, 2006. 134. o.

⁵²⁰ National Institute of Justice, Washinton DC

⁵²¹ Focus Group on Scientific and Forensic Evidence in Courtroom. National Institute of Justice, Washinton DC. 2007 <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/220692.pdf> [2018.03.30.]

⁵²² Uo. 7.

Összegezve tehát fentieket, a módszerek között indokolt megkülönböztetni a tudományos- és egyéb módszereket. Ezen „egyéb” vagy „nem tudományos” módszerek esetében véleményem szerint a „szakmai megalapozottság” kifejezés használata a megfelelő. A szakmai megalapozottság magában foglalja azokat a követelményeket, amelyeket a mindennapi élettapasztalatok, a természeti törvények, alapvető természettudományi szabályok, matematikai törvényszerűségek, a logika és a szakmai szabályok megkövetelnek. A tudományosnak nem tekinthető módszertől is meg kell követelnünk a validitást, a reliabilitást és az objektivitás és reprodukálhatóság minél magasabb szintjét. Amiben a tudományos és nem tudományos módszerek között e feltételek között különbség van, az a reprodukálhatóság és reliabilitás foka, illetve a validitás és reliabilitás alátámasztására vonatkozó bizonyítékok objektivitása.

A szakmai megalapozottság foka attól függ, mennyire objektivizálható és a kiindulási adatai mennyire szilárdak. Utóbbi követelménynek pl. a becslés esetében van különös jelentősége, hiszen a módszer szakmai megalapozottságára nagyban kihat az, hogy a szakértő milyen kiválasztási módszerrel, mennyire hiteles, mennyire adekvát összehasonlító adatokat használt fel.

Fentiek alapján a szakvélemény módszerével szemben támasztott követelményekre a továbbiakban a „*tudományos-, szakmai megalapozottság*” gyűjtőkifejezést használom.

A tudományos módszerekre vonatkozó követelmények, a Daubert-kritériumok és a PCAST-jelentés megállapításainak, a külföldi és hazai jogi előírások és szakirodalom eredményeinek felhasználásával véleményem szerint a szakértői módszer tudományos-, szakmai megalapozottságának vizsgálatára alkalmas tesztet alakíthatunk ki, amelynek segítségével a – kriminalisztikailag is – magasan képzett jogalkalmazó képes lehet a szakértői vélemény módszerének alkalmazhatóságára következtetést levonni.

Értelmezésem szerint az a módszer felel meg a tudományos-, szakmai megalapozottság kritériumainak, amely esetében az alábbi feltételek teljesülnek:

- a módszert objektív vizsgálatoknak (teszteknek) vetették alá és azok eredményei azt támasztották alá, hogy

- a módszer érvényes (valid)
- a módszer megbízható (ellenőrizhető, lehetőség szerint reprodukálható, hibahatára ismert, a lehető legobjektívebb)
- a módszer alkalmazása a releváns szakmai közönség által elismert (validált, standardizált, publikált)
- a módszer korszerű
- a módszer működési elvének lényege megismerhető.

Ellentmondásnak tűnhet, hogy kifejezetten a tudományos módszerekkel szemben támasztott követelményeket – pl. validitás, megbízhatóság stb. – azon módszerek esetében is az alkalmazhatóság feltételének tekintem, amelyek nem tekinthetők tudományos módszernek. Meglátásom szerint azonban – a már ismertetett Kumho-ítélet indokolásának mintájára – a „nem tudományos“ módszerek esetében is szükség van olyan kritériumok felállítására, hogy kellő bizalommal lehessünk egy módszer iránt. E körben természetesen szükség van némi rugalmasságra, tehát nem várhatjuk el a validitás ugyanazon szintjét a kétfajta módszertől. A különbség ugyanakkor csak a módszer tudományos és szakmai megalapozottságának a fokában mutatkozhat meg. Meglátásom szerint ugyanis olyan módszereknek, amelyek a fenti tesztnek egyáltalán nem tudnak megfelelni, a büntető igazságszolgáltatásban nincs helyük (grafometria, „agyolvasó”, egyes pszichológiai tesztek stb.)

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a módszer tudományos-, szakmai megalapozottsága és annak jogalkalmazó általi vizsgálhatóságát el kell választani egymástól. A tudományosan és/vagy szakmailag megalapozott módszer alkalmazásának kötelezettsége a szakértőt köti. Ez független attól, hogy a büntetőeljárás alanyai az mennyiben képesek ténylegesen értékelni. (vö. VI.5.5. fejezet)

A következő alfejezetekben a módszer tudományos-, szakmai megalapozottságának egyes kritériumait egyenként megvizsgálom.

V.5.1.5.1. A módszer teszteltsége

Az NRC-jelentés megállapítása szerint: „A valóság az, hogy a törvényszéki bizonyíték értelmezése nem minden esetben alapszik az érvényességét igazoló tudományos kutatásokon. Ez egy komoly probléma...Egyértelmű hiány van azokból a tudományos alapú, közzétett tanulmányokból, amelyek a módszerek tudományos megalapozottságát vizsgálják. Csekély számú szisztematikus kutatás valósult meg az egyes technikák validálására. A Bizottság nem talált rá indokot, miért ne lennének ezek a kutatások megvalósíthatók.”⁵²³

A szakvélemény állításai megbízhatóságának empirikus alátámasztásának elmaradása, illetve a megállapítások esetleges hibalehetőségeiről, a módszer korlátairól való tájékoztatás elmulasztása torzítja a bizonyítékok hiteltérdemlőségét és aláássa a racionális tényfeltárást.⁵²⁴

A szakértői módszer vizsgálatának alapfeltétele, hogy vizsgálatra alkalmas, azaz tesztelhető legyen. A tesztelhetőség (verifikálhatóság) azt jelenti, hogy az adott feltevést (hipotézist) megvizsgálva eljuthatunk arra a következtetésre, hogy az helytálló vagy sem, tehát egy állítás potenciálisan alátámasztható vagy cáfolható. A Daubert-ítélet a tesztelhetőség fogalmát Popperi értelemben ragadja meg.⁵²⁵ A Daubert-ítélet kritikusaival egyetértve a potenciális tesztelhetőség még kevés a szakértői módszerek esetében, hiszen akármelyik áltudományos módszert alávethetjük a falszifikációnak. A lényeg, hogy a tesztelés ténylegesen meg is történjen. Tehát, meggyőződésem szerint a módszer tudományos-, szakmai megalapozottságának az egyik alapja, hogy az adott módszert már megvizsgálták empirikusan, vizsgálták a kérdés megválaszolására való alkalmasságát (validitás) és a megbízhatóságát (pontosságát).

⁵²³ NRC jelentés p. 6,8, 189.

⁵²⁴ EDMOND., 2014. 384

⁵²⁵ Egy eredmény akkor tekinthető tudományosnak, ha jól tesztelhető, és van rá potenciális lehetőség, hogy kimutatható a hamissága (falszifikálható). Egy hipotézis akkor falszifikálható, ha ki vannak jelölve azok a megfigyelési állítások, melyek segítségével az igazságát megítélhetjük. Két ilyen kritériumot nevezett meg Popper:

- Szintaktikai kritérium: "van olyan X amely Y".
- Pragmatikai kritérium: igazságértéke eldönthető kell, hogy legyen kísérleti-megfigyelési technikával. A falszifikálás következményeivel az áltudományok nem egyezhetők össze, mert vagy nincsen semmilyen empirikus relevanciájuk, vagy mert egyáltalán nem szembesíthetők semmilyen tapasztalattal vagy nincs az a tapasztalati esemény, amely cáfolhatná őket.

V.5.1.5.2. A szakértői módszer validitása/érvényessége

A módszer adott szakkérdés megválaszolására való alkalmasságának megállapítása nélkül a módszer alapján készült szakvélemény nem képes bizonyítékot szolgáltatni.

A megbízhatóság és validitás egymással szoros kapcsolatban lévő, de nem azonos fogalmak. A validitásnak a megbízhatóság szükségszerű – de nem kizárólagos – eleme, azzal nem azonos. Összefüggéseikre a későbbiekben még kitérek.

A validitás fogalmát a validálás terminusból vezethetjük le. Eszerint a validálás vizsgálattal és objektív bizonyíték nyújtásával való megerősítése annak, hogy a meghatározott rendeltetészerű felhasználásra vonatkozó konkrét követelmények teljesüljenek.⁵²⁶ Egyszerűbben szólva, az érvényesség azt mutatja meg, hogy az adott módszerrel ténylegesen azt mérjük-e, amit szándékoztunk.⁵²⁷ Kertész Imre szerint a validitás azt mutatja meg, hogyan aránylik egymáshoz a valóságnak megfelelő és attól eltérő eredmény.⁵²⁸

A validitás hagyományos kritériumrendszerét a pozitívizmusban leljük meg, sőt bizonyos értelemben a pozitívizmust a validitás szisztematikus elmélete határozza meg. A pozitívizmus terminológiáján belül az érvényesség olyan fogalmak mellett létezik, mint a bizonyíték, objektivitás, igazság, realitás, dedukció, ok, tény, stb.⁵²⁹

A validitás fogalmának részletes elemzésével a pszichometria foglalkozik. A validitás legfőbb fajtái az alábbiak:

- *látszat- vagy felszíni validitás (face validity)*: A validitás-vizsgálatok legegyszerűbb – és egyben legkevésbé egzakt – módja. A látszatérvényesség fogalma arra utal, hogy a módszer ránézésre, látszatra azt a konstruktumot méri-e, aminek a mérésére szánták. A látszatérvényesség és a mérő eszköz valódi érvényessége között ugyanakkor nem feltétlenül kell pozitív kapcsolatnak lennie. Mivel a látszatérvényesség önmagában

⁵²⁶ Wieggers, 2003. 303-10.

⁵²⁷ Bolarinwa, 2015. 195.

⁵²⁸ Kertész, 1990. 117. o.

⁵²⁹ Vö. Winter, 2000.

szinte sosem elegendő a validitás megállapítására, ezért általában többféle validitás-elemzési módszer alkalmazására is szükség van ahhoz, hogy meggyőződhessünk egy módszer tényleges érvényességéről.⁵³⁰

- *kritérium-validitás*: A tesztek vagy skálák közötti korreláció azt mutathatja meg, hogy két mérő eszköz eredményei mennyire tekinthetők azonosnak, illetve egy korábban már hitelesített skálához képest mennyire tekinthető egy másik vizsgált teszt érvényesnek. A kritérium szerinti validitás tehát módszerét tekintve igen hasonló a reliabilitáshoz, ugyanazon korrelációs elemzéssel a különféle mérőeszközök közötti hasonlóság szintje is tesztelhető.⁵³¹ A kritérium szerinti validitás mérését segíti, ha referenciatesztek állnak rendelkezésre. A kritériumérvényességhez használt referenciatesztek köre azonban meglehetősen szűk, sőt az esetek többségében egyáltalán nem állnak rendelkezésre ilyenek. A pszichológiai tesztek esetében például a többszöri méréseknél, illetve az ismételt tesztelési helyzetekben sokszor van szükség arra, hogy új, még nem ismert kérdőívet töltsenek ki a vizsgálati személyek, hogy ne befolyásolhassa a teljesítményüket a teszttel való korábbi találkozás.⁵³²

- A kritérium szerinti validitás egyik speciális esetét *prediktív érvényességnek* szokták nevezni. Ilyenkor a vizsgált mérőeszközből, tesztből kapott eredmények alapján tett jövőbeli előrejelzés bekövetkezését mérjük. Ez a jövőbeli kritérium szintén sokféle lehet, ahogy a kritérium-validitás minden más formájánál is.

- Külső kritériumként egy olyan tesztet is használhatunk, amit nem teljesen ugyanannak a dolognak a mérésére fejlesztettek ki, de ahhoz valami módon kapcsolódó jellemző mérését célozza. *Konvergens validitás* mérésekor nem várunk el tökéletes együttjárást, sőt még a magas korrelációt sem tekintjük jó eredménynek. Ugyanis, ha túl magas együttjárást tapasztalunk egy másik, de csak hasonlóan tartott dimenziót mérő skálával, akkor sokkal inkább annak a bizonyítékát kaptuk meg, hogy mégiscsak egy és ugyanazon dolognak a mérésére szolgál mindkét mérőeszköz. A konvergens validitás csak abban az esetben erősíti meg a mérőeszközünk érvényességét, ha az semmilyen hasonló mérési dimenzióval nem mutat túlzott mértékű (0,4-0,5 feletti) egyezést. Mivel itt jó esetben is csak gyenge vagy közepes szintű korrelációkkal találkozunk, ezért fontos leszögezni, hogy önmagában a konvergens

⁵³⁰ RÓZSA, et al., 2006. 119. o.

⁵³¹ BOLARINWA, 2015. 197.o.

⁵³² RÓZSA, et al., 2006. 119. o.

validitás nem szokott elégséges bizonyítékul szolgálni a mérőeszköz érvényességét illetően, és csak más validitás-mutatókkal együtt alkalmazva tekinthetjük hatékonynak.

- A *diszkriminációs validitás* azt mutatja, hogy a mérési dimenzió valóban jól elkülönül-e minden más, nem rokon teszt és skála mérési értékeitől. Ebben az esetben érvényességről akkor beszélünk, ha egyáltalán nem vagy csak kifejezetten alacsony szintű együttjárást tapasztalunk a tesztek eredményei között. Ezáltal igazoljuk a skála függetlenségét olyan jellemzőktől vagy tulajdonságoktól, amiknek nem lehet köze az általunk mért dimenzióhoz.

- A *konstruktum- vagy fogalmi-, tartalmi validitás* az érvényesség legátfogóbb szintjeként határozható meg. Ez az egyetlen elméletorientált érvényesítési eljárás, a többi validálási módszer empirikus megalapozottságú és korrelációs elemzésen alapul. A fogalmi konstruktum mérése során a legfontosabb az, hogy magának a szerkezetnek a tartalmi univerzumát, illetve annak határait definiáljuk, és ezzel meghatározzuk, hogy mi is tartozik bele ebbe a halmazba.⁵³³

Az érvényességnek elengedhetetlen feltétele az, hogy elfogadható megbízhatósággal rendelkezzen. Ekként, a validitás minden esetben nagyban függ a megbízhatóságtól.

V.5.1.5.3. A szakértői módszer megbízhatósága (reliabilitása)

A szakvélemény hiteltérdemlőségének megállapításakor számításba kell vennünk az alkalmazott módszer megbízhatóságát: ennek alacsony foka érinti a szakértői vélemény hiteltérdemlőségét.⁵³⁴ A szakvélemény vonatkozásában a megbízhatóság az alkalmazott módszerre és elvekre vonatkozik, nem pedig a levont következtetésre.⁵³⁵

A módszer megbízhatósága Erdei szerint azt mutatja, hogy a módszer segítségével általában milyen pontosan és mennyire reprodukálhatóan lehet az adott kérdést

⁵³³ GOLAFSHANI, 2003. 603. o.

⁵³⁴ ERDEI, 1987. 154. o.

⁵³⁵ Hall v. Baexter Healthcare Corp. 947 F Aupp. 1387 ó, 1401 (1996)

megválaszolni. A megbízhatóság tehát a módszer egzaktságának és az eredmény reprodukálhatóságának a mutatója.⁵³⁶

A megbízhatóság Kertész Imre szerint is a reprodukálhatósággal függ össze: különböző szakemberek egymástól függetlenül ugyanazon mérések regisztrátumának értékelése alapján milyen arányban jutnak ugyanarra a következtetésre.⁵³⁷

Leisztner László véleménye szerint a szakértői vélemény megbízhatósága mindig az alkalmazott tudomány fejlettségi fokától függ, de befolyásolja az is, hogy az alkalmazó mennyiben van tisztában az adott tudomány lehetőségeivel. A tudományos-technikai fejlődés egyik legfontosabb elve, hogy mérjünk meg mindent, ami mérhető, és tegyük lehetővé a mérését mindennek, ami nem mérhető.⁵³⁸

Fentiek alapján tehát a megbízhatóság/reliabilitás azt mutatja meg, hogy az adott módszer mennyire pontos eredményt szolgáltat, és az mennyire reprodukálható, mik a korlátai.

Az Európai Közösségek Bizottsága a 96/23/EK tanácsi irányelvekben az analitikai módszerekre vonatkoztatva rögzítette a vizsgálatok elvégzése és az eredmények értelmezése során alkalmazott fogalmakat.

Ezek alapján:

- a precizitás vagy pontosság (precision) a mérési eredményeknek az átlagérték körüli ingadozását kifejező mértékszám (önálló vizsgálati eredmények közelségét mutatja meg). A pontosság növelhető a párhuzamosan elvégzett mérések számával.
- torzítás, helyesség vagy egzakttság (accuracy) a mérési eredmények átlagának valamilyen módon rögzített referenciaértéktől, valós értéktől való eltérése. A torzítás közvetlenül nem ismerhető fel a mérési eredményekből, és nem csökkenthető a vizsgálatok számának növelésével.

⁵³⁶ERDEI, 1987. 154. o.

⁵³⁷KERTÉSZ, 1990. 117. o.

⁵³⁸LEISZTNER, 1989. 251. o.

- ismételhetőség azt mutatja meg, hogy ugyanazt a vizsgálati mintát, ugyanaz a személy, azonos körülmények esetén más alkalommal milyen pontossággal tudja megmérni. A reprodukálhatóság pedig azt fejezi ki, hogy ugyanazt a vizsgálati mintát, azonos körülmények között más személy milyen precizitással méri meg.⁵³⁹

A NAR⁵⁴⁰ által kiadott „EA Útmutató a mennyiségi vizsgálatok bizonytalanságának kifejezéséhez” c. dokumentum⁵⁴¹ a vizsgálati jegyzőkönyvek minőségi jellemzői között kiemeli az eredmények megbízhatóságát, ennek a megbízhatóságának a mennyiségi jellemzőit (azaz a bizonytalanságát), a végeredményről kiállított megfelelőségi nyilatkozat megbízhatósági szintjét, amelyre a vizsgálati eredményből és a hozzá társított kiterjesztett bizonytalanságból lehet következtetni.

Kiemel továbbá olyan mennyiségi jellemzőket, mint az ismételhetőség, szokásos reprodukáló képesség, valódiság, robusztusság és szelektivitás.⁵⁴²

A célnak leginkább megfelelő mérőeszköz kiválasztásához mind tartalmi, mind technikai szempontból meg kell vizsgálni a potenciálisan felmerülő módszerek, eljárások körét. Meg kell találni, melyik módszer illeszkedik leginkább a célhoz.⁵⁴³ Galton úgy tartotta, hogy tudományos keretek között minden mérhető⁵⁴⁴, kedvenc jelmondata: „Ahol csak tudsz, számolj!”⁵⁴⁵ Galton számos területen maradandót alkotott: pl. időjárás előrejelzés, az ujjnyomatok egyediségének felismerése. Az alkar és a testmagasság antropometriai vizsgálatainak elemzésekor ismerte fel a változók együttthatásának fontosságát, melyet tanítványával, Karl Pearsonnal együtt a statisztika és a pszichometria alapvető módszerévé fejlesztett.⁵⁴⁶

⁵³⁹ HL L 125., 1996.5.23

⁵⁴⁰ Nemzeti Akkreditálási Rendszer

⁵⁴¹ <http://www.nat.hu/dokumentumok/nar-ea-4-16.pdf> [2018.01.18.]

⁵⁴² EA Útmutató... 5 [2018.01.18.]

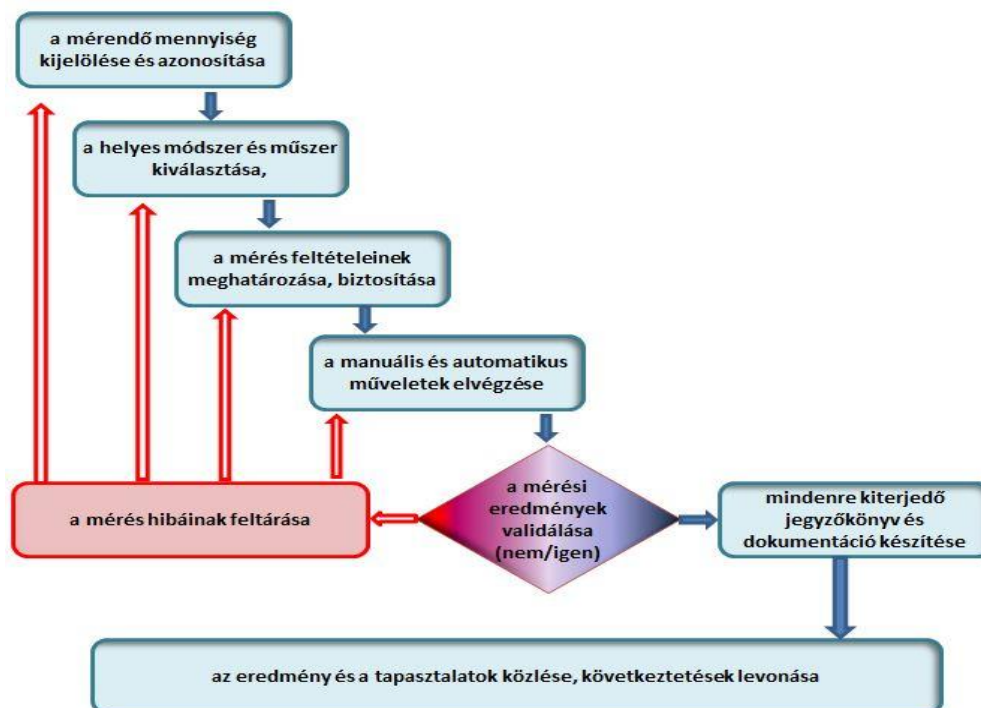
⁵⁴³ DEMETROVICS, 2010. 349. o.

⁵⁴⁴ Pl. módszereket dolgozott ki a a végtagmozgásnak, az egyetemi előadások alatt megjelenő unalimnak és az imádkozás hatékonyságának mérésére is

⁵⁴⁵ http://tehetseg.hu/sites/default/files/otn_2015/az_online_meresek_elonyei.pdf [2018.01.10]

⁵⁴⁶ RÓZSA, et al., 2006. 9. o.

A mérési eljárás az alábbi szakaszokból áll: ⁵⁴⁷

3.sz. ábra. Készítette: Nogel Mónika

A méréseken alapuló, számszerűen jól megközelíthető, matematikailag leírható módszerek mindig valószínűségelméleti megfontolásokon alapulnak (a minta kiválasztásában, a mérési sorozatok meghatározásában), tehát elvileg is csak megközelítik a valóságot. ⁵⁴⁸

Minden mérési eredménynek bizonyos mérési hibája vagy pontatlansága van. Finomabb mérési módszerek alkalmazásával a mérés hibája csökkenthető, de sohasem küszöbölhető ki teljesen. Egy mérési eredmény gyakorlati szempontból értéktelen, ha semmit sem tudunk a hibájáról. ⁵⁴⁹

Minden mérés esetében meg kell határozni annak pontosságát a kvantitatív következtetés levonása során, a hibaérték kifejezése érdekében. A kísérlet és az elmélet összehasonlítása kísérleti hibák kontextusában történik. ⁵⁵⁰ Bizonyos mérések során nem lehet az egész alapsokaságot lemérni, ezért mintavételezés alapján hajtjuk

⁵⁴⁷ HORNYACSEK, 2014. 74. o.

⁵⁴⁸ KARNYEJAVA–KERTÉSZ, 1985. 272. o.

⁵⁴⁹ JÁNOSSY, 1965. 15. o.

⁵⁵⁰ PYREK, 2007. 242. o.

vége a méréseket. Ezek a minták lehetnek tárgyak, berendezések, de emberek csoportjai is. A mintavétel helyessége alapvető követelménye a mérésnek.⁵⁵¹ Műszaki mérés végzésekor mindenképp figyelembe kell vennünk azokat a hibalehetőségeket, amelyek döntően befolyásolják a mérendő mennyiség valódi értékét. A mérési hibát okozhatja a mérőműszer pontatlansága, a választott mérési módszer hibája, esetleg kvantálási hiba, a mérést folytató személy figyelmetlensége, szakmai ismereteinek hiánya stb.⁵⁵²

A mérés pontosságának problematikája megismeréséhez szükséges a klasszikus tesztelmélet néhány alapaxiomáját megismerni. A megbízhatóság kritériumrendszerét a pszichometria részletesen elemzi.

A mérés nehézsége általánosságban abból fakad, hogy a mérések mindig hordoznak magukban mérési hibát is. Különösen igaz ez a kvalitatív módszerekre. A jelenséget úgy foglалhatjuk össze, hogy a méréskor megfigyelt érték (X) nem csupán a valódi értéket ($T = \text{true score}$) tükrözi, hanem valamilyen mértékű hibát ($e = \text{error score}$) is tartalmaz: $X = T + e$.

Egy mérőeszköz annál inkább megbízható, minél kevesebb hibát tartalmaznak a mért értékek, hiszen annál inkább a valódi érték tükröződik majd bennük.

A hibák alapvetően két csoportba sorolhatók:

- *Rendszeres (szisztematikus) hibák*, melyek változatlan feltételek mellett is állandó értékűek, ismert körülmények között törvényszerűséget mutatnak. Ide sorolható a mérőeszköz hibája, a mérési módszer hibája és a külső körülmények hibája. Gondos módszermegválasztással és műszerkalibrálással határérték alá csökkenthető ez a hibafajta.⁵⁵³
- *Véletlen hibák*, amelyek meglétének okai nem ismertek, értékére csak becslést tehetünk, pontos értéküket nem tudhatjuk. A korrigált, azaz rendszeresen

⁵⁵¹ HORNYACSEK, 2014. 72. o.

⁵⁵² Uo.

⁵⁵³ Uo.

hibamentesített mérési berendezés is tartalmazhat véletlen hibát, melynek elkerülésére a törekedni kell.⁵⁵⁴

Spearman tesztelméleti munkássága⁵⁵⁵ alapján kimondhatjuk, hogy a véletlen hibák sajátossága, hogy nem egy irányba torzítják el a valódi értéket, hanem véletlenszerűen hol felfelé, hol lefelé módosítják azt, minden rendszer és szisztematikusság nélkül. A klasszikus tesztelmélet első alapelve éppen ezt a sajátosságot kiemelve azt mondja, hogy a többszöri mérésben tapasztalható hibák végső soron kiegyenlítik egymást, vagyis a hibák középértéke nulla: $(M_e = 0)$ ⁵⁵⁶

Mivel ezek a véletlen hibák nem mutatnak semmilyen szisztematikusságot, ezért úgy tekinthetünk rájuk, mint amik függetlenek a mérés egyéb jellegzetességeitől. Vagyis a hibák véletlen jellegéből fakadóan azt állíthatjuk, hogy a hibák mértéke nem függ össze a valódi érték nagyságával. A második alapelv tehát azt mondja ki, hogy a valódi értékek és a hibák közötti korreláció nulla: $(r_{eT} = 0)$ ⁵⁵⁷ Ráadásul az is következik a hibák véletlenszerűségéből, hogy nem csupán az egyazon teszttel végzett mérésben meglévő hibák függetlenek a valódi értéktől, hanem maguk a hibák is függetlenek egymástól. Vagyis a harmadik alapelv szerint kimondható, hogy a hibák közötti korreláció nulla: $(r_{e1e2} = 0)$ ⁵⁵⁸

Minél inkább együttjárnak a többszöri méréssel kapott megfigyelt értékek (vagyis minél kisebb a valódi értékkel járó hiba), annál inkább megbízhatónak tekinthetjük az adott mérőeszközt. Ennek értelmében tehát ahhoz, hogy meghatározhassuk egy skála reliabilitását, tulajdonképpen néhány egyszerű korrelációs elemzésre van szükségünk a különféle mérésekkel kapott értékek között. Vagyis az együttjárás mértéke fogja kifejezni a mérő eszköz megbízhatóságának szintjét. Mivel a korreláció értéke maximális együttjárás esetén 1, a teljes függetlenség esetén pedig 0, ezért a maximális reliabilitás szintje 1, a minimális értéke pedig 0 lehet. Ezen szélső értékek

⁵⁵⁴ Uo.

⁵⁵⁵ Vö: Classical Test Theory and the Measurement of Reliability. <https://www.personality-project.org/r/book/Chapter7.pdf> [201.01.11]

⁵⁵⁶ RÓZSA, et. al., 2006. 105. o.

⁵⁵⁷ Uo.

⁵⁵⁸ Uo.

természetesen inkább csak ritka kivételként fordulnak elő, legtöbbször a két szélsőség közötti értékkel találkozhatunk.⁵⁵⁹

A korrelációs elemzés alapjául szolgáló többszöri mérés alapvetően két módon történhet. Az egyik esetben ugyanazon mérést egy későbbi időpontban megismételve jutunk két mérési eredményhez, a másik esetben nagyjából egy időben végzünk egymással ekvivalens, párhuzamos méréseket. Ez a kétféle reliabilitás számítás kétféle elnevezést is kapott. Az elsőt ismétléses megbízhatóságnak, vagy más néven teszt-teszt reliabilitásnak nevezzük, míg a másodikra belső konzisztenciaként vagy a tételek homogenitásaként hivatkozik a szakirodalom.⁵⁶⁰ Cronbach a két megközelítést élesen elválasztva az egyiket stabilitásegütthatónak, a másikat pedig ekvivalenciamutatónak nevezi, kiemelve ezzel, hogy a két reliabilitás-index nem összekeverendő egymással.⁵⁶¹ Hozzáteszi azt is, hogy a megbízhatóságot befolyásolják a mérésben résztvevő populáció sajátosságai is. Vagyis, a reliabilitás értéke nem csupán az adott teszt jellemzője, hanem a teszt és a mért populáció együttes tulajdonságát jelenti. Ezt nevezzük a reliabilitás populáció-függőségének.⁵⁶²

A módszer pontosságának empirikus vizsgálatának fentiekén túlmenően ki kell terjednie a módszer hamis-pozitív arányának (forenzikus azonosítás során)⁵⁶³ és a módszer érzékenységének⁵⁶⁴ meghatározására is.⁵⁶⁵

V.5.1.5.4. A szakértői módszer validitása és reliabilitása közötti összefüggések

A két tulajdonság legkézenfekvőbb módon egy céltábla-metaforával érzékeltethető. A célbalövéshez használt eszközök a mérőeszközök. Ezek nagyon eltérhetnek abból a szempontból, hogy mennyire szóródnak a találatok vagy más szóval mennyire fókuszálódnak egy pontba. Vagyis ebben azt is láthatjuk, hogy milyen mértékű hibával

⁵⁵⁹ Uo.

⁵⁶⁰ Uo.

⁵⁶¹ CROMBACH, 1951. 297-334. o.

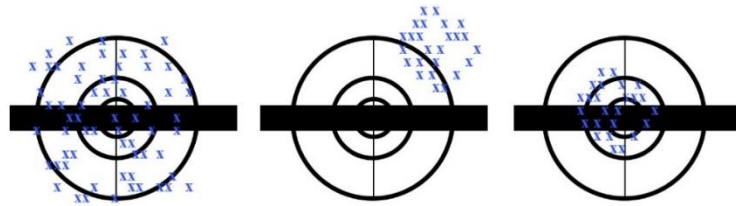
⁵⁶² Uo.

⁵⁶³ A fals-pozitív arány annak a valószínűségi aránya, hogy az adott módszerrel két minta különbözősége ellenére azonosság kerül megállapításra

⁵⁶⁴ A módszer érzékenysége annak a valószínűségét adja meg, hogy a módszer az azonos forrásból származó minták közötti azonosságot mutat ki. Pl. a 90%-os érzékenység azt jelenti, hogy két, azonos forrásból származó

⁵⁶⁵ PCAST jelentés p. 50

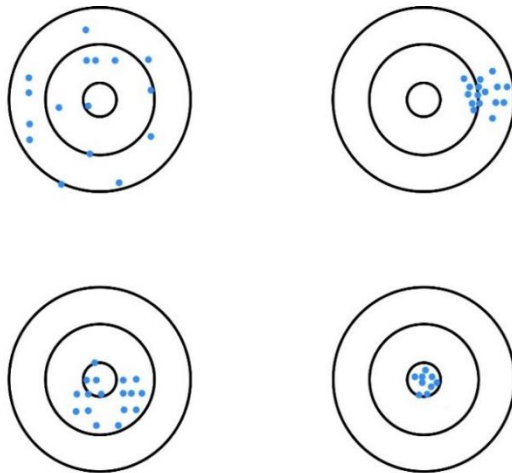
dolgozik az eszközünk. Amennyiben találateik egymáshoz közel érik a céltáblát, az eszköz megbízhatónak tekinthető.

Megbízható	—	+	+
Érvényes	—	—	+

4.sz.. ábra. Forrás: <https://explorable.com/validity-and-reliability>

Azonban az egymáshoz közel eső pontok nem feltétlenül a célunknak megfelelő helyre (céltábla közepére) esnek, ilyenkor az eszköz nem érvényes, az eszköz nem a célnak megfelelő. Érvényesnek és megbízhatónak azt a mérőeszközt tekintjük, amelynek a találatai a céltábla középpontjához közel szóródnak. Az érvényességhez a tesztnek megbízhatónak kell lennie (azonban fordítva nem igaz, lehet magas megbízhatósága egy tesztnek, attól függetlenül, hogy az érvényessége rossz).

A felső sor bal oldali teszt nem valid és nem megbízható. A jobb oldali teszt megbízható, de nem valid.

Az alsó sor bal oldalán látható vizsgálat valid, de nem elég megbízható. A jobb oldalon lévő ábrán valid és egyben megbízható a teszt eredménye.

5.sz.. ábra. Forrás: <https://explorable.com/validity-and-reliability>

V.5.1.5.5. A szakértői módszer validitásának és megbízhatóságának tesztelése és a módszerek helyes alkalmazása

A módszer megfelelőségét különböző szakmai útmutatók, standardok stb. támaszthatják alá, illetve ezek segítségével győződhetünk meg arról, hogy a szakértő szakmailag helyesen végezte el a vizsgálatot. A szakvélemény ezen minőségi mutatóin felül minden módszer esetében szükség van validálási, megbízhatósági tanulmányokra is.

Az ILAC útmutatója szerint validálási tanulmányokat lefolytathat a tudományos közösség (min pl. a standard vagy publikált módszerek esetében) vagy pedig maga az egység (pl. a házon belül fejlesztett módszerek esetében, vagy ha a korábban validált módszereket jelentősen módosítják). A folyamatok kidolgozása során az egység objektív bizonyítékok útján igazolja azt, hogy elvégezték az eredményeket befolyásoló tényezők értékelését és ezeket dokumentálták. Mindennek célja a folyamat reprodukálhatóságának és megismételhetőségének a biztosítása abból a célból, hogy eltérő személyek kompatibilis eredményekre jussanak.

Számos szakterület esetében a szakértői következtetés nem mérési eredményeken nyugszik, illetve még a természettudományos módszereken alapuló szakértői diszciplínák esetében is eltérések vannak tekintetben, hogy a vizsgálatok során mekkora szerep jut a szakértő szubjektumának: szaktudásának, gyakorlati tapasztalatának. Minél kevesebb objektív mérhető bázisa van a szakterületnek, annál nehezebb a módszer tudományos-, szakmai megalapozottságáról nyilatkozni. Bármennyire egzakt is egy mérés, annak mindig lesz hibahátára, ahogy a szakértői értékelésben is mindig ott rejlik a hiba lehetősége.

A PCAST jelentés szerint azon módszerek esetében, ahol a szubjektív elemek vannak túlsúlyban, a módszer megbízhatósága ún. fekete-doboz tesztekkel vizsgálható. A fekete doboz elmélet (Black Box Concept) olyan rendszerelemzési eljárás, melynek során a rendszer belső felépítését figyelmen kívül hagyjuk (a rendszert fekete doboznak tekintjük), és kizárólag az inputok és az outputok közötti összefüggések alapján próbálunk következtetéseket levonni a rendszer működésére. A szubjektív szakértői módszerekre konkretizálva tehát magát a szakértői értékelést tekintjük a fekete doboznak, a működési mechanizmusra pedig az eredményekből

következtetünk. A megbízhatóság megítélésének módja, hogy különböző, független tesztek során milyen mértékű az eredmények azonossága, mekkora a hibaarány (minél többször ugyanaz az eredmény, annál biztosabb, hogy a módszer megbízható).

A PCAST-jelentéssel szemben megfogalmazott kritikai tanulmány szerint a „fekete-doboz szemlélet” a múltban sok szempontból helyesnek bizonyulhatott, illetve néha napjainkban is hasznos lehet. A kritikai közlemény szerzői azonban, a jövőre nézve határozottan elutasítják ezt a szemléletmódot. Meggyőződésük szerint a „fekete-doboz szemlélet” helyett a helyes megoldás az intuitív mentális akadályok lebontása az átláthatóság, a tudás és a megértés kiterjesztésével. A jövő szakértőit ez a másik hozzáállás képesnek tartja arra, hogy a bíróság számára elmagyarázzák miként hajtották végre a szakértői vizsgálatot, még hozzá a szükséges részletességgel, úgy, hogy a jogalkalmazó a szakértői álláspont kialakításának mentális folyamatát is fel tudja tárni.

Egy adott módszer vagy eljárás validitásának igazolására validációs tanulmányokat kell bemutatni. A módszer validitásának igazolása azonban még nem elég.

A szakértőnek ismernie kell a módszer megbízhatóságát, és képesnek kell lennie a megbízhatónak tekinthető módszer helyes alkalmazására is. A PCAST jelentés szerint egyetlen mód van annak igazolására, hogy a szakértő képes helyesen alkalmazni a módszert, mégpedig annak az empirikus vizsgálata, hány alkalommal jut el a szakértő a helyes válaszra. Az ilyen empirikus vizsgálatok közé sorolandók a jártassági vizsgák, amelyek jelenthetik annak vizsgálatát, hogy a szakértő eljárása során maradéktalanul betartja-e a protokoll előírásait, a megállapításai pontosságának vizsgálata nélkül. Illetve, lehetnek olyan gyakorlatok is, amelyek a szakértő képességeit úgy fejlesztik, hogy feltárja a hibákat (akár anélkül is, hogy a konkrét esetben vizsgálja, milyen következményei vannak ezen hibáknak az aktuális ügyben).

A hazai gyakorlatból példaként a 12/2016. (V. 4.) BM rendeletre hivatkozhatunk,⁵⁶⁶, amely az eseti DNS-profil meghatározás konkrét szakmai-módszertani előírásain

⁵⁶⁶ az arcképmás, az ujj- és tenyérszabvány, valamint a DNS-profil meghatározásra alkalmas anyagmaradvány rögzítésének, illetve az ujj- és tenyérszabvány és a szájnnyálkahártya-törlet levételének részletes technikai szabályairól; a DNS-profil meghatározásának szakmai-módszertani

túlmenően előírja azt is, hogy az eseti DNS-profil meghatározását végző Intézet köteles évente dokumentáltan és sikeresen részt venni az eseti és a személyi DNS-profilok meghatározására vonatkozó, szaktudást és felkészültséget bizonyító, az ENFSI által meghatározott nemzetközi szervezet által szervezett külső jártassági kontrollteszten.⁵⁶⁷

A jártassági tesztek között a leghatékonyabbnak a szakértők „vak-tesztelése” tűnik, azaz amikor a szakértő nem tud róla, hogy munkája ellenőrzésnek van alávetve. Több kutatás is igazolta ugyanis, hogy másként teljesítenek a szakértők akkor, ha tudatukban vannak annak, hogy éppen tesztelik őket.

Bár a „vak-tesztek” alkalmazása ideálisnak mutatkozik, a tudományos közvélemény nem egységesen ítéli meg, hogy minden esetben alkalmazhatóak-e. Egyrészt, a szakértők számottevően különböznek egymástól attól függően, hogy milyen típusú ügyekben járnak el, hogyan kezelik a bizonyítékokat, és milyen információkat kapnak a bizonyítékról vagy a szóban forgó ügyről. Ebből következően, nehéz széleskörű „vak-teszteket” szervezni.

A „vak-tesztek” pozitív hatására példa, hogy az Amerikai Egyesült Államokban egy idő után több laboratórium a saját minőségbiztosítási rendszere keretében bevezette a házon belüli „vak-tesztelést”, ezt követően jobban teljesítettek a külső „vak-teszteken” azok a laboratóriumok, ahol a belső gyakorlat már megszilárdította ezeket a vizsgákat.⁵⁶⁸

A kritikai észrevételek ellenére is úgy vélem, hogy a különböző jártassági tesztek és „vak-tesztek” hasznos eszközök lehetnek a szakértői munka megbízhatóságának előmozdítására. Ezek a tesztek ott a legfontosabbak, ahol a szubjektív elemek dominálnak a szakértői vélemény elkészítésekor.

követelményeiről; továbbá a nyilvántartás technikai vezetésének részletes szabályairól szóló 12/2016. (V. 4.) BM rendelet

⁵⁶⁷ 12/2016. (V. 4.) BM rendelet 14. §

⁵⁶⁸ PCAST-jelentés

Megfontolásra érdemes a PCAST jelentés azon javaslata, miszerint a jártassági tesztek eredményét be kell mutatni a bíróságon, illetve az ezt ellenző szerzők véleménye is. Utóbbi érvelés szerint a jártassági tesztek kimenetele leginkább a szakértők felé visszajelzés: a negatív eredményű jártassági tesztet követően akár már a következő vizsgálatban jelentkezhethet a minőségi javulás, azaz a negatív eredmény leginkább arra alkalmazható, hogy a szakértők saját hibáikból tanuljanak. Mindenesetre a haladás potenciálja bizonyosan a tudás fejlesztésében, a hitelesítési folyamatok előmozdításában keresendő, a szakértői munka pontossága ezen túlmenően a szakértők munkásságára vonatkozó visszajelzések kiértékelésével is javítható.

E körben kiemelem, hogy a hazai büntető eljárásjog ugyan lehetővé teszi a szakértő számára, hogy véleménye előterjesztését követően értesüljön a további eljárási cselekményekről (ezzel a lehetőséggel tapasztalatom szerint szinte sosem élnek a szakértők), az ítéletet a szakértő részére a Be. szerint nem kell megküldeni. Ugyan az Iszktv. 2018. január 1. napjától rögzíti, hogy a hatóság a szakértő számára köteles megküldeni az ügy érdemében hozott jogerős vagy véglegessé vált döntés másolati példányát, az iratok megküldésének kötelezettsége a hatóságot akkor is terheli, ha a szakértő szakvéleményét a bizonyítékok köréből alkalmatlanság vagy más ok miatt kirekesztette,⁵⁶⁹ azonban tapasztalatom szerint ezt a törvényhelyet a kirendelők nem ismerik/nem tesznek ennek eleget. Így a szakértő nem kap semmilyen visszaigazolást arról, hogy a bíróság miként mérlegelte a szakvéleményét, milyen kritika érte a munkáját, melyik részben nem tartotta esetleg azt a bíróság elfogadhatónak. Ez a gyakorlat egyáltalán nem segíti elő a szakértői munka minőségének javítását. Amennyiben az eljárás során a szakvélemény kiegészítésére, kijavítására, vagy akár a szakértők párhuzamos meghallgatására sor kerül, természetesen tudomására jut a szakértőnek a saját véleményével szemben megfogalmazott kritika, azonban a végeredményt, t.i. a büntetőjogi felelősségről való bírói döntésbe foglalt, a szakvélemény következtetéseinek bizonyítékkénti értékelését valószínűleg soha nem ismeri meg a szakértő. Meglátásom szerint az Iszktv. szerinti megküldési kötelezettség teljesítése mind a kirendelők, mind a szakértők érdeke.

⁵⁶⁹ Iszktv. 56. § (1) bek

V.5.1.7.6. A módszer tudományos közösség általi elismertsége

A Daubert-teszt követelményei alapján a módszer, ill. az alapjául szolgáló elmélet megalapozottságának további kritériuma, hogy publikálták-e lektorált szaklapban; vagy közzétették-e kutatási jelentés formájában.

Vitathatatlan, hogy a tudományos módszerek igazolása és továbbfejlesztése terén a legnagyobb felelőssége a tudományos, szakértői közösségnek van. A különböző szakmai szervezetek, szakértőket tömörítő intézmények által szervezett interakciók (konferenciák, kongresszusok) és a szakértők tudományos (publikációs, kutatói) tevékenysége elengedhetetlen ahhoz, hogy az egyes módszerek validitása, reliabilitása igazolható legyen, esetlegesen megkérdőjeleződjön.

A tudományos közösség ilyen kontrollja azon módszerek esetében bír különleges jelentőséggel, ahol az adott metódus megfelelőségének objektívnek tekinthető bizonyítéka nem állhat rendelkezésre. Az egyes szakterületen alkalmazott tesztek (pl. pszichológia), szoftverek (pl. közlekedési balesetek elemzése) esetében kiemelt jelentőségű, hogy a módszerek alkalmasságát a szakmai közösség megvitassa, és támogassa. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy tanúsítvánnyal rendelkező módszer esetében figyelmen kívül marad a tudományos közösség szakmai véleménye. Sőt, a szabványok, módszertani útmutatók és egyéb szakmai iránymutatások megjelenését szükségszerűen megelőzi a szakmai közösség értékelése, hiszen ez ilyen szakmai szabályok megszületésének feltétele a tudományos közösség támogatása.

Az új tudományos-szakmai eredmények megalapozói a kutatási adatok (research data). Ezek létrejöhetnek megfigyelések, kísérletek, szimulációk eredményeképpen vagy korábban gyűjtött adatok összegyűjtésével, válogatásával, feldolgozásával. A kutatási adatok rögzített tényjellegű anyagok, melyeket a tudományos közösség elfogad és megőriz a kutatás eredményeinek igazolásához.⁵⁷⁰ A tudomány fejlődése megköveteli, a technika fejlődése pedig lehetővé teszi a tudományos kommunikáció átalakítását, ezen belül a tudományos adatok hozzáférhetőségének javítását.⁵⁷¹

⁵⁷⁰ Engineering and Physical Sciences Research Council. Idézi: Holl, 2013. 177. o.

⁵⁷¹ HOLL, 2013. 473-478. o.

A tudományos adatok nyilvánossá tételének és hosszú távú megőrzésének számos előnye lehet. A közvetlenebb hasznot a publikációkhoz felhasznált adatok nyilvánosságra hozatala szolgáltatja: ezek lényegesek az eredmények ellenőrzése és a vizsgálatok megismételhetősége szempontjából. További haszon lehet az adatok többszöri felhasználása: gyakran a mérés, az adatgyűjtés eredeti célján túlmenően más vizsgálatokra is használhatók lennének, ha rendelkezésre állnának. Az utóbbi esetekben, ahol az adatgyűjtést különböző kutatók, esetleg különböző módon végezték, vagy a felhasználó(k) nem azonos(ak) a megfigyelővel, mérést végzővel, az eljárások és az adatok pontos dokumentálása, a megfelelő minőség biztosítása, a szabványos módszerek és formátumok alkalmazása kulcsfontosságú.⁵⁷²

Az Európai Bizottság a tudományos információkhoz való hozzáféréstől és azok megőrzéséről szóló ajánlásában⁵⁷³ kimondta, hogy a tudományos adatok nyílt hozzáférésére vonatkozó szakpolitikák célja, hogy az olvasók a kiadási folyamat lehető legkorábbi szakaszában és díjmentesen elérjék a lektorált tudományos publikációkat és a kutatási adatokat, valamint, hogy a tudományos kutatások eredményei használhatók és újból felhasználhatók legyenek.⁵⁷⁴

A tudományos adatok, eredmények közzététele tehát kiemelt szerepet tölt be egy szakértői módszer iránti bizalom megteremtésében. Az eredmények ellenőrzésének feltétele azok nyilvánossága. A hozzáférhetőségen túl nyilván az sem mindegy, hol, kik és milyen körülmények között végezték el az eljárást, módszer szakmai értékelését.

Mínt hogy a tudománymetria alapfeladata a tudomány szerveződésének, működésének kvantitatív vizsgálata, a tudományos tevékenység mérhető, számszerűsíthető indikátoraira van szükség. Lévén a kutatás eredményei – és meglepően sok további jellemzője – legáltalánosabb esetben a szakmai közleményekben, publikációkban, vagyis a tudomány formális kommunikációjában érhetőek tetten, a kívánt indikátorok elsősorban ezekre alapozhatók. A tudománymetria ezért klasszikusan és mindenekelőtt bibliometria, ennek kulcsai a publikációs és idézési adatok.⁵⁷⁵

⁵⁷² HOLL, 2013. 1208. o.

⁵⁷³ 2012/417/EU, *HL L 194.*, 2012.7.21., pp. 39–43

⁵⁷⁴ 2012/417/EU (5) bek.

⁵⁷⁵ GULYÁS, et al., 2003. 108. o.

Az '50-es években Philadelphiában létrejött ISI (Institute for Scientific Information) leszármazottjaként közismert Web of Science-adatbázisok (Reuters, Thomson) vagy a szintén az Elsevier működtette Scopus nemzetközi, sok tízezer szakfolyóiratot indexelő ún. citációs adatbázisai a mai tudománymetria sztenderd adatforrásai.

A szakterületek egy releváns része ugyanakkor, természeténél fogva, kevésbé nemzetközi (jellemzően a humán és társadalomtudományok bizonyos szegmenseit szokás ide sorolni): többek között ezért is folyamatos a törekvés a megbízható, országos gyűjtőkörű adatbázisok fejlesztése is, ilyen Magyarországon a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT).

Az adott tudományos kérdést érintő publikációk, értékelő jelentések mennyiségénél mindazonáltal sokkal fontosabb szempont a minőség kérdése. Természetesen sokat elmond egy tudományosnak aposztrofált módszerről, ha soha senki nem közölt róla semmilyen adatot tudományos publikációban. Ugyanakkor óvakodnunk kell attól a szemlélettől, amely lehetővé teszi, hogy akár a szakma egyes képviselőinek szándékos összefogása útján „felduzzasszák” az adott technikára vonatkozó publikációk számát, különböző, a tudomány iránt kevésbé elkötelezett fórumokon, ezáltal látszatra teljesítvén a „szakmai elfogadottság” kritériumát.

A tudománymetria erre vonatkozóan több specifikus indikátort szolgáltat, amely a tudomány működésmódjából adódik: a publikációk minőségét elsősorban a tudományra gyakorolt hatásukból vezeti le. A hatás mérésére pedig az idézést (citációt) mint mérhető, számszerűsíthető kapcsolatot alkalmazza, s ebből alkot további mérőszámokat. A bibliometriának a kutatásértékelés háttérében álló részterülete (az ún. értékelő, evaluatív tudománymetria) ennek megfelelően a produktivitás és hatás⁵⁷⁶ dimenziójában vizsgálódik. Az Impakt Faktor egy alapvető korrekciós technika, a normalizálás eredménye, és (legismertebb változatában) egy-egy folyóirat átlagos idézettségét tükrözi évenként, vagyis az egy (megelőző két évben megjelent) cikkre jutó citációk mennyiségét. A mutató jelentésének, viselkedésének vizsgálata, elemzése, kritikái mára vastag könyveket töltenek meg, minthogy alakulását számos statisztikai–módszertani, technikai (előállítás a megfelelő citációs indexekből) és

⁵⁷⁶ Productivity and impact

tudományszociológiai tényező befolyásolja. A másik, nagy népszerűségnek örvendő mutató – az ötletgazdájáról elnevezett – Hirsch-index. Amint az eddigiekből kiviláglik, az értékelő tudománymetria nem nélkülözheti a tudomány tényleges szerveződésének, működésének vizsgálatát.

Visszakanyarodva a szűkebben vett „szakmai közösség által elfogadott“ szakértői módszerek természetére, az alábbiakat kell kihangsúlyozni.

A Daubert-ítéletben az USA Legfelsőbb Bírósága szerint a „releváns szakmai közösségnek“ azokat a szakembereket kell tekinteni, akik az adott tudományterületen belül, de annak igazságszolgáltatáson kívüli művelésével foglalkoznak, azaz, egy adott módszer elfogadottságát nem lehet kizárólag az adott metódust alkalmazó (forenzikus) szakértők véleményére alapozni.⁵⁷⁷

Összefoglalva, egy adott módszer tudományos elismertségéhez meglátásom szerint az alábbi elvárásoknak kell teljesülniük:

- a módszer legyen alávetve a tudományos közösség értékelésének az adott szakterületen (szakértők által és nem szakértők által is)
- az adott szakterület sajátosságaira figyelemmel, megfelelő mennyiségű és minőségű közlemények útján, tudománymetriai adatokkal alátámasztható legyen az elismertsége
- a tudományos közösség értékelése terjedjen ki a módszer alkalmazási lehetőségeinek, célszerűségének, erősségeinek, gyengeségeinek, hibahatárának vizsgálatára is.

Meggyőződésem szerint fenti megközelítés napjainkban nagyon is távol áll a szakértőktől, és a jogalkalmazóktól is. Bár az egyes szakterületeken az utóbbi években fellendült a publikálási hajlandóság, sok esetben mennyiségi és nem minőségi változásról beszélünk. Létezik továbbá egyfajta elkülönülés a szakterületeken belül az igazságügyi szakértők és nem szakértő szakemberk között: a nem igazságügyi területen tevékenykedő szakemberek sok esetben közömbösebbek a szakterületeket érintő, „törvényszéki“ módszerek iránt. Még látványosabb a jogalkalmazók ismereteinek

⁵⁷⁷ HAACK, 2007. 33.

hiánya, illetve érdeklődésük egy-egy alkalmazott szakértői módszer tudományos ismertsége és elfogadottsága iránt.

Az amerikai Daubert-ítélet szerinti iránykijelölést a magam részéről maximálisan támogatom, indokoltnak tartom, hogy a szakértői módszereknek a tudomány művelői által alkalmazott szűrőkön is át kelljen menniük. Hasznosnak ítélek továbbá minden olyan kezdeményezést, amely a jogalkalmazók ismereteinek bővítését célozza, legyen az akár ingyenes hozzáférés a különböző tudományos adatbázisokhoz, szaklapok elérhetőségének biztosítása, vagy akár tudományos (akár nemzetközi) szakmai találkozók szervezése a tudomány művelői, szakértők és a jogalkalmazók között.

A hazai szakértői gyakorlatban alkalmazott technikák nagy hányada nem esett át a tudományos közvélemény ellenőrzésén. Ugyanakkor mindaddig, míg egy szakértői módszer alkalmasságát, hibáit, lehetőségeit nem vizsgálta meg maga a szakma, a szakterület, a bíróságnak nagyon óvatosan kell a bizonyítékok értékelését elvégeznie. Sokkal kisebb bizalommal szabad fordulni egy nem ellenőrzött technika felé, mint egy objektív mércékkel vizsgált, a szakma támogatását bíró módszer irányába.

V.5.1.7.7. A módszer korszerűsége

A szakértői módszer korszerűségének követelménye mögött az a tapasztalati igazság áll, hogy a korszerű egyben a lehető legjobbat is jelenti.⁵⁷⁸ A szó eredeti értelmében valami akkor korszerű, ha megfelel a kor igényeinek. Sokszor azonban hajlamosak vagyunk arra, hogy a korszerű jelzőt akkor használjuk, amikor valamilyen újdonságról beszélünk, s ami régi, nem neveznénk korszerűnek, még akkor sem, ha elavultnak sem szeretnénk mondani.⁵⁷⁹

Erdei szerint a módszer korszerűsége és tudományos megalapozottsága szorosan összefüggő fogalmak: a szakértő módszere nem lehet korszerű, ha nem áll összhangban a korszerű tudományos (szakmai) eredményekkel.⁵⁸⁰ Meggyőződésem szerint ennél sarkosabban kell fogalmazni: a módszer korszerűsége a tudományos

⁵⁷⁸ ERDEI, 1987. 121. o.

⁵⁷⁹ Uo.

⁵⁸⁰ ERDEI, 1987. 139. o.

megalapozottság eleme. Olyan módszer felé, amelynél van jobb, pontosabb, elismertebb, nem fordulhatunk bizalommal.

A korszerűség igénye nem feltétlenül a tudományos újdonságok szakértői felhasználásának szorgalmazását foglalja magában. Az viszont nyilvánvaló, hogy ez a követelmény az elavultság ellen hat.⁵⁸¹

Erdei szerint a szakértői módszer korszerűségét jelző első paraméter az, hogy az érintett szakma szabályai szerint alkalmas-e a módszer a szakértői feladat olyan megoldására, amely a hatósági ténymegállapítási igényeket a lehető legteljesebben kielégíti. Ezt a tényezőt Erdei a módszer célravezetőségének vagy célszerűségének nevezi.⁵⁸² Meglátásom szerint ez, az Erdei által célszerűségnek nevezett összetevő valójában a validitással azonosítható, és ez független a korszerűségtől.

Erdei szerint a kor követelményének megfelelő (korszerű) módszer nem csupán azt jelenti, hogy segítségével a szakértő eljut a feltett kérdés helytálló megválaszolásához, hanem azt is, hogy a választ optimális úton kapja meg.⁵⁸³ Fentiek szerint a részben eltérő fogalomhasználatomra visszavezetve ezt a megállapítást abban a formában tartom megfelelőnek, hogy a korszerűség, mint kritérium azt mutatja, hogy az egyébként valid és megbízható módszer alkalmazása a kor követelményei szerint optimálisnak tekinthető. Tehát a validnak tekinthető módszerek közül is a legalkalmasabbat, a szakma által leginkább elfogadottat választotta a szakértő. Éppen ezért a korszerűség megítélése nem függetleníthető az adott módszer szakma általi általános elfogadottságától.

A módszer kiválasztásához – amely szakmai kérdés – a hatóság nem adhat útmutatást, erre a szakértelem hiánya miatt nem is képes. A jogi útmutatások természetesen szintén hatnak, vagy legalábbis hathatnak a módszer kiválasztására: a szakértő csak azt a módszert veheti igénybe, ami a jogi előírásoknak megfelel.

A hatékonyságról szóló szakirodalomban van olyan nézet, hogy a hatékonyság és gazdaságosság felcserélhető fogalmak, mert mindkettő a hozamok és ráfordítások

⁵⁸¹ ERDEI, 1987. 121. o.

⁵⁸² ERDEI, 1987. 126. o.

⁵⁸³ ERDEI, 1987. 127. o.

egymáshoz való arányát jelenti. Ezen elmélet szerint a módszer korszerűségét – célszerűsége mellett – tehát gazdaságossága (hatékonysága) határozza meg.⁵⁸⁴

A szakszerűség meggyőződéseim szerint minden esetben a gazdaságosság és időszűrés felett kell, hogy álljon a szakértői munka során. Ha egy költségesebb és/vagy lassabb módszerrel pontosabb, megbízhatóbb eredmény érhető el, meglátásom szerint a célszerűség elve alapján könnyen levezethető, hogy a szakértőnek ezt kell választania. A célszerűségi szemlélet ad eligazítást abban az esetben is, ha ugyanolyan pontosságú eredmény kétféle, olcsóbb/gyorsabb vagy drágább/lassabb vizsgálattal elérhető. Ehelyütt jelzem, hogy a magam részéről kizárólag abban az esetben tartom elfogadhatónak a kirendelőnek a szakértő felé a módszer megválasztására tett iránymutatását, ha a szakszerűséget nem veszélyeztető, gazdaságossági és időszűrés megfontolás áll mögötte.

V.5.1.7.8. A módszer lényegének megismerhetősége (standardok, módszertani levelek, szabványok)

A standardok jelentik a legnagyobb biztosítékát annak, hogy a módszer mechanizmusa megismerhető, részcselekményei ellenőrizhetők és a teljes folyamat kontrollálható. A standardokhoz való ragaszkodás csökkenti a torzító tényezők hatását, előre mozdíthatja az eredmények megbízhatóságát.

A különböző gyakorlati útmutatókat, „best practice” kézikönyveket a szakemberek az egyes szakterületek alapelveit, törvényszerűségeit figyelembe véve dolgozzák ki. E körben jelentősége van a nemzeti és nemzetközi szakértői és tudományos-, szakmai tömörüléseknek (pl. ENFSI és munkacsoportjai, International Association of Forensic Sciences (IAFS), European Academy of Forensic Science (EAFS), International Academy of Legal Medicine (IALM), European Federation of Professional Psychological Associations (EFPA), stb.), de szakmai kamaráknak tevékenységének is.

⁵⁸⁴ ERDEI, 1987. 128-129. o.

Az igazságügyi szakértői tevékenység egységes és magas színvonalú ellátása érdekében megalkotott standardok egyike a módszertani levél intézménye. A módszertani levelek rendeltetése abban jelölhető meg, hogy a különböző igazságügyi szakterületek számára, a szakvéleményre vonatkozó egységes szakmai szempontrendszer és módszertant határozzanak meg, mert ennek hiányában a szakvélemény nem képes kielégíteni az aggálytalanság követelményeit, a szakvélemény értékelésére sincs a jogalkalmazónak lehetősége.

Hazánkban a módszertani levelek hiánya több éves kritika tárgya. Az alapvető jogok biztosának AJB-512/2013 számú jelentése idézi a MISZK elnökének 2013-as tájékoztatását, miszerint: „*A MISZK elnöke válaszlevelében elismerte, hogy az Alapszabályban előírt, a módszertani levelek kiadásának részletes szabályairól szóló szabályzat megalkotásának eddig nem tett eleget; a mulasztásban ismételten okként jelölte meg a megfelelő pénzügyi háttér hiányát. Az elnök elismerte azt is, hogy nem közzétett módszertani levelet nem lehet hatályosnak tekinteni, álláspontja szerint ezért szerepel a levél a honlapon az „útmutatók, módszertani elvek” menüpont alatt. Bár levelében vállalta, hogy a MISZK a kérdést a soron következő elnökségi ülésen megvitatja és dönt a szükséges intézkedésről, ennek megtörténtéről nincs a MISZK hivatalos honlapján fellelhető információ.*“⁵⁸⁵

Jelentésében az alapvető jogok biztosa abban az időszakban vizsgálódott, amikor igazságügyi orvosszakértői szakterületen az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet (továbbiakban: OIOI) feladatai között szerepelt a módszertani útmutatók, módszertani levelek készítése, az egységes szakértői gyakorlat kialakítása érdekében. Az érintett témakört korábban rendező 10. számú módszertani levél az akkori szabályozásnak megfelelően készült el és formailag nem lett hatályon kívül helyezve. Tartalmilag azonban indokolt volt a felülvizsgálata, ezért született meg a 20. számú módszertani levél tervezete. Az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről szóló 20. sz. módszertani levél tervezete az OIOI Alapító okiratának átdolgozását követően készült el, az átdolgozott alapító okirat is tartalmazta azonban az irányelvek és módszertani levelek kiadását. Az OIOI a levelet felterjesztette, az engedélyezés azonban számára ismeretlen okok miatt nem fejeződött be. Az

⁵⁸⁵ Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-512/2013 számú ügyben, 5. o.

ombudsmani jelentés megállapította, hogy a 20. sz. módszertani levelet sem a megalkotásakor, sem az azt követő időszakban érvényes szabályozás értelmében nem fogadta el az arra feljogosított szerv. Az ombudsman megállapította, hogy tételesen jogilag a tárgykörben folyó hatósági és bírósági eljárásokban szükséges szakvélemények készítése során a szakértő szabad belátása szerint dönt arról, hogy eljárása során a 10., vagy a 20. sz. módszertani levélre támaszkodik; a jogtechnikailag el nem fogadott 20. sz. levél mellett ugyanis a 30 éve, 1983-ban készült és elfogadott 10. sz. levél használhatóságának meghaladottságáról és alkalmazásának kvázi tilalmáról ugyanúgy semmi nem rendelkezik.⁵⁸⁶ A jelentés értelmében: „*Minderre tekintettel megállapítottam, hogy a 20. sz. módszertani levél alkalmazhatóságának elvi hiánya, valamint a 10. és a 20. sz. módszertani levél párhuzamos használhatósága az Alaptörvényben deklarált a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével és a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggésben visszásságot okoz. Ezt az ellentmondást tovább erősíti az, hogy a MISZK honlapján megtalálható a 20. sz. módszertani levél, annak tervezet jellegére azonban semmi nem utal annak ellenére, hogy a MISZK elnöke is megfogalmazta, miszerint a nem közzétett módszertani levél hatályosságához legalább is komoly kétségek fűződnek.*“⁵⁸⁷

Az Iszktv. szerint a módszertani levél kiadását a Kamara szervei, különösen a minőségbiztosítási bizottság, a Kamara szakmai tagozatai, igazságügyi szakértői intézmény, igazságügyi szakértői testület, Teljesítésigazolási Szakértői Szerv, valamint a névjegyzéket vezető hatóság indítványozhatja.⁵⁸⁸ Az elnökség fő szabály szerint az indítvány alapján a módszertani levél kidolgozása érdekében a módszertani levéllel érintett igazságügyi szakértői szakterületen alapított szakmai tagozatból öttagú bizottságot hív össze. A bizottságot az érintett igazságügyi szakértői tagozat elnöke vezeti. Ha a módszertani levél több igazságügyi szakértői szakterületet érint, a bizottság tagjai elnököt választanak. Az igazságügyi szakértői intézmények tevékenységi körébe eső szakterületekhez tartozó szakkérdésekben - amennyiben az adott szakkérdés az igazságügyi szakértői intézmény kizárólagos hatáskörébe tartozik - a módszertani levél kiadásához az érintett igazságügyi szakértői intézmény

⁵⁸⁶ A 20. sz. levél rendelkezett volna arról, hogy kiadásával egyidejűleg az intézet 10. sz. levele érvényét veszti, e rendelkezés azonban a levél egésze hatályának hiányára tekintettel nem léphetett életbe.

⁵⁸⁷ AJB-512/2013 jelentés 14. o.

⁵⁸⁸ Iszktv. 89. § (1) bek.

egyetértése szükséges. Ebben az esetben a bizottság két tagját az érintett igazságügyi szakértői intézmény jelöli.⁵⁸⁹

2018. április 5-étől hatályos a módszertani levelek kidolgozásának részletes szabályait tartalmazó MISZK határozat.⁵⁹⁰ Azonban, az Iszktv. hatályba lépése óta sem fogadott el a Kamara egyetlen módszertani levelet sem.

Kérdésként vetődik fel, hogy ennek oka a szabályozásban, vagy az egyes szakterületek képviselőinek együttműködésre való hajlamának hiányában keresendő-e. A választól függetlenül meglátásom szerint a módszertani levelek hiánya a szakértői munkát és a jogalkalmazó tevékenységét egyaránt nehezíti.

A módszerek megismerhetősége és a validálás körében különös jelentőséggel bírnak a szabványok is. A szabvány elismert szervezet által alkotott vagy jóváhagyott, közmegegyezéssel elfogadott olyan műszaki (technikai) dokumentum, amely tevékenységre vagy azok eredményére vonatkozik, és olyan általános és ismételt alkalmazható szabályokat, útmutatókat vagy jellemzőket tartalmaz, amelyek alkalmazásával a rendező hatás az adott feltételek között a legkedvezőbb. A magyar szabványokat az 1995. évi XXVIII. törvény szabályozza.

Az első, 1906-ban létrehozott szabványosító szervezetet, a Nemzetközi Elektrotechnikai Bizottságot (International Electrotechnical Commission, IEC) az első világháború után különféle ipari területeken a hasonló célú problémák szabványosítással történő megoldására mások is követték, 1946-ban megalakult a Nemzetközi Szabványügyi Testület (International Standard Organization, ISO). Az IEC és az ISO ma már minden iparágra és szolgáltatásra is kiterjesztve sikeresen működik.⁵⁹¹

A nemzetközi szabványosításban jelentős szerephez jutott az Európai Közösség és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás által létrehozott regionális szabványosítás,

⁵⁸⁹ Iszktv. 89. § (2) – (3) bek.

⁵⁹⁰ A MISZK Elnökségének 95/2018. (III.22.) határozata. https://misk.hu/files/szabalyzatok/A-mdszertani-levelek-kidolgozsnak-rszletes-szablyairl_v2.pdf

⁵⁹¹ KALAPÁCS, 2000. 50. o.

amelynek szerveit az Európai Szabványügyi Bizottság (CEN), az Európai Elektrotechnikai Szabványügyi Bizottság (CENELEC) és az Európai Távközlési Szabványügyi Intézet (ETSI).⁵⁹²

Az elmúlt évek európai szabványosítási folyamatai is felgyorsultak. Az európai szabványosítás előnyt jelent a nemzetközi szabványosításban is. Az adott nemzetközi szabvány, ha egyszer átvételre kerül a kontinensen, azt jelenti, hogy egységes formában kerül alkalmazásra egész Európában. A kölcsönös elismerés nagymértékben elősegíti a különböző országokban hatékony, átlátható és egymáshoz igazított rendszerek közötti együttműködést, illetve a hatékonyság növelésének közös elemzését, kutatását.⁵⁹³

A laboratóriumi körülmények között végzett szakértői módszerek esetében kézenfekvő megoldás a szabvány szerinti validálás.

A Vizsgáló- és kalibrálólaboratóriumok felkészültségének általános követelményei című (ISO/IEC 17025) szabványt az ISO és IEC közösen alkotta meg, legújabb verzióját 2017-ben adták ki, ISO/IEC 17025/2018 szabványként.⁵⁹⁴ A szabvány immár nemzetközi, elvárt referenciává vált a vizsgáló és kalibráló laboratóriumok számára, amelyek bizonyítani szeretnék, hogy az eredményeik megbízhatóak.

A hivatkozott szabvány az érvényesítés (validálás) fogalmát az alábbiak szerint határozza meg: a validálás annak megerősítése vizsgálat és objektív dokumentálás útján, hogy a felhasználásra vonatkozó előírt körülmények teljesültek.⁵⁹⁵

A szabvány szerint a validálásba beletartozik:

- a követelmények specifikálása,
- a módszer jellemzőinek meghatározása,
- annak ellenőrzése, hogy a módszerrel a követelmények teljesíthetők

⁵⁹² FÖLDESI, 1999. 8. o.

⁵⁹³ KALAPÁCS, 2000. 48. o.

⁵⁹⁴ érvényesség kezdete 2018.03.01.

⁵⁹⁵ (ISO/IEC 17025:2018) 5.4.5.1.

- a validált állapot deklarációja (érvényesítési nyilatkozat, érvényességi nyilatkozat)

A 17025 szabvány kifejezetten a laboratóriumok részére megalkotott globális szabvány, amelynek alapvető követelményei az alábbiakban foglalhatók össze:

- a laboratóriumi alkalmazottak rendelkezzenek a szükséges ismeretekkel, jártassággal és képességgel, hogy végrehajtsák a kijelölt feladatokat, és ezt a kompetenciát, ahol szükséges, továbbképzéssel fenn kell tartani;
- biztonságos tárolási feltételeket kell biztosítani a bizonyító minták számára, hogy alkalmasak legyenek a fizikai azonosításra; -
- biztosítani kell minden technikai eljárás vizsgálat előtti teljes érvényesítését, vagy laboratóriumon belül olyan eljárások igazolását, amelyeket más laboratóriumban korábban jóváhagytak;
- elengedhetetlen a használt berendezés helyes alkalmazása, karbantartása és hitelesítése az igazságügyi laboratóriumban, és amikor szükséges, azok cseréje;
- elengedhetetlen a referencia-gyűjtemény teljes dokumentálása és megfelelő kontrollja;
- fenn kell tartani a hitelesség-láncolatot annak igazolására, hogy a bizonyítékok sértetlensége biztosított;
- megfelelő minőségi kontroll lépések alkalmazása szükséges, biztosítandó a tesztek minőségét és a hiteles eredményeket; az intézkedéseknek magukban kell foglalni az alternatív módszereket, független ellenőrzéseket, pozitív és negatív kontrollokat és az ismétlődő tesztelést;
- az eljárások minden szükséges adatát meg kell őrizni;
- az eredmény-kimutatásoknak olyan egységes formában kell megjelenni, amely megfelel a 17025 szabvány követelményeinek.⁵⁹⁶

A módszer megfelelőségének későbbi alátámasztásához, illetve vizsgálatához elengedhetetlen a széleskörű dokumentációs kötelezettség. Minden esetben egyértelműen jelezni kell azt, hogy mely részek minősülnek háttér információnak, melyek tényeknek, és melyek értelmezéseknek vagy véleményeknek. Az átadott

⁵⁹⁶ ISO/IEC 17025:2018 és Jackson,– Jackson, 2011. 13., idézi Grósz, 2012. 219. o.

eredmény semmilyen módon nem lehet félrevezető. A jelentésnek tartalmaznia kell a vizsgálatok/tesztek valamennyi eredményét és a megfigyeléseket, valamint a megállapításokat, és, ahol megfelelő és megengedhető, ezen eredmények alapján levont következtetéseket.⁵⁹⁷

Az éppen végzett, adott vizsgálatról függően, a bűnügyi szakértői egység e példák közül egyet vagy többet is felhasználhat annak igazolására, hogy a teszt vagy vizsgálat „ellenőrzés alatt áll”. Egy adott munkaterületre szükséges minőségellenőrzési eljárásokról a munkáért felelős bűnügyi szakértői egység határoz a legjobb szakmai gyakorlat alapján. Az eljárásokat dokumentálni kell és a feljegyzéseket meg kell őrizni annak igazolására, hogy minden szükséges minőségellenőrzési intézkedést meghoztak és valamennyi minőségellenőrzési eredmény elfogadható, vagy amennyiben nem, megtették a javító intézkedéseket.

Az egység számára a teljesítménye monitorozásának egy eredményes eszköze a saját követelményeivel és a szakértők teljesítményével való összehasonlításként az, hogy jártassági vizsgálati programokban vesz részt. Amikor az egység jártassági vizsgálati programokban vesz részt, a saját dokumentált vizsgálati eljárásait használja.⁵⁹⁸ A programban nyújtott teljesítményt rendszeresen felül kell vizsgálni és amennyiben szükséges, meg kell hozni a javító intézkedést. A jártassági vizsgálatokról készült feljegyzések tartalmazzák az alábbiakat:

- a lefolytatott vizsgálatok/tesztek ismertetését;
- milyen eredményekre, következtetésekre jutottak;
- annak megállapítását, hogy a teljesítményt felülvizsgálták;
- az elvégzett javító intézkedés részletes ismertetését, amennyiben szükséges.⁵⁹⁹

A standardok és „jó gyakorlat” („good practice”) olyan szakmai környezetet teremt, amely lehetővé teszi az intézmények és szakterületek számára a minőségügyi rendszerek kialakítását, elvek, eljárások átültetését a gyakorlatba. A standardok biztosítják a szolgáltatások olyan értékmérőit, mint a minőség, megbízhatóság,

⁵⁹⁷ <https://anzdoc.com/bngyi-technikai-es-szakerti-eljarasok-moduljai.html> [2018.03.31.]

⁵⁹⁸ Uo.

⁵⁹⁹ Uo.

hatékonyság. A standardizálás tipikus módszere az akkreditáció és a tanúsítás, amikor független szervezet vagy személy vizsgálja meg a tevékenységet.⁶⁰⁰

Az akkreditálás annak hivatalos elismerése, hogy egy szervezet, személy alkalmas bizonyos tevékenységek (vizsgálat, kalibrálás, tanúsítás, ellenőrzés, hitelesítés) meghatározott feltételek szerinti végzésére.⁶⁰¹ Fontos hangsúlyozni, hogy az akkreditáció mindig csak az adott tevékenységre terjed ki, tehát egy laboratórium több tevékenysége, illetve a szervezeti működése is lehet akkreditált. Az akkreditációs feltételek meglétét, az akkreditáció érvényességét minden esetben vizsgálati módszerenként kell ellenőrizni.

Nem minden vizsgálati módszer akkreditálható. Minél kevesebb egy szakterületen az automatizálható lépés, minél kevesebb objektív mérési eredmény tartozik egy adott szakértői tevékenységhez, az akkreditáció annál nehezebb vagy egyenesen kizárt (könnyen belátható, hogy milyen nehézséggel járna pl. a beszámítási képesség véleményezésének valamely szabvány szerinti akkreditációja).

Az akkreditáció intézménye csak lassan vált elfogadottá a kriminalisztikában. Az egyén mindenhatóságát valló nézetek fennmaradtak, a laikusok továbbra is hajlamosak voltak úgy tekinteni a tudósokra (szakértőkre), akik mindig tudják a helyes, ráadásul fekete vagy fehér választ a kérdésre. Ez a szemlélet nem tette szükségessé a határok világos lefektetését, a hibák mérését és az átfogó minőségbiztosítást.⁶⁰²

Az EU Tanácsa a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálásáról szóló 2009/905/IB tanácsi kerethatározata⁶⁰³ a DNS-profilok tekintetében 2013. november 30., a daktiloszkópiai adatok vonatkozásában 2015. november 30. napjáig írta elő, hogy a nemzeti akkreditáló testület akkreditálja a laboratóriumi tevékenységüket az EN ISO/IEC 17025 szabványnak megfelelően.

⁶⁰⁰ lásd bővebben: PÁDÁR, et al., 2015

⁶⁰¹ KOVÁCS – NOGEL, 2014. 57. o

⁶⁰² WILLIS, 2010. 23.

⁶⁰³ HL L 322., 2009.12.9. 14.

A 12/2016. (V.4.) BM rendelet értelmében a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről szóló kormányrendeletben DNS-vizsgálatra kijelölt szerv a rendelet hatálya alá tartozó laboratóriumi tevékenységet⁶⁰⁴ akkor végezhet, ha e tevékenységét nemzeti akkreditáló testület az MSZ ISO/IEC 17025:2005⁶⁰⁵ szabványnak megfelelően akkreditálta.

Hazánkban a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ szervezeti egységeiben jelenleg összesen 117 vizsgálati eljárás akkreditált.⁶⁰⁶ Az akkreditációs törekvések a bűnügyi technika területén is felgyorsultak, e területen az EN ISO/IEC 17020 szabványnak való megfelelés a cél.⁶⁰⁷

Fontos kiemelni, hogy önmagában egy laboratórium akkreditált státusza nem jelent minőségi garanciát a szakértői vélemény tudományos-, szakmai megalapozottságára. Minden esetben vizsgálni kell a tudományos-, szakmai megalapozottság egyéb kritériumait is.

V.5.1.7.9. Az általános szakértői módszertan kérdésköre

A vonatkozó szakirodalomban több szerző felvetette az általános szakértői módszertan avagy az „expertológia” létjogosultságát. Erdei Árpád megállapította, hogy az általános szakértői módszer illúzió, és nem kevésbé illuzórikus az általános módszertan kidolgozására tett kísérlet.⁶⁰⁸ Erdei rögzíti továbbá, hogy az igazságügyi szakértői területnek nehéz elképzelni olyan egységes, belső törvényszerűségeit, amelyek az általános módszertan kidolgozását lehetővé tennék. A területet teljes egészében csupán egyetlen tényező fogja át, mégpedig az, hogy a tevékenység igazságügyi szakértői tevékenység. Az egységes módszertan ilyen módon nem

⁶⁰⁴ DNS-profilok meghatározása során a tárgyakon hagyott nyomok felkutatásakor és megtalálásakor, valamint igazságügyi bizonyítékok előhívásakor, elemzésekor és értelmezésekor a laboratóriumban végzett bármilyen tevékenység szakértői vélemény nyilvánítása vagy igazságügyi bizonyítékok cseréje céljából

⁶⁰⁵ Mivel a 17025:2018 szabványt 2018.03.01-től kell alkalmazni, jelenleg az N ISO/IEC 17025:2005 szabvány hatályos

⁶⁰⁶ forrás: <http://nszkk.gov.hu/akkreditalt-modszerek-eljarasok> [2018.09.30.]

⁶⁰⁷ PETRÉTEI, 2016. 72. o.

⁶⁰⁸ ERDEI, 1987. 117. o.

alapulhat máson, mint ezen a közös vonáson. Ez pedig csak olyan módszertan körébe tartozó szabályok felfedezéséhez vezetne, amelyek a jog által felállított követelmények, előírások észszerű kielégítését biztosítják. Ezért az „általános módszertan” nem lehetne túlságosan mély, és igazából nem is volna módszertan, mert alig érintené magukat a szakmai módszereket.⁶⁰⁹

Erdeivel eltérő álláspontra helyezkedik Tremmel Flórián, aki az egységes módszertan megalkotásának elvi akadályát nem látja.⁶¹⁰

Magam részéről Erdei Árpád álláspontjával tudok azonosulni.

Bányai István az expertológia alapjainak megalkotását megkísérlő írásában megállapítja, hogy a szakértőnek először az egységes módszertan keretében az „eredeti tények – szakmai tények” kapcsolatának vizsgálatát kell elvégeznie. Ez lépés szerinte azért lehet feladata az expertológiának, mert döntő jelentőségű többek között annak biztosítása, hogy a felhasznált bizonyítékok „tiszta forrásból” származzanak, hiszen a bizonyítékok jogszerűsége vagy jogszerűtlen volta perdöntő jelentőségű az igazságszolgáltatásban.⁶¹¹

Meggyőződésem szerint a szerző figyelmen kívül hagyta, hogy a bizonyítékok értékelése, a bizonyíték jogellenességére vagy jogszerűségére vonatkozó vizsgálat szigorúan kívül esik a szakértő hatáskörén. A kirendelő által a szakértő rendelkezésére bocsátott vizsgálati anyag rögzítése, tárolása stb. kapcsán természetesen tehet a szakértő szakmai megállapításokat, akár arra a következtetésre is juthat, hogy a szakszerűtlen kezelés miatt a szakértői vizsgálat nem elvégezhető (és ezt közölnie is kell a kirendelővel), azonban semmilyen körülmények között nem tehet megállapításokat a jogszerűséggel kapcsolatban. A szerző azzal indokolja az expertológia rendszerének ezen elemét, hogy „a szakértők által tévesen figyelembe vett látszólagos, illetve jogellenes bizonyítékok felismerése különösen nehéz a kirendelők számára.”⁶¹² Véleményem szerint a transzparencia elvének érvényesülése

⁶⁰⁹ Uo.

⁶¹⁰ TREMMEL, 2006. 140. o.

⁶¹¹ BÁNYAI, 2017.

⁶¹² BÁNYAI, 2017. 509. o.

mellett a kirendelő képes felismerni, hogy a törvény szerint bizonyítékként fel nem használható olyan tény vett figyelembe a szakértő, amely olyan bizonyítási eszközből származik, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg. Egy ilyen észlelést követően pedig a kirendelő köteles felhívni a szakértőt arra, hogy nyilatkozzon, a bizonyítékként nem értékelhető tény figyelmen kívül hagyása mennyiben érinti a szakvélemény szakmai következtetéseit.

Összességében azonban, akár észleli a kirendelő a bizonyíték aggályos voltát akár nem, bizonyosan nem juthat el a szakértő odáig, hogy a szerző javaslata szerint a szakértői vizsgálat megkezdése előtt a vizsgálati anyag jogszerűségét vizsgálja, illetve erről megállapításokat tegyen, tehát jogkérdésben nyilatkozzon.

Az expertológia további lényeges elemének Bányai a szakértői vélemények egységes nyelvezetét nevezi meg, e körben a valószínűség verbális leképezését emeli ki.⁶¹³ Magam részéről sem a szakvélemény nyelvezetére, sem formai elemeinek meghatározására, sem pedig határozottságára vonatkozó szabályokat-ajánlásokat nem tartom a módszertan részének, ezek a kérdések a szakértői következtetéssel kapcsolatban csúcsosodnak ki. Így – bár hangsúlyozom, hogy összességben az egységes szakértői módszertan létrehozásának realitását elutasítom – ezen kérdéseknek az expertológia címszó alatti, illetve a szakvélemény módszerével bármilyen összefüggésben tárgyalását tévesnek tartom.

Fentiekén túlmenően fontosnak tartom rögzíteni, hogy a szakértői tevékenység minőségének javítása érdekében nem közös szakértői módszertan megalkotására van szükség, hanem arra, hogy egységes kritériumrendszer épüljön ki módszerek vizsgálatára, megfelelőségük alátámasztására.

⁶¹³ BÁNYAI, 2017. 515. o.

V.5.1.7.10. A konkrét szakkérdés megválaszolására alkalmas, leginkább megfelelő módszer megválasztása

Az adott konkrét szakértői feladat vonatkozásában a szakértő rendelkezik azzal a különleges szakismerettel, amely lehetővé teszi számára a helyes, megfelelő módszer kiválasztását. A szakértő a szakvélemény szakmai megállapításaival összefüggésben nem utasítható.⁶¹⁴ Ez a szabály véleményem szerint expliciten vonatkozik a módszer kiválasztására vonatkozó utasítás kizártságára is, tehát a kirendelő hatóság (bár a hazai gyakorlatban találunk rá példát) nem írhatja elő a szakértő számára, milyen módszert alkalmazzon. Ez egyébként következik a kirendelő különleges szakismeretének hiányából is.

Az Iszktv. szerint az igazságügyi szakértő a tevékenységét az Iszktv. és más jogszabályok rendelkezései, valamint a tevékenységére irányadó szakmai szabályok megtartásával, legjobb tudása szerint köteles végezni.⁶¹⁵ Az adott szakterületre vonatkozó érvényes és hatályos szakmai szabályokat a szakértőnek kell ismernie.

A módszertani követelmények pontos jogszabályi követelményeinek meghatározására példaként hivatkozható a 12/2016. (V. 4.) BM rendelet⁶¹⁶, amely az eseti DNS-profil meghatározás konkrét szakmai-módszertani előírásain túlmenően szabályozza a vizsgálat személyi és tárgyi feltételeit is. A rendelet előírja azt is, hogy a vizsgálatot végző intézetnek rendelkeznie kell olyan külön szabályzattal, amely a minta biztosítására, a vizsgálati anyagok kezelésére, megőrzésére, az alkalmazott, szakmailag megfelelő vizsgálati módszerek részletes leírására, az alkalmazott eszközök és berendezések megfelelő üzemelésének ellenőrzésére, a vizsgálati eredmények értékelésére, értelmezésére, valamint a szakértői vélemények elkészítésére, kibocsátására, tárolására vonatkozó részletes előírásokat tartalmazza.

⁶¹⁴ Iszktv. 47. § (1) bek.

⁶¹⁵ Iszktv. 3.§ (3) bek.

⁶¹⁶ az arcképmás, az ujj- és tenyérynymat, valamint a DNS-profil meghatározásra alkalmas anyagmaradvány rögzítésének, illetve az ujj- és tenyérynymat és a szájnyálkahártya-törlet levételének részletes technikai szabályairól; a DNS-profil meghatározásának szakmai-módszertani követelményeiről; továbbá a nyilvántartás technikai vezetésének részletes szabályairól szóló 12/2016. (V. 4.) BM rendelet

Jogsabályi rendelkezések hiányában a szakértői módszertani levelek lennének hivatottak az adott szakkérdés megválaszolására vonatkozó vizsgálatról iránymutatást adni. Módszertani levél hiányában a szakma egyéb szabályai alapján kell e körben eljárnia (nemzetközi és nemzeti útmutatók, standardok, szabványok, tankönyvek stb.).

V.5.1.7.11. Összefoglalás

Fentieket összefoglalva tehát, a módszer tudományos-, szakmai megalapozottságának feltétele, hogy a módszert

- a módszert objektív vizsgálatoknak (teszteknek) vetették alá és azok eredményei azt támasztották alá, hogy
 - a módszer érvényes (valid)
 - a módszer megbízható
- a módszer alkalmazása a releváns szakmai közönség által elismert (validált, standardizált, publikált)
- a módszer korszerű
- a módszer működési elvének lényege megismerhető.

A módszer validitása/érvényessége akkor állapítható meg, ha szakértői módszer alkalmas arra, hogy a szakértő a szakkérdést megválaszolja, a módszer érvényességét a releváns szakmai közönség elfogadja. A validitás igazolása megalapozott teszteken, vizsgálatokon, referenciákon, tanúsítványokon vagy egyéb, hiteltérdemlő módon történt.

A módszer megbízhatóságáról akkor beszélhetünk, ha a módszer pontossága, korlátai, hibahatára ismert, az eredmény reprodukálható.

A módszer korszerű, ha a módszer alkalmazása a kor követelményei szerint optimálisnak tekinthető, tehát a validnak tekinthető módszerek közül is a legalkalmasabbat, a szakma által leginkább elfogadottat választotta a szakértő.

V.6. A szakértői tevékenység és szakvélemény minőségének legfőbb biztosítékai

III.: A szakértői következtetésre vonatkozó elvárások

V.6.1. A szakértői következtetések bizonyító ereje

A szakvélemény határozottsági fokát két feltétel határozza meg: a szakértő által alkalmazott vizsgálati módszer jellege (mennyiben alkalmas kategorikus vélemény elérésére) és hogy a hatóság által feltett kérdésre adható-e kategorikus válasz. A szakértői vizsgálat – elsősorban természettudományos területeken – egyaránt alkalmaz olyan módszereket, amelyek alkalmasak kategorikus, egzakt eredmények létrehozására, illetve olyanokat, amelyek eredményei bizonytalanságot tükröznek.⁶¹⁷

A megismerés általános logikai törvényszerűségeinek alkalmazásakor számolni kell azzal, hogy az azonosságra, illetve az egyediségre vonatkozó tételek ún. axiómák, tehát olyan sarokigazságok, amelyek az azonosítás során teljes indukció útján nem bizonyítható, de nem is cáfolható törvényszerűségek. Az ezekre történő hivatkozás tehát nem menti fel a szakértőt az azonosítási objektumok sajátosságainak elemzése, összehasonlítási vizsgálata alól. A kriminalisztikai szakértő a nyomkeletkezés során végbemenő véletlenszerű, hiányos visszatükröződés alapján azonosít, ezért a vizsgálati objektumok sajátosságainak elemzése során mindig figyelembe kell benni az azonosító tárgyak keletkezésekor végbement visszatükröződés körülményeit. A kriminalisztikai azonosítási folyamat és a következtetés szakértői értékelésének középpontjában a sajátosságok megegyezésének, illetve különbözőségének elemzése áll.⁶¹⁸ Az azonosítást végző szakértő egyik legfontosabb feladata, hogy sajátosságokban mutatkozó megegyezéseket és eltéréseket a nyomkeletkezés folyamatát figyelembe véve valósan értékelje. A nyomok azonosító vizsgálata során észlelt és elemzett sajátosságok egybevetése jelenti azt az objektív állapotot, amelyre támaszkodva a szakértő következtetést von le az azonosságra, a különbözősége vagy az osztályba/csoportba tartozásra nézve.⁶¹⁹

A kriminalisztikai azonosítási következtetések értékelése kiterjed a vélemény határozottsági fokára:

⁶¹⁷ KATONA, 1990. 330. o.

⁶¹⁸ KATONA,, 2002. 159. o.

⁶¹⁹ Uo.

- a kategorikus következtetés, azonosság fennállását megállapítva kizárja az ezzel ellentétes viszonyt, míg a
- valószínűségi következtetés az állításnak különböző valószínűségi fokot tulajdonít, tehát nem zárja ki az ellentétes állítás helytállóságát sem.⁶²⁰

A modern matematikai valószínűségelmélet Kolmogorov axiomatikus rendszerére épül, amely a valószínűség-számítást halmazelméleti és mértékelméleti alapon oldja meg.⁶²¹ A matematikában tárgyalt valószínűség így írható le: valamely esemény valószínűsége tömegjelenségeken belül egyenlő az eseményre nézve kedvező esetek számának és az összes esetek számának hányadosával, feltéve, hogy ezen esetek mind egyformán lehetségesek. Az eseményhez tartozó számértéket az esemény valószínűségének nevezik.⁶²²

A jogi irodalomban közkeletű és elterjedt felfogás szerint általánosságban megkülönböztethető az objektív és szubjektív valószínűség: e szerint az objektív valószínűség valamely esemény jövőben való bekövetkezésének a lehetősége, a szubjektív valószínűség a múltban már lezajlott eseményre vonatkozik és annyit jelent, hogy ismereteink a múlt eseményeiről hiányosak.⁶²³

Katona Géza utal rá, hogy a kriminalisztikai következtetések értékelése a magyar szakirodalomban már az 1960-as évektől kezdve élénk vitát váltott ki. A vita pozitív hozadéka annak elismerése volt, hogy a valószínűség fogalmán belül a büntetőeljárásban is szükséges volt az „objektív és a szubjektív valószínűség” megkülönböztetése.⁶²⁴

A kriminalisztikai azonosítás tárgya és az alkalmazott elemzési módszerek egy része lehetőséget ad a sajátosságok halmazának körülhatárolására és a sajátosságok gyakoriság-megoszlásának számszerű meghatározására, más része pontosan nem definiálható mennyiségű sajátosságra támaszkodik, amelyeknek gyakoriságára többé-kevésbé megbízható tapasztalatok, becslések vonatkoznak.⁶²⁵

⁶²⁰ KATONA, 2002. 159. o.

⁶²¹ PRÉKOPA, 1992. 5-8, 20-24. o.

⁶²² KIRÁLY, 1972. 227. o.

⁶²³ SZTROGOVICS, 1951. 111-112. o.

⁶²⁴ DESTÉK, 1979. idézi KATONA, 2002. 161. o.

⁶²⁵ KATONA,, 2002. 161. o.

Vannak olyan szakterületek, ahol lehetséges a mennyiségi mérés és az objektív valószínűség fogalma értelmezhető. Az objektív valószínűség a véletlen tömegjelenségek körében alkalmazható. A kriminalisztikai azonosítás objektumait alkotó sajátosságok zöme ilyen véletlen tömegjelenség. Ezek elvileg többé-kevésbé pontosan megállapíthatók, statisztikai gyakoriságuk objektíve kifejezhető.⁶²⁶

A „valószínű” kifejezést szubjektív értelemben használja a szakértő, mikor a vizsgált tárgy feltárt ismérvei, a tárgy állapota, az alkalmazott módszer és eszközök vagy ismereteinek, illetőleg a tudomány adott színvonalának elégtelensége miatt nem tudott kategorikus megállapításra jutni.⁶²⁷ Ugyanez a helyzet, ha a személy vizsgálata tekintetében nem lehet kategorikus véleményt adni. A szubjektív valószínűségnek semmi köze a matematikához és természettudományokhoz, benne a szakértő tapasztalati tényekre alapított következtetése jut kifejezésre. A kriminalisztikai azonosítás során levont következtetésekből gyakran szubjektív valószínűség jelentkezik. A szubjektív valószínűség a szakértőnek valamely vizsgált eseménnyel, jelenséggel kapcsolatban kialakult meggyőződésének a mértéke. A bűnügyi tudományok feladata, hogy megfelelő módszerekkel törekedjen a szubjektív valószínűség meghatározására is.⁶²⁸

A két kategória – a szubjektív és objektív valószínűség - közti határ a tudományos fejlődés következtében változik. A tudományfejlődés következtében létrejött nagy érzékenységgű vizsgálati módszerek, amelyeknek élvonalában a molekuláris biológiai (DNS) vizsgálatok állnak és a kriminalisztikai kutatások következtében létrehozott elemzési eljárások, illetve szakértői adatbázisok állandóan növelik azoknak a területeknek a számát, amelyeken az objektív valószínűség fogalma eredményesen alkalmazható.⁶²⁹

A kriminalisztikai azonosítás során levont következtetések határozottsági fokát a vizsgálatot végző szakértő meghatározhatja matematikai- vagy nyelvi eszközökkel.

⁶²⁶ Benedek, Ferenc tudományos elődása 1979 idézi Katona, 2002. 161. o.

⁶²⁷ KARNYEJAVA – KERTÉSZ, 1985. 271. o.

⁶²⁸ AITKEN, 2000. 717.

⁶²⁹ KATONA, 2002. 162. o.

V.6.1.1. A valószínűségi összefüggések meghatározása matematikai eszközökkel

A valószínűség kifejezése matematikai eszközzel %-osan vagy aránypár alakjában akkor indokolt, amikor az értékelt sajátosságok megoszlására vonatkozóan megfelelő számszerű adatok állnak rendelkezésre.⁶³⁰

A valószínűségi összefüggések segítségével következtetés vonható le arról, hogy hasonló körülmények között végbemenő események a múltban ténylegesen bekövetkeztek-e. A valószínűségszámítás tárgya a véletlen tömegjelenségek vizsgálata, feladata pedig ezen jelenségek törvényszerűségeinek feltárása.⁶³¹ Ez teremti meg a matematikai módszerek bizonyításbeli alkalmazhatóságának alapját, melynek célja a bizonyítékok értékelésének objektivizálása.

A dolgozat függelékében a szükséges mélységben bemutatom a valószínűség meghatározására hivatott matematikai módszereit.

V.6.1.2. A valószínűségi összefüggések meghatározása nyelvi eszközökkel

Az azonosságra vonatkozó szakértői következtetés megfogalmazásából ki kell tűnnie annak, hogy kategorikus vagy valószínűsítő jellegű.

A 2000-es évek kezdetétől ismertek olyan kezdeményezések is, amelyek a bizonyítékok alternatív hipotézishez viszonyított erejét számok helyett szavakkal fejeznék ki.⁶³²

Az azonosság fennállását valószínűsítő vélemény fokozataiként szakértők által ma Magyarországon és a legtöbb nyugati országban preferált és leggyakrabban használt valószínűségi skála kifejezései az alábbiak:

- Bizonyossággal határosan valószínű
- Nagyon valószínű
- Valószínű
- Nem valószínű

⁶³⁰ KATONA, 2002. 163. o.

⁶³¹ TÓMÁCS, 1997. 12. o.

⁶³² CHAMPOD- EVETT: 2000. 238-243.

- Nagyon nem valószínű
- Bizonyossággal határosan nem valószínű
- Lehetséges⁶³³

Az EU-n belül – a szakértői gyakorlat harmonizációs törekvései körében – a szakértői véleményekben alkalmazott valószínűségekre vonatkozó kifejezések egységesítésére is születtek javaslatok. Az ENFSI már korábban hivatkozott, szakvélemények készítésére vonatkozó útmutatója⁶³⁴ értelmében a szakértői vélemény következtetési között lehetőség szerint meg kell jelölni a valószínűségi arányt. A dokumentum az arányok szóbeli kifejezésére Anders Nordgaard és szerzőtársai cikkében⁶³⁵ szerepeltetett táblázatot tünteti fel:

LR (likelihood ratio)	
1	<i>Az eredmények nem támasztják alá, hogy egyik jelenség valószínűbb a másikinál. Az eredmények nem nyújtanak segítséget az ügy szempontjából</i>
2-10	<i>Az egyik feltételezés valószínűsége némileg nagyobb, mint a másiké</i>
10-100	<i>Az eredmény mérsékelten támogatja az első hipotézist az alternatívánál</i>
100-1000	<i>Az eredmény mérsékelten erősen támogatja az első hipotézist az alternatívánál</i>
1000-10000	<i>Az eredmény erősen támogatja az első hipotézist az alternatívánál</i>
10000-1000000	<i>Az eredmény nagyon erősen támogatja az első hipotézist az alternatívánál</i>
1000000 -	<i>Az eredmény különösen erősen támogatja az első hipotézist az alternatívánál</i>

(4. sz. táblázat. Forrás: Nordgaard et al.)

Champod és Evett is a verbális kifejezési rendszert ajánlja, és az alábbi kifejezéseket alkalmazza:⁶³⁶

LR (likelihood ratio)	Verbális skála
1-10	<i>Korlátozott</i>
10-100	<i>Közepes</i>
100-1000	<i>Közepesen erős</i>
1000-10000	<i>Erős</i>
10000 -	<i>Nagyon erős</i>

(5. sz. táblázat. Forrás: Champod et al.)

⁶³³ Papay, Kinga: i.m. 2007. p. 106

⁶³⁴ http://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/m1_guideline.pdf [2017.12.31.]

⁶³⁵ Nordgaard, et al., 2012, 1–24.

⁶³⁶ Uo.

Ugyanez a szerzőpáros megalkotta a valószínűségi arány logaritmikus skálán való kifejezésének javaslatát is, amely a 10000 feletti valószínűségi arányszámok esetére alkalmazható:

LR (likelihood ratio)	Log(LR)
1	0
10	1
100	2
1 millió	6
1 billió	9

(6.sz. táblázat. Forrás: Champod at al.)

A hazai szakirodalom ezzel szemben a 1970-es években kialakított álláspontra helyezkedett, és az alábbi rendszer alkalmazását javasolja: ha a kategorikus azonosság mértékét 1-nek tekintik, a „bizonyossággal határos azonosság fokozat 0,96-0,99, a nagyon valószínű azonosság 0,75-0,95 valószínűségi értéknek felel meg.⁶³⁷ Fentiekől is különböző verbális rendszert alkalmaznak Németországban.

A javaslatok sokféleségének oka egyrészt az országoként eltérő jogi szabályozás, illetve az egyes szakértői területek eltérő objektív sajátosságai. Utóbbi körben szükséges kihangsúlyozni, hogy a fent hivatkozott, magyar álláspont az 1970-es években alakult ki. Azóta számos új forenzikus szakértői terület jött létre, az egyes tudományterületeken új módszerek jelentek meg, illetve finomodtak. Erre figyelemmel indokoltnak tűnik az értékek felülvizsgálata is, még hozzá szakterületenként, sőt szakkérdésenként! Megjegyzendő az is, hogy a matematikai és verbális valószínűség kifejezésére nem minden szakterületen van mód. Minél több a megismerés módszerének szubjektív eleme, annál nehezebb a bizonyító erő egzakt kifejezése. Ezeket a természetes korlátokat a valószínűségi skálák megalkotásakor tekintetbe kell venni.

Összegzésként annyit levonhatunk, hogy a szakértői vizsgálat eredményének szakvéleménybe foglalása és a szakvélemény felhasználása lehetséges és szükséges akkor is, ha a szakértő kategorikus végkövetkeztetést von le és akkor is, ha valószínűségi végkövetkeztetésre jut. Mindkét esetben a ténymegismerésnek egy

⁶³⁷ VASS, 1978. 44. o.

magas fokával állunk szemben. Ugyanakkor – írja Tremmel – még a kategorikus szakvélemények is a makrobizonyítás tekintetében rendszerint csak közvetett bizonyítékot szolgáltatnak.⁶³⁸ Értekezésem témája szempontjából ugyanakkor fontosabb a következő megállapítás: „*A tudományosan megalapozott módszerekkel és megfelelő mennyiségű és minőségű lelet alapján készített szakvélemény, ha kategorikus végkövetkeztetéshez vezet, akkor szilárd kiindulópontot jelent a makroindíciium tisztázásához.*”⁶³⁹Hasonló következtetésre jut Fenyvesi Csaba is, aki arra hívja fel a figyelmet, hogy a minőségi specializálódás, a mikro-nanomértű szemlélődés és egyre fejlődő eszközű vizsgálat, amelynek egyre erősebb az élessége, azt az eredményt hozza a sokasodó és egyre szélesebb spektrumot felölelő szakértői vélemények körében, hogy a megállapítások, konklúziók is magasabb minőség felé haladnak tendenciózan.⁶⁴⁰

V.6.1.3. A szakértői tevékenységre ható kognitív torzítás kiküszöbölése

A szakértői tevékenység számos hibalehetőséget rejt magában. A laboratóriumi vizsgálatok során mérési hibákat véhetnek, a tények, adatok szakértő általi elemzése során fennáll annak a veszélye, hogy a szakértő téves következtetést von le. Valamennyi szakterület számára az egyik legfontosabb, hogy minél több lehetséges hibaforrást azonosítson, a hibaforrásokat a szakértők kontroll alatt tartsák és lehetőség szerint ki is küszöböljék őket.⁶⁴¹

Tevékenysége során a szakértő folyamatosan döntéseket hoz, márpedig az emberi döntés számos befolyásoló, torzító tényezőnek van kitéve: számos információt kapunk a környezetünktől, amelyeket pontosabban körül nem határolható módon dolgoz fel a tudatunk. Az általunk érzékelt tényeket mentális analízisnek vetjük alá, és akár teljesen indokolatlan, eltúlzott következtetésekre is juthatunk általuk.⁶⁴²

A pszichológiában a pontatlan feltételezéseket és téves becsléseket a környezeti információk hibás megítéléséből, felhasználásából eredő kognitív előítéleteknek vagy

⁶³⁸ TREMMEL, 2006. 145. o.

⁶³⁹ TREMMEL, 2006. 145. o.

⁶⁴⁰ FENYVESI, 2017.215. o.

⁶⁴¹NRC – jelentés 116.

⁶⁴² KUKUCKA, et al., 2017. 452.

kognitív torzításnak (cognitive bias) nevezik.⁶⁴³ Az ilyen kognitív előítéletek nem a karakterhiba következményei, hanem az emberi természetből adódóan a döntéshozatal elháríthatatlan jellemzői.⁶⁴⁴ Az angolszász jogrendszerben tanulmányok tucatjai bizonyították, hogy a bírák (és esküdtek), valamint a szakértők is ki vannak téve a torzító tényezők hatásának.⁶⁴⁵

A kognitív befolyásoló tényezők között az egyik legáltalánosabb, hogy miként van a kérdés megfogalmazva, vagy milyen keretek közé, milyen kontextusba van ágyazva.⁶⁴⁶ A kontextus-hatás a kognitív pszichológia azon törvényszerűségét tükrözi, amely szerint a megismerés alanyát a külső ingerek észlelésében és értelmezésében, releváns múltbéli tudása valamint tapasztalatai is befolyásolják, továbbá az értékelés eredménye a megfigyelés kontextusától is függ.⁶⁴⁷ Az emberi elmében lejátszódó kontextus-hatások a külső inger információ-tartalmának téves észleléséhez, logikátlan értelmezéséhez, végül helytelen következtetéshez vezethetnek.⁶⁴⁸ A jellegzetesség-összehasonlító vizsgálatok terén például kimutatták, hogy a szakértők jellemzően az egyezőségeket keresik, arra koncentrálnak az összehasonlítás során, sokkal nehezebben veszik észre a különbségeket.⁶⁴⁹

Az utóbbi évtizedekben egyre több empirikus adat és kutatási eredmény igazolta azt a jóval korábbi feltételezést, hogy döntéseink során azokat az információkat részesítjük előnyben, amelyek saját prekonceptiókat (előfeltételezéseiket) vagy hipotézisünket erősítik, tekintet nélkül arra, hogy az adott információ helyes vagy téves (megerősítési torzítás).⁶⁵⁰

Az eredményt befolyásolhatják a szakértő előzetes elképzelései is a majdani eredményről.⁶⁵¹

⁶⁴³ NICKERSON, 1998. 175–220.

⁶⁴⁴ RISINGER, et al., 2002. 77-90.

⁶⁴⁵ STACEY, 2005. 707.

⁶⁴⁶ Pl. ha bűncselekmény tanújának képeket mutatnak, feltételezheti, hogy az elkövető a képen van ezért mindenképpen ki fog választani egy fényképet a sorból, valószínűleg azét, aki a legjobban hasonlít az elkövetőre.

⁶⁴⁷ SAKS, et al. 2003. 78.

⁶⁴⁸ CZEBE, - KOVÁCS, 2017. 91. o.

⁶⁴⁹ PCAST jelentés 5.

⁶⁵⁰ BARON, 2000. 195..

⁶⁵¹ COMMONS, et al., 2004. 70.

A tudomány ismeri a rekonstrukciós folyamatok által okozott torzítást is: ilyenkor a szakértő bizonyos tényeket, körülményeket nem a pontos iratokból, jegyzeteiből veszi figyelembe, hanem abból dolgozik, amire ezekből emlékszik.⁶⁵²

További kognitív befolyásoló tényező lehet az ún. lehorgonyzási heurisztika, ami egy előre megadott kezdőértékhez, korai információhoz való túlzott ragaszkodást jelent.⁶⁵³ A szakértő szempontjából ez úgy is megjelenhet, hogy ha a vizsgálat elején találkozik egy feltételezéssel, akkor nehezen tudja elfogadni, hogy a vizsgálat után a hipotézis helytelennek bizonyul a vizsgálat alapján. Gyakran az üggyel való találkozásakor kapott első információ túlzott jelentőségűnek tűnik.⁶⁵⁴

A pszichiáter szakértők esetében előforduló leggyakoribb kognitív torzító hatásokat Gutheil foglalta össze, aki a szakértőre ható befolyásoló tényezőket számos okra vezeti vissza.⁶⁵⁵ Befolyásolhatja a szakértőt a „kezelőorvos szemlélet”, amikor a vizsgálat alanyában a beteget látja, aki segítségre szorul. Torzíthatja a szakértői döntést, hogy honnan érkezik a munkadíja, vezetheti a kapcsolatok építésének vágya, szélesebb kontextusban vett ismerettségek, valamelyik fél iránti szimpátia vagy éppen ellenszenv. Szempont lehet a középpontba kerülés vágya (medializált ügyekben), vallási, politikai vagy egyéb világnézet, ügyvédi/ügyészi presszió, saját élményei, ideológiája, személyiségjegyei stb.

A torzító hatást kognitív technológiák is előidézhetik. E rendszerek ugyanis olyan kognitív műveletek ellátására alkalmasak, amelyekre egykoron kizárólag az ember volt képes.⁶⁵⁶ A kognitív technológiák iránti bizalmunk és szükségletünk napjainkra már abba a stádiumba jutott, ahol az ember és a technológia egyre inkább összefonódik és együttműködik egymással, ezáltal inter-kognitív kommunikációt kialakítva.⁶⁵⁷ A „forenzikus CogInfoCom” jelenség új kihívások elé állítja a szakembereket.⁶⁵⁸

⁶⁵² PANNUCCI, - WILKINS, 2010. 619-625.

⁶⁵³ HÁMORI, 2003. 779.

⁶⁵⁴ NRC-jelentés 124.

⁶⁵⁵ GUTHEIL, 2004. 260-270.

⁶⁵⁶ DROR, et al. 2012. 343.

⁶⁵⁷ BARANYI– CSAPÓ,.,: 2012, 68. o.

⁶⁵⁸ KOVÁCS - CZEBE, 2017. 94. o.

A tudományos kutatások megerősítették, hogy a szubjektív elemet tartalmazó valamennyi technika és módszer esetében fennáll a kognitív torzítás veszélye.⁶⁵⁹ Kutatások folytak a kevert DNS minták elemzése,⁶⁶⁰ ujjnyomok összehasonlítása,⁶⁶¹ írásszakértés,⁶⁶² tűzvizsgálat,⁶⁶³ forenzikus fogászat,⁶⁶⁴ lövedék-összehasonlítás,⁶⁶⁵ hajszál-összehasonlítás,⁶⁶⁶ forenzikus antropológia⁶⁶⁷ területén.

A kognitív torzítás az alábbi kockázatokkal jár:⁶⁶⁸

- A szakértő téves következtetésre juthat.
- Az eredmények ellenőrzése felületes vagy csak látszólagossá válhat.
- A bizonyíték megtámadhatóvá válik.

Az Egyesült Királyság kormányzati portálján 2015-ben tették közzé a forenzikus vizsgálatokat érintő közel 100 oldalas útmutatót a torzító hatások kockázatáról.

⁶⁵⁹ KASSIN, et al. 2013. 42-52.

⁶⁶⁰ DROR – HAMPIKIAN: 2011. 204-212

⁶⁶¹ Dror, – Charlton, 2006. 56. o.

Dror és Charlton 2006-ban megjelent tanulmányukban arra keresték a választ, milyen tényezők okozhatják a téves szakvélemény megszületését, ha a szakértő helyesen jár és a technika is jól működik. E tényezők körében a pszichológiai és kognitív faktorok jelentőségére hívja fel a tanulmány a figyelmet, a daktiloszkópiai vizsgálatokra koncentrálna.

A kutatás eredménye az alábbiak szerint foglalható össze: a 48 kísérleti vizsgálati ügyből (24 manipulált és 24 kontroll ügy) a daktiloszkópiai szakértők 6 pár mintánál változtatták meg korábbi döntésüket. Ez a vizsgált minták 12%-át kitevő arány magában foglalta a 24 kontroll ügyet is, amelyben a kutatás irányítói nem semmilyen változtatást nem eszközöltek. A 24 olyan vizsgálati ügyben, ahol a kutatást lefolytatók kontextuális módosításokat vittek véghez, a szakértők a korábbi döntésüket 16,6 %-os arányban módosították. A döntés módosítása 6 szakértőből 4-et érintett, de volt 1 szakértő aki 3 alkalommal is módosított korábbi véleményén, míg a többiek 1-1 alkalommal bírálták felül korábbi döntésüket.

Az, hogy a kutatás során olyan kontextuális információkat hoztak a szakértők tudomására, melyek a napi rutinban előfordulnak, mégis hatással voltak a szakértő szakmai döntésére, azt támasztja alá, hogy nem kell extrém körülmény ahhoz, hogy egy torzításra alkalmas információ tényleges hatást gyakoroljon a szakértői döntés pontosságára. Még elgondolkoztatóbb, hogy olyan esetekben is sor került a szakértői döntés módosítására, ahol a kutatást végzők semmilyen kontextuális adalékot nem hoztak a szakértő tudomására.

Azaz, egyes esetekben minden további torzító tényező nélkül is megváltoztatták korábbi döntésüket a szakértők.

⁶⁶² FOUND, – GANAS, 2013. 154-162.

⁶⁶³ BIEBER, 2012. 3-15.

⁶⁶⁴ PAGE, et al. 2011. 108-120.

⁶⁶⁵ KERSTHOLT, et al., 2010. 138–142.

⁶⁶⁶ MILLER, 1987. 157-163. o.

⁶⁶⁷ Nakhaeizadeh, et al., 2013. 3-10.

⁶⁶⁸ Guidance: Cognitive bias 26 [Megtekintve: 2018.01.01.]

A dokumentum a kognitív torzítás kockázatát befolyásoló tényezőket következőképp foglalja össze: ⁶⁶⁹

Kockázat forrása	Alacsony kockázat	Magas kockázat
Eredmény minősége	Az eredmények világosak és félreérthetetlenek.	Az eredmények összetettek, rossz minőségűek és fokozottabb támaszkodnak a szakértő szubjektív véleményére.
Megközelítés módja	A megközelítés standardokon nyugvó módszeren alapszik. A módszer elvei teszteltek és validáltak.	A módszer ad hoc jellegű, nem tesztelt, a vizsgálatot végző személyére hatást gyakorol rá.
Kompetencia	A szakember jól képzett, tapasztalt, kompetenciája folyamatosan koherens a vonatkozó előírásokkal	A szakember tapasztalatlan, nem megfelelően felügyelt.
Ellenőrzés	Teljesen független ellenőrzési rendszer	Az ellenőrzésben részt vesz a vizsgálatot végző is vagy egyáltalán nincs ellenőrzés

(7. sz. táblázat Forrás: *Guidance: Cognitive bias effects relevant to forensic science examinations*)

A kockázatokat csökkentheti a háttéradatok, módszerek és eredmények pontos dokumentálása, a „négy szem elvű” ellenőrzés bevezetése, illetve, ha az utólagos (posterior) valószínűségi arány nincs megadva kiértékeléskor. ⁶⁷⁰

A PCAST jelentés szerint a kognitív torzításból fakadó kockázatok csökkentésének leghatékonyabb eszköze, ha a szakértői vizsgálatok a lehető legobjektívebbé válnak. Számos szakterületen találkozhatunk vaktesztekkel, egyéb technikákkal, amelyek képesek lehetnek kiszűrni a hibákat. A torzító tényezők, előítéletek azonosítása, felmérése, a kiküszöbölésük módszerei a szakértői társadalom és az igazságszolgáltatás számára kiemelten fontos.

A PCAST-jelentéssel szemben megfogalmazott kritikai tanulmány szerint a szubjektív módszerek objektivizálására vonatkozó javaslat illúzió, mivel az ilyen területeken bevezetett szoftvereket is emberek írják és állítják be, tehát az emberi szubjektum továbbra is erőteljesen jelen van, ugyanakkor a vizsgálatok megismételhetők és a bevitt adatok alapján a végeredmény általában nem mutat eltérést, tehát ránézésre a teljes objektivitást biztosító módszerekkel tűnhet rokonnak. ⁶⁷¹

⁶⁶⁹ uo. [2018.01.01.]

⁶⁷⁰ Uo.

⁶⁷¹ EVETT, et al., 2017. 19.

A tudományos közvélemény arra is felhívta a figyelmet, hogy az angolszász jogi környezetben a módszerek szubjektivitásához általában a kognitív torzítást, mint jelenséget társítják, míg az objektív módszerek esetében e torzító tényezők hiányát vélelmezik, és ez félrevezető lehet. A szubjektív módszerektől való félelem kapcsán megjegyzik a szakemberek, hogy valójában a szakértőkre ható kognitív tényezőknek az ítéletekre gyakorolt negatív hatástól való félelemben gyökerezik.⁶⁷² Ekként, meggyőződésük szerint nem a szubjektív módszerek objektívvá tétele, hanem a torzító tényezők felismerésére és minimalizálására alkalmas technikák kifejlesztése a megoldás.⁶⁷³

Összegzésként levonhatjuk a következtetést, hogy a tudományos kutatások igazolták, hogy a szakértők, csakúgy, mint más emberek, ki vannak téve a környezet pszichés kognitív hatásainak. A torzító hatások teljes kiküszöbölése nem reális, egyik szakterületen sem. A hatások felismerése, megfontolása ugyanakkor lehetővé teszi, hogy a szakértő a munkája során tudatosítsa ezen befolyásoló tényezők létezését, hiszen a konkrét feladat közben ez lehetővé teszi számára annak megfontolását, hogy esetleg más szemszögből tekintve a szakértői feladatra, értékítélete fenntartható-e. A lehetséges torzító hatások ismerete fontos a jogalkalmazó számára is, hiszen a szakvélemény következtetéseire gyakorolt torzítás az ítéletre is rávetül.

Megjegyzendő, hogy míg Amerikában 1956 óta végeznek a kognitív torzító hatások feltárására vonatkozó vizsgálatokat valamennyi szakterületen, illetve számos, megalapozott tanulmány készült a témáról, a hazai szakértői gyakorlat nem foglalkozik a kérdéskörrel, tudomást sem vesz az egyébként nyilvánvalóan létező problémáról. Annak beismerésétől, hogy a szakértői következtetéseket különböző belső okok és külső körülmények tévútra vihetik, nagyon távol áll a hazai szakértői társadalom.⁶⁷⁴

Meggyőződésem szerint időszerű lenne valamennyi szakterület esetében a lehetséges torzító hatások tudományos vizsgálata, és a hatások kiküszöbölésére/minimalizálására alkalmas módszerek kimunkálása. Mind szakmailag, mind anyagilag támogatni kell

⁶⁷²Uo.

⁶⁷³ Uo.

⁶⁷⁴ A megállapítást az igazságszolgáltatás valamennyi szereplőjére vonatkozóan helytállónak tartom.

az ilyen tárgyú kutatásokat, ösztönözni kell a tudományosan megalapozott tanulmányok publikálását. Az eredményeket az igazságszolgáltatás valamennyi szereplőjéhez el kell juttatni.

V.6.2. Helyes logikai összefüggések alkalmazása a szakértői következtetésben

A logikának fontos szerepe van némely kijelentések igazságának eldöntésében. Az emberi gondolkodás és beszéd nemcsak egyszerű kijelentésekből áll, hanem bonyolult és hosszú gondolatsorokból, kijelentésekből, mondatokból. Nem szólva a tudományokról, tudományos elméletekről és hipotézisekről, ez jellemző a köznapire is.⁶⁷⁵

Király Tibor a logikai műveletek kapcsán az alábbi megállapításokat teszi:

1. A logikai műveletekre akkor vezetnek új igaz kijelentésekre, ha a műveletet helyesen végezték. A logikai hiba igaz premisszák esetén is hamis következtetésre vezet.
2. Az indukció, analógia, hipotézis nem ad eredményként bizonyosságot, hanem valószínűséget.⁶⁷⁶

A modern matematikai logika fejlődése előtérbe állította a logikai igazság kérdéseit. Logikai igazságon (tautológián) azt értjük, ha egy kijelentés pusztán a logikai szabályok szerint igaz, vagyis igazsága nem függ tapasztalati tényektől. Logikai igazságot olyan formulák fejeznek ki, amelyekbe a változók helyébe bármilyen – akár igaz akár hamis – kijelentést teszünk, és eredményül mindig igaz kijelentést kapunk. Ilyen a formális logika összes törvénye, pl. az ellentmondás törvénye (nem lehet egyszerre igaz „A” kijelentés és annak tagadása).⁶⁷⁷

A következtetések értékelése szempontjából különleges helyzetben vannak azok a szakvélemények, amelyek kriminalisztikai azonosítás eredményeiről adnak számot. A kriminalisztikai azonosítás folyamatának fontos szakasza a következtetés levonása, amely az azonosítási objektumok sajátosságainak előzőleg elvégzett elemzésén,

⁶⁷⁵ KIRÁLY, 1972. 157. o.

⁶⁷⁶ KIRÁLY, 1972. 170. o.

⁶⁷⁷ Uo.

összehasonlításán és értékelésén alapul. A következtetés tartalmilag az azonosítandó objektum azonosságának megállapítására vagy kizárására vonatkozik. A kriminalisztikai azonosítást végző szakértőnek figyelembe kell vennie a megismerés általános logikai törvényeit, így az

- azonosság és különbözőség,
- az egyediség,
- illetve a kizárt harmadik logikai törvényét.⁶⁷⁸

Az azonosságra vonatkozó szakvélemények következtetései matematikai-logikai kifejezések fontos szerepet töltenek be a kategorikusan állító és a kategorikusan kizáró következtetések, amelyek közül az előbbinél a valószínűség („P”) 1, az utóbbinál 0 értéket vesz fel. Mindkét esetben a bizonytalanság 0, tehát a logika törvénye szerint az állítással ellentétes eset előfordulása kizárható.⁶⁷⁹

⁶⁷⁸ KATONA, 2002. 158. o.

⁶⁷⁹ SZÁNTÓ, 1998. 1. o.

VI. A SZAKÉRTŐI TEVÉKENYSÉG FELETTI KONTROLL, SZAKVÉLEMÉNYEK MEGFELELŐSÉGÉNEK VIZSGÁLATA

A minőségmenedzsment (minőségirányítás) része a termékkel/szolgáltatással szemben tanúsított elvárások teljesülésének biztosítása (minőségbiztosítás) és az elvárások teljesülésének vizsgálata (minőség-ellenőrzés) is.

A két fogalom közötti különbséget az alábbiak szerint foglalható össze:

A minőségbiztosítás mindig folyamat-orientált, előremutató, a hibák megelőzését célozza, az eljárások leírására, az eszközök kiválasztására, azok fejlesztésére figyel. Ezzel szemben a minőség-ellenőrzés termék-orientált, utólagos, a hibák feltárását célozza, az eljárások és alkalmazott eszközök megfelelőségére, tesztelésére figyel.⁶⁸⁰ Ebben az értelemben a szakértői tevékenység feletti kontroll nem a minőség biztosítását, hanem annak ellenőrzését jelenti.

A minőség-ellenőrzés lehet belső (önellenőrzés) és külső (kamarai ellenőrzés, névjegyzéket vezető hatóság kontrollja, jogalkalmazói értékelés).

VI.1. Önellenőrzés, belső ellenőrzés

A belső (szervezeten belüli) ellenőrzésre vonatkozó szakirodalomnak Magyarországon nincs széles bázisa, nem jellemzi egységes fogalomkezelés sem.

Ha a gazdasági szektor szakirodalmát hívjuk segítségül, az alábbi definíció áll rendelkezésünkre: A belső kontrollrendszer magában foglalja a pénzügyi és más kontrollok összességét, beleértve a szervezeti struktúrát, az eljárásokat és módszereket, valamint a belső ellenőrzést. A belső kontrollrendszert a szervezet vezetése alakítja ki a szervezeti célok keretei között annak érdekében, hogy elősegítse az ellenőrzött szervezet feladatainak és tevékenységének szabályszerű, gazdaságos, hatékony és eredményes végrehajtását.⁶⁸¹ A belső ellenőrzés alapvetően a

⁶⁸⁰ Difference between Quality assurance and quality controll.
<http://www.qualitygurus.com/download/QM001DifferenceBetweenQualityAssuranceAndQualityControl.pdf> [2018.04.16.]

⁶⁸¹ ÁSZ 2005, 104. o.

menedzsment munkájához kapcsolódik; feladata a vállalkozás célkitűzéseinek elérését támogató ellenőrzési rendszer kiépítése és működtetése. Ez azt is jelenti, hogy a menedzsment tagjai a belső ellenőrzés segítségével képesek – megbízásuknak megfelelően – feladataikat teljesíteni. A belső ellenőrzési alrendszer célja a vállalati célkitűzések elérésének elősegítése. A belső ellenőrzési tevékenységet alapvetően a vezetők és a dolgozók, valamint a függetlenített belső ellenőrzés végzi.⁶⁸²

Fentiekből következően, a szakértőtől eltérő, de szervezeten belüli független ellenőrzés belső ellenőrzés, amelybe a tágabb értelemben vett önértékelés (önértékeléskor a szervezet saját tevékenységét és ennek eredményeit önmaga értékeli) is belső ellenőrzés. Szűkebb értelemben az önellenőrzés az adott szakértő saját munkájának ellenőrzése. Utóbbi a természetes személy szakértő esetében is megvalósítható minden további erőforrás igénybevétele nélkül. Az intézményi keretek között vagy gazdasági társaságként végzett szakértői tevékenység esetén a belső ellenőrzés tipikusan a minőségirányítási rendszer része.

VI.2. A szakértők munkájának értékelése

A Kamara köztestületként az igazságügyi szakértői tevékenység tudományos művelésének támogatásával, a szakmai és fegyelmi elvek meghatározásával és érvényesítésével, valamint a szakértők képviselőivel kapcsolatos közfeladatokat látja el.⁶⁸³ Az etikai és fegyelmi eljárás (melyekre terjedelmi okokból nem térek ki), nagyon fontos eleme a szakértői működés kontrolljának.

Mindenekelőtt fontos kiemelni, hogy a Kamarának egyrészt a minőségbiztosításban, másrészt a minőség ellenőrzésében is szerepe van.

A minőségbiztosítási funkcióját a Kamara egyrészt a szakértőjelöltek képzése, a mentori rendszer fenntartása, a szakértők továbbképzése, a módszertani levelek kiadása útján tölti (töltené) be. Ezeket részben már elemeztem, így ehelyütt e funkciókra részletesen nem térek ki.

⁶⁸² BÀN, 2017. 60. o.

⁶⁸³ Iszktv. 60. § (1) bek.

Minőségbiztosítási szempontból a Kamara szervei közül a minőségbiztosítási bizottságot kell kiemelni. Az Iszktv. értelmében a minőségbiztosítási bizottság felelős az igazságügyi szakértők szakmai értékelésének lefolytatásáért, továbbá az alapszabály által a hatáskörébe utalt további feladatok végrehajtásáért.⁶⁸⁴

A Kamara fontos kontroll-tevékenységét testesíti meg a fegyelmi- és etikai eljárás lefolytatásának jogosítványa, illetve – ha megvalósulna - a szakértők munkájának értékelése.

A szakértői minőségbiztosítási rendszert sokszor tévesen az Iszktv. 17-22. §-a szerint előírt, a szakértők munkájának értékelésével azonosítják. A törvény által felépített értékelési rendszer ugyan a minőségirányítási folyamat szerves részének tekintendő, azonban egyrészt nem azonosítható a szakértői minőségbiztosítással, másrészt megítélésem szerint a törvényben megfogalmazott ellenőrzési szempontok alapján az értékelés inkább a minőség ellenőrzésének feleltethető meg. Ez pedig a minőségbiztosítási rendszer által előírt követelmények teljesülésének csupán a mérése.

Az Iszktv. értelmében az igazságügyi szakértők munkáját - ha jogszabály eltérően nem rendelkezik - az Iszktv. rendelkezései és a miniszter – egyelőre meg nem alkotott⁶⁸⁵ - rendeletében meghatározott részletes szabályok szerint értékelni kell. Az értékelés célja az igazságügyi szakértő munkájának elfogulatlan megítélése, a teljesítményét befolyásoló ismeretek, képességek és személyiségjegyek feltárása, ezáltal a szakmai fejlődésének az elősegítése.⁶⁸⁶

Az Iszktv. 17. § (3) bekezdése értelmében az értékelést megalapozó vizsgálatnak - alapvetően a jogerősen befejezett vagy véglegessé vált döntéssel lezárt ügyek alapján - fel kell tárnia az igazságügyi szakértő gyakorlatát, különös tekintettel arra, hogy

- a) a szakvélemény előkészítése, elkészítése, valamint előterjesztése a vonatkozó jogszabályoknak megfelelt-e,
- b) az igazságügyi szakértő a jogszabályok és a hatóság által előírt határidőket és az ügyviteli, valamint adatkezelési szabályokat megtartotta-e,

⁶⁸⁴ Iszktv. 82. § (3) bek.

⁶⁸⁵ 2018. október 20-i állapot

⁶⁸⁶ Iszktv. 17. § (2) bek.

- c) az igazságügyi szakértő a hatóság által feltett kérdések közül valamennyi kérdésben véleményt nyilvánított-e,
- d) az igazságügyi szakértő a hatóságokkal megfelelően együttműködött-e, a jogszabályban előírt kötelező bejelentési kötelezettségeinek eleget tett-e,
- e) a szakvélemény megszerkesztése a jogszabályoknak és a releváns szakmai gyakorlatnak megfelelően, a hatóságok és a Kamara által elvárt megfelelő szakmai színvonalon történt-e,
- f) az igazságügyi szakértő a rá vonatkozó továbbképzési követelményeknek eleget tett-e, valamint azok eredményeit a szakmai tevékenységébe megfelelően integrálta-e,
- g) az igazságügyi szakértő munkája során segédszemélyzet, szakkonzultáns, illetve szakértőjelölt közreműködését igénybe vette-e, és
- h) az igazságügyi szakértőre vonatkozó jogszabályi előírásoknak, kamarai és egyéb szakmai szabályzatoknak, az adott szakterületen kiadott szakértői módszertani leveleknek az igazságügyi szakértő eljárása megfelelt-e.

A 17. § (4) bek. alapján az igazságügyi szakértő munkáját abból a szempontból is szükséges vizsgálni, hogy az általa adott szakvélemény mennyiben volt felhasználható a hatóság eljárásában. A törvény szerint a szakvélemény felhasználhatóságát alapvetően nem érinti, ha a hatóság döntését más szakvéleményre vagy egyéb bizonyítékra alapította, és a később beszerzett bizonyíték igénybevételét nem az igazságügyi szakértő szakvéleményének fogyatékosságai indokolták.

A névjegyzékbe felvett igazságügyi szakértő tevékenységét a névjegyzékbe történő felvételt követő második évben, legkésőbb az igazságügyi szakértő névjegyzékbe történő felvételt követő tizennyolc hónapon belül, ezt követően pedig ötévente értékelni kell. Soron kívül értékelni kell az igazságügyi szakértő tevékenységét, ha az igazságügyi szakértő ezt maga kéri vagy a szakértővel szemben a hatóság részéről a névjegyzéket vezető hatóság jelzésére kerül sor (Iszktv. 55. §).

A minőségbiztosítási bizottság a vizsgálat lefolytatására háromtagú szakmai értékelő tanácsot jelöl ki. A szakmai értékelő tanácsot a minőségbiztosítási bizottság egy tagja vezeti; a szakmai értékelő tanács további két tagját az értékeléssel érintett szakterületen alapított szakmai tagozatból, elsősorban a miniszter rendeletében meghatározott külön minősítéssel rendelkező igazságügyi szakértők közül kell

kijelölni. Amennyiben az igazságügyi szakértő tevékenységét több szakterületen végzi, minden szakterületen további egy tanácstagot kell kijelölni, az adott szakterületen érintett tagozatból.⁶⁸⁷

Külön minősítéssel rendelkező igazságügyi szakértő a törvény szerint olyan igazságügyi szakértő, aki nemzetközi vagy hazai szakmai szervezet akkreditált minősítő testülete által létrehozott személyi szakmai minősítést szerzett, amely garantálja az adott szakterületen a kiemelkedő képzettséget és szakértelmet, illetve a szakmai tapasztalatot, a folyamatos szakmai fejlődést és függetlenséget.⁶⁸⁸ A „nemzetközi vagy hazai szakmai szervezet akkreditált minősítő testülete“, mint entitás véleményem szerint megfoghatatlan. Hazai viszonylatban a Nemzeti Akkreditáló Hatóság (a továbbiakban: NAH) töltheti be ezt a szerepet, ugyanakkor kérdéses, hogy mégis melyik szabvány szerinti tanúsítást várna el a törvény. Nehezen értelmezhető a „nemzetközi“ jelző is. A nemzetközi és az európai szabványokat szabványként közzétenni Magyarországon csak nemzeti szabványként lehet.⁶⁸⁹ Minthogy hazánkban akkreditált státuszt vagy a NAH ad, vagy a külföldi státuszt elismeri, utóbbi esetben az elismeréssel a NAH saját akkreditálási eljárásával egyenértékűnek minősíti a külföldi akkreditáló szervezet által lefolytatott akkreditálási eljárást és az annak alapján odaitélt akkreditált státuszt. Tehát, olyan akkreditált státusz, amit valaki külföldön szerzett meg de azt a NAH nem ismerte el, lényegében nem minősül akkreditáltnak, azaz a törvényi szabályozás teljesen értelmezhetetlen.

A törvény szerint az igazságügyi szakértő értékelését a szakmai értékelő tanács a minőségbiztosítási bizottság elé terjeszti. Az értékelésben csak tényszerűen megalapozott megállapítások lehetnek. Az igazságügyi szakértő értékelését a minőségbiztosítási bizottság határozattal fogadja el. Az értékelés eredményeként az igazságügyi szakértő kiválóan alkalmas, alkalmas vagy alkalmatlan minősítést kap.⁶⁹⁰

⁶⁸⁷ Iszktv. 19. § (2) bek.

⁶⁸⁸ Iszktv. 2. § 11. pont

⁶⁸⁹ a nemzeti szabványosításról szóló 1995. évi XXVIII. törvény 5.§ (2) bek

⁶⁹⁰ Iszktv. 21. § (1) – (2) bek.

Bár a jogalkotó célja tiszteletreméltó, illetve a szakértői munka értékelését én is elengedhetetlennek tartom, véleményem szerint jelen formájában a szabályozás teljesen elhibázott.

Azon túlmenően, hogy az értékelés – részben a törvényi szabályozás egyes tisztázatlan elemei, a vonatkozó miniszteri rendelet megalkotásának elmulasztása, másrészt gyakorlati problémák (gyakorlatban megvalósíthatatlan rövid határidők, az értékelő szakértők hatalmas munkaterhe, költségforrás hiánya stb. miatt) – a mai napig nem kezdődött meg, maga a folyamat és az előírt értékelési szempontok is sürgősen revízióra szorulnak.

Eleve az értékelés törvényben meghatározott célja is problémás. Az Iszktv. 17. § (2) bekezdése szerint ugyanis az értékelés célja - többek között - az igazságügyi szakértő teljesítményét befolyásoló ismeretek, képességek és személyiségjegyek (sic!) feltárása. Azt gondolom, hogy erősen megkérdőjelezhető, milyen alapon vizsgálhatná az értékelő bizottság a szakértő személyiségjegyeit, főleg, ha a szakértői kinevezés feltételei között nincs olyan meghatározott kívánatos vagy éppen nem kívánatos személyiségjegy, ami befolyásolná a szakértővé válást. Másrészt, meglátásom szerint a törvény fogalomhasználata megfoghatatlan, és eléggé kétséges, hogy mennyire lehet alkalmas a bizottság a személyiségjegyek vizsgálatára, tekintve, hogy az alapvetően pszichológus végzettséget kíván meg.

Ezen túlmenően a törvényben előírt egyes értékelési szempontok sok esetben megvalósíthatatlanok. Például a módszertani vélemények hiánya miatt nem értékelhető, hogy a vonatkozó módszertani leveleknek eleget tett-e a szakértő – Iszktv. 17. § (3) bek. h) pont). A törvény fogalomhasználata több helyen nem egyértelmű, pl. nem értelmezhető, mit jelent, hogy értékelni kell, hogy a szakértő megfelelően együttműködött-e a kirendelővel (Iszktv. 17. § (3) bek.d) pont), a szakvélemény megszerkesztése (...) a Kamara által elvárt megfelelő szakmai színvonalon történt-e (Iszktv. 17. § (3) bek. e) pont), az igazságügyi szakértő a továbbképzési követelmények eredményeit a szakmai tevékenységébe megfelelően integrálta-e

(Iszktv. 17. § (3) bek. f) pont). A „megfelelő” kifejezés véleményem szerint súlyosan sérti a jogbiztonságot⁶⁹¹, és nem zárja ki az önkényes értékelés lehetőségét.

Az értékelési rendszer ezen felül szakmailag indokolatlan értékelési szempontokat is tartalmaz. Milyen jelentőséggel bírhat azt értékelni, hogy az igazságügyi szakértő munkája során segédszemélyzet, szakkonzultáns, illetve szakértőjelölt közreműködését igénybe vette-e (Iszktv. 17. § (3) bek. g) pont) ?.

Hasonlóan károsnak tartom azt az értékelési szempontot, hogy a szakvélemény „felhasználhatóságát” is a vizsgálat tárgyává teszi. A szakvélemény tényleges felhasználása semmit sem mond a szakvélemény minőségéről. A szakvélemény értékelése a jogalkalmazó joga és kötelezettsége. Másrészt, a törvény nem kötelezi együttműködésre a hatóságokat és bíróságokat, hogy ügydöntő határozataikat küldjék meg az értékelő bizottságnak, a szakértő általában nem kapja meg ezeket a határozatokat, tehát önként nem tudja azokat átadni. Ezen felül adatvédelmi aggályokat is felvet ez a szabályozás, hiszen a határozatok tartalmának megismerésével a bizottság szenzitív személyes adatokat ismer meg.

Véleményem szerint az értékelés az előírt továbbképzési kötelezettségek teljesítésére, a kötelező nyilvántartások (ügykönyv, adatkezelés- és adattovábbítási nyilvántartás) vezetésének ellenőrzésére, a törvényben előírt adatszolgáltatási kötelezettség teljesítésének ellenőrzésére terjedhet ki.

Azon túlmenően, hogy a hatályos szabályozás a gyakorlatba nem ültethető át (ezt támasztja alá, hogy az értékelések megkezdéséhez szükséges miniszteri rendelet a mai napig nem született meg, holott a szabályozás 2017. január 1-jén lépett hatályba) és komoly jogi aggályokat vet fel, véleményem szerint egy ilyen szempontrendszerű értékelési folyamat kifejezetten káros. A fenti szempontok fenntartása esetén az értékelés végén a szakértő minősítése (kiválóan alkalmas – alkalmas - alkalmatlan) csak a szakértő megbélyegzésére alkalmas jelző lesz, és nem valódi értékmérő.

⁶⁹¹ vö. 11/1992. (III.5.) AB határozat

VI.3. A névjegyzéket vezető hatóság minőségügyi szempontú feladatai

A szakértői névjegyzékbe történő felvétel hatásköre a névjegyzéket vezető hatóságot illeti, ekként, a szakértővé válás feltételei fennállásának vizsgálata minőségügyi szempontból megfelelőségi vizsgálatnak tekinthető.

Külön elemzést kíván az Iszktv. 55. §-a szerinti szabályozás, amely a szakértők eljárásával szembeni hatósági szignalizációt, illetve a névjegyzéket vezető hatóság eljárását tartalmazza ilyen bejelentés esetére.

A törvény szerint a hatóság a névjegyzéket vezető hatóságnak - a bejelentés alapjául szolgáló tények és azok bizonyítékainak megjelölésével - bejelenti, ha

- a szakértő szakvéleménye homályos, hiányos, önmagának ellentmondó vagy egyébként helyességéhez nyomatékos kétség fér és a szakvélemény fogyatékosága a szakértő meghallgatásával sem orvosolható,
- a szakértő a szakvélemény előterjesztésével jelentős késedelembe esett, és késedelmét nem mentette ki,
- az Iszktv. 45. § (4) bekezdésében foglalt kötelességét határidőben nem teljesítette, emiatt az eljárás elhúzódott vagy az indokolatlan költséget okozott,
- a szakértő a szakvélemény előterjesztésével egy évet elérő késedelembe esett,
- a szakértő a névjegyzékben szereplő elérhetőségi címén a küldemények átvételét nem biztosította, vagy
- ha tudomására jut, hogy a szakértő a magánszakvélemény elkészítése során a megbízótól a szakvélemény szakmai tartalma tekintetében utasítást fogadott el, megszegte a függetlenség, pártatlanság követelményét, vagy jogszabályba ütköző megbízást fogadott el.

A névjegyzéket vezető hatóság a hatósági bejelentést a névjegyzékbe a törvény szerint automatikusan bejegyzi. Amennyiben az igazságügyi szakértő tevékenységével kapcsolatban két éven belül hatósági bejelentés három alkalommal érkezik, a névjegyzéket vezető hatóság az igazságügyi szakértő munkájának értékelését

kezdeményezi a Kamara minőségbiztosítási bizottságánál.⁶⁹² Utóbbi rendelkezés a dolgozat VI.2. fejezetében írtakra figyelemmel jelenleg nem realizálható.

A szabályozás nem szűkíthető le a szakértői tevékenységgel összefüggésben a büntetőeljárásban felmerült problémákra, a fenti szabályozás meggyőződésem szerint súlyos aggályokat vet fel, így szükségesnek tartom annak rövid elemzését.

Ugyan a törvény előírja, hogy a hatóság a bizonyítékok megküldésével egyidejűleg teszi a bejelentést, nincs a névjegyzéket vezető hatóságnak sem joga, sem kötelezettsége a bejelentést érdemben vizsgálni.⁶⁹³ Különösen aggályos ez, hiszen a bejelentésre anélkül kötelezi a hatóságot a törvény, hogy a szakvélemény hiányos, homályos, stb. volta jogerősen eldöntött legyen (az elsőfokú bíróság által kirekesztett szakvélemény vonatkozásában a fellebbviteli bíróság dönthet úgy, hogy megfelelő).

További aggályokra ad okot, hogy a szakértő részére nem biztosít a törvény jogorvoslati jogot. A büntető eljárási törvény szerint, ha a jogalkalmazó arra a következtetésre jut, hogy a szakvéleményt nem fogadja el, a szakértőt nem éri joghátrány, így nem is indokolt számára jogorvoslati lehetőséget biztosítani, nem vet fel aggályokat, hogy a szakértő nem tehet nyilatkozatot ezzel kapcsolatban. Az, hogy a szakvélemény hiányos, homályos stb. valójában jogalkalmazói értékelés kérdése, a bizonyítékok mérlegelése tekintetében nem beszélhetünk abszolút helytállóságról, teljes bizonyosságokról. Különösen igaz ez, ha arra utalok, hogy a szakvélemény objektív helytállóságának megítélésére a jogalkalmazónak nincs tényleges lehetősége, legfeljebb észszerű aggályai merülhetnek fel ezzel kapcsolatban. Ha a jogalkalmazói értékelést követően a szakértői névjegyzékben kitörölhetetlenül rögzül a bejelentés, anélkül, hogy bármilyen eszköze lenne a szakértőnek a hatóság álláspontjával szemben annak igazolására, hogy a szakvélemény szakmai és jogi szempontból is megfelelő, továbbá, semmilyen lehetősége nincs annak megakadályozására, hogy a bejegyzés az adatlapjára felkerüljön, az véleményem szerint az Alaptörvény XIII. Cikk (7)

⁶⁹² Iszktv. 55. § (3) bek

⁶⁹³ az igazságügyi szakértői névjegyzék vezetéséről szóló 210/2005. (X. 5.) Korm. Rendelet egyáltalán nem tartalmaz a bejegyzésre vonatkozó szabályokat

bekezdése szerinti jogorvoslati joghoz való jog⁶⁹⁴ sérelmét okozza. A szakértő számára különösen nagy hátránnyal jár, hogy a bejelentés – aminek helytállóságát nem áll módjában megcáfolni – határozatlan ideig szerepel a névjegyzékben. Ugyanis sem az Iszktv.-ben, sem a névjegyzék vezetését rendező kormányrendeletben nincs meghatározva, hogy a bejelentés helyességét, valóságnak megfelelő voltát vizsgálni kellene. Nem rendelkezik jogszabály arról sem, hogy azt milyen időnként kell felülvizsgálni (változhat a szakvélemény megítélése az eljárás előrehaladtával), illetve hogy egyáltalán valaha törölni lehet-e, valaha elévül-e.

Mindezekon felül ráadásul a törvény szabályozása önellentmondásokat tartalmaz, így a normavilágosság követelményeinek sem felel meg. Az 55. § (1) bek. a) pont szerint a bejelentést abban az esetben kell a névjegyzéket vezető hatóságnak jelezni, ha a szakértő meghallgatásával sem voltak orvosolhatók a hatóság aggályai. Az 56. § (1) bekezdés ugyanakkor már az ügy érdemében hozott jogerős vagy véglegessé vált döntés másolatának megküldését írja elő a hatóság részéről a szakértő számára. Utóbbi megfogalmazásból nem egyértelmű, hogy az „ügy“ azt az ügyet (büntető, polgári, közigazgatási stb.) jelöli, amelyben a szakértőt kirendelték, vagy konkrétan szakvélemény kirekesztését kimondó döntésre utal a jogalkotó. Minthogy a szakvélemény aggályosságának kimondására általában az ügydöntő határozatban, a bizonyítékok értékelésekor és mérlegelés alkalmával kerül sor, ez egybe is eshet, de ez nem szükségszerű. Az is előfordulhat, hogy az eljárás korábbi szakaszában mellőzött szakvélemény kérdésköre már fel sem merül az eljárás későbbi szakaszában. Abban az esetben viszont, ha a törvény azt várja a jogalkalmazótól, hogy amikor a maga részéről a szakvélemény aggályait kiküszöbölhetetlennek tartja, azt jelentse be a névjegyzéket vezető hatóság felé, akkor nem biztosított, hogy a későbbiekben ugyanebben a kérdésben más álláspontra helyezkedő hatóság köteles legyen ezt a tényt jelezni a névjegyzék felé.

Véleményem szerint a szakértői véleményekkel összefüggésben felmerült aggályok közül egyetlen olyan eset van, amikor a hatósági szignalizáció indokolt: ha a szakértő megszegi a kompetencia-előírásokat. Ebben az esetben is indokolt azonban azt előírni,

⁶⁹⁴ Az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése értelmében mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.

hogy ennek megállapításáról jogorvoslati lehetőség mellett határozat szülessen. Az egy éven túli késedelem esetében meglátásom szerint szintén nem indokolt a hatósági szignalizáció, a rendbírság alkalmazását ugyanis a törvény mérlegelés nélkül előírja, ha a késedelem a szakértő önhibájára vezethető vissza, így a többszörös szankcionálást nem tartom indokoltnak.

Minőségügyi szempontból nem elhanyagolható a szakértői névjegyzékből való törlés eseteinek vizsgálata sem.

Az igazságügyi szakértőt „szankció” gyanánt akkor kell törölni a névjegyzékből, ha

- a névjegyzékbe való felvétel feltételei már a felvételnél sem álltak fenn, vagy utóbb megszűntek, illetve az igazságügyi szakértő a szakértői esküt nem teszi le,
- a névjegyzékben szereplő adatok változását, a Kormány rendeletében meghatározott módon, ismételt felhívásra, a jogkövetkezményekre történő írásbeli figyelmeztetés után, szándékosan nem jelenti be,
- az igazságügyi szakértő hatósági kirendelésre történő szakvélemény nyújtásával egy évet elérő késedelembe esett,
- a kirendelésnek felhívás ellenére ismételten nem tesz eleget,
- két egymást követő negyedévben határidőben nem szolgáltatja a statisztikai adatokat vagy két éven belül három alkalommal elmulasztja az adatszolgáltatást, vagy az általa szolgáltatott adatok eltérnek a szakértő nyilvántartásában szereplő adatoktól,
- az Iszktv. képzési kötelezettségének határidőben nem tett eleget,
- kamarai tagsága megszűnt.

Fenti esetkörök közül a szakértői munka tényleges minőségével lényegében a szakértői tevékenység végzéséhez szükséges feltételek hiánya és a továbbképzési kötelezettségek elmulasztása miatti törlés kapcsolódik, valamint ide sorolható, ha a kamarai tagság fegyelmi büntetésként kiszabott kizárás miatt szűnik meg. E körben garanciális szabály, hogy a törvényben meghatározott ideig a szakértő nem is kérheti az ismételt felvételét a névjegyzékbe.

A statisztikai adatszolgáltatás elmulasztása miatti kizárást ugyanakkor aránytalannak tartom, főleg, hogy a törvény semmilyen igazolási kérelem benyújtását nem teszi e körben lehetővé.

VI.4. A szakvélemény jogalkalmazói ellenőrzése

A büntetőeljárásban a szakvélemény, és az abból megismert bizonyíték minden más bizonyítékhoz hasonlóan – jogrendszerőtől függetlenül - alá van vetve a jogalkalmazó értékelő tevékenységének, és annak közvetítésével tölti be szerepét a ténymegállapításban. A szakvélemény értékelésének a szakértői vélemény egészére ki kell terjednie.

VI.4.1. Nemzetközi kitekintés

VI.4.1.1. USA

Mint láttuk, a „common law” sajátossága, hogy dönteni kell a bizonyítékok elfogadhatóságáról, a bizonyíték felhasználhatóságának a kérdése jogkérdés.⁶⁹⁵

A szakvélemények értékelésével foglalkozó tanulmányok kiemelik, hogy némely esetekben a bíróságokon túl nagy hangsúlyt fektetnek a módszer megbízhatóságának vizsgálatára, míg a szakértő szaktudására, gyakorlatára vonatkozó kérdések, illetve a pártatlanság vizsgálata háttérbe szorul.⁶⁹⁶

Az esküdszéki rendszerben a szakértő, illetve a szakvélemény értékelésének módszere a szakértő keresztkérdése.⁶⁹⁷ Az amerikai rendszerben a feleket (vád, védelem) illeti meg a kérdezés joga. A kérdések és válaszok alapján a bíró joga megítélni, hogy a bizonyíték megfelel-e az elfogadhatósági tesztnek, azaz, hogy az esküdtek figyelembe vehetik-e a döntéshozatal során.

A bíróság – kapuőr funkciójából következően - az alábbi szempontok alapján dönt a szakvélemény elfogadhatóságáról:

⁶⁹⁵ DAMAŠKA, 1973. 513.

⁶⁹⁶ EDMOND, et al., 2014. 174

⁶⁹⁷ „cross-examination”

- *A bizonyíték relevanciája:*

A bírónak mindenekelőtt arról kell meggyőződnie, hogy a szakértői bizonyíték releváns-e. A relevancia azt jelenti, hogy a szakértői vélemény alkalmas arra, hogy egy tényt valószínűvé vagy kevésbé valószínűvé tegyen, mint nélküle lenne, továbbá, hogy a tény következményekkel bír a cselekmény megítélésénél.⁶⁹⁸ Ahhoz, hogy a szakértői vélemény relevánsnak minősüljön, minimálisan annak a feltételnek teljesülnie kell, hogy a szakértő valamilyen többletképességgel rendelkezzen a bírósághoz vagy esküdtszékhez képest.⁶⁹⁹

- *A vizsgálati módszer megfelelősége:*

A vizsgálati módszer megfelelőségére vonatkozó elméleti és gyakorlati kérdéseket a IV.2. fejezetben ismertettem, azok megismétlésétől eltekintek.

- *A szakértelem vizsgálata:*

A validálás empirikus bizonyítékot szolgáltat a módszer validitásáról. Ugyanakkor, a módszert alkalmazó szakértő nem feltétlenül rendelkezik a szükséges szakértelemmel az adott eljárás, módszer alkalmazására, vagy hiányozhat a szükséges szakmai tapasztalata ezen a téren. A nem validált technika látszólagos ismerete nem teszi lehetővé a szolgáltatott bizonyíték jogalkalmazói értékelését.⁷⁰⁰ Éppen ezért a szakvélemény értékelése során minden esetben ki kell térni annak vizsgálatára, hogy a szakértő rendelkezik-e a szükséges szakértelemmel.⁷⁰¹ A képesítés megléte nem elegendő, a szakértőnek az adott területen jártassággal is kell rendelkeznie.⁷⁰²

- *A szakértői következtetés értékelése:*

A vizsgálatok eredményének minden esetben a validált módszerből kell következniük. A szakvélemény véleményi részében az eredmények pontosságára vonatkozó kifejezéseknek, a vélemény valószínűségére vonatkozó nyilatkozatnak figyelembe kell venniük az adott módszer ismert korlátait, hibahatárait. Bizonyos módszerek alkalmazása esetén szükséges az eredmények felülvizsgálata is. Természetes, hogy a nem validált módszerek alkalmazása esetén önmagában az, hogy akár a vizsgálatot

⁶⁹⁸ FRE 401

⁶⁹⁹ Smith v. R (2001) 206 CLR 650, 181 ALR 354 (2001)

⁷⁰⁰ KOEHLER, 2008. 58.

⁷⁰¹ Mathis v. Exxon Corp. (2002) 302 F 3d 448

⁷⁰² Ralston v. Smith and Nephew Richards Inc. (2001) 275 F.3d 965

végző szakértő, akár a kollégája által lefolytatott kontroll a szakvélemény megbízhatósága szempontjából irreleváns. Ugyanígy, ha az ellenőrző szakértő ismeri az eredeti eredményt, az ellenőrzés hatékonysága megkérdőjelezhető. Az ilyen kontroll nem helyettesíti a független, tárgyilagos eredmény-hitelesítést.⁷⁰³

- *Kognitív torzító tényezők feltárása:*

A bizonyíték megismerése és értelmezése, interpretálása szubjektív folyamat, amelyre különböző kognitív tényezők hatnak. A szakvélemény értékeléséhez az értékelőnek tudatában kell lennie, milyen esetleges torzító tényezők hatottak az eljáró szakértőre. Az értékelést végzőnek meg kell vizsgálnia, hogy fennálltak-e ilyen torzító tényezők, és azokat sikerült-e a szakértőnek kirekeszteni a vizsgálat során. Ha nem, az csökkenti a szakértői eredmények megbízhatóságát.

- *Eljárási szabályok, szakmai szabályok betartásának és a szakvélemény tartalmának ellenőrzése:*

Valamennyi szakértőtől elvárt, hogy véleményében utaljon arra, hogy a rá vonatkozó szabályokat betartotta a szakvélemény elkészítése során.⁷⁰⁴ A szakvéleményben fel kell tüntetni minden olyan információt és adatot, amelyből megállapítható az alkalmazott módszer validitása.⁷⁰⁵ A szakértőnek a vélemény elkészítése során azokból az adatokból és tényekből kell kiindulnia, amelyet a rendelkezésére bocsátottak, illetve amelyeket személyesen tapasztalt.

VI.4.1.2. Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyságban nincs kőbe vésett, egységes, a Daubert-teszthez hasonló kritériumrendszer a szakértő által rendelkezésre bocsátott bizonyíték megfelelőségének vizsgálatára. A rendszert számos kritika érte, a törvénybe iktatott megbízhatósági teszt kialakítására vonatkozó javaslatot azonban a kormányzat elutasította. A szakvéleménnyel szemben felállított követelmények továbbra is egyrészt az írott jogból, másrészt a precedensekből következtethetők ki.

⁷⁰³ COLE, 2005. 95

⁷⁰⁴ EDMOND, 2012. 1-4. o.

⁷⁰⁵ Hg v R (1999) 197 CLR 414

Az angol jogban elkülöníthető egy, kifejezetten a szakértői bizonyításra vonatkozó joganyag.⁷⁰⁶ A szakvélemény kizárható, ha olyan kérdésben ad véleményt, melyet a bíróság önállóan is meg tud ítélni,⁷⁰⁷ illetve, ha „végső kérdésben”⁷⁰⁸ nyilvánít véleményt, ami az esküszék kizárólagos joga.⁷⁰⁹ A szakvélemény kizárását vonja maga után a szakkérdés megválaszolásához szükséges különleges szakértelem hiánya is.⁷¹⁰ A joganyagban azonban nem találunk kifejezetten a szakvélemény megfelelőségére vonatkozó közvetlen, komplex kritériumrendszert.⁷¹¹

A szakvélemény megfelelőségének értékelése során az alábbi szempontokat kell figyelembe venni:

- *A szakértő szükséges szakértelme:*

A R. v. Silverlock⁷¹² ügyben hozott ítélet szerint ahhoz, hogy valaki az adott ügyben szakértőnek minősüljön, nem szükséges a hivatalos képesítés az adott szakterületen, elegendő, ha jártasságra tett szert az adott területen, van megfelelő gyakorlata.⁷¹³ Természetesen manapság már ritka, hogy nem egy megfelelő, megfelelően igazolt képesítéssel rendelkező személy járjon el szakértőként, de pl. írásszakértői kérdésben, ugyanakkor aggályokat ébreszt, hogy a hivatkozott – ma is érvényes – precedens alapján szinte bárki adhat szakvéleményt, aki önszorgalomból beleássa magát egy szakterületbe. A Silverlock-ügyben felállított kritérium veszélyeire az R. v. Robb-ügy⁷¹⁴ mutat rá legjobban. Ebben az ügyben a vád egy hangtan tanárt kért fel szakértőként annak igazolására, hogy az ügyben bizonyítékként lefoglalt hangfelvételen a vádlott hangja hallható. A kereszkérdés során a szakértő a védelem kérdésére előadta, hogy véleményét – miszerint a vádlott hangja hallható a felvételen – kizárólag hallás utáni összehasonlító vizsgálatára alapítja, és elmondta azt is, hogy a szakmai közvélemény általánosságban, akusztikai analízis, műszeres hangazonosítás nélkül nem tartja megbízhatónak önmagában a hallás utáni azonosítást, a módszer önállóan nem alkalmas a hangazonosításra. Azt is elmondta a szakértő, hogy nem

⁷⁰⁶ Lásd bővebben: Hodgkinson, 1990

⁷⁰⁷ R v. Turner (1975) QB 834

⁷⁰⁸ Ultimate issue

⁷⁰⁹ R v. Theodosi (193) RTR 179

⁷¹⁰ R. v. Silverlock (1894) 2 QB 766

⁷¹¹ REDMAYNE, 2001. 95.

⁷¹² R. v. Silverlock (1894) 2 QB 766

⁷¹³ Hasonló példa: Hodges (2003) EWCA Crim 290)

⁷¹⁴ R. v. Robb (1991) 93 Cr.App.R.161

végzett semmilyen kutatást, megerősítő vizsgálatot a saját következtetéseinek ellenőrzésére.⁷¹⁵ A bíróság ennek ellenére elfogadta a szakértő véleményét. Az indokolás szerint a bevont szakértő rendelkezik a megfelelő képesítéssel és a releváns szakmai tapasztalattal, ráadásul – az indokolás szerint - „már több mint 25 alkalommal nyilvánított véleményt a bíróság előtt hasonló ügyben, és ezekben kivétel nélkül a véleményével egyező irányú ítélet született”.⁷¹⁶ A döntést a védelem megfellebbezte a Rendőrségi és Bűnügyi Törvény (Police and Criminal Act 1984) 78. szakaszára hivatkozással, amely szerint a vád által benyújtott bizonyítékot ki kell zárni az eljárásból, ha a bizonyíték elfogadása esetén a vádlottnak a tisztességes eljáráshoz való joga sérülne. Ha a bizonyíték nem megbízható, abban az esetben nem tisztességes, ha bizonyítékként értékelésre kerül.⁷¹⁷ Látható, hogy ez a törvényhely kizárólag a vád által benyújtott bizonyítéokra vonatkozik, azaz a védelem által felkért szakértő aggályos véleményének kizárására nem alkalmazható.⁷¹⁸ Ezen felül más problémák is felvethetők a hivatkozott 78. szakasszal szemben: egyrészt a szabály nem a szakértői vélemények kizárására van szabva, másrészt nem ad pontos útmutatást a bíróságnak, mikor kell egy bizonyítékot kizárni az eljárásból.⁷¹⁹ Annak bizonyításának terhe, hogy a bizonyíték befogadása sérti az eljárás tisztességét, a védelmet terheli.⁷²⁰ Éppen ezért egyes szerzők szükségesnek tartanak új, a szakvélemény megbízhatóságának vizsgálatára és a nem megfelelő szakvélemény kizárására vonatkozó speciális szabály megalkotását.⁷²¹

- *Relevancia:*

Azt, hogy mit ért az angol joggyakorlat azon, hogy a szakértői véleménynek releváns bizonyítékot kell szolgáltatnia, szintén konkrét precedensen keresztül mutatom be. Az R. v. Turner- ügyben⁷²² a védelem pszichológus és pszichiáter szakértő bevonásával kívánta bizonyítani, hogy a vádlott nem előre megfontolt szándékkal, hanem személyiség-strukturájának jellegzetességéből fakadóan, illetve menthető okból származó erős felindultságból⁷²³, elvakult állapotban ölte meg a barátnőjét, akinek

⁷¹⁵ Uo.

⁷¹⁶ Uo.

⁷¹⁷ MIRFIEL, 1998. 131-134. o.

⁷¹⁸ R. v. Sang (1980) AC 402.

⁷¹⁹ REDMAYNE, 2001. 97.

⁷²⁰ STEVENSON, 1993. 37.

⁷²¹ REDMAYNE, 2001. 97.

⁷²² R v. Turner (1975) QB 834

⁷²³ (barátnője több férfival megcsalta és mástól esett teherbe)

viselkedése kiprovokálta az erőszakot.⁷²⁴ A bíróság megállapította, hogy a szakvélemény elsősorban hallomásból származó adatokon alapszik (a vádlott és barátainak nyilatkozatán), ami nem megengedhető, mivel a szakvéleménynek hiteltérdemlő adatokon kell nyugodnia, másrészt a pszichológus szakértő nem tud olyan plussz bizonyítékot szolgáltatni, amit a rendelkezésre álló adatokból maga a bíróság/esküdtszék ne tudna kikövetkeztetni (provokálták-e, milyen volt a lelki állapota a vádlottnak, milyen érzések kavargtak benne). Utóbbi elvet a *Folks v Chadd*⁷²⁵ ügyben fektették le: szakértőt akkor lehet igénybe venni, ha olyan tudományos alapokon nyugvó adalékot szolgáltat, amelyeket a bíró és az esküdtek nem képesek maguktól kikövetkeztetni. Ha a bíró vagy az esküdtszék önmaga képes az adott következtetést levonni, nincs helye szakértői bizonyításnak. Önmagában az, hogy a szakértő különleges tudományos ismeretekkel rendelkezik még nem jelenti, hogy a véleménye releváns bizonyítéknak tekinthető az ügyben. A Turner-ügyben a bíróság kimondta, hogy ha az esküdtszék egy nem releváns bizonyítékot figyelembe vesz, az befolyásolhatja az ítélezést, mivel a szakértő által elmondottaknak – tévesen – jelentőséget tulajdonítanak. A szakértői bizonyítás ezen felül csak akkor lehet releváns, ha a szakértőnek feltett kérdés megválaszolása nem a bíróság/esküdtszék kizárólagos jogköre.⁷²⁶ Továbbá, nem szükséges a szakértő igénybevétele, ha a felek nyilatkozata alapján vagy ténytanúval (szemtanú) is bizonyítható az adott tény.⁷²⁷

- *A módszer tudományos megalapozottsága:*

A *R v Dlugosz*-ügyben⁷²⁸ a bíróság lefektette azt az alapelvet, hogy a szakvéleményt meg kell vizsgálni abból a szempontból, hogy megfelelő tudományos alapokkal rendelkezik-e, és ha ez a követelmény teljesül, a bizonyíték elfogadható. A tudományos megalapozottságra vonatkozó kritériumok ugyanakkor nincsenek

⁷²⁴ A védelem a bizonyíték relevanciáját azzal indokolta, hogy a szakvélemény

a) segíti annak megértését, pontosan, hogy élte meg vádlott a történeteket,

b) miben nyilvánult meg a sértett provokációja,

c) igazolja, hogy nem volt szándékosan előkészítve a támadás,

d) bizonyítja, hogy a vádlott hajlamos elveszíteni a fejét,

e) alátámasztja, hogy megfelel a valóságnak, ahogy a vádlott a történéseket előadta.

⁷²⁵ *Folks v Chadd* (1782) 3 Doug KB 157

⁷²⁶ SAMUELS, 2017. 1-3.

⁷²⁷ DOYLE - FENTEM, 2012 [Megtekintve: 2017.12.29.]

⁷²⁸ *R v Dlugosz and others* (2013) 1 Cr.App.R. 32

lefektetve.⁷²⁹ Jól példázza ezt a tényt a Luttrell-ügy⁷³⁰, ahol a bíróság elfogadta bizonyítékként a szakértői véleményt, ami abból állt, hogy a szakértő a videófelvételről szájról olvasással állapította meg a felvétel tartalmát.⁷³¹ A védelem fellebbezésében akként érvelt, hogy a bizonyíték megbízhatóságához több kell, mint az, hogy a szakértő rendelkezzen a szükséges tudással. A módszernek át kell mennie a kereszkérdés mustraján, mert azt alkalmas kételyt ébreszteni a megalapozottsága iránt. A fellebbviteli bíróság nem fogadta el ezt az érvelést, és kimondta, hogy előfordulhat, hogy egy adott tudományos módszer az adott tudományterület határait meghaladja, illetve tudományos szempontból szokatlannak tűnhet, azonban a szaktudás és tapasztalat tiszteletet és elismerést érdemel, így a szakértő meghallgatásától nem lehet eltekinteni. A bíróság utalt arra, hogy egy korábbi ügyben ugyanezen indokok alapján elfogadhatónak találta a szakértő meghallgatását abban a kérdésben, hogy az ügy tárgyát képező festmény- és műtárgy gyűjtemény esztétikai értékkel bír és kiállításuk oktatási célokra alkalmas, ekként a köz érdekét szolgálja.⁷³² A fellebbviteli bíróság több alkalommal idézi Cross és Tapper „Cross & Tapper on Evidence” című könyvét: *„A legjobb, és jelenleg legszélesebb körben elfogadott nézet szerint mindaddig, míg egy szakterület kellően megalapozott ahhoz, hogy a szokásos relevancia- és megbízhatósági teszteken átmenjen, nincs szükség a megbízhatóság más módon történő megvizsgálására, de a bizonyíték súlyát ugyanazokkal az eszközökkel kell megállapítani, amelyeket más területek esetében alkalmaznak.”* A fellebbviteli bíróság tehát azt hangsúlyozta, hogy a módszert a bíróságnak körültekintően kell vizsgálnia, és annak át kell mennie a szokásos relevancia és megbízhatósági vizsgálaton, azonban ennél szigorúbb megalapozottsági vizsgálat indokolatlan lenne lefolytatni.⁷³³

VI.4.1.3. A Visegrádi Négyek (Magyarországon kívüli) államai

⁷²⁹ The Law Commission, *The Admissibility of Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales - A New Approach to the Determination of Evidentiary Reliability - A Consultation Paper*, London, 2009

⁷³⁰ R v Luttrell (2004) EWCA Crim 1344

⁷³¹ A bíró ugyanakkor jelezte az esküdteknek, hogy legyenek óvatosak a bizonyíték értékelésekor, mivel fennáll a veszélye annak, hogy a szakértő hibázott.

⁷³² In re Pinion decd, (1965) Ch 85

⁷³³ HENRY – WHITEMAN, 2007. [Megtekintve: 2017.12.29.]

Csehország és Szlovákia: A két jogi szabályozás közös elméleti alapokon nyugszik, és a hatályos jogi rendelkezések terén is sok hasonlóságot, a legfőbb kérdésekben azonosságot mutat ⁷³⁴ a két ország szakvéleményekkel szemben támasztott követelményrendszere, ezért nem indokolt külön tárgyalni a dolgozatban.

A cseh és szlovák szakirodalom és jogi szabályozás alapján a szakvéleménynek több kritériumot kell teljesítenie ahhoz, hogy a büntetőeljárásban felhasználható legyen. Egyrészt elvárás, hogy a szakvélemény meggyőző legyen. A meggyőző képesség egy szubjektív kategória, lényege abban rejlik, hogy a különleges szakértelemmel nem rendelkező bírót a szakértőnek meg kell tudni győznie a szakértői vélemény helytállóságáról. ⁷³⁵ A szakvéleménynek ezen túlmenően „átvizsgálhatónak, átláthatónak”⁷³⁶ kell lennie, mely követelmény a szakértői módszerre vonatkozatható. A szakvélemény csak abban az esetben vethető alá jogalkalmazói értékelésnek, ha teljességéről és megfelelőségéről következtetéseket lehet levonni. Ehhez az kell, hogy megfelelő részletességgel adjon számot a szakértő az elvégzett vizsgálatokról. Az átláthatóság követelményéből további kritériumok vezethetők le, mint például a teljesség követelménye.⁷³⁷ A szakvéleményben fel kell tüntetni valamennyi kiindulási alapot, minden olyan releváns tény, amely a végkövetkeztetésre hatással lehet.⁷³⁸

A szakvélemény értékelése során a bíróságnak az alábbi kérdésekre kell választ adnia⁷³⁹:

- A kirendelés során betartották-e az eljárási szabályokat?
- Releváns bizonyítékot szolgáltat-e a szakvélemény?
- A szakértő megfelelő kompetenciával rendelkezik-e?
- Független volt-e a szakértő?
- Betartotta-e a szakértő a működésére vonatkozó jogszabályokat?
- A szakvélemény megfelel-e a formai előírásoknak?

⁷³⁴ szlovák: Zákon č. 382/2004 Z. z. Zákon o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Cseh: Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících

⁷³⁵ KNAPP, 1995. 217-218.

⁷³⁶ „přezkoumatelnost posudku“

⁷³⁷ KRISTEK, 2013. 168.

⁷³⁸ SEVCIK, – Ulrich, 2015. 127.

⁷³⁹ KRISTEK, 2017. 16 – 17.

Musil szerint a „szakvélemény értékelése során értékelni kell a jogi megfelelést, e körben azt, hogy a szakértő betartotta-e a rá vonatkozó jogi előírásokat, nem volt-e elfogult, nem nyilatkozott-e jogi kérdésben, a vizsgálati anyaghoz jogszerűen jutott-e, értékelte-e a szakértő a rendelkezésre álló bizonyítékokat, ki volt-e oktatta a szakértő a jogairól és kötelezettségeiről, tartalmazza-e a szakvélemény a szükséges tartalmi és formai elemeket. Értékelni kell továbbá a szakvélemény relevanciáját is. A szakvélemény hiteltérdemlőségéről a szerző az alábbiakat írja: *A szakértői vélemény következtetésének helyességére közvetett módon, a hiteltérdemlőség vizsgálata útján lehet következtetni. Hiteltérdemlőségről akkor beszélhetünk, ha a megismerésre olyan módszer, eljárás útján került sor, amely garantálja a megismerés helyességét.*”⁷⁴⁰

Mathern szerint a szakvélemény értékelése során a szakvéleménynek más bizonyítékokkal való összevetésén túlmenően vizsgálni kell a szakértői vélemény belső koherenciáját, ellentmondás-mentességét, az érvelés logikáját, a módszer tudományos megfelelését, és magát a véleményi rész indokolását is.⁷⁴¹

Konrád szerint a szakvélemény tartalmának értékelése az alábbi feltételek vizsgálatát jelenti⁷⁴²:

- A szakértő rendelkezésére bocsátották-e a feladat elvégzéséhez szükséges adatokat?
- Valamennyi vizsgálandó anyag szakértői vizsgálatnak lett-e alávetve?
- A szakértő kiindulási tézise megkérdőjelezhetetlen, és helyes módszert alkalmazott?
- A szakértő végkövetkeztetése a helyes kiindulási alapból és a helyes módszer alkalmazásából következik?
- Milyen a szakvélemény viszonya a többi bizonyítékhoz?
- A szakvélemény feltárt-e új körülményt, amelynek relevanciája lehet az eljárásban?

Végül, a szakvéleményt össze kell vetni a többi bizonyítékkal.⁷⁴³

Lengyelország: A lengyel büntetőeljárás jog a szabad bizonyítás elvén és bizonyítékok egyenrangúságának elvét vallja. A szakértő kirendelésének alapja a

⁷⁴⁰ MUSIL, 2010. 182.

⁷⁴¹ MATHERN, 1976. 113

⁷⁴² KONRÁD, 2010. 182.

⁷⁴³ KRISTEK, 2013. 221-222.

különleges szakértelem iránti igény. A bíróság jogosult és köteles a szakvélemény elfogadhatóságát vizsgálni.⁷⁴⁴

A szakértői vélemény kizárólag ténykérdések megválaszolására vállalkozhat, jogi kérdésben nem nyilatkozhat a szakértő. A szakvéleménynek releváns adatot kell szolgáltatnia.

Az eljárásban eljáró szakértőnek függetlennek kell lennie, erről nyilatkoznia is kell.

A szakvélemény akkor alkalmas bizonyítékkénti értékelésre, ha tartalmazza

- a szakértő adatait, végzettségét, szaktudását és az alkalmazására vonatkozó adatokat,
- a szakvélemény előkészítésében és elkészítésében közreműködő személyek adatait és az általuk végzett tevékenység pontos leírását,
- intézmény által előterjesztett szakvélemény esetében az intézmény nevét és székhelyét,
- a vizsgálatok elvégzésének időpontját és a szakvélemény keletkezését,
- az elvégzett vizsgálatok menetét és a szakértő ténymegállapításait,
- a szakértő és a szakvélemény előkészítésében/elkészítésében résztvevők aláírásait.⁷⁴⁵

Ha a szakvélemény hiányos, homályos, ellentmondásokat tartalmaz, vagy ugyanazon szakkérdésben adott másik szakvéleménnyel ellentétes, a szakértőt fel kell hívni a pontosításra, vagy új szakértőt kell kirendelni.⁷⁴⁶

VI.4.2. A jogalkalmazói értékelés alapkérdései a hazai jogban

A bizonyítás keretein belüli értékelés elsődlegesen a bizonyítékok értékének, bizonyítás céljaira történő alkalmasságának megállapítását jelenti. Az értékelésre a bizonyítás minden szakaszában szükség van. Érdemleges bizonyítási cselekmény

⁷⁴⁴ http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/national_reports/poland_en.pdf [2018.03.18.]

⁷⁴⁵ Code of Criminal Procedure Act of 6 June 1997, Poland 200. § (2)

⁷⁴⁶ Code of Criminal Procedure Act of 6 June 1997, Poland 201. §

mechanikusan, folyamatos értékelés nélkül nem hajtható végre.⁷⁴⁷ A büntetőeljárás minden olyan csomópontjában, ahol a hatóságot az eljárás további menetére vonatkozó törvényi döntési kötelezettség terheli, a bizonyítási anyag értékelésének jelentősége fokozódik. Így különösen a nyomozás elrendelése, megszüntetése vagy befejezése, a vádemelés, a tárgyalás előkészítése, de főként a bíróság határozatainak meghozatala mindig szükségessé teszi az értékelést.⁷⁴⁸

Az értékelés alapvető szabályai a büntetőeljárás alapelveiből vezethetők le. Ezek közül a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét kell kiemelni. A büntetőeljárás jog tudományos forrásai egyöntetűen foglalnak állást abban, hogy a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve nem jelentheti a jogalkalmazó önkénybe torkolló szabadságát. A bizonyítás törvényességének elvéből következik, hogy azoknak a bizonyítási eszközöknek, amelyeket a törvény elveivel és rendelkezéseivel ellentétesen végzett bizonyítás útján hoznak létre, nem tulajdonítható bizonyító erő.

Az szakirodalomban ismert a szakvélemények analitikus és szintetikus értékelésének megkülönböztetése. Az analitikus értékelés, a szakvélemény elemző megvizsgálását, önálló elbírálását jelenti, míg a szintetikus értékelés elnevezés a szakvéleménynek a bizonyítási anyag egészével történő egybevetésére használatos.⁷⁴⁹

A bizonyíték önmagában való értékelése éppen a többi bizonyítékkal való egybevetés észszerűségének és eredményességének a feltétele. Az egyes bizonyíték külön értékelése tárja fel, hogy az mit bizonyít, és természetesen jó néhány olyan tényező is ennek során válik megismerhetővé, ami a bizonyítékok összességében történő értékelésénél komoly jelentőséget nyer. Ha a bizonyíték önmagában történő értékelése arról győz meg, hogy az nem releváns, vagy nem helytálló, akkor fölösleges a többivel egybevetni. Az természetesen más kérdés, hogy a bizonyíték tényleges bizonyító ereje csak a többi bizonyítékkal való összevetése során tisztázódik. Az is más kérdés, hogy az egyes bizonyíték önmagában történő értékelése igen gyakran jóformán csak a bizonyítandó ténnyel kapcsolatos viszonyának nagy vonalakban történő

⁷⁴⁷ KERTÉSZ, 1972. 391. o.

⁷⁴⁸ KATONA, 1990. 64. o.

⁷⁴⁹ ERDEI, 1987. 233-234. o.

megítélésében áll.⁷⁵⁰ A bizonyíték önmagában történő értékelése egyszerűen azt jelenti, hogy nem az egyéb bizonyítékokkal, hanem csak a bizonyító ténnyel, illetőleg csak a saját forrásával vagy az őt hordozó bizonyítási eszközzel fennálló viszonyait vizsgáljuk.

Véleményem szerint a szakértői vélemény értékelése végeredményben a szakvélemény megfelelőségének minőségügyi szempontú ellenőrzése. A szakirodalom a szakvélemény jogalkalmazói értékelését részletesen tárgyalja, a tartalmi aggályokra is kitérve.

Kertész Imre szerint a mérlegelésnek, mint szellemi tevékenységnek semmiféle specifikusan bírói vonása nem létezik, s a bírói mérlegeléshez fűződő joghatások nem a mérlegelés különös vonásaiból, hanem a törvényi felhatalmazásból erednek.⁷⁵¹ Szerinte különbség csak a mérlegelés feltételeiben és jogi hatásában található.⁷⁵²

Erdei a bizonyítékok értékelését vagy mérlegelését sajátos hatósági gondolkodási tevékenységnek tartja, amelynek során a bizonyítékok sokoldalú ellenőrzésére, hitelt érdemlőségük, bizonyító erejük megállapítására kerül sor.⁷⁵³

Katona Géza alapvető feladatnak tekinti annak az ellentmondásnak a feloldását, amely a különleges szakismeretek felhasználásával létrehozott szakvéleménynek az általános ismeretek alapján végzett jogalkalmazói értékelés során keletkezik.⁷⁵⁴ Ez a kétségtelenül létező ellentmondás nem eredményezheti a szakvélemény jogi értékeléséről való lemondást. Nem vezethet azonban másik végletként ahhoz sem, hogy a laikus bírótól a szakvélemény részletes, tudományos vagy műszaki szakértelmet igénylő értékelését követeljük meg.⁷⁵⁵

⁷⁵⁰ ERDEI, 1987. 233. o.

⁷⁵¹ KERTÉSZ, 1972. 405. o.

⁷⁵² KERTÉSZ, 1972. 406. o.

⁷⁵³ ERDEI 1987. 231. o.

⁷⁵⁴ KATONA, 1990. 303.o.

⁷⁵⁵ ERDEI, 1987. 235. o.

Kiss Lajos kételkedik abban, hogy a hatóság képes lenne a tudományos tételek, a módszer korszerűségének megítélésére, és észszerűtlennek tekinti, hogy ezt megköveteljék tőle.⁷⁵⁶

Tremmel Flórián szerint a szabad bizonyítási rendszer ellenére az eljáró hatóság nincs feljogosítva arra, hogy – amennyiben aggályai támadnak az előterjesztett szakvéleménnyel kapcsolatban, tartalmi hiányokat vél felfedezni – az ilyen szakvéleményt ab ovo kirekessze a bizonyítékok köréből. Véleménye szerint a szakvélemény szinte a maga egészében köti az eljáró bíróságot, és ha az eljáró hatóságnak egyáltalán aggályai vannak, tartalmi problémák merülnek fel, akkor további szakértői tevékenységre van szükség: felvilágosítást kérhet az eljáró szakértőtől, elrendelheti a szakvélemény kiegészítését, új szakértőt rendelhet ki, illetve elrendelheti a szakértők párhuzamos meghallgatását. Csak ezután kerül abba a helyzetbe a hatóság eljáró tagja, aki rendszerint jogász, hogy a szakértő véleményét, mint bizonyítékot nem fogadja el, és a „hozzá nem értés jogán” azt mondja a szakvéleményről, hogy ez nem jó szakvélemény, nem hitelt érdemlő. Ha megtenné az eljáró hatóság, hogy nem fogad el egy szakvéleményt „a hozzá nem értés jogán”, ez durva beavatkozás lenne a szakértői kompetenciába. A szakvélemény részeit értékelés tárgyává teheti és a szakvéleményt más bizonyítékkal is összevetheti, de ha aggályai támadnak, akkor további szakértőt kell igénybe vennie.⁷⁵⁷

Katona Géza szerint a szakvélemény jogalkalmazói értékelése szükséges, tehát olyan módszert kell kialakítani, amely leginkább alkalmas a nyilvánvalóan bonyolult és ellentmondásos feladat optimális megoldására.⁷⁵⁸

Székely szerint a dologban valóban mutatkozik bizonyos ellentmondás. Hiszen a hatóság a szakkérdés eldöntéséhez szükséges különleges szaktudással nem rendelkezik, éppen ezért rendelt ki szakértőt.⁷⁵⁹ Az ellentmondást azonban csak látszólagosnak tartja. Ezt azzal bizonyítja, hogy a szakvélemény önmagában való (analitikus) értékelését átszövik az egyéb bizonyítékokkal összefüggésben történő

⁷⁵⁶ KISS, 1977. 390. o.

⁷⁵⁷ TREMMEL, 2006

⁷⁵⁸ KATONA, 1990. 304. o.

⁷⁵⁹ SZÉKELY, 1964. 409. o.

(szintetikus) értékelés elemei. Ha a szakvélemény megállapításai az egyéb bizonyítékokkal ellentétbe kerülnek, akkor az értékelés (mérlegelés) körében az analitikus értékelést tovább kell folytatni, hogy megtudjuk, miért nem vág össze a szakértő megállapítása a többi bizonyítékkal.⁷⁶⁰Székely egyenesen tévedésnek nevezi, ha valaki azt hiszi, hogy az utóbbi kérdés megválaszolásához szükséges analitikai vizsgálat csak a szakma sajátos ismeretei alapján végezhető el, mert a jogi, logikai és általános mennyiség-tani és természettudományos műveltség ebben a vizsgálatban is nagy szerepet játszik. Úgyszintén tévedésnek tartja azt a felfogást, amely a hatósági érvelést csupán a jogi és általános logika szabályai betartásának ellenőrzésére korlátozza. A hatóságnak elemeznie kell a szakértő által felhozott tudományos tételeket, hogy a szakvélemény megbízhatóságáról, teljességéről és megalapozottságáról állást foglalhasson. A szerző szerint helytelen, ha a hatóság kritikátlanul fogadja a szakértő nyilatkozatát. De veszélyes az is, ha - megfélemezve a saját laikus voltából származó korlátokról – a kritika álláspontjáról a teljes bizalmatlanság álláspontjára csúszik át.

A szakvélemény értékeléséhez Székely 5 főpontból és 11 alpontból álló útmutatót állított össze.⁷⁶¹Az értékelés szempontjai az alábbiak:

- A szakértő személyi alkalmassága és kompetenciája
 - o Nyilatkozatai nem csapnak-e át a a) hatósági- b) idegen szakterületre
- A feladat elvégzésének alaki és érdemi teljessége, vagyis
 - o Megvizsgálta-e a szakértő mindazt amivel megbízták?
 - o Válaszolt-e az összes kérdésre?
 - o Kimerítette-e a lehetőséget a határozott és teljes válaszokra?
- A jelentés ténymegállapító részének helyessége
 - o Megfelelő volt-e a módszer?
 - o Helyesen alkalmazta a szakértő a módszert és az eredményeket pontosan rögzítette-e?
- A vélemény tudományos megalapozottsága
 - o Helytálló tapasztalati tételt alkalmazott-e?
 - o A megállapításai logikusan folynak-e ezekből a tételekből?
- A szakvélemény meggyőző ereje

⁷⁶⁰SZÉKELY, 1964. 409. o.

⁷⁶¹ SZÉKELY, 1964. 412.o.

- Összhangban áll-e a vélemény a lelettel?
- Indokolása meggyőző-e és kellően dokumentált-e?

A szakértői vélemény önmagában való (analitikus) értékelése gyakran nem foglalhat magában valóságos „szakmai értékelést” is, ezzel ellentétes nézet Erdei szerint illuzórikus.⁷⁶² Hangsúlyozza, hogy a hatóság arra képes, hogy a vélemény logikus voltát vagy éppen logikai hibáit megállapítsa, képes a szakvélemény felépítésére vonatkozó előírások betartásának ellenőrzésére, legalábbis kételkedni kell azonban abban, hogy a hatóság a szakmai megállapítások és következtetések vagy az alkalmazott módszerek helyességét minden esetben meg tudja állapítani. Ha a szakmailag ténylegesen kifogásolható szakvélemény logikusnak látszik, ha megfelel a jogszabályi előírásoknak, és nem tükröz a szakértő kiválasztásában vagy a vizsgálati anyag biztosításában elkövetett hibákat, akkor az „analitikus” értékelés után a hatóság kénytelen azt elfogadni – hacsak az egyéb bizonyítékokkal való összevetés ezt ki nem zárja. Az analitikus értékelés során a hatóság sokszor a vélemény nem szakmai elemeiből próbál arra következtetni, hogy a szakvélemény helytálló-e. Ha a nem szakmai természetű elemekben hiba található, arra a következtetésre juthat, hogy a vélemény általában, érdemben is hibás. Természetesen arról szó sincs, hogy a formailag kifogástalannal látszó szakvélemény érdemben is mindig helyes, vagy hogy az egyik-másik elemében kifogásolható vélemény szakmailag is hibás. A hatóság azonban a műszaki, technikai, orvosi vagy egyéb természettudományos szakvélemény szakmai értékelésének nehézségeire tekintettel sokszor kénytelen a számára is jól megítélhető elemekből következtetni az egyéb elemek helyességére vagy helytelenségére.⁷⁶³

A szakértő iránti bizalom elvét a Be. is kifejezésre juttatja, mégpedig igen jellegzetes módon, amikor kötelezővé teszi a bíróság számára a szakvélemény elvetésének külön indokolását. A szakértő iránti bizalom azonban nemcsak olyan forrásból táplálkozik, mint a szakértő tekintélye, hanem az adott ügyben benyújtott szakvélemény bizonyos jegyeiből is. A logikátlan, rosszul szerkesztett, nyelvtanilag kifogásolható, rossz stílusú szakvéleményből a szakértőre és munkájára is negatív következtetést vonunk

⁷⁶² ERDEI, 1987. 241. o.

⁷⁶³ Uo.

le, s kevésbé bízunk szakmai nyilatkozataiban, mint az olyan szakértő véleményében, aki gondosan szerkesztett és fogalmazott véleményt terjeszt elő.⁷⁶⁴

Ahogy az értekezésem bevezetőjében is utaltam rá, meglátásom szerint a szakértői vélemény hiteltérdemlőségének (validitásának, aggálytalanságának) kritériumrendszere felépíthető. Ismételten hangsúlyozom, hogy a hiteltérdemlőséget eljárási fogalomnak tekintem, tehát nem azonosítom a szakvélemény objektív, szakmai helyállóságával. Fenntartom azt az álláspontomat is, hogy utóbbinak vizsgálatára a jogalkalmazó és a büntetőeljárás laikus alanyai nem képesek, a hiteltérdemlőséget azonban képesek megítélni. Grósz Tamással egyetértve, nemcsak szükséges, de lehetséges is olyan értékrendszer felállítása, amely általános iránymutatásként szolgálhat a jogalkalmazó számára.⁷⁶⁵ A dolgozat VII. fejezetében erre fogok kísérletet tenni.

VI.5. A szakértői vélemények jogalkalmazói értékelésének szempontrendszere a hazai jogban

A szakértői vélemény értékelése során a jogalkalmazó egyrészt olyan szempontokat vizsgál, amelyek a szakvélemény megfelelőségével (ha úgy tetszik, hiteltérdemlőségével) nincsenek összefüggésben (pl. releváns bizonyítékot szolgáltat-e az ügyben a szakértő, szükség van a bizonyítás során egy további bizonyítási eszközre, stb.), másrészt vizsgálhatja a szakvéleménnyel szemben támasztott jogi- és szakmai elvárások teljesülését.

VI.5.1. A kirendelés értékelése

Mindenekelőtt annak tisztázására van szükség, hogy a szakértő kirendelése indokolt volt-e. E körben a Be. rendelkezéseiből kell kiindulnunk, elsősorban a korábban már elemzettek szerint a bizonyítási cselekmények alapja a relevancia. További kíváncságot, hogy a releváns tény megállapításához különleges szakértelem legyen szükséges i.

⁷⁶⁴ ERDEI, 1987. 243. o.

⁷⁶⁵ GRÓSZ, 2011. 736. o.

A szakértő kötelező kirendelésére vonatkozó esetkör vonatkozásában lényegesen egyszerűbb a kirendelés okszerűségének vizsgálata, hiszen a bizonyítandó tény illetve eldöntendő kérdés, vagy elvégzendő feladat ténye igazolja a kirendelés indokoltságát.

A Be. szakértő kirendelését lehetővé tevő általános passzusa a különleges szakértelem szükségességét kívánja meg a szakértő bevonásához.

Ideális esetben a relevancia kérdését a kirendelőnek a kirendelés aktusa előtt tisztázza. Ha az eljárás korábbi szakaszában került sor a szakvélemény beszerzésére, akkor a bizonyítékok mérlegelése során kell erről dönteni.

A kirendelés értékelése körében vizsgálni kell a bizonyítandó tény vagy körülmény fogalmát is. A bizonyítandó tény vagy körülmény az értékelés során a szakértőhöz írásban (határozatban) vagy szóban intézett kérdés alapján állapítható meg.⁷⁶⁶ A bizonyítandó tényt vagy körülményt a kirendelő határozatban a kirendelő hatóság határozza meg, az adott cselekmény aktuális jogi és ténybeli körülményei alapján. A kérdések, kirendelői feladatszabás áttekintésével megállapítások tehetők egyrészt arról, hogy a bizonyítandó tény/körülmény indokolja-e a szakértő bevonását, ahogy az is megállapítható, hogy a szakvélemény releváns bizonyítékot szolgáltat-e.

E körben visszautalok a dolgozat II.6. fejezetére.

VI.5.2. A kompetencia és eljárási jogosultság értékelése

Katona Géza szerint a szakértői kompetencia egyrészt a feltett kérdések, másrészt a határozatban az igénybe veendő szakterület megjelölése alapján értékelhető.⁷⁶⁷ A legtöbbször az eljáró hatóság különösebb nehézség nélkül képes kiválasztani az igénybe veendő szakterületet. Miután azonban a szakértők igénybevétele újabb és újabb műszaki, tudományos területekre terjed ki, az is előfordul, hogy a kirendelő hatóság nem képes megítélni, mely szakterület képviselőjét kell bevonni a szakkérdés megválaszolásához. Ilyen esetben a kirendelő hatóság saját berkein belüli

⁷⁶⁶ KATONA, 1990. 31. o.

⁷⁶⁷ KATONA,, 1990.308. o.

tájékozódása, de a szakértői kamarával történő előzetes szóbeli konzultáció is segítheti a pontos szakterület kiválasztását.

Visszaülök ehelyütt a dolgozat V.4.3. fejezetére, anélkül, hogy a már ismertetett szempontokat megismételném.

Meggyőződésem szerint annak értékelését, hogy a szakértő adott szakterületen jogosult eljárni, nagyban megkönnyítené annak előírása, hogy a szakértő véleményében (illetve szóbeli meghallgatása során) kötelezően nyilatkozna e vonatkozásában, és állítását alátámasztaná. E körben annak pontos megjelölését tartom indokoltnak, hogy milyen szakterületre van a szakértő bejegyezve, és milyen képesítése jogosítja fel e szakterületen a működésre. Ennek hiányában a jogalkalmazótól elvárható, hogy minden esetben ellenőrizze ezeket az adatokat a szakértői névjegyzékben.

Ismétlen utalok arra, hogy meggyőződésem szerint a tényleges kompetencia iránti igény, tehát az, hogy az adott kérdés megválaszolására a szakértő rendelkezik-e különleges szakértelemmel, nem elégzik meg azzal, hogy a szakértő az adott területen be legyen jegyezve a szakértői névjegyzékbe. A hazai szakterületek meglehetősen tág területet fednek le, így a gyakorlatban könnyen előfordulhat, hogy a kérdésben szakvélemény adásra jogszabályilag jogosult szakértő nem rendelkezik tényleges szakmai tudással, tapasztalattal a kérdés megválaszolására. Például a történeti tárgyak szakterületén bejegyzett szakértő egyáltalán nem biztos, hogy valamennyi történelmi korszakba tartozó tárggyal kapcsolatos szakkérdésben képes nyilatkozni. Ilyen esetben formailag jogosult a szakértő szakvéleményt adni a kérdésben, ténylegesen azonban nem rendelkezik azzal a különleges szakértelemmel (kompetenciával), amire a kirendelő hatóságnak saját különleges szakértelmének pótlásához szüksége van. Ahogy erre korábban már utaltam, éppen emiatt félrevezetőnek tartom az Iszktv. „kompetenciavétség” fogalmát.

A kompetencia megítéléséhez elsősorban a szakértő szolgáltatott információt. Az angolszász gyakorlatban megszokott, hogy a szakértő a bírósági meghallgatása kezdetén nyilatkozik az adott szakkérdésben való jártasságáról. A cseh és szlovák szakirodalomban elfogadott nézet, hogy a szakértőnek meg kell győznie a bíróságot

arról, hogy képes a feltett szakmai kérdés szakszerű megválaszolására. Az ilyen hozzáállás – tapasztalatom szerint – hazánkban idegen. Magam részéről nem a szakértő felesleges vállatásának vagy személyeskedésnek tekintem, ha a védelem a tárgyaláson a szakértő szakmai tapasztalatára, végzettségére vonatkozó kérdéseket intéz a szakértőhöz. Sőt, meggyőződésem szerint e körülményeket magának a bíróságnak kellene tisztáznia, vagy a szakértőnek kérés nélkül kellene előadnia. Mi más képes jobban meggyőzni az eljárás valamennyi szereplőjét arról, hogy az adott eljáró szakértő a megfelelő személy a kérdés megválaszolására, ha nem az, hogy a szakértő ismerteti a szakmai múltját, az elvégzett (kötelező és szabadon választott) tanfolyamokat, azt, hogy nagyságrendileg hány hasonló ügyben adott szakvéleményt, milyen tudományos publikációi jelentek meg a témában? Érveléssel szemben felvethető, hogy a kevesebb szakmai tapasztalattal rendelkező (akár korban fiatalabb) szakértőket hátrányosan érintené a fenti gyakorlat bevezetése. Hangsúlyozni kívánom ugyanakkor, hogy véleményem szerint a fenti szempontrendszerben minden körülményt és kritériumot a maga helyén kell kezelni. Ahogy a pályakezdő szakértők is rendelkeznek szakmai előnyökkel a nagyobb tapasztalattal rendelkező szakértőkhöz képest, úgy a frissen „iskolapadból” kikerült, korszerű tudás nem feltétlenül ér a „régii” látásmód nyomába. A kompetencia ilyen részletességű vizsgálata egyébként akkor jut kiemelt jelentőséghez, ha az ügyben több, részben vagy egészben ellentétes szakvélemény készül. Ilyen esetben a szakvélemények közötti ellentmondás feloldása a hatóság/bíróság feladata, és ezt a feladatot (is) nagyban megkönnyítheti a fenti szempontú kompetencia-elemzés.

A több szakértői területen működő szakértői intézmények, társaságok esetén - amennyiben helytelenül jelöli meg a kirendelő a szakterületet, azonban a kirendelt intézmény a kérdések alapján egyértelműen beazonosítja a bevonandó szakterületet, és jogosultsággal is rendelkezik e területen a szakvéleményadásra - meglátásom szerint a kirendelő felé történő 5 munkanapon belüli jelzés⁷⁶⁸ megfelelő és elégséges a jogszerűség fenntartásához. A tájékoztatásnak arra kell kiterjednie, hogy a kérdések megválaszolása a kirendelt szakértő (intézet, társaság) szakmai meggyőződése szerint nem a kirendelésben meghatározott szakterületre tartozik, meg kell jelölnie, hogy ehhez képest melyik szakterület jogosult a kérdésekre választ adni, jeleznie kell, hogy

⁷⁶⁸ Vö. Iszktv. 45. § (4) bek. b) pont

jogosult e szakterületen eljárni és tájékoztatnia kell a kirendelő hatóságot arról, hogy – a kirendelő hatóság ellenkező rendelkezése hiányában – ez utóbbi szakterület fog az ügyben véleményt adni.

Figyelemmel arra, hogy az Iszktv. 45. § (2) bekezdése nem írja elő a kirendelő hatóság részére a szakterület kirendelésben való konkrét megjelölését (a megválaszolandó kérdéseket elegendő feltüntetni), meggyőződésem szerint nem szükséges a kirendelés módosítása még akkor sem, ha a kirendelésben a hatóság megjelölte a szakterületet, és azt tévesen tette.

Más a helyzet akkor, ha a szakértő olyan kérdésben ad szakvéleményt, amely szakterületen nincs jogosultsága eljárni, még akkor is, ha a kirendelő tévesen határozta meg a szakterületet, hiszen a adott szakterület határait magának a szakértőnek kell ismernie.

A jogalkalmazói értékelésnek ki kell terjednie arra is, hogy a 282/2007. (X. 26.) Korm. Rendelet szerinti a kizárólagosság illetve elsődlegesség szempontjai teljesültek-e, továbbá az adott szakértői szerv ténylegesen rendelkezik felhatalmazással szakvélemény adására az adott szakterületen.

A III.3. fejezetben részletesen elemeztem, mely esetekben írja elő a jog illetve szakmai szabály több szakértő kötelező alkalmazását, illetve melyek a feltételei a szakértő részéről más szakértő bevonásának, illetve szakkonzultáns igénybevételének. A korábban leírtak megismétlését nem tartom indokoltnak.

A jogalkalmazónak a szakvélemény értékelésekor ki kell térnie annak megállapítására, hogy teljesültek-e azok az elvárások, amelyeket a jogszabályok vagy szakmai szabályok a bevont szakértők számára, szakterületére vonatkozóan előírnak, a bevont másik szakértő vagy szakkonzultáns bevonása nem ütközött-e valamilyen jogi akadályba. Vizsgálnia kell a jogalkalmazónak a bevont másik személy (szakértő, szakkonzultáns) kompetenciáját.

Ki kell terjednie a vizsgálatnak arra is, hogy a szakvéleményben egyértelműen elkülöníthető-e, melyik vizsgálatot ki végezte el, az egyes következtetések

vonatkozásában meg kell állapítani, kitől származnak - hiszen ügyelni kell arra, hogy a konkrét szakkérdésre választ adónak legyen meg a szükséges kompetenciája.

Ha a szakértő segédmunkatársat, szakértőjelöltet vett igénybe a szakértői vélemény elkészítésekor, az ő személyüknek azonosíthatónak kell lennie (elsősorban a kizárási okok vizsgálata végett), és a szakvélemény előkészítésében betöltött szerepüknek pontosan azonosíthatónak kell lennie. A jogalkalmazónak értékelése során vizsgálnia kell, hogy nem lépte-e túl bárki az eljárási jogosultságait, felhatalmazásait, kompetenciáját.

VI.5.3. Kizárási okok vizsgálata

Az eljárási jogosultság értékelése körében azt is vizsgálni kell, hogy a szakértővel szemben nem áll-e fenn kizárási ok.

Kérdésként vethető fel az az eset, ha a szakvélemény előterjesztésekor még nem kizárt szakértővel szemben a később szükségessé vált meghallgatása idejére kizárási ok merül fel. A Fővárosi Ítéltábla több határozatában⁷⁶⁹ más orvosszakértőket rendelt ki, mert a szakvéleményt adó orvosszakértők, mint a nyomozó hatósággal szolgálati viszonyban lévő személyek adtak szakvéleményt, de a meghallgatásuk szükségessé vált, ami már nem lehetséges. Figyelemmel a régi Be. 605. §-ának (2) bekezdésére, amely értelmében a módosítás előtt törvényesen beszerzett szakvélemény továbbra is felhasználható volt, a döntések helyessége nem vitatható. A Belegi József szerkesztette kommentár szerint a joggyakorlat nem adott egyértelmű választ a kérdésre, de a szerzői álláspont mégis a meghallgathatóság mellé állt, azzal érvelve, hogy a más szakértő kirendelését meg kell, hogy előzze az első szakvéleményt adó szakértő felvilágosítása, esetleges szakvélemény-kiegészítése.⁷⁷⁰ Meglátásom szerint azonban a kizárási ok beállta a szakértők meghallgatását nem engedi. A kizárási ok ellenére a szakvélemény megőrizi bizonyítási eszköz minőségét, ámbar csakis abban a formában, amelyben megszületett, s azon már a kizárási ok alá eső szakértő nem alakíthat.

⁷⁶⁹ Pl. 1.Bf.60/2007/9. végzés, 1.Bf.125/2007/13. ítélet

⁷⁷⁰ BELEGI, 2018.

Azt, hogy a szakértővel szemben nem áll-e fenn kizárási ok, a hatóságnak az eljárás minden szakaszában vizsgálnia kell. A kizártság tényének felismeréséhez feltétlenül szükséges, hogy a szakértő megfelelő mennyiségű adatot, információt kapjon az ügyről, ahogy az is, hogy amennyiben szakértői intézetet, intézményt, gazdasági társaságot rendel ki a hatóság, a törvényi rendelkezéseknek megfelelően tájékoztatást kapjon a kirendelő a ténylegesen eljáró szakértő személyéről. Meggyőződésem szerint helyes lenne egy olyan gyakorlat bevezetése, hogy a szakértő a véleményben kötelezően nyilatkozzon arról, hogy megvizsgálta a kizárási okok fennállásának lehetőségét és arra a következtetésre jutott, hogy ilyen ok nem áll fenn. A Be. a szakértő szóbeli meghallgatásakor kötelezővé teszi a kizárási ok fennállásának tisztázását. Ezen szabályozás mellett nem zárható ki, hogy amennyiben a szakértő szóbeli meghallgatására nem kerül sor, a kizárási ok nem jut a hatóság tudomására, illetve, a pergazdaságosság és eljárás időszerűsége szempontjából negatív kihatással van az ügyre, ha kiderül, hogy már a szakvélemény elkészítésekor is fennállt a kizárási ok, csak azt a hatóság (vagy akár a szakértő) nem vizsgálta és/vagy nem észlelte. A kizárási ok fennálltának hiányára vonatkozó hangsúlyosabb vizsgálat mind a kirendelő, mind a szakértő részéről kívánatos lenne már a szakvélemény elkészítésekor/kézhezvételekor.

VI.5.4. Formai és tartalmi elemek értékelése

A jogalkalmazó akkor képes a szakvélemény érdemi értékelésére, ha megvizsgálja azt, hogy a szakértő hogyan jutott arra a következtetésre, amelyet véleményében kifejtett.⁷⁷¹

A jogalkalmazónak meg kell vizsgálnia, hogy a szakvélemény teljes-e, tehát tartalmazza-e az előírt formai elemeket, és az azokban foglaltak összhangban vannak-e azon egyéb információkkal, amelyekről a jogalkalmazónak hivatalos tudomása van. Ellenőriznie kell azt is, hogy valamennyi feltett kérdésre válaszolt-e a szakértő.

A szakvéleménynek az Iszktv. szerint az alábbiakat kell tartalmaznia:

⁷⁷¹ KATONA, 1990. 317. o.

- a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásokra és eszközökre, a vizsgálat tárgyában bekövetkezett változásokra vonatkozó adatokat (lelet),
- a vizsgálat módszerének rövid ismertetését,
- a szakmai megállapítások összefoglalását (szakmai ténymegállapítás),
- a szakmai ténymegállapításokból levont következtetéseket, ennek keretében a feltett kérdésekre adott válaszokat (vélemény)
- ha az ügyben korábban vizsgálat lefolytatására került sor (ide nem értve a szakértői vizsgálatot) a szakértőnek a szakvéleményben értékelnie kell annak adatait és megállapításait is
- a módszertani levélre történő utalást, illetve a módszertani levélben foglaltaktól történő eltérés esetén ennek indokait, és
- az arra való utalást, hogy az igazságügyi szakértő mely szakterületen jogosult szakvéleményt adni illetve, hogy az igazságügyi szakértő vagy más személy eseti szakértőként járt el
- szakkonzultáns, szakértőjelölt vagy segédszemélyzet igénybevétele esetén a szakvéleményben a hatóságot erről tájékoztatni kell, továbbá fel kell tüntetni, hogy a szakkonzultáns milyen szakkérdésben nyilvánított véleményt, valamint a szakértőjelölt miként működött közre.⁷⁷²

A 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet fenti elemeket összesen 4 fő tartalmi egységbe tömöríti: lelet, módszer, szakmai ténymegállapítás és vélemény. A lelet a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásokra és eszközökre, a vizsgálat tárgyában bekövetkezett változásokra vonatkozó adatokat tartalmazza. A szakmai ténymegállapítása a szakmai megállapítások összefoglalását, a vélemény a szakmai ténymegállapításokból levont következtetéseket, ennek keretében a feltett kérdésekre adott válaszokat tartalmazza, a vizsgálat módszerére vonatkozóan további részletezést nem tartalmaz a jogszabály. Hozzáteszi a rendelet azt is, hogy ha az ügyben korábban vizsgálat lefolytatására került sor - ide nem értve a szakértői vizsgálatot -, a szakértőnek a szakvéleményben értékelnie kell annak adatait és megállapításait is.

A szakvéleményt készítő igazságügyi szakértő az írásbeli szakvéleményt aláírásával köteles ellátni, valamint köteles azon a nyilvántartási számát feltüntetni. Az egyesített

⁷⁷² Vö. Iszktv. 47. § (4) bek., Be. 108. § (2) bek., 31/2008 (XII.31.) IRM rendelet 10. §

és az együttes szakvéleményt minden igazságügyi szakértő köteles fenti szabályok szerint aláírni, illetve a szükséges adatokat a szakvéleményen feltüntetni, valamint köteles a szakvéleményt bélyegzőjével ellátni.⁷⁷³ A társaság tagja vagy alkalmazottja, illetve az igazságügyi szakértői intézmény vagy igazságügyi szakértői intézet alkalmazottja a szakvéleményt a saját szakmai felelőssége mellett, a társaság, az igazságügyi szakértői intézmény vagy az igazságügyi szakértői intézet nevében adja. A szakvéleményt az igazságügyi szakértő írja alá, a szakvéleményben fel kell tüntetni a szakvéleményt készítő igazságügyi szakértő nevét és szakterületét. A társaság, az igazságügyi szakértői intézmény vagy az igazságügyi szakértői intézet vezető tisztségviselője ellenjegyzésével igazolja azt, hogy a szakvélemény a társaság, az igazságügyi szakértői intézmény vagy az igazságügyi szakértői intézet tevékenységi körében és az eljárási szabályok betartásával készült.⁷⁷⁴

Célszerű lenne véleményem szerint a szakértői vélemény kötelező elemeként elvárni a szakértőnek a hamis szakvéleményadás következményeire történő figyelmeztetés megértéséről való nyilatkozatot. A kirendelésnek a figyelmeztetés kötelező eleme⁷⁷⁵, illetve a szakértő szóbeli meghallgatása előtt is figyelmeztetni kell erre a szakértőt.⁷⁷⁶ A két rendelkezés azonban annyiban különbözik, hogy szóbeli meghallgatás alkalmával nemcsak a figyelmeztetés megtörténtét, hanem a szakértő válaszát is rögzíteni kell a jegyzőkönyvben. Nem logikus tehát, hogy a törvény az írásbeli szakvélemény előterjesztésekor ezt a nyilatkozatot nem kívánja meg a szakértőtől.

Idzigné Novák Marianna Csilla doktori értekezésében az alábbiak szerint érvel: *„Amennyiben a tanút nem figyelmeztetik a hamis tanúzás, illetőleg a szakértőt nem figyelmeztetik a hamis szakvéleményadás büntetőjogi következményeire, a tanú vallomása, illetőleg a szakértő véleménye nem is létezik. Ehhez képest a tanú nem létező vallomása, illetőleg a szakértő nem létező véleménye – túl azon, hogy eljárásjogi értelemben felhasználhatatlan – kétségesen vonhat maga után büntetőjogi felelősségre vonást. Vagyis az állam nevében eljáró bíróságnak (ügyészségnek, nyomozó hatóságnak) a hamisság anyagi jogi következményeire való előzetes*

⁷⁷³ Iszktv. 47. § (8) bek.

⁷⁷⁴ Iszktv. 48. §

⁷⁷⁵ Iszktv. 45. § (2) bek. mb) pont

⁷⁷⁶ Be. 196. § (2) bek.

*figyelmeztetésének elmaradásában álló mulasztása ahhoz vezetne, hogy az állam nevében eljárók egy szükségképpen másik büntetőeljárás (megj: a hamis szakvélemény adása miatt indult eljárás) keretében a nem létezőt utóbb létezővé nyilvánítsák.*⁷⁷⁷

VI.5.5. A szakértői vélemény szakmai tartalmának értékelése

VI.5.5.1. Kiindulási adatok, szakértői vizsgálat tárgyának értékelése

Könnyen belátható, hogy a szakértő „hozott anyagból dolgozik”, az általa vizsgált anyag kiemelt szerepet játszik a szakértői vizsgálatban. A szakvélemény hiteltérdemlősége szempontjából rendkívül fontos, hogy az a tárgy vagy éppen az a személy, akikre (amelyre) vonatkozóan a szakértő vizsgálatot végez, ismert eredetű, jogszerű forrásból származó, jogszerűen beszerzett és tárolt, és változatlan állapotú legyen. A jogalkalmazói értékelésnek ki kell terjednie arra, hogy az eljáró hatóság a vizsgálatok elvégzéséhez milyen információkat bocsátott a szakértő rendelkezésére.

A vizsgálat tárgyára vonatkoztatott jogi követelmények vizsgálatánál két fő kérdéskört kell tisztázni: Mit kell a vizsgálatához a szakértő rendelkezésére bocsátani és milyen szabályok vonatkoznak a vizsgálati anyag begyűjtésére – kezelésére?

A vizsgálati anyag kezelésére jogi és szakmai szabályok vonatkoznak. A jogi követelmények nagyjából két csoportra oszthatók. Az elsőbe azok az előírások tartoznak, amelyek a vizsgálati anyag eredetének dokumentálására vonatkoznak (pl. szemle⁷⁷⁸, kutatás, lefoglalás). Ezek a vizsgálati anyag megfelelő, az elvesztést megelőző, összekeveredést kizáró kezelésére vonatkozó szabályok, a szakértőnek történő átadást dokumentáló előírások, stb. Ezek a szabályok a szakvélemény hiteltérdemlőségének egyik biztosítékai is: ha a szakértő bizonytalan eredetű vagy ellenőrizhetetlen módon beszerzett vagy kezelt vizsgálati anyagra alapítja véleményét, a vélemény tartalmi helytállósága esetén sem tekinthető hiteltérdemlőnek.⁷⁷⁹

⁷⁷⁷ IDZIGNÉ, 2018. 73. o.

⁷⁷⁸ lásd bővebben: Gárdonyi, 2017

⁷⁷⁹ ERDEI, 1987. 79. o.

A releváns alapadatok megfelelő dokumentáltsága a vizsgálathoz elengedhetetlenül szükséges. A vizsgálat objektivitását és megfelelő dokumentálását pedig az mutatja, hogy az adott kiindulási adatokat a megfelelő felkészültségű szakértők azonos módon dolgozzák fel és értékelik.⁷⁸⁰

A szakértő nem adhat alaposabb véleményt, mint amit a rendelkezésére bocsátott összehasonlító anyag színvonala lehetővé tesz.⁷⁸¹ E helyütt szükséges kitérnünk arra, hogy a büntetőeljárásban az igazság kiderítése nem történhet minden áron.⁷⁸² A bizonyítékok értékelése körében a legfontosabb kérdés, hogy a jogellenesen beszerzett, de egyébként hitelt érdemlő bizonyítékot fel lehet-e használni.

Témám szempontjából e kérdéskör legfontosabb problematikája, hogy mennyiben érinti a jogellenesen beszerzett bizonyítékot felhasználó, azt vizsgáló szakvélemény helytállóságát a vizsgálati tárgy jogellenessége. Az angolszász jogban ennek a témakörnek az egyik részkérdése az ún. szakértői burkolt kijátszás doktrínája, amelynél a fő kérdés, hogy fel lehet-e használni azt a szakvéleményt bizonyítási eszközként, amelyet a szakértő (akár csak részben is) spontán nyilatkozatokat, szóbeszédet⁷⁸³ felhasználva készített el.⁷⁸⁴ Példaként felhozható például egy olyan eset, ha a nem jogszerűen figyelmeztetett hozzátartozó/terhelt szakértői vizsgálat alkalmával tett nyilatkozatát a szakértő felhasználja a szakvéleményében, azaz lényegében a jogellenes bizonyítékot a szakértő „visszacsempészi“ az eljárásba. Aggályos egy olyan eset is, ha pl. a vallomástételt megtagadó alanynak e nyilatkozatát magnóra veszi a hatóság, ezt hangtechnikai szakértő rendelkezésére bocsátja, és szakvélemény elkészítését rendeli el. Előfordulhat az is, hogy jogellenes lehallgatás útján szerzik meg a hangmintát, amelyet szakértői elemzésre küldenek.

A jogellenes bizonyítékkal kapcsolatban két elméletnek a rövid említése indokolt. Mindkét elv az USA joggyakorlatában formálódott. A mérgezett fa gyümölcse elv

⁷⁸⁰ GRÓSZ, 2011. 736. o.

⁷⁸¹ BÓCZ, 2004. 217. o.

⁷⁸² FARKAS, 2002. 27. o.

⁷⁸³ „hearsay evidence“

⁷⁸⁴ GÁCSI, 2015.

főszabály szerint kizárja a jogellenesen megszerzett bizonyíték továbbhatását.⁷⁸⁵ Ez azt jelenti, hogy a büntetőeljárásokban sem a jogellenesen megszerzett bizonyíték, sem az annak folyamányaként megszerzett további bizonyíték nem használható fel a terhelttel szemben.⁷⁸⁶ Megjegyzendő, hogy az elv alól számos kivételt alkotott mára az USA Legfelsőbb Bírósága. A jogellenes bizonyítékok kizárásának másik doktrínája az ezüst tálca elve. Az elv lényege abban ragadható meg, hogy ez az elv csupán korlátozta, enyhítette a jogellenes bizonyíték továbbhatását, azáltal, hogy az eljárás korábbi szakaszában, az alárendelt szervek által jogellenesen szerzett bizonyíték csak az adott eljárási szakaszban nem volt felhasználható bizonyítékként, az eljárás későbbi szakaszában, magasabb fórum közbelépése esetén bizonyos feltételek meglétekor már felhasználható volt.⁷⁸⁷ Az USA Legfelsőbb Bírósága végül 1960-ban az *Elkins vs. United States* ügyben kimondta, hogy az ezüstitálca elvet nem lehet alkalmazni a büntetőeljárásokban.⁷⁸⁸

A releváns alapadatok jogszerűségén és minőségén túl jelentősége lehet azok mennyiségének is. Ideális esetben a véleményalkotáshoz szükséges valamennyi adat rendelkezésre áll. Ha nem, az adatok hiánya negatívan befolyásolja a szakvélemény bizonyító erejét (kategorikus megállapítás lényegében kizárható, csak valószínűségi megállapítás lehetséges). Ugyanúgy, ahogy a tényállás jogalkalmazói felderítését a bizonyítékínség befolyásolja, szükséges, hogy a szakértő a lehető legtöbb releváns körülményt ismerje.⁷⁸⁹

A szakértő kirendelésével kapcsolatos jogi relevanciájú anomáliák közül a kirendelés alapvető céljával ellentétes gyakorlatot emeli ki Kereszty Éva, melynek lényege, hogy a kirendelő kizárólag a kirendelő határozatot küldi meg a szakértőnek, az ügy egyéb iratait nem, hogy „a szakértőt ne befolyásolják az ügyben található adatok”. A bíróság tehát a szakértővel szemben eleve valamilyen előítélettel viseltetik, és ezért már a szakértői törvényben biztosított feltételeket sem biztosítja a munkájához.⁷⁹⁰ Fontos joga a szakértőnek, hogy kezdeményezheti a kirendelés alóli felmentését, ha a kirendelő a szakértő kérésére nem biztosítja a szakértő által megjelölt, a szakértői

⁷⁸⁵ REINECKE, 1990. 248. Idézi: TREMMEL, 2006. 163. o.

⁷⁸⁶ GÁCSI, 2015. 57. o.

⁷⁸⁷ TREMMEL, 2006.

⁷⁸⁸ 338 U.S. 74, 78-79 (1949)

⁷⁸⁹ GRÓSZ, 2011. 736. o.

⁷⁹⁰ KERESZTY, 2012. 70. o.

tevékenység ellátásához szükséges adatokat, felvilágosítást, iratokat és vizsgálati tárgyakat, és e nélkül a kirendelés nem teljesíthető.⁷⁹¹

Az átadott információnak mindenképpen elégségesnek kell lennie ahhoz, hogy a szakértő el tudja végezni a feladatát, és arra is, hogy a kirendelés teljesítésének esetleges akadályait (kizárási ok, szakértő érdekkörében fennálló egyéb akadály – pl. az, hogy a leterheltsége nem teszi lehetővé egy időigényesebb szakértői vizsgálat lebonyolítását, stb.) felismerje. Ugyanakkor, az átadott információk, adatok köre tekintetében túlzásokba sem eshet a kirendelő hatóság. A szakértő munkájához nem szükséges iratok, adatok átadása nemcsak felesleges, de kognitív torzításhoz is vezethet (lásd. V.6.1.3. fejezet).

A vizsgálat tárgyát a szakértőnek a szakvélemény leleti részében kell feltüntetnie.⁷⁹² Annak biztosítására, hogy a későbbiekben is egyértelmű legyen, milyen iratok, információk alapján dolgozott a szakértő, kiemelt jelentőségű, hogy ezek listáját is tartalmazza a lelet. A nyomok vizsgálata alkalmával a nyomkeletkezés, illetve rögzítés körülményeit tartalmazó helyszíni jegyzőkönyvek, helyszíni fényképek, vallomások jegyzőkönyveinek, korábbi szakvélemények megküldése minden olyan esetben szükséges, amikor a szakértő feladatának elvégzése azt indokolttá teszi. Amennyiben a hatóság egy adott releváns iratot, adatot nem ad át a szakértő részére, a későbbiek során kizárólag a szakértő által részletesen felsorolt, felhasznált irat/adatlista vizsgálata tud e körben releváns információt szolgáltatni. A kirendelésnek az Iszktv. szerint tartalmaznia a szakértő részére átadandó iratok és tárgyak megjelölését, valamint az átadás időpontját, ha pedig az átadás nem lehetséges, annak meghatározását, hogy a szakértő az iratokat és tárgyakat hol és mikor tekintheti meg.⁷⁹³ A gyakorlatban azonban ritkán fordul elő, hogy az iratok pontosan azonosítható módon megjelölik ezeket a tényeket.

A szakértőnek a vizsgálat elvégzése előtt meg kell győződnie arról, hogy a hozzá küldött tárgyak sértetlen csomagolásban, a leírt változatlan állapotban érkeztek-e meg. Az utólagos értékelés fontos mozzanata annak ellenőrzése, hogy a szakértő ennek a

⁷⁹¹ az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet

⁷⁹² 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 10. § (1) bek. a) pont

⁷⁹³ Iszktv. 45. § (2) bek. e) pont

kötelezettségének eleget tett-e. Nem mellőzhető a szakértői vizsgálatra küldött anyagok mennyiségének értékelése olyan szempontból, hogy azok elegendők-e a kívánt vizsgálat elvégzéséhez.

Ez a körülmény a szakértői vizsgálat módszertanával egybevetve szakértői területenként külön-külön értékelendő.⁷⁹⁴

VI.5.5.2. A szakértői vizsgálat, szakértői módszer értékelése

A jogalkalmazói értékelés célja a szakértő tevékenységének megértése, annak megismerése, hogy a szakértő milyen vizsgálatok vagy logikai műveletek útján jutott el a véleményének kialakításához, annak megállapítása, hogy ezt a folyamatot logikai hibák vagy laikus jogalkalmazó által is feltárható hibák nem befolyásolták-e negatív irányban.⁷⁹⁵

Ebből következik, hogy vizsgálat nélkül - azaz általánosságban, s nem a konkrét ügy tényeit, körülményeit elemezve - szakvélemény nem adható, a szakértői vizsgálatot az adott ügyben ténylegesen le kell folytatni. A szakértői vizsgálatot azonban nem célszerű szűken értelmezni; a korábban elvégzett tudományos kutatásokon vagy szakértői vizsgálatokon is alapulhat a szakértői vélemény, pl. akkor, ha a szakértőnek az a feladata, hogy bizonyos természeti események, jelenségek okát vagy a tudományos tételek lényegét, összefüggéseit világítsa meg. Sajátos - kivételes - esetben a korábbi szakvélemény és iratok összevetése alapján is adhat a szakértő szakvéleményt.⁷⁹⁶

A szakértő a vizsgálat során személyt és tárgyi bizonyítási eszközt, elektronikus adatot tekinthet és vizsgálhat meg, a személyhez kérdéseket intézhet. Ha a szakértő olyan tárgyi bizonyítási eszközt vagy elektronikus adatot vizsgál meg, amely a vizsgálat folytán megváltozik vagy megsemmisül, annak egy részét lehetőleg az eredeti állapotban úgy kell megőriznie, hogy az azonosság, illetve a származás megállapítható legyen. A kirendelő meghatározhatja azokat a vizsgálatokat, amelyeket a szakértőnek a kirendelő jelenlétében kell elvégezni. Ha a büntetőeljárásban több szakértő végez

⁷⁹⁴ KATONA, 1990. 312. o.

⁷⁹⁵ KATONA, 1990. 322. o.

⁷⁹⁶ Kommentár a Büntetőeljárás törvényhez

vizsgálatot, a szakértők az általuk elvégezni kívánt szakértői vizsgálatról kölcsönösen értesítik egymást, az értesített szakértő a másik szakértő által végzett vizsgálaton jelen lehet.⁷⁹⁷

A szakértői vizsgálat tehát személyeket, és - a maguk egyediségében vagy minta szerint - dolgokat érinthet. Szakmai szabály, hogy a szakértőnek a vizsgálat során a vizsgálat tárgyát lehetőség szerint változatlan állapotban kell megőriznie. Amennyiben ez nem oldható meg, mert a vizsgálat természeténél fogva a dolog megváltozik vagy megsemmisül, a vizsgált dolog egy részét az esetleges későbbi vizsgálatokra vagy a szakvélemény ellenőrzése érdekében lehetőség szerint eredeti állapotában, azonosság vagy származásmegállapításra alkalmas módon meg kell őrizni. Előfordul, hogy a vizsgálat során megsemmisülő dolog egy része sem őrizhető meg (pl. a fegyverszakértőnek egyetlen lőszerrel kell megállapítania annak működőképességét). Ilyenkor a vizsgált dolog megsemmisülésével járó vizsgálatot a szükséges egyéb vizsgálatok után kell elvégezni és megelőzően a tárgy jellemző adatait jegyzőkönyvben kell rögzíteni, és a tárgyról szükség esetén fényképet, videófelvételt, öntvényt stb. kell készíteni.⁷⁹⁸

Az egyes szakértői vizsgálatokra vonatkozó részletes szabályokat a szakértői működésről szóló 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet tartalmazza. Azon szakterületek esetében, amelyek vonatkozásában nem a rendelet által meghatározott szakkérdésben kell véleményt nyilvánítani, a szakértőnek - ha a véleményadás feltételei fennállnak - a kirendelés vagy megbízás teljesítéséhez szükséges vizsgálatot kell elvégeznie, ide értve - annak szükségessége esetén - a rendeletbe foglalt vizsgálatokat is.⁷⁹⁹

A szakértői vizsgálat értékelésének szükségszerű feltétele, hogy a szakértő a véleményben ellenőrzésre alkalmas módon ismertesse azt a folyamatot, amelynek eredményeként a következtetését levonta.⁸⁰⁰ A hatóságnak magának kell meggyőződnie a módszer helyességéről, mint a vélemény helytállóságának kritériumáról. Az ügyben a hatóságon kívül felek is részt vesznek, akiknek joguk van

⁷⁹⁷ Be. 192. §

⁷⁹⁸ Vö. 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet 1-8. §

⁷⁹⁹ 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet 15. §

⁸⁰⁰ KATONA, 1990. 321. o.

megtudni, hogy az ügyekben bizonyítékként elfogadott szakvéleménynek milyen tudományos vagy szakmai alapja van.⁸⁰¹

A jogalkalmazói értékelés legnehezebb és legtöbb szakirodalmi vitát kiváltó pontja a szakértői vizsgálat és módszerének vizsgálata. A módszer tudományos-, szakmai megalapozottsága alatt – a korábban már ismertetett feltételek összességét értem (vö. V.5.1.5. fejezet).

A szakértői módszer jogalkalmazói értékelése elvart, ugyanakkor nem egyszerű feladat. A probléma gyökere az, hogy a jogalkotó egyáltalán nem adja meg az értékelés szempontrendszerét. Úgy vélem, a módszer vizsgálatánál van egy pont, ahova a jogalkalmazó már nem juthat el: az a szakmai szint, amelynek vizsgálatához különleges szakértelem szükséges. Éppen ezért, Erdei Árpád fent idézett véleményét azzal egészítem ki, hogy azt, hogy a szakvélemény módszere tudományos-, illetve szakmai szempontból megalapozott-e, az igazságszolgáltatás szereplőinek és az eljárás alanyainak is joguk van megtudni, ugyanakkor erre csak következtethetnek. Magát a szakvélemény érdemi helyességét, és a módszer megfelelőségének bizonyos szempontjait a laikus nem tudja megítélni, azonban számos, a módszer megfelelőségével összefüggő szempont értékelhető. Ezek információt szolgáltatnak a jogalkalmazó számára, így anélkül is lehet következtetést levonni az alkalmazott módszerről, hogy az értékelés a metodika szakmai magjáig hatolna. Az ilyen, jogalkalmazó általi vizsgálatra alkalmas szempontrendszert a hazai joganyagban nem találunk. A szempontrendszer meghatározása ugyanakkor kiemelt fontosságú lenne. A kritériumok kidolgozása során kulcsfontosságú, hogy az egyes szempontok meghatározásakor figyelembe vegyük a jogalkalmazó és a szakértő, vagyis a jog és tudomány határvonalait, hiszen jogi szempontok szerint tudományos kérdéseket nem lehet megítélni.

Katona Géza szerint a mérés technika fejlődése, a vizsgálati objektumokon észlelhető sajátosságok azonosítási értékének megállapítása, az eredmények elektronikus vagy fotooptikai módszerekkel való rögzítése pozitívan befolyásolhatja a szakvélemény bizonyításbeli alkalmazását is. Ezekből a módszerekből azonban nem következik,

⁸⁰¹ ERDEI, 1987. 143. o.

hogy a szakvélemény ettől a laikusok számára önmagában érdemileg értékelhetővé válik.⁸⁰²

A megkívánt határok figyelmen kívül hagyására példaként hivatkozható a korábban ismertetett Daubert-kritériumrendszer „kudarca“. Az NRC jelentés kiemelte, hogy a Daubert-teszt túl magasra, a tudományos megalapozottság szintjére emelte a bizonyítékok megbízhatóságának mércéjét azzal, hogy elvárja a kapuőr funkciót betöltő bírótól, hogy vizsgálja a módszer teszteltségét és tesztelhetőségét illetve hibahatárát.⁸⁰³ A jelentés szerint a Daubert-standardok eszméjének megvalósítása az igazságszolgáltatás szintjén kivitelezhetetlen. A Daubert-szemponthoz ugyanakkor vitathatatlan jelentőségük van a tudományos megalapozottság tekintetében, így véleményem szerint el kell különíteni egymástól azt a kérdést, hogy melyek a tudományos megalapozottság ismérvei és azt, hogy azt a bíróság mennyiben képes megítélni.

Fentiek alapján, véleményem szerint a tudományos-, szakmai megalapozottságot a jogalkalmazó nem képes megítélni, mivel ez az adott tudomány művelőinek kiváltsága. Ugyanakkor, a szakmai-, tudományos megalapozottságú módszer alkalmazásának kötelezettsége a szakértőt köti. Meglátásom szerint vannak olyan, a fent hivatkozott szakmai lényeg (tényleges tudományos-, szakmai megalapozottság) el nem érő mélységű ismérvek, melyek feltüntetése valószínűsíti a tudományos-, szakmai megalapozottság szintjének elérését. A tételt fordítva is igaznak tartom: amennyiben a szakértő nem képes az alkalmazott módszerről meghatározott ismérveket objektíven, világosan megadni, akkor a tudományos-, szakmai megalapozottság megkérdőjelezhető.

Meglátásom szerint a módszerre vonatkozó, meghatározott szempontrendszerű szakértői adatszolgáltatás alkalmas arra, hogy a jogalkalmazó eldöntse: van-e észszerű kétely a megalapozottság, ezen belül a módszer szakmai - tudományos megalapozottsága körében. Ha nincs, e körben bizalommal kell fordulnia a szakértői vélemény felé. Ám ha észszerű kétely merül fel, igénybe kell vennie a törvény által

⁸⁰² KATONA, 1976. 10-11. o.

⁸⁰³ NRC-jelentés

előírt eszközöket a kételyek eloszlatására: felvilágosítást, kiegészítést kell kérnie, szükség esetén más szakértőt kell kirendelnie.

Az „észszerű kétely” fogalma kapcsán Elek Balázs tanulmányában foglaltakat hívhatjuk segítségül.⁸⁰⁴ A szerző művében utal arra, hogy a common law büntető igazságszolgáltatási rendszere nem követeli meg az abszolút bizonyosságot a büntetőjogi felelősségre vonáshoz, ehelyett alkalmazza azt a praktikus vagy erkölcsi bizonyossági mércét (practical certainty, moral certainty), amit az észszerű kétely fogalmában fejez ki. Ez a bizonyosság a legmagasabb szintje annak, amit az egyén elérhet az abszolút bizonyosság hiányában. Az észszerű kétely így nem jelent minden elképzelhető kétséget (any conceivable doubt).⁸⁰⁵

Felmerül a kérdés, mi ébreszthet kételyt a bíróban. Természetesen ezt egzakt módon nagyon nehéz meghatározni, és bizonyosan függ olyan elemektől is, mint a bíró szubjektuma, vagy akár a védői aktivitás. Ugyanakkor bizonyosan kételyt kell ébresztenie annak, ha a módszer leírása körében megkívánt jellemzőket nem tünteti fel a szakértő, a formál logika szabályaival ellentétesek az adatok, a hivatkozott források nem léteznek, pontatlanok, illetve más, ugyanazon kompetenciakörben működő szakértő szakértői véleményében feltüntetett módszertől különbözik.

Különleges szakértelem hiányában a tudományos-, szakmai megalapozottság kérdése kapcsán a jogalkalmazó megismerési lehetősége arra korlátozódik, hogy feltárja, van-e olyan ok, ami kételyt ébreszt a szakértői vélemény módszerének megalapozottsága iránt. Ezt a vizsgálatot a szakértő által az általa alkalmazott módszerről szolgáltatott adatok és információk alapján lehet elvégezni.

Ugyanígy, a szakértőnek kell a jogalkalmazó számára valószínűsítene, hogy nemcsak tudományos-, szakmai szempontból megalapozott módszert alkalmazott, hanem összességében az adott kérdés megválaszolására a rendelkezésre álló módszerek közül a megfelelőt választotta ki és azt helyesen is alkalmazta.

⁸⁰⁴ ELEK, 2017. 59. o.

⁸⁰⁵ CHAMBERS, 1998. 655-702. idézi: Elek, 2017. 59. o.

Ehhez a szakértőnek a szakvéleményben választ kell adnia az alábbi kérdésekre, illetve az alábbi információkat kell feltüntetnie:

- *Milyen módszerek léteznek, amelyek alkalmasak a szakkérdés megválaszolására?*
- *Milyen módszert alkalmazott?*
- *Ha több módszer van, miért döntött egyik vagy másik mellett?*
- *Van-e olyan jogszabály vagy szakmai szabály, ami előírja az adott módszer alkalmazását?*
- *Ismertetnie kell a bemeneti adatok, vizsgálat, mérés, egyes lépéseit, az ellenőrizhetőség érdekében.*
- *Számítógépes alkalmazás esetén fel kell tüntetni a program nevét, verzióját, leírásának elérhetőségét, működési elvét, az alkalmazott algoritmusokat*
- *Ha van olyan jogszabály vagy szakmai szabály, ami előírja az adott módszer alkalmazását, nyilatkozzon, hogy az előírtaktól eltért-e, ha igen, ezt indokolnia kell.*
- *Ismertetnie kell a mérések, vizsgálatok részeredményeit.*
- *Nyilatkoznia kell arról, hogy végzett-e ellenőrző vizsgálatot vagy mérést, és ismertetnie kell annak eredményét.*
- *Ismertetnie kell milyen vizsgálatok, tesztek igazolják a módszer alkalmasságát a szakkérdés megválaszolására (tanúsítvány, hitelesítés, ajánlások, módszertani levél, stb.).*
- *Ismertetnie kell mennyire elterjedt a módszer alkalmazása a szakterületen.*
- *Ismertetnie kell, mi támasztja alá a szakmai közösség bizalmát a módszer iránt (publikációk, szakmai szervezetek véleménye stb.)*
- *Ismert-e a hibahatár, és az nem haladja-e meg a kritikus értéket?*
- *Ha van más valid módszer, ismertetnie kell, hogy a választott módszer korszerűségét mi támasztja alá.*
- *Ismertetnie kell, hogy a vizsgálatok eredményéből milyen logikai úton jutott el a következtetésig.*
- *Ismertetnie kell, mi igazolja a következtetés helyességét (logikai helytállóságot, empirikus helyességet).*
- *Fel kell tüntetnie, milyen tényezők torzíthatják az eredményt.*

A véleménynek olyan részletességgel kell fentieket tartalmaznia, hogy a szakvélemény reprodukálható legyen.

A kérdéssorhoz kapcsolódóan az alábbi részletes magyarázat adható.

Kérdésként merül fel, milyen részletességgel kell ismertetni a mérés, vizsgálat egyes mozzanatait, a számításokat.

Bár polgári területen születtek, teljes mértékben irányadónak tartom a büntetőeljárásra is az alábbi bírósági döntések megállapításait:

„A szakértői bizonyításra hosszú évek óta egységesen érvényesülő bírói gyakorlat szerint a szakvéleménnyel szemben támasztott alapvető követelmény, hogy azt a bíróság ne csak a végkövetkeztetésében ismerje, hanem alapjaiban és részletes indokaiban is. Emiatt a szakértőtől meg kell követelni mindazoknak az összehasonlító adatoknak és tényeknek az ismertetését, amelyek közrehatottak a szakvélemény kialakításában.” (BH 2005/147.)

„A szakértőnek szakvéleményében azokat a részeredményeket is közölnie kell a bírósággal, amelyek alapján a következtetéseket kialakította. A bíróság a szakértői vélemény helyességét csak a részeredmények ismeretében értékelheti.” (BH1980.287.)

Destek Miklós véleménye szerint a számítógépes szakértői vizsgálatok esetében a szakvéleménynek nem a számítógépes program ismertetéséből kell állnia, hanem a felhasznált fizikai és matematikai algoritmust kell felvázolni. Nyilatkoznia kell a szakértőnek arról is, hogy az ügydöntő eredmények szempontjából milyen pontossági határon belül közelíti meg a vélemény a valóságot.⁸⁰⁶ Árvai Béla és Mittermayer Ödön ugyancsak a számítógépes vizsgálatokra koncentrált tanulmányában, amikor megállapítják, hogy a szakvéleménynek feltétlenül tartalmaznia kell a felhasznált program megjelölését, a felhasználási korlátokat, a betáplált adatokat, az elért eredmény felhasználási módját.⁸⁰⁷

⁸⁰⁶ DESTEK, 1989. 13. o.

⁸⁰⁷ ÁRVAI – MITTERMAYER, 2001. 414. o.

Katona Géza szerint az sem helyeselhető, ha a vizsgálat valamennyi részmozzanatát és adatát közölve a szakértő megnehezíti a szakértői tevékenység laikus részéről történő áttekintését. Szerinte a szakértő akkor jár el helyesen, ha a műszeres mérési adatokat hiteles laboratóriumi jegyzőkönyvekben, naplókban őrzi meg és szükség esetén az eljárásba bevont újabb szakértő rendelkezésére bocsátja.⁸⁰⁸ Utóbbi megállapítással magam részéről nem értek egyet. Véleményem szerint, amíg a szakértő ténylegesen elvégzett mozzanatokot rögzít a szakvéleményben, addig emiatt a szakvélemény nem kifogásolható. A mérési eredmények feltüntetését bizonyos szakterületeken a vonatkozó jogszabály külön elő is írja,⁸⁰⁹ de összességében kívánatos, hogy a mérési jegyzőkönyveket a szakértő a szakvéleményhez – legalább mellékletként – csatolja, az elvégzett mérések eredményét, a számítások képleteit és eredményét pedig feltüntesse. Ez pedig a pszichológiai szakterületen készült szakvélemények leleti részéhez kapcsolódó, elvégzett tesztek módszerének és részletes eredményeinek megismerhetőségére is kiterjed. A Be. 196. § (3) bekezdése szerint: *„Bizonyítékként nem használható fel a terheltnek, a tanúnak és a sértettnek a szakértő előtt tett azon közlése, amely a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásokra és eszközökre, illetve a vizsgálat tárgyában bekövetkezett változásokra vonatkozó adatokkal kapcsolatos, illetve az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozik.”* Sok esetben ezt a szabályt tévesen értelmezik, nem veszik figyelembe, hogy a törvény ezen adatok bizonyítékkénti értékelését zárja ki, de nem ad felmentést az adatok feltüntetése alól. Ennek márcsak azért is jelentősége van, hogy esetleges ellenőrző szakértő bevonása esetén a másik szakértő vizsgálat alá vonhassa az előző szakértő vizsgálatait is.

A szakvélemény értékelését tehát akadályozhatja, sőt meg is gátolhatja az, ha a szakértő elmulasztja az állásfoglalásának kialakulásához vezető megismerési folyamat és az alkalmazott módszerek szükséges mértékig történő ismertetését.⁸¹⁰ A megismerési folyamat egyes mozzanatainak, méréseknek, vizsgálati lépéseknek a feltüntetése teszi továbbá lehetővé a szakvélemény reprodukálását is. A módszer helyes alkalmazása ugyanis feltételezi, hogy egy független másik szakember

⁸⁰⁸ KATONA, 1990. 323. o.

⁸⁰⁹ Pl alkohol, kábítószer, pszichotróp anyag és más bódulatkeltő szer okozta befolyásoltság vizsgálata esetén a 31/2008. (XI.31.) IRM rendelet 21. §-a

⁸¹⁰ KATONA,, 1976. 10-11. o.

ugyanazon kiindulási adatok alapján, az alkalmazott módszerről rendelkezésére bocsátott adatokra figyelemmel képes reprodukálni a szakértői tevékenységet, és egyező eredményre jut.

Vannak természetesen olyan módszerek is, amelyek esetében a megismételhetőség szóba sem jöhet – pl. ha a szakértő külső adatokra támaszkodva adott véleményt, vagy saját tapasztalatára alapítja a megállapításait. Ilyen esetben is olyan módon kell a szakértőnek megalkotnia a szakvéleményt, hogy a jogalkalmazó illetve a felek képesek legyenek az egyes szakértői lépéseket nyomon követni. Meg kell adni az információ forrását, utalni kell arra a szakmai tapasztalatra, amelyre a szakértő a megállapítását alapozta. A számítások, mérések pontos dokumentálása segítheti a későbbiekben annak tisztázását is, ha a szakértői vélemény esetlegesen téves, hiszen az egyes lépések ellenőrzésekor a véletlen számítási hibák, mérési pontatlanságok, elírások sokkal könnyebben felismerhetők a részletes leírás alapján, mint olyan esetben, ha a szakértő csak a bemeneti adatokat és a végeredményt dokumentálja.

A vizsgálati módszer ismertetése körében meg kell különböztetnünk a módszerek két csoportját. Az egyik csoportba azok tartoznak, amelyek a gyakran igénybe vett szakértői területek hagyományos, standardizált módszereinek tekinthetők, a másikba azok, amelyek nem gyakran kerülnek alkalmazásra vagy éppen teljesen újszerűek.⁸¹¹ Katona Géza szerint a megoldás hogy a szakértőnek kötelessége a tevékenységéről úgy beszámolni, hogy lehetővé váljon az általa végzett megismerési folyamat mások általi követése.⁸¹² A standardizált, gyakran alkalmazott módszerek esetében az akkreditációra, alkalmazott standardra, módszertani levélre, más, hozzáférhető szakmai anyag hivatkozása elegendő. Az előzőekhez szorosan kapcsolódó szempont lehet az, hogy a metódus objektív, azaz egzakt módon meghatározott, avagy a szakértő szubjektivitásának nagyobb teret engedő vizsgálaton alapulnak-e a szakmai ténymegállapítások, de jelentősége miatt külön említjük. E körben megkülönböztetjük az ún. axiomatikus és ennek ellentétjeként azokat a tudományterületeket, ahol nincsenek pontosan kidolgozva a vizsgálati módszerek szabályai, a szakértő tágabb lehetőségek között választhatja meg a figyelembe vehető adatokat, és ennek folytán az abból levont következtetések sem egységesek, sőt akár nincs is általánosan elfogadott

⁸¹¹ ERDEI, 1987. 146. o.

⁸¹² KATONA,, 1976. 910. o.

álláspont. Általában negatívumként értékelik, ha a szakvélemény szubjektív, azaz a szakértői mérlegelésnek tág teret engedő vizsgálaton alapul. Minél nagyobb a diszkréció, annál nagyobb ugyanis az emberi tévedés lehetősége is. Általános fogalmakkal meghatározott ismérvek, a különböző szakértők esetében különböző eredményre vezethetnek. Ezzel szemben a pontos, eltérést nem engedő módszerek megbízhatósága nagyobb.⁸¹³

Székely hangsúlyozza, hogy ha több módszer is rendelkezésre áll, akkor a szakértőnek az egyik módszerrel végzett vizsgálatot a másikkal ki kell egészíteni, ha az első eredményhez kétség fér. Fontosnak tartja, hogy a szakértő tüntesse fel a véleményben a módszert, szükség esetén annak technikai részleteit is. A szakértőnek meg kell indokolnia, ha valamely korszerű vizsgálati módszert nem alkalmazott, s azt is, hogy miért éppen a választott módszert alkalmazta.⁸¹⁴

A választott módszer alkalmazásának indokoltságát is vizsgálnia kell a jogalkalmazónak az értékelés során. Természetesen a jogalkalmazó – különleges szakértelem hiányában – csak korlátozottan képes egy adott módszer alkalmazásának indokoltságát megítélni, ugyanakkor a szakértőnek a szakvéleménnyel „meg kell győznie“ az azt ellenőrző személyeket arról, hogy az adott metódus kiválasztása megfelelt a szakmai szempontoknak. Ennek a körülménynek különösen akkor van jelentősége, ha a szakértő több különböző módszerből is választhat. Ha jogszabály vagy szakmai szabály egy adott módszer alkalmazását írja elő, természetesen elegendő erre a (jog)szabályra utalni és jelezni, hogy ennek megfelelően járt el a szakértő. Ha több lehetséges módszer is szóba jöhet, akkor a szakértőnek elő kell adnia a szakmai érveit, meg kell tudnia indokolni, miért az adott módon járt el. E körben elő kell adnia, miért az adott vizsgálati, eljárási mód volt a legcélszerűbb, mely objektív adatok támasztják alá a korszerűséget, megbízhatóságot. Ki kell térnie e szempontok viszonyára a gazdaságosság és időszerűség elvárásainak relációjában is.

Ezen információk feltüntetése igazolja az értékelő felé, hogy a szakértői módszer kiválasztása nem volt önkényes. Közvetetten a szakértő ezen a módon a saját szaktudásáról is tanúbizonyságot tesz, hiszen a jogalkalmazó bízhat abban, hogy egy

⁸¹³ GRÓSZ, 2011. 438. o.

⁸¹⁴ SZÉKELY, 1967. 427. o.

olyan szakember, aki tisztában van az adott körben felmerülő lehetséges módszerekkel és adekvátan indokolni tudja, miért alkalmazta egyiket vagy másikat, alkalmas a szakértői feladat ellátására, és szakértői véleményének hinni lehet.

Ahogy a hatóság nem adhat útmutatást a módszer tekintetében, úgy a módszer hatékonyságának, célszerűségének jogalkalmazói értékelésére sincs mód. A fent részletezett szakértői nyilatkozatok azonban képesek arra, hogy e tekintetben kételyt ébresszenek.

VI.5.5.3. A szakértői következtetések értékelése

A szakvélemény legfontosabb eleme a szakértőnek a hozzá intézett kérdésekre adott nyilatkozata.⁸¹⁵ A bizonyítandó tény szempontjából közvetlen jelentősége csupán ennek a tartalmi elemnek van. A feltett kérdésekre adott válaszokon kívül minden más e válaszok megalapozásához, illetőleg a szakvélemény értékeléséhez szükséges vagy szükségesnek vélt adalék.⁸¹⁶ Katona Géza szerint tulajdonképpen a szakértői vizsgálatot elemi jellegű bizonyítási folyamatnak tekintjük, amelynek során a szakértő feltárja és megismeri a bizonyító tényeket (így a tárgy vagy tárgyak minőségét képező tulajdonságokat) és ezekből a tudomány általános törvényszerűségeit, és szakértői tapasztalatait felhasználva következtetéseket von le a bizonyítandó tényre (az objektum azonosságára, a tárgy minőségére, a folyamat rekonstrukciójára nézve).⁸¹⁷ A vizsgálat céljának megfelelő szakértői következtetés vonatkozhat: különösen azonosságra vagy különbözősége, múltbéli események rekonstrukciójára, jelenségek közötti okozati összefüggés megállapítására, tárgyak minőségének feltárására, stb.⁸¹⁸

VI.5.5.4. A transzparencia értékelése

A szakszerűség további pillére a transzparencia, amely jelen esetben a konkrét szakértő, intézmény, gazdasági társaság munkamódszereinek, felszerelésüknek részletes leírását, akkreditálásuk és esetleg alkalmazott szabványaik közzétételét

⁸¹⁵ ERDEI, 1987. 189. o.

⁸¹⁶ ERDEI, 1987. 189. o.

⁸¹⁷ KATONA, 1990. 324. o.

⁸¹⁸ uo.

jelenti. Végül nem hagyható figyelmen kívül az alkalmazott vizsgálati módszer leírásának módja. A pontatlan megfogalmazás és ebből következően az értékelés nyomon követhetlensége súlyos szakmai hiányosság, amely megkérdőjelezi a szakvélemény büntetőeljárásban történő felhasználhatóságát.⁸¹⁹

VI.5.5.5. A logikai helyesség értékelése

A szakmai érvelésben megbújó logikai műveletek helyességét is értékelni kell. A logikának ugyanis fontos szerepe van a kijelentések igazságának az eldöntésében, mert egy-egy kijelentés igazsága nemcsak egy elszigetelt gondolat kijelentésén múlik, hanem a gondolatok kapcsolatain is. Keletkezhetnek már elismert igaz ítéletekből alkotott olyan új ítéletek, amelyeknek igazsága vagy hamissága a logika, a logikai következtetés és bizonyítás alapján dönthető el.⁸²⁰ Ehhez Király szerint két feltétel szükséges: egyfelől igaz premisszából induljunk ki, másrészt helyesen végezzük el a logikai műveletet.⁸²¹

A helyesség logikai fogalma alárendelődik a neki fölérendelt érvényességfogalomnak. Eszerint egy következtetést akkor tekinthetünk helyesnek, ha egyben érvényes is. Az érvényesség azért a helyesség fölérendelt fogalma, mivel magába foglalja a következtetés premisszáinak igazságát is.

Más szóval, érvényesen (É) azon feltételek mellett következtetünk, ha igaz premisszákból (I) következtetünk, és ezt egy logikailag helyes (H) forma szerint tesszük. Az érvényes következtetést tehát a következő szimbolikus formában írhatjuk fel: $\text{É} = \text{H} \cup \text{I}$ - ahol az \cup szimbóluma a helyesség és az igazság feltételeinek egyesítését jelenti.⁸²²

Tehát, akkor fogunk egy következtetést érvényesnek tekinteni, ha a kijelentések között fennáll az a viszony, hogy amennyiben a premisszák igazak, úgy a konklúzió is (szükségszerűen) igaz.

⁸¹⁹ GRÓSZ, 2011. 739.o.

⁸²⁰ KIRÁLY, 1972. 157. o.

⁸²¹ Uo.

⁸²² GÁL, 2001 [Megtekintve: 2018.02.09.]

A formál logika legismertebb törvényei az alábbiak:

- a) Azonosság elve⁸²³: ($A=A$) minden „A” létező azonos önmagával, vagyis a dolgoknak önmagukkal való azonosságát állapítja meg. Éppen ez a logikai törvény segít a dolgokat megkülönböztetni egymástól.
- b) Ellentmondás elve⁸²⁴: kimondja, hogy megengedhetetlen valamit állítani és annak ellenkezőjét állítani egyúttal, vagyis ugyanannak az állítása és tagadása összeegyeztethetetlen.
- c) Harmadik kizárásának elve⁸²⁵: azt mondja ki, hogy mindaz, ami van az vagy „A” vagy pedig nem „A”, és harmadik lehetőség nincs. Ezt a következőképpen kell érteni: a nem „A” az „A”-nak tagadása. Ami azonban nem „A”, az mindazt jelöli, ami nem azonos „A”-val.⁸²⁶

Az Arisztotelész óta ismert fenti törvényszerűségeken túlmenően a szakértői vélemények legfontosabb logikai tételei között kell említeni az „elégséges ok elvét”.⁸²⁷ Az okság elvének nevezte el el Leibnitz, és a gondolkodás egyik alaptörvényének mondotta azt az elvet,⁸²⁸ melynél fogva semmi sem történik ok nélkül.⁸²⁹ Az elégséges alap elve szerint minden valóságos ténynek és igaz kijelentésnek kell, hogy legyen elégséges alapja arra vonatkozóan, hogy miért van épp így és nem másként.

Ezen elvekből a deduktív következtetések igénye vezethető le. A szakértői vélemények leggyakoribb logikai hibája, hogy az elégséges ok elvét figyelmen kívül hagyják.⁸³⁰ Olyan feltételezéseket, kiindulási pontokat használnak fel, amelyek nincsenek kellő mértékben igazolva, esetlegesen saját szubjektív megítélésükre hagyatkoznak, kognitív torzításnak vannak kitéve. Ilyen esetekben a szakértői megállapítás logikusnak tűnhet, mélyebb vizsgálattal azonban megállapítható, hogy nem áll szilárd talajon a következtetés.

⁸²³ principium identitatis

⁸²⁴ principium contradictionis

⁸²⁵ principium exclusi tertii

⁸²⁶ LENGYEL, 2002

⁸²⁷ Principium rationis sufficientis

⁸²⁸ (jamais rien n'arrive, sans qu'il y ait une cause ou du moins une raison déterminante)

⁸²⁹ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/e-e-7C62/elegseges-ok-elve-81C8/> [2018.02.14.]

⁸³⁰ KRISTEK, 2013. 268.

VI.5.5.6. Valószínűségi fok értékelése

Követelmény, hogy a szakértő meggyőződése ne legyen tisztán szubjektív természetű, a meggyőződés fokát a szakértő ismeretekre, tapasztalatokra, a logikára is alapítva kell meghatározni. A jogalkalmazónak törekednie kell annak megállapítására, hogy a vizsgálati módszer és a feltárt sajátosságok mennyisége és minősége lehetővé teszi-e a kategorikus következtetés levonását.⁸³¹

Ha a szakértő, aki éppen olyan bizonyíték produkálására hivatott, amely különleges szakértelem nélkül hozzáférhetetlen, maga is csak valószínűnek tartja saját állítása helytállóságát, a hatóság még nehezebben találja meg az igényelt bizonyosságot. A valószínűségek és lehetőségek között tehát a bizonyosság erejű, kategorikus, semmilyen más lehetőséget nem tűrő szakvélemény bizonyára kényelmessé tenné a hatóság helyzetét.⁸³² A szakértő azonban maga nem juthat mindig kategorikus következtetésre, mert az általa megvizsgált tények gyakran nem nyújtanak erre kellő alapot. Így a nem kategorikus vélemények létrejötte szükségszerű.

A szakirodalmi álláspontok nem is annyira ebben, mint inkább a nem kategorikus szakvélemények bizonyítási felhasználásának kérdésében ütköznek össze.⁸³³

Székely János szerint a szakértő gyakran nincs olyan helyzetben, hogy a feltett kérdésre kategorikus választ adjon, a bizonyítás számára azonban a több lehetséges megoldás valószínűségéről szóló nyilatkozat is fontos.⁸³⁴

A valószínűség a szakvéleményben és a bírói határozatban nem ugyanaz. A szakértő valószínűségi értékű megállapítása csupán egyetlen bizonyíték helytállóságának kisebb vagy nagyobb bizonytalanságára utal, s ezt az értékelő bíróság a mérlegelés során kellőképpen figyelembe veheti, s hatásait beszámíthatja. Amint ezt kell tennie a több-kevesebb bizonytalansági elemet úgyszólván mindig tartalmazó tanúvallomás vagy bármely más bizonyítási eszköz esetén is. Éppen ezért a bizonyíték

⁸³¹ KATONA, 1990. 329. o.

⁸³² Uo.

⁸³³ ERDEI, 1987. 201. o.

⁸³⁴ SZÉKELY, 1967. 365. o.

helytállóságának kisebb vagy nagyobb bizonytalansága teszi a mérlegelési folyamatot nehezzé, de a tapasztalat azt igazolja, hogy az igazság megállapításához a bizonyításban egyes valószínűségi elemek jelenléte ellenére sem lehetetlen eljutni.⁸³⁵

Székely rámutat, hogy ha a jelenségek létrejöttének okát a szakértő csak úgy tudja megvizsgálni, hogy az okozási mechanizmus ismeretlen elemének létezését feltételezi. Ha a feltételezés a jelenség keletkezésének egyetlen lehetséges módját jelenti, akkor esetleges kategorikus vélemény születik, de két vagy több – egymástól különböző – feltételezett tény bármelyike beleillik a hiányzó láncszem helyébe, akkor a szakértő azt mondja, hogy a jelenség a feltételezett A vagy B tényezők egyikének vagy másikának a közrehatása folytán jött létre.⁸³⁶

A kategorikus, valószínűségi és lehetségségi vélemények megkülönböztetését a szakirodalom egy része egyrészt a valószínűség és bizonyosság kategóriáival összefüggésben, másrészt pedig a szakvélemény formai kérdéseként tárgyalja.⁸³⁷ Katona a valószínűségi vélemények létrejöttét részben a vizsgálati anyagok beszerzése során, illetőleg a szakértői vizsgálatban elkövetett hibákra, részben objektív okokra vezeti vissza.⁸³⁸ Szerinte ezek lehetnek a visszatükröződési folyamat fogyatékoságai, vagy pl. az, hogy csupán kellően nem általánosított tapasztalati szabályok állnak rendelkezésre, s ez kizárja a kategorikus következtetést.⁸³⁹

Más szerzők külső, s az adott körülmények között elháríthatatlan, valamint a szakértő személyében eredő okok szerepét egyaránt elismerve a valószínűségi vélemény kialakulásának objektív és szubjektív tényezői között tesznek különbséget. E felosztás szerint az objektív természetű tényezők közé a vizsgálati anyag mennyiségi és minőségi sajátosságaiban, a szakterülethez tartozó ismeretek szintjében (törvényszerűségek általános ismerete, módszerek kidolgozottsága, stb.) rejlő okokat soroljuk. Ezekkel ellentétben a szubjektív tényezők rendszerint hibaként jelennek meg. Ha a szakértői teljesítmény hibátlan, akkor a valószínűségi vélemény okai között csak

⁸³⁵ ERDEI, 1987. 202. o.

⁸³⁶ SZÉKELY, 1967. 373. o.

⁸³⁷ ERDEI, 1987. 206. o.

⁸³⁸ KATONA, 1965. 211. o.

⁸³⁹ KATONA, 1965. 211. o.

objektív és elkerülhetetlenül valószínűségi következtetésre vezető okok játszhatnak szerepet.⁸⁴⁰

Király Tibor szerint a valószínűség statisztikai, logikai és pszichológiai valószínűség lehet.⁸⁴¹ A statisztikai valószínűséget kifejező szakvélemény viszonylag egzakt módon jelzi, hogy a szakvéleménybe foglalt állítás mennyire közelíti meg a bizonyosságot. Ezáltal a hatóság számára könnyebb a valószínűség értékelése, mint olyankor, amikor kifejezésére csupán nyelvi eszközöket használ a szakértő. Nem véletlen tehát az a gyakran tapasztalható törekvés, hogy a szakvélemény az állítások valószínűségét számszerűen fejezze ki. Amennyire helyeselhető azonban, hogy a tényleges statisztikai valószínűséget számszerű értékben jelzi a szakvélemény, annyira vitatható a valószínűség más neveinek ilyen formában történő kifejezése. Ha nincs meg a statisztikai valószínűség kifejezéséhez szükséges adatbázis, ha nem ismerjük bizonyos jelenségekre vonatkozóan a tényleges valószínűségeket, akkor a számszerű kifejezés egyszerűen becslés, amelyet az ilyen kifejezésmód alkalmazásához nem tekinthetünk elegendő alapnak.⁸⁴²

A szakvélemény logikai valószínűséget fejez ki akkor, ha a szakértő egy feltevés és az azt megalapozó tétel közötti meghatározott logikai viszonyt tárja fel. Ez a valószínűség nem az egyedi esemény valószínűségét fejezi ki valamilyen arányban, hanem a két kijelentés közötti logikai viszonyt,⁸⁴³ vagyis a hipotézis és az azt megalapozó kijelentés közötti relációt. A pszichológiai valószínűség Király szerint a „bizalomnak” (hitnek) az a foka, amelyet valaki egy tétel iránt érez (hisz), tanúsít.⁸⁴⁴ Varga szerint a pszichológiai valószínűség valamely személy által egy tétel iránt táplált bizalomnak (hitnek) a foka, illetve a személy ítélete egy másik tétel igazságáról, hamisságáról, megalapozottságának fokáról.⁸⁴⁵

A szakvélemény határozottsági fokának a megállapítása nyilvánvalóan bonyolult feladat, de nem irreális azt várni, hogy a jogalkalmazó törekedjen a szakértői

⁸⁴⁰ Uo.

⁸⁴¹ KIRÁLY, 1972. 229. o.

⁸⁴² ERDEI, 1987. 211. o.

⁸⁴³ KIRÁLY, 1972. 229. o.

⁸⁴⁴ KIRÁLY, 1972. 234. o.

⁸⁴⁵ ERDEI, 1974. 63. o.

tevékenység egészének kritikai áttekintésére és ha jogi, kriminalisztikai ismeretei, illetve a bizonyítás terén szerzett gyakorlati tapasztalatai birtokában nem találja a szakértő állásfoglalását határozottsági fokát illetően sem meggyőzőnek, intézkedik a szakvélemény kiegészítése iránt, felvilágosítást kér vagy új szakértőt rendel ki. A határozottsági fok annyira szerves része a szakvéleménynek, hogy a jogalkalmazónak jogában áll azt elfogadni vagy nem elfogadni, de saját állásfoglalásával ezt sem helyettesítheti.⁸⁴⁶

⁸⁴⁶ KATONA, 1990. 335. o.

VII. A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYEK HITELTÉRDEMLŐSÉGI MODELLJE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A hazai szakirodalom régóta foglalkozik a szakvéleményekkel szemben megkövetelt megfelelési kritériumok felállításával, rendszerezésével, gyűjtőfogalmak kialakításával. Egyes ilyen gyűjtőkifejezések pozitív, míg mások negatív előjelűek. Pozitív, azaz a követelményre fókuszál a hiteltérdemlőség, validitás, aggálytalanság, megalapozottság, szavahihetőség, míg negatív, tehát a kérdéskört a meg nem felelőség irányából közelíti meg a megalapozatlanság, hibás-téves, aggályos, invalid szakvélemény fogalma. E fogalmak alkalmazása a szakirodalomban nem következetes, főleg, ami a fogalmak által lefedett kritériumokat illeti.

Jelen fejezetben megkísérlem feltárni az egyes gyűjtőfogalmak valós tartalmát, és az egyes fogalmak közötti viszonyrendszert.

Ehhez először a vonatkozó szakirodalom és joggyakorlat ismertetése szükséges.

VII.1. A szakvéleménnyel szemben támasztott követelményekre alkotott fogalmak

1. Hiteltérdemlőség:

Az értelmező szótár szerint, ha valaminek hitelt adunk azt elhisszük, nem kételkedünk benne.⁸⁴⁷

Erdei kifejti, hogy a hatóságnak el kell végeznie a szakvélemény értékelését, s ennek során döntenie kell arról, hogy a szakvéleményt elfogadja-e vagy sem. Ha az értékelési (mérlegelési) tevékenység eredményeként a szakvéleményt hiteltérdemlőnek találja, az abban foglaltak a hatósági ténymegállapításban szerepet kaphatnak, ellenkező esetben nem, azaz a hiteltérdemlőség a szakvélemény felhasználhatóságának alapvető feltétele.⁸⁴⁸ Rögzíti, hogy csak a megfelelő szakértelemmel rendelkező személytől

⁸⁴⁷ BÁRCZI, 1962.

⁸⁴⁸ ERDEI, 1987. 101. o.

származó szakvélemény lehet hiteltérdemlő.⁸⁴⁹ Emellett további tényezők meglétét is követelményként határozza meg, amikor a hiteltérdemlőség formai és tartalmi oldaláról beszél. Előbbi követelményei közt a megfelelő, törvényesen és szakmailag megfelelő módon rögzített és kezelt vizsgálati anyagot említi, és rögzíti, hogy ennek hiányában még a tartalmi helytállóság esetén sem lehet a szakvélemény hiteltérdemlő. Kifejti azonban, hogy a szakvélemény formai sajátosságai – mint pl. a szakvélemény felépítése, a szakértői megállapítások szemléltetését vagy helyességének ellenőrzését lehetővé tevő illusztrációk, a fogalmazás módja - háttérbe szorulnak. Tartalmi szempontból a szakértői módszert emeli ki, mint meghatározó szempontot az értékelés körében. Erdei szerint a módszer tükrözi, hogy a szakvélemény létrehozója megfelelő szakmai jártassággal látott-e hozzá feladatához, s annak megoldásában, akár vizsgálatában, akár a következtetés kialakításában, a kívánatos módon járt-e el vagy sem, a módszer helytelensége, a feladat megoldására alkalmatlan volta a szakvélemény hiteltérdemlősége iránt támaszt kételyeket. Ha a szakértő helytelen módszert alkalmaz, vagy az egyébként helyes módszer alkalmazásában hibát követ el, akkor szakértelme iránt is kétségek támadhatnak, a szakértelem hiánya pedig a szakvélemény hiteltérdemlőségét kizárja.⁸⁵⁰ A hiteltérdemlőséget más tényezők is befolyásolják a szerző szerint. Többek között ide sorolja a szakértői következtetésből kitűnő logikai hibát, a szakvélemény és más hiteltérdemlő bizonyítékok közötti jelentős ellentmondást, a szakvélemény meggyőző erejének alacsony fokát (azaz belső és külső tényezőket egyaránt).⁸⁵¹

Kármán Gabriella a hiteltérdemlőséget a módszer tudományos megalapozottságával és bizonyításbeli elfogadhatóságával azonosítja.⁸⁵² Disszertációjában a szerző kifejti, hogy *„a hiteltérdemlőség annak a mércéje, hogy az adott bizonyítási eszköz (itt: szakvélemény) mennyiben közvetíti az igazságot a vizsgált kérdésben. A hiteltérdemlőség értékelése összefoglalva annak vizsgálatát jelenti, hogy az igazság megismerésére az adott eszköz/jogintézmény által – nagyon távoli megközelítésben – meghatározott megismerés szabályai szerint történik-e. A megismerés szabályaihoz tartoznak az eljárásjogi rendelkezések – végső soron az eljárási alapelvek is -, a*

⁸⁴⁹ ERDEI, 1987. 103. o.

⁸⁵⁰ ERDEI, 1987. 79., 104. o.

⁸⁵¹ ERDEI, 1987. 154. o.

⁸⁵² KÁRMÁN, 2006. 83.o.

*szakértői bizonyítás esetében emellett a szakterület „szabályai”, tudományos alapjai, ismeretanyaga is.*⁸⁵³

Ha a bírói gyakorlatot vizsgáljuk, mindenekelőtt szükséges rögzíteni, hogy a bírói gyakorlat a hiteltérdemlőséget különböző tényközlése és vallomások (tanú, terhelt) jelzőjeként használja. A Kúria EH 2018.08.B.20 (Kúria Bt. II. 1.838/2017.) döntése pl. a szakvéleménnyel kapcsolatban ugyanezt a fogalmat a „meggyőző erővel” helyettesíti. A Fővárosi Ítéltábla a hamis vád feltételeinek vizsgálata kapcsán Bf.19/2011/6. számú döntésében utalt arra, hogy a hiteltérdemlőség azt jelenti, hogy a tényállítás feltétlenül alkalmas arra, hogy azt a címzett elhiggye.

Megállapítható továbbá, hogy az egyes döntések a hiteltérdemlőség más – más összetevőit emelik ki

A Miskolci Törvényszék B.1114/2009/408. számú határozata indokolásában arra utal, hogy megfelelő, pontos kiindulási adatok hiányában a szakértő nem képes hiteltérdemlő szakvéleményt készíteni.

A Szombathelyi Törvényszék Bf.148/2007/12. számú döntése a módszerre helyezi a hangsúlyt: *„Mindezen objektív jellegű, természettudományos alapokon nyugvó szakvélemények alapján tévedés nélkül állapította meg az elsőfokú bíróság a sértett sérülés elszenvédésekor testhelyzetét, nem merült fel olyan aggály, amely a szakértői vélemények hiteltérdemlőségét kétségessé tenné.”*

A Fővárosi Ítéltábla Bf.381/2016/26. számú határozata a patológiás kóros részegség ismérveivel kapcsolatban azt rögzíti, hogy a szakvélemények hiteltérdemlőségének vizsgálata annak a vizsgálatát jelenti, hogy a szakvélemény ugyanazon indokokra alapítva vont-e le következtetést ebben a kérdésben, amely kritériumokat ehhez az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményekért való felelősségről szóló III. BED 6. pontja rendel.

⁸⁵³ KÁRMÁN, 2018. 100. o.

A Fővárosi Törvényszék B.1631/2011/70. sz. határozata a hiteltérdemlőséget a szakvélemény és más bizonyítási eszközök egymáshoz való viszonyával köti össze: „A bíróság a tanúvallomások és a szakértői vélemények ismertetését és elemzését megelőzően az okirati bizonyítékok értékelését elkerülhetetlennek tartja, figyelemmel arra, hogy az a tanúvallomások illetve a szakértői vélemények hitelt érdemlősége, mérlegelése és ebből következően elfogadhatósága körében kiindulási alap lehet.”

Véleményem szerint, a szakvélemény hiteltérdemlőségéről akkor beszélhetünk, ha a szakvéleményre vonatkozó jogi- és szakmai előírások, a logika szabályai maradéktalanul teljesülnek, a szakértő jogi- vagy szakmai tilalmat nem szegett meg, véleménye nem szenved logikai hibában, így a szakértői vélemény alkalmas a kirendelő/jogalkalmazó különleges szakértelmének pótlására, alkalmas arra, hogy bizonyítékot szolgáltatson, így aggálytalanul felhasználható a büntetőeljárásban. A szakvélemény hiteltérdemlősége minőségügyi szempontból a szakvélemény minőségével azonosítható.

2. A szakvélemény validitása:

Várdai Viktória Jáde szerint validnak tekinthető az a szakértői vélemény, mely megbízható vizsgálati módszerek alapján, helytálló szakmai ténymegállapításokon és a következtetések vonatkozásában biztos logikai alapon nyugszik, s ez alapján bizonyíték szolgáltatására alkalmas.⁸⁵⁴

Kertész Imre szerint a validitás azt mutatja meg, hogyan aránylik egymáshoz a valóságnak megfelelő és attól eltérő eredmény.⁸⁵⁵

A validálás fogalmát vesszük alapul - amely szerint a validitás/érvényesség azt mutatja meg, hogy az adott módszerrel ténylegesen azt mérjük-e, amit szándékoztunk⁸⁵⁶ - a célra való alkalmasságként tekinthetünk a validitásra.

⁸⁵⁴ VÁRDAI, 2013. 372. o.

⁸⁵⁵ KERTÉSZ, 1990. 117. o.

⁸⁵⁶ BOLARINWA, 2015. 195

A validitás kifejezés a bírói gyakorlatban a poligráfós vizsgálatokkal összefüggésben merül fel (pl. Fővárosi Ítéltábla Bf.398/2014/28. számú határozata, Budapest Környéki Törvényszék B.132/2012/143. számú határozata, Budapest Környéki Törvényszék B.23/2012/101. számú határozata, Budapest Környéki Törvényszék B.81/2006/2005. sz. határozata).

Véleményem szerint a szakértői vélemény validitása a hiteltérdemlőség szinonimája, jelentéstartalmuk megegyezik.

3. A szakvélemény megbízhatósága:

Erdei szerint a megbízhatóság fogalmát meg kell különböztetni a hiteltérdemlőségtől. Igaz ugyan, hogy a két kifejezés között szoros a kapcsolat, azonban a hiteltérdemlőség tágabb fogalom. Erdei szerint a hiteltérdemlőség a szakvélemény eljárásjogilag értékelhető tulajdonsága, míg a megbízhatóság a szakvélemény módszerére vonatkozik, így a hiteltérdemlőség egyik tényezője.

BH 2014.8.331. számú döntés a megbízhatóság kérdését szintén a poligráfós vizsgálat vonatkozásában vizsgálja, de a fogalom jelentését nem vizsgálja. A Tatabányai Törvényszék B.431/2017/25. számú határozata a megbízhatóságot a módszerhez köti.

Egyetértve Erdei Árpáddal, véleményem szerint a megbízhatóság a módszer jelzője.

4. Aggálytalanság-aggályosság, a szakvélemény fogyatékosága:

A Be. megfogalmazása szerint, ha a szakvélemény valamely fogyatékoságban szenved, akkor „aggálytalanul” nem fogadható el. Ezek a fogyatékoságok különösen akkor állnak fenn, ha

- a) nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit,
- b) nem egyértelmű,
- c) önmagával, illetve a szakértő rendelkezésére bocsátott adatokkal ellentétes, vagy
- d) a helyességéhez nyomatékos kétség fér.⁸⁵⁷

⁸⁵⁷ Be. 197. § (1) bek.

Fontos tehát rögzíteni, hogy a nevesített okok felsorolása nem taxatív.

Az aggálytalanság/aggályossággal rokon a hibás, hiányos szakvélemény fogalma: Tremmel negatív oldalról közelíti meg a szakvélemény megfelelőségének kérdését, amikor hibás, hiányos szakvéleményről ír. Meglátása szerint szakvéleménynek lehetnek durva „alaki” hibái és tartalmi hiányosságai. Az „alaki” túlkapás különösen súlyos esete, ha a szakértő jogkérdésben nyilvánít véleményt, a kirendelő határozatban fel nem tett kérdésre vagy a leleten kívül található egyéb bizonyítékra tekintettel ad választ.⁸⁵⁸

Megfordítva tehát a mondandót, alakilag hibátlan, hiánytalan szakvélemény ténykérdésben nyilvánít véleményt, a kirendelő kérdéseire válaszol, a leleti részben feltüntetett bizonyítékokra hagyatkozik. Tremmel ugyanezen bekezdésében ezt követően már a megalapozatlanság fogalmát használja, amikor kiemeli: *„külön nevesített siu generis megalapozatlansági esetként, ha a szakértő a szakágában közzétett módszertani ajánlást megszegi, vagy a vizsgálati módszerét és validitását nem jelöli meg. A durva „alaki” hibás szakvélemény a törvény szerint kizárt szakvéleményt jelent. Tartalmi hiányosság (szakmai megalapozatlanság) esetén csak más szakértő közreműködésével végezhető el a bizonyíték mérlegelése és a szakvélemény esetleges kirekesztés.”*⁸⁵⁹

5. Jogellenes szakvélemény:

Meg kell vizsgálni azt is, hogy a hiteltérdemlőség hiánya, valamely, szakértőre vagy szakvéleményre vonatkozó törvényi előírás megszegése és a szakvélemény jogellenessége között egyenlőséget lehet-e tenni.

Magyarországon elsőként Király Tibor fogalmazta a jogellenes bizonyítékok kizárásának követelményét. A szerző szerint *„eljárás szabálysértés, ha a bíróság jogellenesen beszerzett bizonyítékot figyelembe vesz és mérlegel. (...) Ennek azonban a törvényben és a gyakorlatban is egyértelműen hangot kellene adni”*⁸⁶⁰ Az 1973. évi

⁸⁵⁸ TREMMEL, 2006. 136.o.

⁸⁵⁹ Uo.

⁸⁶⁰ KIRÁLY, 1972. 137

I. törvény végül túl általánosan fogalmazta meg a jogellenesen megszerzett bizonyítékok felhasználásának tilalmát. A szövegezés nem tett különbséget a törvénysértő módon lefolytatott bizonyítás súlya között aszerint, hogy a törvénysértés lényeges, érdemi-e, avagy kevésbé jelentős, csak formai jellegű.⁸⁶¹ Ez aztán számos anomáliához vezetett az ítélkezésben.⁸⁶² A régi Be. már kifejezésre juttatta azt a kívánalmat, hogy a jogellenes bizonyítéknak nincs helye az eljárásban, ugyanakkor csak a legsúlyosabb „hibák“ teszik a bizonyítékot jogellenessé.⁸⁶³

A Be. 167 § (5) bekezdése három fordulatban szól a jogellenesen megszerzett bizonyítékokról. A generálklauzula alapján ki kell zárni a bizonyítékot, ha

- a) az olyan bizonyítási eszközből származik, amelyet bűncselekmény útján szereztek meg,
- b) ha azt más tiltott módon szereztek meg ,
- c) ha az eljárásban résztvevők jogainak lényeges korlátozásával jutottak hozzá.

Míg az első két fordulat esetén az értékelés szempontjából abszolúte kizárt bizonyítékról beszélhetünk (az így megszerzett bizonyítékot még objektív valóság esetén is figyelmen kívül kell hagyni); addig a harmadik fordulat az értékelés szempontjából relatíve kizárt bizonyítéknak tekintendő, azaz fennállása esetén is a bizonyítékokat értékelő hatóság (bíró) mérlegelésétől függ, hogy a résztvevő eljárási jogának korlátozását lényegesnek tekinti vagy sem.

Az általam felvetett kérdés megválaszolásához a „más tiltott mód“ fordulat elemzésén keresztül juthatunk el. A „más tiltott mód alatt” a jog a bizonyítás törvényességét kétségessé tevő olyan eljárási szabálysértést, esetleg utasítás, szabályzat megszegését értelmezi, amely önmagában még bűncselekmény megállapítására nem ad alkalmat, de amelyhez az eljárási törvény konkrét jogkövetkezményt fűz. A Be. mindemellett a második fordulat kapcsán az egyes bizonyítási eszközök szabályainál elhelyezett speciál-klauzulákkal pontosítani kívánja az adott bizonyítási eszközök

⁸⁶¹ CSÉKA, – VIDA, 1999. 195. o.

⁸⁶² LŐRINCZY, 1998. 219. o.

⁸⁶³ A törvényhelyhez a miniszteri indokolás szerint „Maga a rendelkezés a bizonyításban elkövetett törvénysértés eljárási szankcióját határozza meg; ez értelmetlenné tesz minden olyan törekvést, amely a bizonyíték megszerzését akár még a törvényességet is felülmúló jelentőségű érdekként kezeli. Kizárja azonban annak a lehetőségét, hogy az eljárási jogokat nem érintő jelentéktelen, technikai természetű eljárási hibák fontos bizonyítékok kizárását eredményezzék az eljárásban.”

felhasználhatóságát: azaz e szabályokkal eligazítást kíván adni tekintetben, hogy e tilalmak megszegése esetén nem keletkezik felhasználható bizonyítási eszköz, tehát nem csak szabálytalan, hanem felesleges is az ilyen eljárási cselekmény.⁸⁶⁴ (Ezek már ún. „kemény bizonyítási tilalmaknak” tekinthetők.)⁸⁶⁵ A fordulat alkalmazásának nehézségét az okozza, hogy a jogalkotó nem határozta meg a „más tiltott módon” történő megszerzés fogalmát. Ezt a csorbát a büntetőeljárás tudománya, és a joggyakorlat együttesen igyekszik kiküszöbölni.⁸⁶⁶ A szakértőkre vonatkoztatva ilyen speciális tilalmak a szakirodalom szerint:

- az eljárásban nem vehet részt az a szakértő, akivel szemben kizárási ok áll fenn (Be. 191.§)
- hamis szakvéleményadás következményeire vonatkozó figyelmeztetés elmaradása illetve az arra adott válasz jegyzőkönyve vételének hiánya (Be. 196. § (2) bek.) esetén a szakértői vélemény nem használható fel
- a terheltnek, a tanúnak, illetőleg a sértettnek az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó, a szakvélemény leletti részét képező a szakértő előtt tett nyilatkozata bizonyítási eszközként nem használható fel(196. § (3) bek).

Ezekben az esetekben nem vitatottan jogellenes bizonyítékról beszélünk. Meglátásom szerint speciális tilalom hiányában azonban valamely jogi előírás megszegése nem teszi jogellenessé a szakvéleményt.⁸⁶⁷

Tehát, a jogellenes és jogszabályba ütköző szakértői vélemény nem egymás szinonimái. A legsúlyosabb – jogellenesnek nem minősülő – jogszabálysértések ugyanakkor megfoszthatják a szakvéleményt ekkénti minőségétől. Minden ilyen esetben mérlegelni kell a jogszabálysértés súlyát, jellegét, hatását a szakvéleményre. Nyilvánvaló, hogy amennyiben a szakértő olyannyira késlekedik a szakvélemény előterjesztésével, hogy túllépi a 2 hónap + 1 hónapos szabályt, az nem jelentheti a szakvélemény felhasználásának tilalmát. Ugyanakkor, ha a törvényi előírást megszegve szakértő helyett szakértőjelölt, vagy két szakértő helyett egy szakértő ad

⁸⁶⁴ TREMMEL, 2006. 160

⁸⁶⁵ Uo.

⁸⁶⁶ TÓTH, 2017. 110.

⁸⁶⁷ Konkrét kérdésben eltérő álláspontra helyezkedett pl. Pécsi Ítéltábla Bf.I.40/2010/11. számú végzése

véleményt, akkor már olyan súlyú szabálysértésről van szó, hogy már nem is beszélhetünk szakvéleményről.

A szakértői tevékenységre, illetve szakértői véleményre vonatkozó jogszabályi előírásokat csoportosíthatjuk aszerint, hogy azok megsértése

- a) jogellenes bizonyítékhoz vezet
- b) megfosztja a szakvéleményt a szakértői vélemény minőségétől, emiatt nem lehet figyelembe venni
- c) nem érinti a szakvélemény tág értelemben vett megfelelőségét.

A b) pont kapcsán előrebocsátom, hogy a szakértői tevékenységre/véleményre vonatkozó előírások egy része az általam felállított hiteltérdemlőségi modell szűkebb kritériumcsoportjába is tartozhat. Pl. a vizsgálat elmaradása nemcsak jogi előírásba ütközik, de megalapozatlanná is teszi a véleményt. Ugyanakkor, a szakértő jogkérsben nyilatkozott, tekinthető „csupán“ jogszabálysértő lépésnek, és így a hiteltérdemlőséget érinti, más, kisebb (megalapozatlanság, jogellenesség) kategóriába nem sorolható be.

Mivel a szakértői véleménnyel összefüggésben a megalapozottság/megalapozatlanság fogalma merül fel a leggyakrabban, ezt a kérdéskört érdemes külön alcím alatt tárgyalni.

VII.2. A megalapozatlan/megalapozott szakvélemény

A megalapozott kifejezés azt jelenti, hogy valaminek kellő alapja van, kellően alá van támasztva.⁸⁶⁸ A megalapozatlanság ennek az ellentétje.

A szakirodalom szerint a szakvéleménnyel szemben leggyakrabban támasztott követelmény éppen a legkevésbé pontosan definiált megalapozottság, negatív oldalról pedig a szakvélemény legnagyobb hibája a megalapozatlanság. Azt, hogy mit takar e

⁸⁶⁸ PUSZTAI, 2003. 847.o.

jelző, különbözőképpen fogalmazzák meg a szerzők. A szakértő adott kérdésben való jártassága, kompetenciája és a választott módszer szakmai helytállósága mindenesetre általános elvárás.

Grád András és Nisztor Mária a szakvélemények szakmai megalapozottságának fogalmát a szakvélemény megbízhatóságának szinonimájaként használják, és legfontosabb kritériumaként a kompetenciát, az egyértelműséget, pontos jelölési módok alkalmazását, ellentmondás mentességet és a szakmai módszertani levelek, szakmai szabályok betartását jelölik meg.⁸⁶⁹

Grósz Tamás a megalapozottság vizsgálatának szempontjait így foglalja össze: *„Lényeges szempont, hogy az eljáró szakértő rendelkezik-e a szükséges kompetenciával; bizonyos esetekben és mértékben a laikus jogalkalmazó számára is eldönthető, hogy korszerű és egzakt módszerekkel történt-e a szakértői vizsgálat; inkább objektív ismérvek, avagy a szakértő szubjektivitásának nagyobb teret engedő módszereken alapulnak-e a szakmai ténymegállapítások; további szempont lehet, hogy valamennyi szükséges adat rendelkezésre állt-e, illetőleg a felhasznált alapadatok helyessége, a felhasznált egyéb bizonyítási eszközökből származtatott adatok pontossága; a szakmai érvelésben megbújó logikai műveletek érvényessége; a szükséges körben történt-e meg a válaszadás; az egyes vélemények egymással összhangban vannak-e, vagy van-e értelemzavaró ellentmondás az egyes válaszok között, és ezek alapján a szakmai megállapítások megalapozottsága, a bizonyosság vagy a valószínűség foka.”*⁸⁷⁰ Kifejti a szerző azt is, hogy ha a szakértő megszegi a szakágában közzétett szakmai módszertani ajánlást, vagy meg sem jelöli a vizsgálat módszerét és annak érvényességét, a szakvélemény megalapozottságát kockáztatja, amely rendszerint újabb szakértő kirendeléséhez vezet.⁸⁷¹

Pataky Csaba a megalapozottságot a módszer megfelelőségéhez köti, melyet összekapcsol a szakértő különleges szakértelmével. Szerinte az, hogy a szakértői vélemény önmagában megalapozott-e, attól függ: megfelelő módszerrel, az adott tudományág legújabb eredményeit is figyelembe véve, metodológiailag helyesen,

⁸⁶⁹ GRÁD - NISZTOR, 2013. 19-29 . o.

⁸⁷⁰ GRÓSZ, 2011. 732. o.

⁸⁷¹ GRÓSZ, 2011. 734

reprodukálhatóan készült-e. Kiemeli, hogy a hatóságoknak csak olyan szakvéleményt lehet elfogadni, amelyből kitűnik, hogy a szakértő saját szaktudása és rendelkezésére bocsátott anyag alapján saját felelőssége teljes vállalása mellett határozottan állít vagy cáfol. A hatóságokban tudatosulnia kell annak, hogyha a szakértőnek a számításaihoz felhasznált akár csak egyik adat csupán valószínű, vagy éppen becsült érték, akkor a szakvéleményének valamennyi olyan eredménye, mely ettől az adattól (is) függ, eleve vitathatatlanul és teljesen automatikusan szintén csak valószínű, illetve becsült értékévé gyengülnek.⁸⁷²

Gimesi Ágnes szintén a módszerre fókuszál a megalapozottság kapcsán. Szerinte a szakértői módszerek értékelésénél szokásos kritériumok az eredményesség (validity” a sikerre jutás aránya), a megbízhatóság („reliability”) és a hitelesség (confidence”).⁸⁷³

Erdei szerint a szakvélemény megalapozottsága a módszer megalapozottságán kívül is számos feltételtől függ, köztük a vizsgálati anyag megfelelő volta, a vizsgálati eljárás pontos végrehajtása stb.⁸⁷⁴

A Fővárosi Törvényszék B.824/2006/184. számú határozata a szakvélemény megalapozatlanságát az alkalmazott módszerrel összefüggésben vizsgálta.

A Fővárosi Ítéltábla Bf.165/2008/12. számú határozatának indokolása a megalapozatlanság fogalmára a védői indítvány alapján utal: *„a védő az első fokú eljárás során beszerzett szakértői véleményeket megalapozatlannak találta, mert véleményük nem egyértelmű, nem tüntettek fel forrásokat és nincsenek összehasonlító adataik.”*

A Fővárosi Törvényszék B.1468/2010/289. számú határozata alapján az elmeorvosi szakértői vélemény kapcsán szögezi le, hogy a megalapozott szakvélemény adáshoz személyes vizsgálatra van szükség.

⁸⁷² PATAKY, 2009. 292.o.

⁸⁷³ BÓCZ, 2008. 123. o.

⁸⁷⁴ ERDEI, 1987. 140.o.

A Szekszárdi Törvényszék B.122/2011/92. számú határozata az ügyben készült szakvéleményt készítő szavait idézi: „*a CT értékelés bizonytalansága miatt megalapozott szakvélemény nem adható*”

A Pécsi Ítéltábla Bf.67/2012/21. számú határozata szerint: „*A szakértői vélemény részletesen tartalmazza, hogy milyen adatokat és szempontokat vett figyelembe a szakértő az értébecslés során, így kellően megalapozott a szakvélemény.*”

A Keszthelyi Járásbíróság B.127/2013/392. számú határozata azt rögzíti, hogy ha a régi Be. 105. § (1) bekezdésében foglaltak figyelembevételével ad a szakértő véleményt, akkor az megalapozottnak tekinthető (A szakértő szakértői vizsgálat alapján ad véleményt. A szakértő a vizsgálatot a tudomány állásának és a korszerű szakmai ismereteknek megfelelő eszközök, eljárások és módszerek felhasználásával köteles elvégezni.).

Megjegyzendő, hogy a szakvélemény megalapozatlanságának fogalmát a régi szakértői törvény tartalmazta, ugyanakkor nem definiálta⁸⁷⁵: „*az ügyben jogerős döntést hozó bíróság az igazságügyi szakértői névjegyzéket vezető hatóságnak bejelenti, ha a szakértő szakvéleménye szakmai megalapozatlansága (a továbbiakban: megalapozatlan szakvélemény) miatt az eljárás elhúzódott vagy az felesleges költséget okozott.*”⁸⁷⁶

A gyakorlatban a szakvélemény megalapozatlansága alatt a Be. 197. § (1) bek. a) – d) pontjait szokás érteni. Ugyanakkor, a hatályos jogszabályok nem használják ezt a fogalmat.

A Be. a szakvélemények egyes hibáit nem egy összefoglaló fogalommal jelöli, hanem példázó felsorolást ad, a szakvélemény „fogyatékoságaiból következő aggálytalan elfogadásra nem alkalmas” szakvéleményről beszél.

Véleményem szerint a a Be. 197. § (1) bekezdése szerinti aggályok nem fedik le a megalapozatlanság fogalmát. Ennek bizonyítéka, hogy a Be. 197. § (2) bekezdése a

⁸⁷⁵ Ez az állapot egyértelműen a jogbiztonság elvébe ütközött.

⁸⁷⁶ Régi Iszktv. 5. § (6a) bek.

197. § (1) bek. a) – d) pontok fennállása esetén a szakvélemény aggályait felvilágosítás kéréssel, a szakvélemény kiegészítésével, új szakértő kirendelésével minden esetben orvosolhatónak tartja. Azonban lehetnek a szakvéleménynek olyan hibái is, amikor e kiküszöbölési módok objektíve nem képesek a szakvélemény „aggályosságát” megszüntetni. Külön ki kell térni arra, hogy a Be. 197. § (1) bekezdése egy példázó felsorolás és a Be. 197. § (1) bekezdés d) pontja szerint aggályos a szakvélemény, ha a helyességéhez nyomatékos kétség fér. Ilyen ok lehet – a szakirodalomra figyelemmel - a vizsgálati anyag bizonytalan eredete, a bizonyíték-kezelési lánc (chain of custody) megsértése, vagy a módszer tudományos-, szakmai megalapozatlansága. Ha a megalapozatlanság fogalmát a Be. 197. § (1) bekezdéssel azonosítanánk, azzal tagadnánk, hogy a szakvélemény szenvedhet olyan megalapozatlansági okban, amely esetében nincs értelme a felvilágosítás kérésének, kiegészítésnek stb.

Noha a szakvélemény megalapozottságának fogalmát a jogszabályok nem ismerik, maga a megalapozatlanság, mint kifejezés a büntetőeljárás jogban nem ismeretlen fogalom, hiszen az ítélet megalapozottsága vagy megalapozatlansága az ítélezés kulcsfontosságú kérdése.

Az 1982-es Be. Kommentárban Nagy Lajos az alábbiakat rögzíti: „*Bármilyen gondosan készül a szakvélemény, előfordulhat, hogy különféle okból, egészében vagy részeiben megalapozatlan. A szakvélemény megalapozatlanságának eseteit a törvény részletesen felsorolja (hiányos, homályos, önmagával vagy más szakértői véleménnyel ellentétben állónak látszik vagy helyességéhez egyébként kétség fér). A megalapozatlanság egyes esetei általában tehát megfelelnek a bírósági ítélet megalapozatlansági eseteinek.*”⁸⁷⁷

A megalapozatlanság fogalmának pontosabb megragadásához a fent idézett 1982-es kommentárban rögzítettek alapján a megalapozatlan szakvélemény és megalapozatlan ítélet közötti párhuzam részletesebb vizsgálatot is megérdemel.

⁸⁷⁷ LÁSZLÓ, 1982. 242. o.

Ahogy a szakvéleménynek, úgy a bírói ténymegállapításnak is minden esetben megalapozottnak kell lennie. Ez a tisztességes eljárás egyik garanciája is, hiszen a büntetőperben mindenkinek joga van pontos tényállás megállapításához.⁸⁷⁸

Az ítélet megalapozottsága a törvényesen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a múltban lezajlott és a vádhatóság által a vád tárgyává tett események valóságnak megfelelő, helyes és hiánytalan megállapítását jelenti. A törvény grammatikai és rendszertani értelmezéséből is következik, hogy a tényállást akkor tekintjük megalapozatlannak, ha megalapozatlansági hibában nem szenved.⁸⁷⁹ Az ítélet megalapozatlanságát alapvetően bizonyítási hiányosságok, téves bírói ténykövetkeztetések eredményezik, de azt a bizonyíték felhasználása esetén egyes eljárási szabálysértések is előidézhetik.⁸⁸⁰

Háger Tamás disszertációjában a bizonyításra vonatkozó alapvető normák és a védelmi szabályok, a valóság feltárásával kapcsolatos bírói kötelezettségek, a jogirodalmi álláspontok, valamint a jogintézmény normatív alapjainak összevetése alapján a megalapozottság fogalmi elemeit a következőképp határozza meg:⁸⁸¹

- a) valóságnak megfelelő tényállás megállapítása (*az új Be alapján valóság-hű tényállás – megj.: a szerző*)
- b) a bizonyítás és a tényállás-megállapítási folyamat törvényszerűsége, az eljárási szabályok betartása, a bizonyítás törvényességének biztosítása,
- c) a vád ténybeli keretei között a büntetőjogilag releváns tények teljeskörű feltárása és rögzítése,
- d) valamint megalapozatlansági ok hiánya.

A Be. az alábbi megalapozatlansági okokat ismeri:⁸⁸²

- a) tényállás felderítetlensége
- b) tényállás megállapításának hiánya vagy hiányossága
- c) iratellenesség
- d) helytelen ténybeli következtetés.

⁸⁷⁸ EDMOND, 2011. 360 – 395.

⁸⁷⁹ HÁGER, 2014. 37. o.

⁸⁸⁰ BALLA, 2012. 116. o.

⁸⁸¹ HÁGER 2018. 151. o.

⁸⁸² Be. 592. § (1) – (2) bek.

Véleményem szerint meg kell vizsgálni az ítélet megalapozatlansági okait, ezt követően pedig analizálni kell, hogy ezek segítenek-e feltárni a szakvélemény megalapozatlanságát okozó hibákat.

Felderítetlenség: Ezt a megalapozatlansági okot tipikusan bizonyítási hiba, hiányosság idézi elő. A tényállás felderítetlenségéről akkor beszélhetünk, ha a bíróság a vád tárgyává tett cselekménynek a büntetőjogi főkérdések – bűnösség, a cselekmény minősítése, büntetéskiszabás – szempontjából lényeges tényekről nem a szükséges mértékű bizonyítást folytatta le.⁸⁸³ A büntetőjogilag releváns tényeket a bíróság ilyen esetben nem vagy hiányosan tisztázta, a bizonyítás teljességéről így nem lehet szó. Herke, Fenyvesi és Tremmel álláspontja szerint ez az egyik legjelentősebb megalapozatlansági ok, mely súlyától függően ugyan orvosolható a másodfokú eljárásban bizonyítás felvételével, de rendszerint a széleskörű felderítetlenség az ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezet.⁸⁸⁴

Felderítetlenné válik a tényállás, ha a bíróság valamely büntetőjogilag releváns tényre a nyomozás során beszerzett bizonyítékot nem vizsgált meg, mely hiányosság folytán értelemszerűen az értékelésére sem kerülhetett sor. Példaként hozható fel, ha a bíróság a perjogi előfeltételek fennállása ellenére nem tesz tárgyalás anyagává valamely lényeges gyanúsított, tanúvallomást, szakvéleményt, vagy okirati bizonyítékot.⁸⁸⁵ Jól látható tehát, hogy a felderítetlenség szoros kölcsönhatásban áll az eljárási szabályoktól való eltéréssel. Felderítetlenné teheti továbbá a tényállást, ha a bíróság a vádlottat, a tanút nem hallgatja ki megfelelő részletességgel és ezáltal fontos tényállási elemek tisztázása marad el.⁸⁸⁶ Ugyanígy okozhatja a felderítetlenséget a bizonyítási eljárások felületes, elnagyolt volta, hiánya is. Felderítetlenséget okoz az is, ha a bíróság nem tisztázza a szakvélemény lényeges ellentmondásait.⁸⁸⁷

Fentiek alapján véleményem szerint az ítéleti tényállás felderítetlensége úgy „fordítható le“ a szakértői vélemény nyelvére, hogy a szakértő a szakvélemények elkészítéséhez szükséges releváns információkat nem vizsgálta meg, nem szerezte be, nem vette figyelembe a szakvélemény elkészítése során, vagy ezt hiányosan tette.

⁸⁸³ KIRÁLY, 2001. 217. p.

⁸⁸⁴ HERKE, et al., 2001. 333. o.

⁸⁸⁵ HÁGER, 2014. 39.o.

⁸⁸⁶ Uo.

⁸⁸⁷ HÁGER, 2018. 175. o.

Tehát, a „felderítetlenség” egyrészt a szakvélemény elkészítéséhez szükséges adatok beszerzésének elmulasztását vagy figyelmen kívül hagyását jelenti.

Felderítetlenséget okoz továbbá a szakértő számára kötelező szakértői vizsgálat részleges vagy teljes elmaradása is.

A tényállás megállapításának hiánya, illetve a hiányos tényállás megállapítás:⁸⁸⁸ A tényállás megállapításának teljes hiányát jelenti, ha a bíróság a vád tárgyává tett cselekmények közül csak egyikre folytatott bizonyítást és állapított meg tényállást,⁸⁸⁹ de akár a szükséges bizonyítás felvétele mellett is elmaradhat a tényállás megállapítása. Ilyen esetben a bíróság egy vád tárgyává tett és az ügyész által jogilag is értékelt cselekményrészt lényegében teljes mértékben figyelmen kívül hagy.⁸⁹⁰ Hiányosnak minősül a tényállás, ha a bizonyítás során a bíróság a kérdéses tényállásrészre megvizsgálta és értékelte a rendelkezésre álló bizonyítékokat, az abból származó információkat azonban az ítélet nem tartalmazza. A releváns tényről tehát folyt bizonyítás, de annak eredménye mégsem jelenik meg az ítéletben.⁸⁹¹

Véleményem szerint az ítélet ezen megalapozatlansági oka rokonságban áll azzal, ha a szakvélemény nem tartalmazza valamely vizsgálat megtörténtét, valamely észlelt tény. Tehát ilyen esetben volt vizsgálat, volt szakmai ténymegállapítás, csak az a szakvéleményből hiányzik.

Hiányos a szakvélemény akkor is, ha a kirendelő által feltett kérdésekre, vagy egyes kérdésekre jogszerű alap nélkül nem adott választ. Hiányossá teszi a szakvéleményt az is, ha a leletet, a vizsgálati eredményeket nem teljeskörűen dokumentálta a szakértő.

Iratellenesség:⁸⁹² A bíróság a tényállást fő szabályként a tárgyaláson közvetlenül megvizsgált bizonyítékokra alapítja. A bizonyítási eszközök megvizsgálását, a bizonyítás menetét jegyzőkönyvbe kell foglalni,⁸⁹³ mely az ítélezésben rendkívül

⁸⁸⁸ Be. 351. § (2) bek. b) pont

⁸⁸⁹ KIRÁLY, 2001. 462. o.

⁸⁹⁰ HÁGER 2014. 42. o.

⁸⁹¹ KIRÁLY, 2001. 462. o.

⁸⁹² Be. 351. § (2) bek. c) pont

⁸⁹³ Be. 250. § (1) bek.

fontos közokirat: hitelesen tanúsítja az eljárás menetét, valamint ezen túl a bizonyítási eszközökből származó információt, a bizonyítéknak a tartalmát. A tényállás iratellenessége akkor állapítható meg, ha a bíróság által megállapított tényállás eltér a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok tartalmától, melyet a tárgyalási jegyzőkönyv dokumentál. Iratellenességet jelent, ha más szerepel az ítélet indokolásában tényállásként leírva, mint amit a tárgyalási jegyzőkönyv, vagy más okirat, szakértői vélemény tartalmaz. Iratellenes továbbá a tényállás akkor is, ha az ítélet indokolásában megállapított tényre a per anyagában nincs adat.⁸⁹⁴

A Be. 197. § (1) bekezdés c) pontja szerint a szakvélemény nem fogadható el, ha önmagával vagy a szakértő rendelkezésére bocsátott adatokkal ellentétes. Véleményem szerint ez a törvényhely felel meg az ítélet iratellenességének a megalapozatlansági rendszerben. A szakértői ténymegállapítás esetében az iratellenessége tehát a szakértői következtetésnek vagy a véleményi résznek a lelettel, illetve a vizsgálati eredményekkel való ellentétéként értelmezhető, illetve a szakvélemény egyes tartalmi egységeinek egymással való ellentéte is ide sorolható.

A szakvélemény szempontjából ide tartozhat az az eset, amikor a szakértő úgy állapít meg tényt, hogy arra vonatkozóan a rendelkezésére bocsátott iratok között nincs adat, vagy a megállapítása ellentétes a rendelkezésére álló adatokkal.

Helytelen ténybeli következtetés: A bírói meggyőződéshez, a bizonyítékok értékeléséhez elválaszthatatlanul kapcsolódó folyamat hibája megalapozatlanságot eredményezhet. A helytelen ténybeli következtetés leginkább a közvetett bizonyítás során fordulhat elő.⁸⁹⁵ A bíróság ugyanis egy megállapított tényből következtet tudományos, logikai alapon, vagy a természetes szemlélet által elfogadott szempontok szerint további tényre. E gondolati műveletnek alaposnak, megfelelően ellenőrizhetőnek kell lennie, és összhangban kell állnia a logika szabályaival is. Ha e kritériumoknak nem felel meg, a ténybeli következtetés megalapozatlansági hibával járhat. Sok esetben bonyolult gondolati, logikai folyamatról van szó, melynél szubjektív elemek is megjelennek, mint a perbíró meggyőződése, intellektusa.⁸⁹⁶

⁸⁹⁴ Fővárosi Ítéletábrla 3.Bf.326/2008/8

⁸⁹⁵ KIRÁLY, 2001. 463. o.

⁸⁹⁶ HÁGER, 2014. 42. o.

A helyes, avagy helytelen bírói ténybeli következtetések megítélésénél nagy jelentőséggel bír a tények közötti kapcsolatok beható elemzése, figyelemmel az általános élettapasztalatra, a társadalmi normákra, a tudomány állására.⁸⁹⁷ Egy adott tényből egy másik tény nem következik feltétlen okszerűen. A tények kapcsolata csak akkor igazolható, ha a logikai törvényeinek megfelelően bizonyítható a viszonyuk.⁸⁹⁸

A szakértő esetében ehhez hasonló hiba akkor valósulhat meg, ha a kiindulási tény, amire a véleményét alapozta, objektíve téves. Ugyanez a helyzet, ha a lelet, a vizsgálat és ténymegállapítás között nincs logikai kapcsolat, vagy ha a szakértői megállapításokat kognitív torzító hatások befolyásolták.

Látható tehát, hogy ha az ítélet megalapozatlanságát vesszük alapul, a megalapozatlansági okok csak részben ölelik fel a szakértői véleménnyel szembeni aggályokat. Ez azt jelenti, hogy a szakvélemény megalapozatlanságát többféle ok okozhatja, mint az ítélet megalapozatlanságát. A Be. 197. § (1) bekezdésben rögzített, a szakvéleménnyel kapcsolatos aggályokkal összefüggésben fent kifejtett álláspontomra is figyelemmel tehát a szakvélemény megalapozatlansága egy tág perjogi fogalom.

A szakvélemény megalapozatlanságára vonatkozó szakirodalom és joggyakorlat, továbbá a jogszabályok rendelkezéseit figyelembe véve véleményem szerint a szakértői vélemény akkor megalapozatlan, ha

1. a szakértő nem kompetens, azaz
 - a. nem igazságügyi szakértő adott szakvéleményt (nem szerepel a névjegyzékben, felfüggesztették a tevékenységét, jogviszonya szünetel), vagy
 - b. megszegték a több szakértő közreműködésére vonatkozó szabályokat, vagy
 - c. nem az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló jogszabály szerinti szakterületre bejegyzett szakértő járt el, vagy

⁸⁹⁷ TREMMEL 2006. 113. o.

⁸⁹⁸ HÁGER, 2014. 42. o.

- d. a szakértő a kompetenciáját túllépte, vagy
 - e. a szakértő nem tartotta be a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületen véleményt adó szervekről szóló jogszabály előírásait, vagy
 - f. nincs meg a tényleges szaktudása és releváns tapasztalata a szakkérdés megválaszolásához, és ezt a szükséges szakértelmet másik szakértő, vagy szakkonzultáns bevonásával nem pótolta,
2. bizonytalan eredetű vagy ellenőrizhetetlen módon kezelt vizsgálati anyagra alapította a szakértő a véleményét
 3. a szakértő nem vette figyelembe a rendelkezésre álló valamennyi, a szakvélemény elkészítéséhez szükséges adatot és információt
 4. a szakértő a rendelkezésre álló vizsgálati anyag és dokumentáció adatait, az abból származó releváns tényeket nem vette figyelembe a ténymegállapításkor
 5. a szakértő nem végzett vizsgálatot vagy azt csak részben végezte el
 6. valamely vizsgálat megtörténtét, valamely észlelt tényt a szakértő nem tüntet fel a szakvéleményében.
 7. a szakvélemény a kirendelő által feltett kérdésekre, vagy egyes kérdésekre jogszerű alap nélkül nem adott választ
 8. ha a kiindulási tény, amire a véleményét alapozta, objektíve téves.
 9. a lelet, a vizsgálat és ténymegállapítás között nincs logikai kapcsolat.
 10. „légből kapott” szakértői megállapítás
 11. a szakvélemény nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit
 12. a szakvélemény nem egyértelmű, nem felel meg a transzparencia követelményeinek
 13. a logika szabályaival vagy hétköznapi tapasztalati tételekkel ellentétes
 14. a szakvélemény önmagával, illetve a szakértő rendelkezésére bocsátott adatokkal ellentétes
 15. a módszer alkalmazásában vétett (nem a 17. pont szerinti) hiba: számítási hiba, alkalmatlan (de nem megalapozatlan) módszer kiválasztása
 16. módszer szakszerűtlen vagy jogi előírásokkal ellentétes alkalmazása
 17. a módszer tudományos-, szakmai szempontból megalapozatlan
 18. a következtetés valószínűségi fokát nem lehet megadni
 19. kognitív torzítás hatott a szakértőre.

Fentiek alapján meggyőződésem szerint a Be. 197. § (1) bekezdése szerinti okok nem azonosíthatóak a szakvélemény megalapozatlanságával, és a megalapozatlanság okai, illetve a megalapozottság feltételei pontosan meghatározhatók.

Meglátásom szerint megalapozottnak akkor tekinthető a szakvélemény, ha

- a kompetens szakértő
- az adott szakkérdés megválaszolására megfelelő, tudományos-, szakmai megalapozottságú módszert a jogi- és szakmai szabályok szerint helyesen alkalmazta,
- szakvéleményét ismert forrásból származó, jogi- és szakmai szabályoknak megfelelően kezelt vizsgálati anyagra alapítottnan,
- a szükséges mennyiségű és megfelelő minőségű kiindulási adat figyelembevételével,
- jogszerűen és szakszerűen végrehajtott vizsgálat alapján készítette el és a szakvélemény
- teljes (tartalmazza az előírt tartalmi egységeket és kirendelő kérdéseire adott válaszokat, a lelet hiánytalan),
- egyértelmű (ellentmondásoktól mentes), a felhasznált tapasztalati tételek és a megállapított tények közötti összefüggések érthetőek,
- átlátható,
- koherens, az egyes tartalmi egységek között logikai kapcsolat áll fenn (lelet – szakmai ténymegállapítás-vélemény),
- indokolása meggyőző és kellően dokumentált,
- a hétköznapi tapasztalatok tételeivel nem ellentétes,
- a következtetés valószínűségi fokára a szakértő tud nyilatkozni és nyilatkozott is
- és a szakértői következtetést nem befolyásolta kognitív torzítás.

Fentiek alapján tehát véleményem szerint bizonyítást nyert, hogy a Be. 197. § (1) bekezdésében foglalt aggályok egyrészt nem fedik le a megalapozatlanság fogalmát, másrészt az is, hogy a Be. 197. § (2) bekezdés szerinti lépési sorrend betartásának csak a Be. 197. § (1) bekezdés a) -c) pontjai esetében van létjogosultsága. Ugyanis, lehetnek

a szakvéleménynek olyan hibái, amelyeket a törvényi felsorolás nem fed le (a törvényben fel nem sorolt megalapozatlansági okok, illetve következő alfejezetben részletezett egyéb, hiteltérdemlőséget kizáró okok), és a Be. 197. § (2) bekezdésébe foglalt lépésekkel sem lesz soha orvosolható, illetve az ott feltüntetett sorrend betartása teljesen okszerűtlen (a szakértő megfelelő szakmai tapasztalata hiányában pl. azonnal indokolt lehet a szakvéleményt mellőzni és új szakértőt kirendelni.)

Összességében tehát véleményem szerint a Be. 197. § (1) bekezdés módosítása indokolt. Az (1) bekezdés a) -c) pontjához kell a (2) bekezdést, mint orvoslási sorrendet és módot rendelni. A Be. 197.§ (1) bekezdés a) -c) pontján túli megalapozatlanság esetén külön kell rendelkezni arról, hogy miként lehet megkísérelni a megalapozatlanság kiküszöbölését, mikor kell „abbahagyni” az orvoslási kísérletet (pl. ha jogalkalmazóban felmerül, hogy a módszer nem megalapozott, majd a szakértői felvilágosítás után ez a kételye fennmarad vagy erősödik, el kell tekinteni a kiegészítéstől) és utalni kell arra, hogy ha természeténél fogva a megalapozatlanság kiküszöbölhetetlen, akkor annak orvoslását nem kell megkísérelni.

A megalapozatlansági részokok közül az alábbiakat tartom kiküszöbölhetőnek a Be. 197. § (2) bek. segítségével:

- a Be. 197. § (1) bek. a) – c) pontjai
- a szakértő nem vette figyelembe a rendelkezésre álló valamennyi, a szakvélemény elkészítéséhez szükséges adatot és információt
- a szakértő rendelkezésére álló vizsgálati anyag és dokumentáció adatait, az abból származó releváns tényeket nem vette figyelembe a szakmai ténymegállapításkor
- a szakértő nem végzett vizsgálatot vagy azt csak részben végezte el
- valamely vizsgálat megtörténtét, valamely észlelt tény a szakértő nem tüntetett fel a szakvéleményében
- a szakvélemény a kirendelő által feltett kérdésekre, vagy egyes kérdésekre jogszerű ok nélkül nem adott választ
- a szakértő olyan tényből indult ki, amire vonatkozóan nem volt alapadata

- a szakértői vélemény téves tényekből indult ki
- nincs ok-okozati összefüggés a lelet, vizsgálat eredménye és szakmai ténymegállapítás és/vagy vélemény között
- a módszer alkalmazásában vétett javítható hiba (pl. számítási és mérési hiba).

A módszer tudományos-, szakmai megalapozatlanságával összefüggésben visszautalok a VI.5.5. fejezetre. Ha a szakértő az ott részletezett kérdéseket megválaszolja, a jogalkalmazónak kellő mennyiségű és minőségű információja lesz arról, hogy a módszerhez bizalommal forduljon vagy épp kétsége merüljön fel azzal kapcsolatban. Utóbbi esetén szóba jöhet a felvilágosítás kérése a szakértőtől. Azonban, ha a felvilágosítást követően a jogalkalmazói kétely nem oszlik el, vagy éppen erősödik, akkor a szakvélemény kiegészítésére nincs ok, tehát a Be. 197. § (2) bek. szerinti lépésszrend betartása okszerűtlen. Ugyanez a helyzet a kognitív torzítással, mivel az a teljes szakértői tevékenység alatt kihat a szakértőre és természeténél fogva utóbb nem küszöbölhető ki.

Kiemelem, hogy a megalapozatlanság lehet részleges is. Minden szakkérdés és a szakértő valamennyi szakmai ténymegállapítása és véleménye tekintetében külön-külön kell a megalapozottságot vizsgálni. A megalapozatlansági okok egy része természetéből adódóan kihat a teljes véleményre, míg mások csak egy-egy szakkérdés vonatkozásában teszik azt megalapozatlanná.

VII.3. A hiteltérdemlőség komplex modellje

Ahogy korábban már ismertettem, meggyőződésem szerint a szakértői véleménynek a bizonyítás rendszerében elfoglalt helyéből arra a következtetésre juthatunk, hogy a szakvélemény célja a kirendelő hatóság különleges szakértelmének a pótlása. A célra való alkalmasság e tekintetben azt jelenti, hogy a szakvélemény teljesíti azokat a kritériumokat, amelyeket vele szemben támasztanak, illetve nem áll fenn olyan tényező, mely kizárja az alkalmazhatóságát a büntetőeljárásban.

Meglátásom szerint a szakvéleménynek ez a tulajdonsága a hiteltérdemlőség kifejezéssel írható le a legpontosabban, amely kifejezés az aggálytalanság és a valid szakvélemény szinonimájaként használható, vagy ha a minőségügyi megközelítést vesszük alapul, akkor az elvárt minőségű, vagy „minőségi” jelzővel azonosíthatjuk.

A hiteltérdemlőség feltételeinek összefoglalásával a szakvéleményt értékelő jogalkalmazó és a büntetőeljárás egyéb alanyai egy egységes kritérium-rendszer alapján ítélik meg a szakvéleményt. Természetesen, a hiteltérdemlőségi modellnek – a szakkérdések sokféleségére tekintettel – kellően általánosnak kell lennie, de vannak olyan feltételek, amelyeket szakterülettől függetlenül valamennyi szakvéleménynek teljesítenie kell.

A hiteltérdemlőséget kizáró okokat a Be.-nek az elsőfokú határozat hatályon kívül helyezésére vonatkozó szabályainak analógiájára csoportosítottam a szükséges módosításokkal.

Mivel a szakvélemény hiteltérdemlőségi modelljébe helyezett egyes kizáró okokat/feltételeket a dolgozatban részletesen elemeztem, ezek megismétlését nem tartom indokoltnak.

<i>Az ítélet feltétlen hatályon kívül helyezési okai</i>	<i>A szakértői vélemény (vagy adott része) nem vehető figyelembe bizonyítási eszközként, ebben a részben a szakvélemény hitelt érdemlőségének hiánya nem küszöbölhető ki</i>
<ul style="list-style-type: none"> - a bíróság nem volt törvényesen megalakítva, vagy a tárgyaláson a tanács tagjai nem voltak mindvégig jelen (Be. 608. § (1) bek. a) pont) 	<ul style="list-style-type: none"> - a kirendelés nem volt törvényes
<ul style="list-style-type: none"> - az ítélet meghozatalában a törvény szerint kizárt bíró vett részt (Be. 608. § (1) bek. b) pont) 	<ul style="list-style-type: none"> - törvény szerint kizárt szakértő járt el - a szakvéleményben közreműködő szakkonzultáns, szakértőjelölt vagy segédszemélyzet vonatkozásában a szakértőre vonatkozó (értelemszerűen alkalmazott) kizárási ok áll fenn
<ul style="list-style-type: none"> - a bíróság a hatáskörét túllépte, katonai büntetőeljárásra vagy más bíróság kizárólagos illetékességébe tartozó ügyet bírált el (Be. 608. § (1) bek. c) pont) 	<ul style="list-style-type: none"> - a szakértő jogkérdésben nyilatkozott
<ul style="list-style-type: none"> - a tárgyalást olyan személy távollétében tartották meg, akinek a jelenléte a törvény értelmében kötelező (Be. 608. § (1) bek. d) pont) 	<ul style="list-style-type: none"> - nem értelmezhető
<ul style="list-style-type: none"> - a bíróság az 567. § (1) bekezdés a)-b) és d)-e) pontjában, valamint (2) bekezdésében meghatározott valamely ok törvénysértő megállapítása miatt az eljárást megszüntette Be. 608. § (1) bek. e) pont) 	<ul style="list-style-type: none"> - nem értelmezhető
<ul style="list-style-type: none"> - az elsőfokú ítélet indokolása a rendelkező résszel teljes mértékben ellentétes Be. 608. § (1) bek. f) pont) 	<ul style="list-style-type: none"> - ez az ok a szakvélemény esetében a megalapozatlansági okok közé tartozik
<ul style="list-style-type: none"> - teljes megalapozatlanság (Be. 592. § (1) bek. a) pont) 	<ul style="list-style-type: none"> - a szakértői vélemény ki nem küszöbölhető megalapozatlansága (VII.2. fejezet)

<i>Relatív hatályon kívül helyezési okok</i>	<i>Orvosolható a hiteltérdeklőség hiánya</i>
- a bizonyítás törvényességére vonatkozó rendelkezéseket a vádemelés után megsértették (Be. 609. § (2) bek. a) pont)	- a szakértő megszegte a bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályokat - a szakértő nem lett jogszerűen figyelmeztetve a hamis szakvéleményadás következményeire
- a büntetőeljárásban részt vevő személyek a vádemelés után a törvényes jogaikat nem gyakorolhatták, vagy ezek gyakorlásában őket korlátozták (Be. 609. § (2) bek. b) pont)	- nem értelmezhető
- a tárgyalásról a nyilvánosságot törvényes ok nélkül kizárták (Be. 609. § (2) bek. c) pont)	- nem értelmezhető
- a bűnösség megállapítása, a felmentés, az eljárás megszüntetése, a cselekmény Btk. szerinti minősítése vagy a büntetés kiszabása, illetve az intézkedés alkalmazása tekintetében az elsőfokú bíróság az indokolási kötelezettségének nem vagy csak részben tett eleget (Be. 609. § (2) bek.d) pont)	- az indokolási kötelezettség elmulasztása szakvélemény esetében a megalapozatlansági okok közé tartozik
- az elsőfokú bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot az 504. § (2) bekezdésében meghatározott feltételek hiányában fogadta el. (Be. 609. § (2) bek. e) pont)	- nem értelmezhető
- ítélet részleges megalapozatlansága (Be. 592. § (1) bek. b) pont)	- a szakértői vélemény kiküszöbölhető megalapozatlansága (VII.2. fejezet)
- nem értelmezhető	- pótolható alaki hiba (aláírás, bélyegző stb.)

9.sz. táblázat. Készítette: Dr. Nogel Mónika

A két táblázathoz az alábbi magyarázat szükséges.

Látható, hogy a ki nem küszöbölhető megalapozatlanság automatikusan kizárja a hiteltérdemlőséget, míg a kiküszöbölhető megalapozatlanság orvoslásával a hiteltérdemlőség is biztosított. A megalapozatlanság és hiteltérdemlőség között tehát nagyon szoros a kapcsolat: a megalapozatlan szakvélemény esetében a hiteltérdemlőség mindig hiányzik: egy ilyen vélemény nem alkalmas arra, hogy bizonyítékot szolgáltatson. Ugyanakkor, még a megalapozott szakvélemény esetében is lehetnek olyan aggályok, amelyek a hiteltérdemlőségre negatívan hatnak.

Itt kell kitérni arra, hogy míg a megalapozatlanságnak nincsenek fokozatai – a szakvélemény egésze vagy egyes részei vagy teljesen megalapozatlanok vagy teljesen megalapozottak -, addig a hiteltérdemlőség esetében fogalmilag és a gyakorlatban is előfordul, hogy a hiteltérdemlőség teljesen nem cáfolt, csupán többé- vagy kevésbé kétséges. Mivel a hiteltérdemlőség alapvetően a bizonyító erővel áll kapcsolatban, a hiteltérdemlőség foka a szakértői véleményből származó bizonyíték szintetikus értékelése során fog igazán szerephez jutni.

<i>A hiteltérdemlőség fokát befolyásoló, de azt nem kizáró okok</i>
- a szakértő rutintalan, kevésbé tapasztalt, de nincs szó kompetencia-hiányról
- a szakértő személyével szemben a névjegyzéket vezető hatóság hatósági szignalizáció alapján bejegyzést tett közzé a névjegyzékben
- a szakértői értékelés során a szakértő megfelelt vagy nem megfelelt minősítést kapott
- a szakértői vélemény, illetve a szakvélemény szóbeli interpretálása során a szakértő nem elég meggyőző

10.sz. táblázat. Készítette: dr. Nogel Mónika

A fenti csoportosítást alapul véve a szakvélemény hiteltérdemlősége magában foglalja az alábbi követelmények teljesülését:

1. A kirendelés törvényes volt.
2. Sem a szakértővel, sem a bevont szakkonzultánssal, igénybevett szakértőjelölttel és segédszeméllyel szemben nem áll fenn kizárási ok.

3. A szakértő csak szakkérdésben nyilatkozott.
4. A szakértő figyelmeztetve volt a hamis szakvéleményadás következményeire és nyilatkozott annak tudomásul vételéről.
5. A szakértő betartotta a büntetőeljárásban érvényesülő, bizonyításra vonatkozó szabályokat.
6. A szakvélemény megalapozott.
7. A szakvélemény nem szenved alaki hibában.
8. A szakértő tapasztalata, szakmai múltja, szakmai előmenetele alapján képesnek tűnik arra, hogy meggyőző bizonyítékot szolgáltatson.

Ahogy utaltam rá, a hiteltérdemlőségnek vannak fokozatai. Ott, ahol teljesen megdőlt a hiteltérdemlőség (8.sz. táblázat), az adott szakvéleményt készítő szakértő további eljárásának (197. § (2) bek. szerinti felvilágosítás, kiegészítés) nincs értelme, új szakértő kirendelése indokolt, és véleményem szerint a szakvélemények ütköztetése nélkül is mellőzhető a kiküszöbölhetetlen hiteltérdemlőség hiányában szenvedő szakvélemény. Természetesen, az ügydöntő határozatban a jogalkalmazónak meg kell indokolnia a szakvélemény mellőzését és azt, miért nem volt értelme a Be. 197. § (2) bekezdése szerinti eljárásnak. Összességében, a Be. 197. § (2) bek. szerinti felvilágosításnak, illetve kiegészítésnek akkor van értelme, ha a hiteltérdemlőség tekintetében felmerült aggály elméletben orvosolható. Ha ez nem járt sikerrel, akkor új szakértő kirendelésével kell a jogalkalmazónak a hiányzó különleges szakértelmét pótolnia.

Véleményem szerint a szakvélemények ütköztetésére, a szakértők párhuzamos meghallgatására csak hiteltérdemlő szakvélemények esetén van mód. A Be. 197. § (2) bekezdés utolsó fordulatóval éppen emiatt nem értek egyet. Az új szakértőnek véleményem szerint csak akkor kell foglalkoznia a korábbi szakértői vélemény „aggályaival”, ha a hiteltérdemlőség nem dőlt meg, csak kétséges. Az új szakértő ugyanis képes lehet a hiteltérdemlőség fennállását megerősíteni vagy cáfolni. Akkor azonban, amikor a hiteltérdemlőség megdőlt, ezt a szakvéleményt mellőzni kell és az új szakértő kirendelésével kvázi újból elkezdődik a szakértői bizonyítás.

A szakértők párhuzamos meghallgatása alkalmas eszköz lehet a vitatott hiteltérdemlőség, vagy annak fokának tisztázására. Ezen felül ez az eljárási

cselekmény akkor alkalmazandó, ha két vélemény között különbség van – ez pedig két hiteltérdemlő szakvélemény esetében is fennállhat. Fontos hangsúlyozni, hogy önmagában az, hogy két szakvélemény egymással ellentétes megállapításra jut, nem jelenti azt, hogy egyikük szükségképpen nem hiteltérdemlő. Ha e körben aggály nem merül fel, akkor a bíróság további eljárása attól függ, hogy képes-e a különböző bizonyítékok mérlegelésével ítéletet hozni. Ha nem, akkor új szakértőt rendelhet ki. Fontos, hogy ebben az esetben sem az a cél, hogy a bevont szakértők között egyetértést teremtsen a bíróság. Ha a bíróságnak az egyezség kikényszerítése lenne a feladata, úgy túlságosan szűkülne a mozgástere, mérlegelési kompetenciája, mintegy sajátos mediációs eljárássá korlátozva a párhuzamos meghallgatást. Azért sem észszerű a konszenzushoz való ragaszkodás, mert a párhuzamos meghallgatás egyetértés hiányában való lezárását követő hármas meghallgatás esetén is fennmaradhat az ellentét, ahogy arra számos ügyben volt példa.⁸⁹⁹

A Be. 197. § (4) bekezdése szerint a szakértőtől kért felvilágosítás, kiegészítés, más szakértő kirendelése és a szakértők párhuzamos meghallgatásának eredménytelensége esetén újabb szakértő abban az esetben rendelhető ki, ha az ugyanazon bizonyítandó tényre ugyanazon vizsgálati anyag alapulvételével készített szakvélemények között az ügy eldöntése szempontjából lényeges szakkérdésben továbbra is feloldhatatlan eltérés mutatkozik. Az így kirendelt szakértőnek abban a kérdésben kell állást foglalnia, hogy a szakvélemények közötti eltérés mire vezethető vissza, szükséges-e bármelyik szakvélemény kiegészítése, illetve, hogy az ügyben újabb szakvélemény beszerzése szükséges-e. A törvényhely utolsó fordulatához fűzött kommentárral teljes mértékben egyet kell értenünk: *„Az utolsó kérdés megválaszolása egyértelműen nem szakértői feladat: a döntést annak kell meghoznia, aki jogosult az újabb szakértő kirendelésére. Ehhez a szakértő az előző kérdések megválaszolásával nyújthat segítséget. A szabályozásnak ez a módja egyértelműen ellentétben áll a fölösleges szakértői kirendelések időhúzó hatását elkerülni kívánó szándékkal, minthogy a harmadik szakértő a törvényi előírás szerint arról nyilatkozik, kell-e negyediket igénybe venni.”*⁹⁰⁰ Az indokoláshoz magam részéről azt is fontosnak tartom hozzáfűzni, hogy a szabályozás azzal az alapelvvel is ellentétes, hogy a jogalkalmazó nem telepítheti át saját feladatát a szakértőre. Márpedig azt, hogy szükséges-e valamelyik szakvélemény

⁸⁹⁹ GRÓSZ, 2014. 164. o.

⁹⁰⁰ ERDEI, 2018. 280. o.

kiegészítése vagy új szakértő kirendelése, a jogalkalmazónak kell megítélnie. Ez egyértelműen következik abból, hogy a nyomozó hatóság, ügyészség és bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességében is értékeli.

Másrészt e törvényhely kapcsán is utalok arra, hogy ha egy szakvélemény hiteltérdemlősége megdőlt, akkor nincs értelme annak, hogy más szakértők a nem hiteltérdemlő véleményt elemezzék. Ez csak akkor indokolt, ha a hiteltérdemlőség nem megdőlt, hanem kérdéses, illetve, ha a hiteltérdemlőség kérdésével össze nem függő okból a szakértők véleménye egymástól eltér.

Végezetül, meg kell vizsgálni, hogy a dolgozat történeti részében ismertetett „felülvizsgálat” intézményére kitérni. Képes volt-e, képes lenne-e ez a jogintézmény a nem megfelelő szakértői vélemények „kiszűrésére”?

A hatályos szabályozás⁹⁰¹ az újabb szakértői vélemény beszerzését csak abban az esetben tartja szükségesnek, ha a bíróság az egymásnak ellentmondó szakértői véleményekkel kapcsolatban a tárgyaláson tett szakértői nyilatkozatok alapján nem tud megalapozottan állást foglalni abban, hogy melyik szakértői véleményt fogadja el. Ez újabb, immár harmadik (vagy azt követő) szakértő tevékenysége nem felülvizsgálati jellegű, célja, hogy a bíróságnak (nyomozó hatóságnak, ügyésznek) segítséget nyújtson ahhoz, hogy melyik szakértői vélemény fogadható el, vagy szükséges-e a további bizonyítás. Elvben – mivel az eljárási törvény nem ismer különbséget (intézményi vagy nem intézményi) szakértők között – a felülvéleményezésre bármelyik kompetens szakértő vagy szakértői testület, de eseti szakértő is kirendelhető.⁹⁰²

A dolgozat történeti részében ismertetett „felülvizsgálat” jogintézményére vonatkozóan írtak megismétlését nem tartom indokoltnak. Ugyanakkor utalok arra, hogy az intézményesített felülvizsgálat megszüntetésével egyetértek és osztom Csere Katalin véleményét *„A szabályozás a felülvéleményezésnek tekintélyelvűséget kölcsönzött, ami – korántsem helyeselhető módon – a felülvélemény kritikátlan*

⁹⁰¹ Be. 111. § (5) bek.

⁹⁰² CSERE, 2014. 231. o.

elfogadásával járt a bíróság részéről."⁹⁰³ A felülvizsgálatra vonatkozó szabályozás sorsát illetően maradéktalanul osztom Idzigné véleményét: „*A szakvélemények felülvizsgálatának (felülvéleményezésének) jogintézményét elveszettnek érzem. Nem tartom meggyőzőnek azt az érvelést, hogy a felülvéleményező szakértői testületek „különleges tekintélyt élveznek, amely az értékelés szabadságának korlátját is jelentheti” de azt sem, hogy „a testületek eljárása nagymértékben sérti a közvetlenség és szóbeliség követelményét, hiszen a testület nem idézhető”.*⁹⁰⁴ Ezt mások is hasonlóan látták, Grósz Tamás például a magas kvalifikáció és tekintély generálta tévedhetetlenség aurája, valamint a kollektív döntéshozatal közvetlen ellenőrizhetőségének csorbulását kifogásolta a jogintézménnyel összefüggésben.⁹⁰⁵

⁹⁰³ CSERE, 2015. 230. o.

⁹⁰⁴ IDZIGNÉ, 2018. 146. o.

⁹⁰⁵ GRÓSZ, 2014. 156-166. o.

VIII. ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A büntetőeljárásban kizárólag hiteltérdemlő szakértői véleményből származhat olyan tény, amelyet a bíróság a bűnösségről való döntés során bizonyítékként értékel. A hiteltérdemlőség (vagy más néven aggálytalanság, validitás) a szakvéleménynek az a tulajdonsága, amely biztosítja, hogy a jogalkalmazó hiányzó különleges szakértelmét képes pótolni. A hiteltérdemlő szakvélemény azonos a minőségileg megfelelő, vagy más néven „minőségi” szakértői véleménnyel.

A szakvélemény hiteltérdemlősége magában foglalja az alábbi követelmények teljesülését:

1. A kirendelés törvényes volt.
2. Sem a szakértővel, sem a bevont szakkonzultánssal, igénybevett szakértőjelölttel és segédszeméllyel szemben nem áll fenn kizárási ok.
3. A szakértő csak szakkérdésben nyilatkozott.
4. A szakértő figyelmeztetve volt a hamis szakvéleményadás következményeire és nyilatkozott annak tudomásul vételéről.
5. A szakértő betartotta a büntetőeljárásban érvényesülő, bizonyításra vonatkozó szabályokat.
6. A szakvélemény megalapozott.
7. A szakvélemény nem szenved alaki hibában.
8. A szakértő tapasztalata, szakmai múltja, szakmai előmenetele alapján képesnek tűnik arra, hogy meggyőző bizonyítékot szolgáltatson.

A szakértői vélemény hiteltérdemlősége és megalapozottsága között nagyon szoros a kapcsolat.

Meglátásom szerint megalapozottnak akkor tekinthető a szakvélemény, ha

- a kompetens szakértő
- az adott szakkérdés megválaszolására megfelelő, tudományos-, szakmai megalapozottságú módszert a jogi- és szakmai szabályok szerint helyesen alkalmazta,

- szakvéleményét ismert forrásból származó, jogi- és szakmai szabályoknak megfelelően kezelt vizsgálati anyagra alapítottn,
- a szükséges mennyiségű és megfelelő minőségű kiindulási adat figyelembevételével,
- jogszerűen és szakszerűen végrehajtott vizsgálat alapján készítette el és a szakvélemény
- teljes (tartalmazza az előírt tartalmi egységeket és kirendelő kérdéseire adott válaszokat, a lelet hiánytalan),
- egyértelmű (ellentmondásoktól mentes), a felhasznált tapasztalati tételek és a megállapított tények közötti összefüggések érthetőek,
- átlátható,
- koherens, az egyes tartalmi egységek között logikai kapcsolat áll fenn (lelet – szakmai ténymegállapítás-vélemény),
- indokolása meggyőző és kellően dokumentált,
- a hétköznapi tapasztalatok tételeivel nem ellentétes,
- a következtetés valószínűségi fokára a szakértő tud nyilatkozni és nyilatkozott is
- és a szakértői következtetést nem befolyásolta kognitív torzítás.

A szakvélemény csak akkor lehet megalapozott, ha a módszere is megalapozott. A módszerek között indokolt megkülönböztetni a tudományos- és egyéb módszereket. Ezen „egyéb” vagy „nem tudományos” módszerek esetében véleményem szerint a „szakmai megalapozottság” kifejezés használata a megfelelő. A szakmai megalapozottság magában foglalja azokat a követelményeket, amelyeket a mindennapi élettapasztalatok, a természeti törvények, alapvető természettudományi szabályok, matematikai törvényszerűségek, a logika és a szakmai szabályok megkövetelnek. A tudományosnak nem tekinthető módszertől is meg kell követelnünk a validitást, a reliabilitást és az objektivitást és reprodukálhatóság minél magasabb szintjét. Amiben a tudományos és nem tudományos módszerek között e feltételek között különbség van, az a reprodukálhatóság és reliabilitás foka, illetve a validitás és reliabilitás alátámasztására vonatkozó bizonyítékok objektivitása.

A szakmai megalapozottság foka attól függ, mennyire objektívizálható és a kiindulási adatai mennyire szilárdak. Utóbbi követelménynek pl. a becslés esetében van különös jelentősége, hiszen a módszer szakmai megalapozottságára nagyban kihat az, hogy a szakértő milyen kiválasztási módszerrel, mennyire hiteles, mennyire adekvát összehasonlító adatokat használt fel.

Fentiek alapján a szakvélemény módszerével szemben támasztott követelményekre a továbbiakban a „tudományos-, szakmai megalapozottság” gyűjtőkifejezés tűnik megfelelőnek.

A tudományos módszerekre vonatkozó követelmények, a Daubert-kritériumok és a PCAST-jelentés megállapításainak, a külföldi és hazai jogi előírások és szakirodalom eredményeinek felhasználásával véleményem szerint a szakértői módszer tudományos-, szakmai megalapozottságának vizsgálatára alkalmas tesztet alakíthatunk ki, amelynek segítségével a – kriminalisztikailag is – magasan képzett jogalkalmazó képes lehet a szakértői vélemény módszerének alkalmazhatóságára következtetést levonni.

Értelmezésem szerint az a módszer felel meg a tudományos-, szakmai megalapozottság kritériumainak, amely esetében az alábbi feltételek teljesülnek:

- a módszert objektív vizsgálatoknak (teszteknek) vetették alá és azok eredményei azt támasztották alá, hogy
 - a módszer érvényes (valid)
 - a módszer megbízható (ellenőrizhető, lehetőség szerint reprodukálható, hibahatára ismert, a lehető legobjektívebb)
- a módszer alkalmazása a releváns szakmai közönség által elismert (validált, standardizált, publikált)
- a módszer korszerű
- a módszer működési elvének lényege megismerhető.

A jogalkalmazó nem fogadhatja el automatikusan a szakvéleményt, a fenti kritériumok meglétét minden esetben vizsgálnia kell. A jogalkalmazói értékelés célja a szakértő tevékenységének megértése, annak megismerése, hogy a szakértő milyen vizsgálatok vagy logikai műveletek útján jutott el a véleményének kialakításához, annak megállapítása, hogy ezt a folyamatot logikai hibák vagy laikus jogalkalmazó által is

feltárható hibák nem befolyásolták-e negatív irányban.⁹⁰⁶ A jogalkalmazói értékelés legnehezebb és legtöbb szakirodalmi vitát kiváltó pontja a szakértői vizsgálat és módszerének vizsgálata.

Meglátásom szerint a módszerre vonatkozó, meghatározott szempontrendszerű szakértői adatszolgáltatás alkalmas arra, hogy a jogalkalmazó eldöntse: van-e észszerű kétely a megalapozottság, ezen belül a módszer szakmai - tudományos megalapozottsága körében. Ha nincs, e körben bizalommal kell fordulnia a szakértői vélemény felé. Ám ha észszerű kétely merül fel, igénybe kell vennie a törvény által előírt eszközöket a kételyek eloszlatására: felvilágosítást, kiegészítést kell kérnie, szükség esetén más szakértőt kell kirendelnie.

Felmerül a kérdés, mi ébreszthet kételyt a bíróban. Természetesen ezt egzakt módon nagyon nehéz meghatározni, és bizonyosan függ olyan elemektől is, mint a bíró szubjektuma, vagy akár a védői aktivitás. Ugyanakkor bizonyosan kételyt kell ébresztenie annak, ha a módszer leírása körében megkívánt jellemzőket nem tünteti fel a szakértő, a formál logika szabályaival ellentétesek az adatok, a hivatkozott források nem léteznek, pontatlanok, illetve más, ugyanazon kompetenciakörben működő szakértő szakértői véleményében feltüntetett módszertől különbözik.

Különleges szakértelem hiányában a tudományos-, szakmai megalapozottság kérdése kapcsán a jogalkalmazó megismerési lehetősége arra korlátozódik, hogy feltárja, van-e olyan ok, ami kételyt ébreszt a szakértői vélemény módszerének megalapozottsága iránt. Ezt a vizsgálatot a szakértő által az általa alkalmazott módszerről szolgáltatott adatok és információk alapján lehet elvégezni.

Ugyanígy, a szakértőnek kell a jogalkalmazó számára valószínűsítene, hogy nemcsak tudományos-, szakmai szempontból megalapozott módszert alkalmazott, hanem összességében az adott kérdés megválaszolására a rendelkezésre álló módszerek közül a megfelelő választotta ki és azt helyesen is alkalmazta.

⁹⁰⁶ KATONA, 1990. 322. o.

Ehhez a szakértőnek a szakvéleményben választ kell adnia az alábbi kérdésekre, illetve az alábbi információkat kell feltüntetnie:

- *Milyen módszerek léteznek, amelyek alkalmasak a szakkérdés megválaszolására?*
- *Milyen módszert alkalmazott?*
- *Ha több módszer van, miért döntött egyik vagy másik mellett?*
- *Van-e olyan jogszabály vagy szakmai szabály, ami előírja az adott módszer alkalmazását?*
- *Ismertetnie kell a bemeneti adatok, vizsgálat, mérés, egyes lépéseit, az ellenőrizhetőség érdekében.*
- *Számítógépes alkalmazás esetén fel kell tüntetni a program nevét, verzióját, leírásának elérhetőségét, működési elvét, az alkalmazott algoritmusokat*
- *Ha van olyan jogszabály vagy szakmai szabály, ami előírja az adott módszer alkalmazását, nyilatkozzon, hogy az előírtaktól eltért-e, ha igen, ezt indokolnia kell.*
- *Ismertetnie kell a mérések, vizsgálatok részeredményeit.*
- *Nyilatkoznia kell arról, hogy végzett-e ellenőrző vizsgálatot vagy mérést, és ismertetnie kell annak eredményét.*
- *Ismertetnie kell milyen vizsgálatok, tesztek igazolják a módszer alkalmasságát a szakkérdés megválaszolására (tanúsítvány, hitelesítés, ajánlások, módszertani levél, stb.).*
- *Ismertetnie kell mennyire elterjedt a módszer alkalmazása a szakterületen.*
- *Ismertetnie kell, mi támasztja alá a szakmai közösség bizalmát a módszer iránt (publikációk, szakmai szervezetek véleménye stb.)*
- *Ismert-e a hibahatár, és az nem haladja-e meg a kritikus értéket?*
- *Ha van más valid módszer, ismertetnie kell, hogy a választott módszer korszerűségét mi támasztja alá.*
- *Ismertetnie kell, hogy a vizsgálatok eredményéből milyen logikai úton jutott el a következtetésig.*
- *Ismertetnie kell, mi igazolja a következtetés helyességét (logikai helytállóságot, empirikus helyességet).*
- *Fel kell tüntetnie, milyen tényezők torzíthatják az eredményt.*

A véleménynek olyan részletességgel kell fentieket tartalmaznia, hogy a szakvélemény reprodukálható legyen.

VIII.1. A dolgozat eredményeinek gyakorlati hasznosítási lehetőségei

A kutatás alapján levont következtetések pontokba szedett, alábbi javaslatainak részletes indokolását minden esetben a dolgozat vonatkozó tartalmi egysége tartalmazza.

VIII.1.1. Ajánlások a jogalkotó irányába

- A jogalkotótól alappal várható el a bizonyítási rendszer és a szakértői tevékenységre vonatkozó fogalmak meghatározása. A szakértői véleményekkel és a szakértői működéssel összefüggésben használt meghatározások, gyűjtőfogalmak alkalmazásában a gyakorlatban olyan mértékű a következetlenség, hogy a jogbiztonság védelme érdekében a jogalkotónak legalább a leggyakrabban használt terminológiát definiálnia kellene.
- Amennyiben a jogalkotó akarata az, hogy a halál oka és körülményei szakkérdésben a korábbi törvényi szabályozásnak megfelelően két szakértő járjon el, javasolt ennek jogszabályban történő előírása.
- A szakértői vélemények elkészítése során alkalmazott módszerek természetüknél fogva nem minden esetben ítélték meg aszerint, hogy a „tudomány állásának” megfelelnek-e. Emiatt javaslom annak törvényi megfogalmazás pontosítását.
- A szakértő tényleges kompetenciájának megítélhetősége érdekében javaslom annak megkövetelését, hogy a szakértő a véleményben tüntesse fel azokat az adatokat és tényeket, amelyek az adott szakkérdés megválaszolásában való tényleges ismereteit és jártasságát alátámasztják.
- Javaslom annak megkövetelését, hogy a szakértő az írásbeli szakvélemény előterjesztésével egyidejűleg írásban nyilatkozzon arról, hogy a hamis szakvéleményadást következményeivel tisztában van.
- Javaslom a szakértővé válás feltételeinek szigorítását, a szakértővé váláshoz a tényleges szakismeret és tapasztalat, szakértői alkalmasság vizsgálata feltételeinek megteremtését.

- Javaslom a szakértőjelöltté válás feltételeire vonatkozó jogi szabályozás pontosítását, a szakértőjelöltek jogainak és kötelességeinek jogszabályban történő részletezését, a mentori rendszer működtetésének megfelelőségéhez a rendszer alapvető szabályainak jogszabályba foglalását.
- Javaslom a szakértői értékelésre vonatkozó rendelkezések mielőbbi módosítását.
- Javaslom a szakértői értékelésre és a szakértők kötelező továbbképzési rendszerére vonatkozó, törvény által előírt jogszabályok mielőbbi megalkotását.
- Javaslom annak jogszabályi kinyilatkoztatását, hogy a szakkonzultáns vagy további szakértő bevonásáról a szakértő szükség esetén kirendelő engedélye nélkül dönthet.
- Javaslom megteremteni annak a törvényi lehetőségét, hogy a szakértő indokolt kérelmére a kirendelő hatóság a jelenleg maximalizált két hónapos határidőn túl is meghosszabbíthassa a szakvéleményadásra nyitva álló határidőt.
- Javaslom Az Iszktv. „kompetencia-vétség” fogalmának módosítását.
- Javaslom a névjegyzéket vezető hatóságnak a kirendelő szignalizációja alapján követendő eljárás felülvizsgálatát, a szabályozás fenntartása esetére a garanciális szabályok beépítését (jogorvoslati jog, törlés esetei).
- Mivel az Iszktv. 3. § (1) kezdetű több szempontból vitatható (tévesen a szakkérdés eldöntését írja elő és arra utal h csak a tudományos és műszaki fejlődés eredményeit felhazsnáló diszciplínákat lehet szakterületnek tekinteni), javaslom ennek revízióját. Ha nem ez a jogalkotó akarata, akkor pedig a 9/2006 rendeletből el kell távolítani azokat a szakterületeket, amelyek ennek nem felelnek meg.
- Javaslom, a szakkonzultáns, szakértőjelölt és segédszemélyzet kizárására vonatkozó jogi szabályozás megalkotását.
- Javaslom a Be. 197. § (1) és (2) bekezdésének módosítását.

VIII.1.2. Ajánlások a jogalkalmazók felé

- Javaslom a szakértői vélemények vonatkozásában a velük szemben támasztott követelmények terminológiájának következetes használatát.
- Javaslom a szakvélemények hiteltérdemlőségének tervszerű, következetes, alapos vizsgálatát mind a kirendelés alapján, mind a megbízás alapján készült szakértői vélemények esetében egy egységes szempontrendszer alapján.

- A jogalkalmazó minden esetben várja el a szakértőtől, hogy a módszer tudományos-, szakmai megalapozottságát alátámasztó adatokat feltüntesse a szakvéleményben.
- Kiemelt fontosságú, hogy a jogalkalmazó tudatosítsa a szakértői módszerek korlátait, a lehetőségekhez mérten győződjön meg a módszer tudományos-, szakmai megalapozottságáról.
- Javaslom, hogy amennyiben a bizonyítás során szakértői vélemény került beszerzésre, a szakvélemény értékelését tartalmazó határozatot visszamutatásként küldjék meg a szakértő részére.
- Javaslom a jogalkalmazók kriminalisztikai-, természettudományos-pszichológiai szempontú képzéseinek ösztönzését.

VIII.1.3. Ajánlások a szakértői kar, és a szakértői tevékenység stratégiai irányainak meghatározására jogosultak számára

- Valamennyi szakterület esetében javaslom validálási tanulmányok elkészítését.
- Valamennyi szakterület esetében javaslom a szakértők együttműködésének szorosabbra fűzését a módszertan tudományos-, szakmai megalapozottsági szempontú vizsgálata és továbbfejlesztése szempontjából.
- Javaslom a módszertani levelek mielőbbi kidolgozásának ösztönzését, a szakértők és a Kamara együttműködését e cél érdekében.
- Javaslom a szakértőkre ható kognitív torzító tényezők feltárására kutatások lefolytatását, a feltárt következtetések alapján a kognitív torzítás kiküszöbölése érdekében szakterületenként protokollok kidolgozását.
- Valamennyi bűnügyi laboratórium és műszeres vizsgálaton, mérésen alapuló módszert alkalmazó szakértő esetében szükséges az akkreditáció.
- Meg kell teremteni a szakértő szakterületek kutatói bázisát, szaklapokat kell indítani, támogatni kell a kutatásokat.
- Minden szakterületnek meg kell alkotnia a saját, tevékenységre szabott minőségbiztosítási rendszerét, amelynek szervesen bele kell épülnie a jogszabályok által felépített minőségügyi rendszerbe.

IX. SUMMARY

The participants of criminal proceedings must be able to ascertain that the expert report is correct: blind faith in the expert or in his or her report is unacceptable, since an erroneous expert report may lead to miscarriage of justice. However, the evaluation of expert reports by those who apply the law is somewhat paradoxical, since the reason for involving an expert lies in the lack of expertise of the person having appointed the expert, yet, we expect that person to interpret the expert report and examine the compliance thereof despite the lack of such special expertise.

The demand for the reduction of risks inherent in erroneous criminal judgements rendered based on problematic expert reports has presented all states with challenges in the past decades.

Based on my research, I came to the conclusion that the aim of enhancing confidence in expert reports can be achieved by

- c) improving the quality of expert reports on the one hand, and
- d) exercising effective control by those who apply the law over the expert reports on the other.

The essay aimed to coordinate the two above factors.

In the essay, I endeavoured to uncover, clarify and organize the real substance of the terms related to the compliance of expert reports.

I also addressed the issues of the theory and history of forensic expert evidence in the essay, as well as the characteristics and anomalies of the effective regulation thereon.

Moreover, the main goal of the essay was to establish the conditionality of the validity of expert reports, by applying a novel approach: using certain results of quality science.

I separate three main fields of the quality system of expert activity and expert report as the “final product” thereof:

- d) quality requirements regarding the person of the expert

- e) quality requirements regarding conducting the expert activity, preparing the expert report and the expert report itself
- f) control over expert activity and reports.

Considering the above, I analysed the conditions of becoming an expert, the rules of appointing an expert and the set of rules currently applicable to the continuing education of experts. I also analysed the problems regarding the typology of areas of expertise. Since two of main guarantees of expert activity are impartiality and independence, I have also paid particular attention to such guarantees.

The two key substantive units of expert reports are the applied method and the conclusion. Thus, I examined in detail the requirements which the method applied by the expert shall meet. In my opinion, one of the main achievements of the essay is establishing the test of scientific soundness and professional merit. In the chapter on expert conclusions, I also addressed the issue of the manners of expressing probability and the risks arising from the cognitive biases affecting the experts.

The control of expert activity may be exercised by the expert himself/herself on the one hand, and by external bodies on the other. Furthermore, the essay focuses on summarizing the criteria of evaluation by those who apply the law.

The key message of the essay is the establishment of the complex model of validity. Such model is intended to provide assistance to those who apply the law and to the participants of the criminal proceedings so that they become able to decide whether the expert report can fulfil its function, thus, can provide the missing expertise of those who apply the law. As the expert report can only be evaluated as evidence if it fulfils such requirement.

The thesis also intends to support the evidentiary practice of law enforcement and justice authorities, particularly by the intent to systemize the criteria of the required quality of expert reports. The essay wishes to contribute to resolving theoretical, practical, scientific and procedural problems related to expert activity, to uncovering the reasons for difficulties lying in proof, as well as to the correction and development, where necessary, of the legal environment and the structure of the expert system.

I endeavoured to formulate proposals the application of which may result in objective improvement of the quality of expert activity and may enhance public confidence therein.

X. MELLÉKLET: FÜGGELÉK

A valószínűség-számítás fontos fogalma a relatív gyakoriság, amely fogalom alatt az adott osztályban való előfordulás összes mérési adathoz való viszonyítását értjük.

A relatív gyakoriság definíciója:

$$h(A) = \frac{n_A}{n}$$

ahol n a mintanagyság, n_A pedig az „A” esemény előfordulásának száma. Az arányszám tehát kifejezi, hogy nagyszámú vizsgálat során a hányszor következett be ugyanaz az esemény.⁹⁰⁷ A relatív gyakoriság értékét meghatározza továbbá annak az eseménysorozatnak vagy objektum (jelenség) sokaságnak a mérete, amelyen belül a bizonyítás szempontjából releváns esemény vagy jelenség előfordulhat.⁹⁰⁸ Figyelemmel kell lenni arra, hogy a relatív gyakoriság fent bemutatott fogalma megtévesztő lehet. A bizonyítandó bűncselekmény valamennyi körülményét figyelembe véve képzelhető el ugyanis a számít alapját képező sokaság reális meghatározása.⁹⁰⁹ A bizonyítás során figyelembe veendő sokaság terjedelmének túl tág meghatározása a terhelési valószínűséget irreálisan csökkenti, túl szűk körre korlátozása pedig irreálisan növeli.⁹¹⁰

A valószínűségi összefüggések büntetőperbeli bizonyításban történő alkalmazásával kapcsolatban nem szabad szem elől téveszteni, hogy ezek a vizsgált tömegjelenségek egészére nézve objektíve is kategorikus jellegűek, de az összefüggés az egyes eseményekre vonatkozóan mindig objektíve bizonytalanságot tartalmaz.⁹¹¹ A valószínűségi összefüggés, a saját eseményterén belül, önmaga nem képes a lényegét kifejező bizonytalanságot megszüntetni vagy csökkenteni. Ez csak úgy lehetséges, ha a valószínűségi összefüggéseken kívüli, tőlünk független tényezőket is figyelembe vesznek, ún. Háttérinformációkat szereznek be és értékelnek. A háttérinformációk értékét növeli, ha minél több, egymástól független forrásból származnak.⁹¹²

⁹⁰⁷ <http://www.mogi.bme.hu/TAMOP/meresemelet/ch04.html#ch-IV.2> [2017.12.29.]

⁹⁰⁸ KATONA, 1990. 86. o.

⁹⁰⁹ KATONA, 1990. 87. o.

⁹¹⁰ http://www.fke.bme.hu/oktatas/meresek/zh1_seged.pdf [2017.12.29.]

⁹¹¹ KATONA, 1990. 84. o.

⁹¹² KATONA, 1990. 85. o.

A tudományos módszerekkel végzett azonosítási vizsgálatok során levont valószínűségi következtetések értékelésénél a valószínűségi axiómarendszert kell kiindulási pontnak tekinteni:⁹¹³

1. Minden valószínűség 0 és 1 közé esik. Bármely a kijelentésre

$$0 \leq P(a) \leq 1$$

2. A biztosan igaz (azaz érvényes) állítások valószínűsége 1, a biztosan hamis (azaz kielégíthetetlen) állításoké pedig 0.

$$P(\text{igaz}) = 1 \quad P(\text{hamis}) = 0$$

3. Ezután egy olyan axiómára van szükségünk, amely a logikailag összefüggő állításokat kapcsolja össze. A legegyszerűbb, ha a diszjunkcióra vonatkozó valószínűséget az alábbiak szerint definiáljuk. A diszjunkció valószínűsége:

$$P(a \vee b) = P(a) + P(b) - P(a \wedge b)^{914}$$

Mindezek alapján a valószínűség alábbi fajtáit különböztethetők meg:

- statisztikai (aposteriori)
- szubjektív valószínűség, a számszerű valószínűségre vonatkozó személyes vélemény
- logikai (apriori) valószínűség.⁹¹⁵

A szakirodalom különböző irányokból kiinduló megközelítési módjai közül ma legszélesebb körben a feltételes valószínűség alapján álló módszerek, elsősorban Bayes tétele alkalmazás terjedt el.⁹¹⁶

A Bayes-tétel alkalmazásáról a bűnügyi tudományok terén egyelőre lezáratlan vita folyik.⁹¹⁷

⁹¹³ <https://mialmanach.mit.bme.hu/aima/ch13s03> [2017.12.31.]

⁹¹⁴ <https://mialmanach.mit.bme.hu/aima/ch13s03> [2017.12.31.]

⁹¹⁵ KATONA, 2002. 169. o.

⁹¹⁶ Thomas Bayes (valószínűleg 1701 – 1761.április 7.) angol matematikus, presbitériánus lelkész. Nevéhez kötődik egy speciális matematikai formula, a Bayes-tétel, amelyet ő maga sosem publikált, csak halála utána jegyzeteiből szerkesztette és adta ki Richard Price.

⁹¹⁷ Részletesen lásd: ORBÁN, 2018 [megtekintve: 2018.06.10.]

A Bayes-tétel alkalmazása esetén az azonosítási vizsgálat fontos követelménye a hipotézisek felállítása. A két hipotézisnek egymást ki kell zárniuk és a tényállást teljesen át kell fogniuk.⁹¹⁸

A Bayes-tétel alkalmazását két, egymással feltételes valószínűségi viszonyban álló esemény valószínűségének meghatározására használható. A Bayes-tétel alkalmazása esetén a bűnügyi tudományok alkalmazásával történő vizsgálatot megelőzően megvizsgálják:

- az ún. „előzetes (apriori) valószínűséget”
- a szakértő elvégzi a vizsgálatot és a megfelelő következtetés levonásával együtt meghatározza az adott hipotézisre vonatkozó valószínűségi arányt,
- majd megállapítják az ún. „utólagos (posteriori) valószínűséget”.⁹¹⁹

A matematikai összefüggések részletezését a dolgozatban szükségtelennek tartom. Kiemelem azonban, hogy már a korai matematikus gondolkodók felismerték, hogy a Bayes által megfogalmazott összefüggésekben több van, mint amit közvetlenül leolvashatunk belőle. Lassan, a XX. század közepére kialakult az az elgondolás, amely szerint a Bayes-tétel egyfajta általános értelmezésben a tudományos gondolkodás egyszerűsített modellje lehet, olyan keret, amibe konkrét tartalom függvényében egyszerűsített formában bár, de az egész tudományos módszertan belefér.⁹²⁰ Témánkra vonatkoztatva:

A lenti, Bayes által megfogalmazott összefüggés átfogalmazásában H egy tetszőleges hipotézis, E a szakvélemény, $Pr(H)$ és $Pr(E)$ valószínűségek, melyek közül $Pr(H)$ a H hipotézis bekövetkezésének tapasztalás előtti (apriori) valószínűsége, $Pr(E)$ pedig az empiria bekövetkezésének valószínűsége (minden szóba jöhető H fennállása esetén).

A $Pr(E|H)$ feltételes valószínűség azt mutatja meg, hogy a prior hipotézis fennállása esetén milyen valószínűséggel kaphatjuk meg az E szakvéleményt, mint empirikus bizonyítékot. Míg a fordított irányú feltételes valószínűség, az utólagos (a posteriori) valószínűsége annak, hogy a bizonyíték megtörténte, beszerzése után a H hipotézist fenntartjuk.

⁹¹⁸ AITKEN, 2001. 19-20.

⁹¹⁹ FENTON, et al. 2016. 51-77.

⁹²⁰ HUNYADI, 2011. 1154. o.

Bayes-tétele ekkor:

$$\Pr(H|E) = \frac{\Pr(E|H)\Pr(H)}{\Pr(E)}$$

alakú, ahol a $\Pr(H)$ -t prior valószínűségnek (vagy röviden priornak), a $\Pr(H|E)$ -t posterior valószínűségnek vagy röviden posteriornak nevezzük.

Teljes eseményrendszer akkor valósul meg, ha az egyes események lefedik az összes lehetséges esetet, páronként kizárják egymást, azaz a párt alkotó két esemény egyszerre nem következhet be. Bayes tételének alkalmazása tehát arra a feltételre épül, hogy a büntetőperbeli bizonyítás során a rendelkezésre álló valamennyi információt felhasználva már kialakult a bűncselekmény elkövetésének lényeges körülményeire vonatkozó bizonyos fokú valószínűség.

A Bayes tétel az előzetes (apriori) valószínűséget véve alapul és értékelve az ezt követően megalkotott szakvéleményt (illetve a benne foglalt állítást), a feltétese valószínűségi összefüggésre támaszkodva meghatározza az utólagos (posteriori) valószínűséget.⁹²¹

Szintén Bayes tételéből vezethető le a valószínűségi arány (Likelihood ratio – LR).

Az LR meghatározása: a posteriori esély = LR x a priori esély.

A posteriori esély a terhelt bűnösségének esélye a bizonyíték megvizsgálása előtt. Az apriori esély meghatározása a bíróság feladata. A Bayes tétel segítségével az vizsgálható, hogy az adott bizonyíték milyen mértékben növeli vagy csökkenti a terhelt bűnösségét. Ennek meghatározásához szükséges, hogy a szakértő megadja a valószínűségi arányt.⁹²²

A bizonyítás során vizsgálható az adott bizonyíték kelentkezésének valószínűség abban az esetben, ha a terhelt bűnös (H1), illetve abban az esetben, ha nem bűnös (H2).

⁹²¹ KATONA, 2002. 171. o.

⁹²² PAPAY, 2007. 109. o.

A valószínűség aránya az LR, a Bayes-analízis tehát ennek a valószínűségi arányszámnak a meghatározásának alakul: $LR = H1:H2$

Ha az LR nagyobb, mint 1 akkor a bizonyíték az első hipotézist támogatja jobban, ha kevesebb, mint 1 akkor a második hipotézist támasztja alá. Az LR használatához szükséges, hogy számszerűsíthető legyen a gyakoriság.⁹²³

A büntetőeljárásban a Bayes-tétel a fentiek szerint felhasználható annak megállapítására, hogy a bűnügyi tudományokat alkalmazó szakértő véleménye milyen mértékben befolyásolja a bizonyítás kimenetelét, azaz milyen bizonyító értékkel rendelkezik. Az értékelés során a két ellentétes tartalmú hipotézis valószínűségének összevetésével megállapítható, hogy melyik hipotézis helytállósága valószínűbb. A valószínűségi arány számszerűleg kifejezhető: az „1” érték egyik hipotézist sem támogató semlegességet jelent, amely a végtelenig növekedne, 10.000 értéken felül nagyon erős támogató erőt képvisel.⁹²⁴

A szakértői véleményalkotás folyamatával kapcsolatban Katona Géza szerint leginkább az előzetes (apriori) és utólagos (posteriori) valószínűség fogalmi vitathatók, mivel ezekben a kérdésekben szembekerülhetnek a büntetőeljárásbeli bizonyítás egyes jogi szabályai a statisztikai-matematikai tételeivel, például amikor a szakértő az azonosítási vizsgálat első szakaszában megállapítja az ún. előzetes (apriori) valószínűséget. Ez felfogható úgy, hogy a szakértő még a vizsgálati tárgy sajátosságainak értékelése előtt mind a terhelt ellen, mind mellette szóló bizonyítékoknak azonos valószínűséget tulajdonít (tehát a valószínűségi arány 1), vagy értékelve a vizsgálati tárgyat és az ügyvel kapcsolatos információkat, az apriori (előzetes) valószínűségnek valamilyen, 1-től eltérő értéket tulajdonít.⁹²⁵ Az apriori valószínűség szakértő általi értékeléssel szembeni kritikák azt emelik ki, hogy az apriori valószínűség megállapítása nem várható el a szakértőtől, az jogalkalmazói feladat.⁹²⁶

Tremmel Flórián 2005-ben így írt: „*A mikrosajátosságok tartományában a makroszinten érvényes ok-okozati összefüggések helyett inkább a statisztikai*

⁹²³ ISHIGARA, 2013.71–79.

⁹²⁴ WOLLER, 1997. 45. o.

⁹²⁵ KATONA, 2002. 173. o.

⁹²⁶ CHAMPOD, – JACKSON, 2002. 22-25.

valószínűségi összefüggések lépnek.”⁹²⁷ A Bayes-elemzések alkalmazásának eltérő tapasztalatok mutatkoztak a biológiai folyamat révén keletkezett objektumok sajátosságainak elemzésében, illetve a meghatározott technológiai folyamat eredményeként létrejött tárgya sajátosságainak megállapításán és azonosításán alapuló azonosítás értékelése között, melynek oka elsősorban a DNS-vizsgálat magasfokú differenciálási képessége.⁹²⁸ A Bayes-tétel alkalmazását előíró jogszabályi rendelkezést a kriminalisztikai célú DNS-vizsgálatok szabályozása terén találunk. Ha az eseti DNS-profil és a személyi DNS-profil összevetése során megállapítást nyer, hogy a minták azonos személyi eredete nem kizárt, a minta származásának bizonyítása érdekében a bizonyítóerő számításának a valószínűségszámítás Bayes-elvén kell alapulnia.⁹²⁹

Az ujjnyom azonosítás automatizálása körében bebizonyosodott, hogy a szubjektív valószínűségeken alapulva nagy adattömeg hasonlítható össze gyorsan. A likelihood arányon és a Bayes-módszereken alapuló ujj- és tenyérynemat elemzés egyre szélesebb körben kerül a kutatások fókuszpontjába.⁹³⁰ Példaként említhető a Bayes-hálókon alapuló profilalkotás, különböző mikro-anyagmaradványok értékelése is.⁹³¹ A Bayes-tétel a kézírás alapján történő azonosításra vonatkozó következtetés során is alkalmazható.⁹³² A valószínűségi módszerek alkalmazásának az igazságügyi beszédfelismerésben is szerepet kap.⁹³³

Orbán József szerint jelenleg még kriminalisztikában a Bayes-módszerek sok esetben tévesen kerülnek alkalmazásra, és az a tény széles körű szakmai elismertségét egyelőre gátolják. Meggyőződése szerint ugyanakkor a hibák felismerésének nem a módszer felhasználhatóságának korlátozását, hanem finomításának szükségességét kell indokolnia. A hibák elemzése ennek megfelelően a javítási irányvonalat határozza meg. Amennyiben a javítás az adott tudományos vagy technológiai szint mellett nem

⁹²⁷ TREMMEL, et al., 2005. 294. o.

⁹²⁸ KATONA, 2002. 174. o.

⁹²⁹ az arcképmás, az ujj- és tenyérynemat, valamint a DNS-profil meghatározásra alkalmas anyagmaradvány rögzítésének, illetve az ujj- és tenyérynemat és a szájnyálkahártya-törlet levételének részletes technikai szabályairól; a DNS-profil meghatározásának szakmai-módszertani követelményeiről; továbbá a nyilvántartás technikai vezetésének részletes szabályairól szóló 12/2016. (V. 4.) BM rendelet 19. § (2) bek.

⁹³⁰ HARAKSIM, 2014. 147-165.

⁹³¹ TARONI,- BIEDERMANN, 2008. 113-126.

⁹³² Lásd bővebben: VÍGH, 2007 [2017.12.31]

⁹³³ DRYGAJL, 2015. 21-39.,

végezhető el, úgy az alkalmazási határok ismerete lehetőséget biztosít arra, hogy a szakértőt ne kényszerítsék bele olyan szakvélemény kiadásába, amely a korlátokon túlmutat.⁹³⁴Javaslatára szerint ajánlatos lenne az igazságügyi szakértők tevékenységére vonatkozó szabályozás újragondolásakor ki kell térni a valószínűségi bizonyítás feltételrendszerére is, melynek ki kell terjednie egy független ellenőrző rendszerek kialakítására is.⁹³⁵

⁹³⁴ ORBÁN, 2016. 117. o.

⁹³⁵ Uo.

XI. FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

1. Agárdi, T.: Az igazságügyi szakértői kamara, In: Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport Összefoglaló véleménye a szakértői bizonyításról, http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2.pdf
2. Aitken, C. – Graeme, G.: Interpretation of the Value Of Evidence. Problems of Forensic Sciences 2001 Vol. 46 (XLVI)
3. Aitken, C.: Statistical Interpretation of Evidence/Bayesian Analysis. In: Encyclopedia of Forensic Science 3. San Diego 2000
4. Aitken, C. –Taroni, F.: Statistics and the Evaluation of Evidence for Forensic Scientists, Second Edition. John Wiley & Sons, Ltd. 2005
5. Alföldi, Á. D.: Gondolatok a büntetőeljárásbeli bizonyítás jelentőségéről és fogalmának elméleti megközelítéséről. Jogelméleti Szemle. 2002
6. Alföldi, Á. D: Több államot érintő büntetőeljárásbeli bizonyítás. Magyar Jog 2011/2
7. Angyal, M.: A kriminalisztikai megismerés, avagy a kriminalisztika megismerése. In: Fenyvesi, Cs. – Herke, Cs. (szerk.): A munkát nem lehet eltitkolni: Tiszteletkötet Tremmel Flórián professor emeritus 75. születésnapjára. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2016.
8. Angyal, M.: Az igazságügyi szakértői rendszerek fejlesztéséről. Rendészeti Szemle 2006/9
9. Angyal, M.: Orvosszakértői bizonyítás a büntetőeljárásban. In: Fenyvesi, Cs. - Herke, Cs. (szerk.): Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2003 (Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécs publicata) 132.
10. Ayun, R. Q.: The Problems of Expert Witness in Criminal Law. Indonesia Law Review (2) 2014
11. Ács, P. – Ozsváth, K.: Bevezetés a sporttudományos kutatásba. Dialóg Kampusz Kiadó-
12. Árvai, B. – Mittermayer, Ö.: Tény és jog a bizonyítási eljárásban, avagy ügyvédi hiányosságok az igazságügyi szakértő nézőpontjából. Magyar Jog 2001/7.
13. Babbie, E.: The basics of social research. Wadsworth. Cengage Learning. 2008
14. Balla, L.: Részbizonyítás a másodfokú eljárásban. In: Erdei, Á.: A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest. 2012.
15. Balla, L.: Szakértővel a tárgyalóteremben, In: Elek, B. (szerk): Az orvosszakértő a büntetőeljárásban, Debreceni Egyetem 2012
16. Balláné Fűzster, E.: A tudomány a nyomozás szolgálatában. In: Ruzsonyi, Péter (szerk.): Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből. NKE. Budapest 2014
17. Balogh, J. – Edvi Illés, K. – Vargha, F.: A bűnvádi perrendtartás magyarázata, Budapest, 1899.
18. Bányai, I.: „Expertológia” az egységes igazságügyi módszertan keretei, Magyar Jog, 7-8/2017
19. Bányai, I.: Az igazságügyi szakértői tevékenység módszertani kérdései. Magyar jog 2016/7-8

20. Baranyi, P.– Csapó, Á.: Definition and Synergies of Cognitive Infocommunications, in: Acta Polytechnica Hungarica, 9. évf. 1. sz., 2012
21. Bárczi, G. – Ország, L. (főszerk.): A magyar nyelv értelmező szótára. Akadémia Kiadó, 1959-1962
22. Bárd, K.: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2007.
23. Baron, J.: Thinking and deciding (3rd ed.), New York: Cambridge University Press, 2000
24. Bartkó, R.: A védelem által felkért szakértő perjogi helyzetet a büntetőeljárásban. Jog – Állam – Politika. 2012/4.
25. Bartkó, R.: Az Európai Unió büntetőjogi reformja a terrorizmus elleni küzdelemben. Ügyészek Lapja 2017/3-4
26. Bartkó, R.: A védelem által felkért szakértő perjogi helyzete a büntetőeljárásban. Jog-állam-politika. 2012/4
27. Bartkó, R. – Miklós, A. – Sántha, F.: The procedural position of the expert hired by the defence in the criminal procedure. Studia Iuridica Cassoviensia 4. 2016
28. Bassiouni, M. Ch.: Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identifying International Procedural Protections and Equivalent Protections in National Constitutions. New York 1993
29. Bánáti, J- Belegi, J. -Belovics, E. – Erdei, Á. – Farkas, Á. – Kónya, I.: A büntetőeljárás törvény magyarázata - Az új, 2017. évi büntetőeljárás törvény magyarázata a kodifikációs bizottság korábbi tagjaitól. HVG-ORAC 2018
30. Belovics, E. – Erdei, Á. (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata. HVG ORAC. Budapest, 2018
31. Benedek, F. tudományos elődása 1979 idézi Katona, G.: A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok. Gondolatok a 21. század kriminalisztikájáról. BM Kiadó 2002.
32. Bernstein, D. E.: Expert Witnesses, Adversial Bias and the (Partial) Failure of the Daubert Revolution. George Mason University Law and Economics Research Paper Series 2011/7
33. Berger C. - Buckleton J. - Champod C. - Evett I.W. - Jackson G.: 'Evidence Evaluation: A Response to the Court of Appeal Judgment in R v T', 2001 Science and Justice 51(2).
34. Bieber, P.: Measuring the Impact of Cognitive Bias in Fire Investigation. Science and Technology. 2012
35. Biedermann, A. – Champod, Ch. – Willis, Sh.: Development of European Standards for evaluative reporting in forensic science: The gap between intentions and perceptions. The International Journal of Evidence & Proof. 2017/2.
36. Bileviciute, E. – Kurapka, V. E. - Matuliene, S. S.: The Conception of Implementation of Vision for European Forensic Science 2020 in Lithuania. International Scholarly and Scientific Research&Innovation 8 (6) 2014
37. Bócz, E. (szerk.): Kriminalisztika 1. BM Kiadó, Budapest, 2004.
38. Bócz, E.: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest. 2006

39. Bócz, E.: Kriminálisztika a tárgyalóteremben. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest. 2008.
40. Bodor, T. – Csák, Zs. – Somogyi, G. – Szepesi, E. – Szokolai, G. – Varga, Z.: A büntetőeljárás törvény magyarázata 1. Budapest. Complex Kiadó. 2008
41. Bohan, T.: Scientific Evidence and Forensic Science since Daubert: Maine decides to sit out on the dance. Melbourne University Law Review 2004.
42. Bolarinwa, O. A.: Principles and Methods of Validity and Reliability testing of Questionnaires Used in Social and Health Science Researches. Nigerian Postgraduate Medical Journal. 2015.
43. Boncz, I.(szerk.): Kutatásmódszertani ismeretek. PTE. Pécs, 2015.
44. Boros, J.: A megismerés talánya. Áron Kiadó, Budapest. 2009
45. Botos, G.: A büntetőeljárás jog története, Budapest, Szent István Társulat. 2001
46. Bracht, G. H. – Glass, G. V.: The External Validity of Experiments. American Educational Research Journal. Vol. 5. No. 4. 1968.
47. Brown, S. – Willis, S.: Complexity in Forensic Science. Forensic Science Policy & Management An International Journal 1. (4) 2010
48. Bruenisolz, E. – Doherty, J.: Australian Forensic Science Summit 2016: core capability and capacity towards 2030. Australian Journal of Forensic Science. Volume 50, 2018
49. Caruana, R.: Quality Management in Forensic Disciplines. Journal of Forensic Sciences & Criminal Investigation. Volume 2 Issue 1 2017
50. Čečot, V.: Dopravné nehody: vyšetrovanie, dokazovanie a znalecké skúmanie. Bratislava, 2003
51. Chambers, H. L.: Reasonable certainty and reasonable doubt. Marquette Law Review 1998/3 p.p. 655-702. idézi: Elek, Balázs: A bizonyítási teher változó szabályai és az észszerű kétenyen túli bizonyosság. In: A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára. HVG Orac., 2017.
52. Champod, C. – Evett, I. W.: 2000 'Commentary on A. P. A. Broeders (1999) 'Some observations on the use of probability scales in forensic identification'. International Journal of Speech Language and the Law 7(2). 2000
53. Champod, C.– Jackson, : Comments on the current debate on the Bayesian approach in marks examination. Information Bulletin for Shoeprint/Toolmark Examiners Toolmark Examiners 8(3) 2002
54. Chmelník, J.: Místo činu a znalecké dokazování, Aleš Čeněk, Plzen, 2005
55. Chin, J. - Workewych, L.: CSI Effect. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2752445 [2018.01.01]
56. Cole, S. A. - Diso-Villa, R.: Should Judges Worry about the CSI Effect? Court Review 47. 2011
57. Cole, S. A: More than zero: Accounting for Error in Latent Fingerprint Identification. The Journal of Criminal Law and Criminology 2005
58. Commons, M. L. – Miller, P. M. – Gutheil, T. G.: Expert Witness Perceptions of Bias in Experts. The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law 32, 2004.
59. Cook, R. – Evett, I.W. – Jackson, G. – Jones, P.J. – Lambert, J.A.: 'A Hierarchy of Propositions: Deciding which Level to Address in Casework', Science & Justice 38, 1998

60. Crispino F: Nature and Place of Crime Scene Management within Forensic Sciences', Science and Justice 1. 2008
61. Crispino, F: State of the Art of Forensic Science' in Herzog-Evans, M (ed), 2010 Transnational Criminology Manual 3, Wolf Legal Publishers (WLP), Nijmegen, NL, 59–76
62. Crombach, L.: Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika Vol 16. 1951
63. Crumpl, D.: The Trouble with Daubert-Kumho: Reconsidering the Supreme Court's Philosophy of Science 68. Mo Law Review 2. 2003. p. 23
64. Czebe, A. - Kovács, G.: Egyes kognitív, emberi tényezők szerepe a szakértői véleményalkotásban. Belügyi Szemle 2017/10.
65. Csapó, B.: Az induktív gondolkodás fejlődése. Magyar Pedagógia. 1994/1-2.
66. Cséffai, A. Cs.: Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során. 2012. p. 9 file:///C:/Users/busare/Downloads/2010-0010_kotet_01_igazsagugyi_szakerto_fuggetlensege%20(1).pdf
67. Csehi, Z. – Koltay, A. – Navratyil, Z. (szerk.): A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban. Wolter Kluwer Kft., 2014
68. Cséka, E. – Fantoly, Zs. – Károlyi, J. – Lőrinczy, Gy. – Vida, Mi.: A büntetőeljárás jog alapvonalai I. Szeged. Bába Kiadó. 2006
69. Cséka, E. – Vida, M.: A büntető eljárási jog vázlatja I.JATEPress. Szeged. 1999.
70. Csere, K.: A vádlott vagy szakértője által a bíróság előzetes engedélye nélkül beszerzett magánszakértői vélemény jogi minősítése és felhasználása a büntetőeljárásban. Kúriai Döntések 2015/3.
71. Csermely, P. – Gergely, P. – Koltay, T. – Tóth, J.: Kutatás és közlés a természettudományokban. [Osiris Kézikönyvek] Osiris Kiadó, Budapest, 1999
72. Csirmaz, L.: A szakértők szakmai minősítéséről, <http://ingatlan-ertekeles.eu/wp-content/uploads/2017/05/A-SZAK%C3%89RT%C5%90K-SZAKMAI-MIN%C5%90S%C3%8DT%C3%89S%C3%89R%C5%90L.pdf>, 3. old.
73. Damaska, M. R.: Evidentiary Barriers to Contiction ant Two Models of Criminal Procedure: A Comparative Study. Yale Law School Faculty Scholarship Series. Papaer 1591. 1973
74. Decaigny, T.: Inquisitorial and adversial expert examinations in the case law of the European Court of Human Rights. New Journal of European Criminal Law. Vol. 5. issue 2. 2014
75. Demetrovics, Zs.: Korszerű módszerek az addiktológiában. Orvosképzés. 2010/11
76. Destek, M.: Igazságügyi műszaki szakvélemény és az igazság. Belügyi Szemle 1989/10
77. Destek, M.: Objektív és szubjektív valószínűség. Tudományos konferencia. A pécsi tudományegyetem kiadványa 1979. idézi Katona, G.: A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok. Gondolatok a 21. század kriminalisztikájáról. BM Kiadó 2002.
78. Doyle, H. - Fentem, R.: Expert Evidence: Back to Basics and Recent Hot Topics. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pTerN8W3VVoJ:ww>

- w.guildhallchambers.co.uk/files/ExpertEvidenceBackToBasics_and_RecentH
ofTopics.doc+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu
79. Dongen, J. D, M. – Drislane, L. E. – Nijman, H. – Soe-Agnie, S. E. – Marle, H. J.C.: Further Evidence for Reliability and Validity of the Triarchic Psychopathy Measure in a Forensic Sample and Community, *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 39(1) 2016
 80. Dror, I. E.–Wertheim, K.–Fraser-Mackenzie, P.–Walajtys, J.: The Impact of Human-Technology Cooperation and Distributed Cognition in Forensic Science: Biasing Effects of AFIS Contextual Information, in: *Journal of Forensic Sciences*, 57. évf. 2. sz., 2012
 81. Dror, I. E. –Hampikian, G.: Article: Subjectivity and bias in forensic DNA mixture interpretation *Science & Justice* 51(4) 2011
 82. Dror, I. E. – Charlton, D.: Why Experts Make Errors, *Journal of Forensic Identification*, 2006
 83. Dror, I. E. – Charlton, D.: Why Experts Make Errors, *Journal of Forensic Identification*, 2006
 84. Dror, I. E.: Biases in Forensic Experts. *Science*, vol 360 (6386) 243. 2018
 85. Dror, I. E. - Kukucka, J. - Kassin, S. - Zapf, P. A.: When expert decision making goes wrong: Consensus, bias, the role of experts and accuracy. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 7 (1) 2018
 86. Dror, I. E.: A Hierarchy of Expert Performance (HEP). *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 5 2016
 87. Drygajl, A.: Automatic Speaker Recognition for Forensic Case Assessment and Interpretation. *Forensic Speaker Recognition*
 88. Dvorák, M.: Teoretické a praktické předpoklady specializace znalců – lékařů provádějících prohlídku a pitvu mrtvolky podle § 115 tr. ř. In *Kriminalistika*, Praha, 1996.
 89. Edmond, G. – Martire, K. – Kemp, R. – Hamer, D. – Hibbert, B. – Ligerwood, A. – Porter, G. – San Roque, M. – Searston, R. – Tangen, J. – Matthew, T., White, D.: How to cross-examine forensic scientists: a guide for lawyers. 39 *Australian Bar Review*,
 90. Edmond, G. - Roberts, A.: The Law Commission's Report on Expert Evidence in Criminal Proceedings, *The Criminal Law Review*, Sweet & Maxwell, London, 2011/1
 91. Edmond, G.: Is Reliability Sufficient? The Law Commission and Expert Evidence in International and Interdisciplinary Perspective. *The International Journal of Evidence & Proof*. Vol. 16. Issue 1. 2012
 92. Edmond, G.: Reporting on the comparison and interpretation of pattern evidence: Recommendations for forensic specialists. *Australian Journal of Forensic Sciences* 44, 2012
 93. Edmond, G.: The „Science” of Miscarriages of Justice. *UNSW Law Journal* vol. 37. 2014
 94. Edmond, G.: Constructing Miscarriages of Justice: Misunderstanding Scientific Evidence in High Profile Criminal Appeals *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 22, pp. 53-89, 2002

95. Edmond, G. – Roach, K.: A contextual approach to the admissibility of the state's forensic science and medical evidence. *University Of Toronto Law Journal*. Vol. 61. 2011
96. Elek, B.: A „tudati tények” a büntetőítéletben. *Magyar Jog* 2014/1.
97. Elek, B.: A bizonyítási teher változó szabályai és az észszerű kétenyen túli bizonyosság. In: *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára.* HVG Orac., 2017.
98. Elek, B.: Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle.* 2015/1-2.
99. Elek, B.: A „mérgezett fa gyümölcsének elve” a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében. *Magyar Jog* 2018/2
100. Erdei, Á.: Tény és jog a szakvéleményben, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987
101. Erdei, Á. – Pusztai, L.: Tanácsstalanság a szaktanácsadók ügyében. *Belügyi szemle* 1986/1
102. Erdei, Á. – Pusztai, L.: Jogi szakértő a büntetőeljárásban? *Jogtudományi Közlöny*, 1986/10.
103. Erdei, Á. Tilmak a bizonyításban. In.: Erdei, Árpád (szerk.): Tények és kilátások. *Tanulmányok Király Tibor tiszteletére.* Budapest. 1995
104. Erdei, Á. (szerk.): Tények és kilátások. *Tanulmányok Király Tibor tiszteletére.* Budapest. 1995
105. Erdei, Á.: A szakvélemény. In: Belovics, Ervin – Erdei, Árpád (szerk.) *A büntetőeljárás törvény magyarázata.* HVG ORAC. Budapest, 2018
106. Erdei, Á – Pusztai, L.: Jogi szakértő a büntetőeljárásban? *Jogtudományi Közlöny*, 1986/10.
107. Eriksen, B. – Svensmark, O.: DNA-Profiling of stains in criminal cases: analysis of measurement errors and band-shift. Discussion of match criteria. *Forensic Science International.* Volume 61, Issue 1, 1993
108. Evett I.V. – Berger C. Eh. H – Buckleton J.s.- Champod C – Jackson G: Finding the way forward for forensic science In US – A commentary on the PCAST report. *Forensic Science International* 278. 2017
109. Ewan, J.: *Criminal Evidence and the Adversarial Process.* Oxford. 1992
110. Faigman, D.: Embrancing the Darkness: *Logerquist v. McVey* and the Doctrine of Ignorance of Science is an Excuse. *Arizona State Law Review* 2001.
111. Falusi, E.: Az új egyetemek és a kriminalisztika. A büntetőjogi egyetemi oktatásról. *Közbiztonság.* 1914.
112. Fantoly, Zs: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. *HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012*
113. Fantoly, Zs: Alapelvek az új büntetőeljárás törvényben. In: Homoki-Nagy Mária, Karsai Krisztina, Fantoly Zsanett, Juhász Zsuzsanna, Szomora Zsolt, Gál Andor (szerk.): Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica;* Tom. 81. 2018
114. Fantoly, Zs: Az amerikai büntetőeljárás. In: Gellén Klára (szerk.) *Honori et virtuti: Ünnepi tanulmányok Bobvos Pál 65. születésnapjára.* Szeged: *Iurisperitus Bt., 2017.*

115. Fantoly, Zs: The current questions of the Hungarian law of criminal procedure. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing (LAP), 2016.
116. Fantoly, Zs: A büntető eljárásjog harmonizációja. In: Hollán Miklós (szerk.): Az EU mint a szabadság, a biztonság és a jog térsége: Magyarország az Európai Unióban 2004-2014. Budapest, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, 2014
117. Fantoly, Zs: Evidentiary systems in the Anglo-Saxon criminal proceedings. In: Herke Csongor, Fenyvesi Csaba (szerk.): Pleadings: Celebration volume of professor Tremmel Flórián's 70th birthday. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2011
118. Farkas, Á.: A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
119. Fenton, N. - Neil, M. - Berger, D.: Bayes and the Law. Annual Review of Statistics and Its Application Vol. 3.
120. Federal Rules of Evidence. <https://www.law.cornell.edu/rules/fre>
121. Fenyvesi, Cs. – Herke, Cs. – Tremmel, F.: Új magyar büntetőeljárás, Budapest – Pécs, Dialóg Campus. 2004.
122. Fenyvesi, Cs.: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus. Budapest, 2017
123. Fenyvesi, Cs. A számítógép a bűnüldözésben. Belügyi Szemle 2003/7-8
124. Fenyvesi, Cs.: Az új generációs bizonyítékok a kriminalisztika történeti mérföldköveinek tükrében. Magyar Jog 2014/7-8
125. Fenyvesi, Cs. A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002
126. Fenyvesi, Cs. – Herke, Cs. (szerk.): Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára. Pécs, 2003
127. Fields, G.: White House Advisory Council Report is Critical of Forensics Used in Criminal Trials. Wall Street Journal 2016/09/20
128. Finkey, F.: A magyar büntetőeljárás tankönyve. Politzer Zsigmond kiadása. Budapest. 1899.
129. Finszter, G.: Bizonyításelmélet a jog világában. Rendészeti Szemle 2006/7-8.
130. Freitag, C. – Found, B.: Developing tailored planning models for forensic organisations. Aust J Forensic Sci. 2017 Apr;49(4):
131. Frysták, M. – Kalvodová, V. – Provazník, J.: Selected problems of the checz criminal law. Masaryk University, Brno, 2015.
132. Fodor, R.: Az igazságügyi könyvszakértés jelentősége napjainkban. Büntetőjogi Szemle 2014/2
133. Found, B. – Ganas, J.: The management of domain irrelevant context information in forensic handwriting examination casework. Science & Justice 53(2):2013
134. Forrest, R: 'Wither Academic Forensic Science?', Science and Justice 44(4), 195. 2004.
135. Földesi, T.: Szolgáltatások minőségbiztosítása, Képzőművészeti Kiadó és Nyomda, 1999.
136. Gácsi, A. E.: Jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban. Doktori Értekezés. Szeged 2015.

137. Gál, L.: A jogi érvelés logikája. <http://kellek.adatbank.transindex.ro/pdf/18-19-20/018Gal.pdf>
138. Gandy-Smith, L.: The effects of expert witness testimony on juror verdict: psychiatry versus psychology. Rowan university. Rowan Digital Works. 2011
139. Garamvölgyi, M.: Kriminalisztika. Általános rész. Budapest. BM Tanulmányi és Módszertani Osztály. 1961
140. Gárdonyi, G.: A szemle szerepe a hazai büntetőeljárásban. PhD Disszertáció, 2017
141. Gárdonyi, G.: CSI Magyarország – Tények és távlatok a hazai bűnügyi helyszínelésben. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI. 2010
142. Garrett, B. J.– Neufeld, P. J.: Invalid Forensic Science Testimony and Wrongful Conviction. Virginia Law Review 1., 2009
143. Gar, Y.N.: CEPEJ Study on the role of experts in judicial systems of European Member States. CEPEJ-GT-QAUL Rev. 2014
144. Gavin, S. F.: No second chances: Best practices for expert practise. <http://www.stetson.edu/law/lawreview/media/38-1gavin-pdf.pdf>
145. Giannelli, P. C.: Forensic Science: Daubert Failure. 59 Case W. Res. L. Rev 2017
146. Giannelli, P. C.: Forensic Science: Why No Research? School of Law Case Western Reserve University Faculty Publications 2010
147. Gimesi, Á.: Szakértő – Szakértelem. In: Tóth Mihály (szerk.) Büntető eljárásjogi olvasókönyv, Osiris Kiadó, Budapest, 2003
148. Golafshani, N.: Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research. The Qualitative Report. 2003/1
149. Goodpaster, G.: On the theory of American adversary criminal trial. The journal of criminal law & criminology. 1987/1
150. Goodwin, R. J.: The Hidden Significance of Kumho Tire Co. V. Carmichel: A Compass for Problems of Definition and Procedure Created by Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals. Inc. 52 Baylor Law Review 603. 2000
151. Gödöny, J.: Bizonyítás a nyomozásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1968
152. Gőcze, I.: A tudományelmélet és kutatómódszertan alapjai. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem 2010
153. Grád, A. – Nisztor, M.: Objektív vagy szubjektív? Kérdőjelek az igazságügyi pszichológus szakértői vélemények megbízhatósága terén a hazai családjogban. Magyar Jog 2013/1
154. Green, M. D.: Expert Witnesses and Sufficiency of Evidence in Toxic Substances Litigation: The Legacy of Agent Orange and Bendectin Litigation. U.Law Review 86.
155. Gross, S. R.: Expert Evidence. Wis. Law Review 1991
156. Grósz, T.: A bírói mérlegelés mikéntje ellentétes szakvélemények esetén. Jogi Tanulmányok 2014
157. Grósz, T.: A szakértői bizonyítás megújításának kísérlete Angliában és Walesben. Belügyi Szemle, 2013/1-2
158. Grósz, T.: Kezdeti lépések egy európai forenzikus tudományos térség létrehozása felé. Rendészeti Szemle 2012/10.

159. Grothian, A: A tisztességes eljáráshoz való jog. In: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strassbourgi esetjogról. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 1999
160. Griffin, J. – LaMagna, D. J.: Daubert Challenges to forensic evidence: Ballistics next on the firing line. *The Champion*. 2002/8
161. Gulyás, L. – Kampis, Gy. – Kutrovácz, G.- Ropolyi, L. – Soós, S. – Szegedi, P.: Bevezetés a tudományfilozófiába. ELTE 2003.
162. Gutheil, T. G.: Avoiding Bias in Expert Testimony. *Psychiatry Annals* 2004.
163. Haack, S.: Irreconcilable Differences? The Troubled Marriage of Science and the Law. *Law & Contemp. Probs.* 2009,
164. Haack, S.: Peer Review And Publication: Lessons For Lawyers. *Stetson Law Review*, Vol. 36, No. 3, 2007
165. Háger, T.: A bírói meggyőzés, szubjektív elemek a büntető ítékezésben. *Jura* 2014/2
166. Háger, T.: A megalapozottság és a megalapozatlanság a harmadfokú büntetőeljárársban, a megalapozatlanság jogkövetkezményei. *Büntetőjogi Szemle*. 2017/2.
167. Háger, T.: Gondolatok a büntető eljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti hátteréről. *Iustum Aequum Salutare*. 2014/3.
168. Háger, T.: A tényállás megalapozottsága büntetőperben. PhD értekezés. Debreceni Egyetem, 2018
169. Hámori, B.: Kísérletek és kilátások. Daniel Kahneman. *Közgazdasági Szemle*, 2003.
170. Haraksim, R.: Multimodal LR Method of Fingerprint Evidence Evaluation Report. In: Validation of Likelihood Ratio Methods Used for Forensic Evidence Evaluation: Application in Forensic Fingerprints. PhD Dissertation Series No. 13-302. Enshede, The Netherlands 2014.
171. Hargitai, L.: Médiaesemény – esettanulmányok. Wolter Kluwer Budapest, 2015.
172. Hautzinger, Z.: A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei. *Magyar Rendészet* 2015/1.
173. Henry, E. – Whiteman, H.: Recent Developments in the use of experts and the admissibility of
174. Henry, B. P.: Th Daubert Disaster: Unintended consequences affecting expert witnesses. *The National Fire Investigator Legal issues*. 2011
175. Herke, Cs. – Fenyvesi, Cs. – Tremmel, F.: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs. 2001.
176. Herke, Cs.: A műszaki és könyvszakértői vélemény egyes sajátosságai. In: Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen 2014.
177. Herke, Cs: Szakértők szerepe a büntetőeljárársban. *Kriminológiai közlemények* 76.szám, Magyar Kriminológiai Társaság, 2016/76.
178. Herke, Cs: A büntető eljárás szabályai egyes EU dokumentumok tükrében. In: Tilk, P. (szerk.): Az uniós jog és a magyar jogrendszer viszonya. Pécs: PTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2016.

179. Herke, Cs – Angyal, M. – Hautzinger, Z. - Fekecs, Gy.. In: Herke, Cs (szerk.):Kriminalisztikai, igazságügyi orvostani, elmekórtani, igazságügyi műszaki szakértői alapismeretek Pécs: PTE ÁJK, 2014
180. Herke, Cs – Hautzinger, Z.: Büntető eljárásjogi alapkérdések. Pécs: AndAnn Kiadó, 2012.
181. Herke, Cs.: Szakértő és szakvélemény az új büntetőeljárás törvényben. Med et jur 2018/3
182. Hirsch J.: ‘An index to quantify an individual’s scientific research output’. 2005 Proceedings of the National Academy of Sciences, 102(46),
183. Hiss, J. - Freund, M. – Kahana, T.: The forensic expert witness--an issue of competency. Forensic Science International 168(2-3) 2006
184. Hodgkinson, T.: Expert Evidence: Law and Practice. London, 1990
185. Hoge, S. K. – Grisso, T.: Accuracy and Expert Testimony. Bulletin of American Academy of Psychiatry Law. Vol. 20. 1992/1.
186. Holl, A.: A kutatási adatok kezelésének nemzetközi trendjei. Magyar Tudomány 2013/10
187. Holl, A.: Adatok, lehetőségek, feladatok a kutatási adatok hozzáférhetőségéről. Magyar tudomány 2013/10
188. Holl, A.: Információáradat és hullámlovaglás. Magyar Tudomány. 2013/4
189. Hollingsworth, J. G. – Lasker, E. G.: The Case Against Differential Diagnosis: Daubert, Medical Causation Testimony, and the Scientific Method. Journal of Health Law vol. 37. no 1 2004
190. Hornyacsek, J.: A tudományos kutatás elmélete és módszertana. NKE. 2014. p. 16
191. Houck, M. M. – Siegel, J. A: Fundamentals of Forensic Science. Second Edition Elsevier 2011
192. Huber, P. W.: Galileo's Revenge: Junk Science in the Courtroom. New York: Basis books. 1991
193. Hunyadi, L.: Bayesi gondolkodás a statisztikában. Statisztikai Szemle. 2011/10-11.
194. Huszti, I.: A nyelvpedagógiai kutatás alapjai. <http://genius-ja.uz.ua/sites/default/files/csatolmanyok/soos-kalman-osztondijprogram-jegyzettamogatasi-palyazat-nyertesei-546/atudomanyoskutatasalapjai.pdf> [2018.03.15.]
195. Huyghe, S. S. – Chan, A.: The evolution of expert witness law under UK and US jurisdictions. Construction Law International Vol. 8. 2013/4
196. Idzigné Novák, M. Cs.: a szakértő státuszváltozása hazai büntetőeljárásban – Különös tekintettel a kizárásra vonatkozó szabályokra. PhD értekezés 2018
197. Illési, Zs.: Open Source It Forensics avagy Nyílt Forráskódú Programok Felhasználása Az Informatikai Igazságügyi Szakértésben. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2008/4/13_Illesi_Zsolt.pdf
198. Inman, K. K. – Rudin, N.: Principles and practice of criminalistics: the profession of forensic science. Boca Raton, CA: CRC Press LLC 2001
199. Ishigara, S.: A Comparative Study of Two Procedures for Calculating Likelihood Ratio in Forensic Text Comparison: Multivariate Kernel Density vs. Gaussian Mixture Model-Universal Background Model. In Proceedings of Australasian Language Technology Association Workshop 2013.

200. General requirements for the competence of testing and calibration laboratories
201. Jackson, A. R.W. – Jackson, J. M: Forensic Science. Pearson Education Limited, 2011.
202. Jackson, G. – Roberts, P.: Case Assessment and Interpretation of Expert Evidence: Guidance for Judges, Lawyers, Forensic Scientists and Expert Witnesses. Royal. Statistical Society, 2011
203. Jánossy, L.: A valószínűségelmélet alapjai és néhány alkalmazása különös tekintettel mérési eredmények kiértékelésére. Budapest, 1965.
204. Jeanguenat, A. M. - Dror, I. E.: Human factors effecting forensic decision making: Workplace stress and wellbeing. Journal of Forensic Sciences, 63 (1) 2018
205. Jones, A. M. – Kovera, M. B.: A demonstrative helps oppsing expert testimony sensitize jurors to the validity of scientific evidence. Journal of Forensic Psychology Practice. 15:5 2015
206. Julian, R. – Kelty, S. – Roux, C. – Woodman, P. – Robertson, J. -Margot, P.: ‘What is the Value of Forensic Science ? An Overview of the Effectiveness of Forensic Science in the Australian Criminal Justice System Project’, Australian Journal of Forensic Sciences 43(4), 2011
207. Jurs, A. W.: Balancing Legal Process with Scientific Expertise:Expert Witness Methodology in Five Nations and Suggestions for Reform of Post-Daubert U.S.Reliability Determinations.Marquette Law Review.Volume 95 Issue 4. 2012
208. Kádár, Z.: Nem elég függetlennel látszani, függetlennek is kellene lenni. <http://www.mabie.hu/attachments/article/140/K%C3%A1d%C3%A1r%20Zolt%C3%A1n%20Gondolatok%20az%20%C3%BAj%20szak%C3%A9rt%C5%91i%20t%C3%B6rv%C3%A9ny%C5%91.pdf>
209. Kafadar, K.: The critical role of statistics in demonstrating the reliability of expert evidence.Fordham Law Review. Vol 86. Issue 4. 2018
210. Kalapács, J.: Minősegbiztosítás, Minőségirányítás a közszolgáltatásban. X-Level Kiadó. 2000
211. Kármán, G.: A szakvélemény hiteltérdemlősége a természettudományos fejlődés tükrében. In: Jacsó Judit (szerk.) (Kriminológiai közlemények, 2006.
212. Kármán, G.: A kriminalisztikai szakértői bizonyítás. Doktori Értekezés Tézisei. 2018. <https://www.ajk.elte.hu/media/d2/01/ea185de6867bc07a0b890299c0b0777ac892d601945953aa826c2d83615a/AJDI-v%C3%A9rt%C3%A9sek.pdf>
213. Kármán, G.: A kriminalisztikai szakértői bizonyítás. Doktori Disszertáció. 2018
214. Kármán, G.: A krimináltechnika és az igazságügyi szakértői diszciplínák fejlődéstörténetének legújabb kori eseményei. Kriminológiai Tanulmányok 2012 OKRI,
215. Karnyjejava, L. M. – Kertész, I.: A bizonyítékok forrásai a szovjet és a magyar büntetőeljárás jogban. Közigazgatási és jogi kiadó, Moszkva-Budapest,

216. Kassin, S. – Dror, I. E. – Kukucka, J.: The forensic confirmation bias: Problems, perspectives, and proposed solutions. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 2013
217. Katona, G.: A bizonyítás és a nyomozás egyes kérdései az új Be. tükrében. *Magyar Jog* 2004/9.
218. Katona, G.: A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok. Gondolatok a 21. század kriminalisztikájáról. BM Kiadó 2002.
219. Katona, G.: A nyomok azonosítási vizsgálata a büntetőeljárásban. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1965
220. Katona, G.: A szakvélemények felhasználásának egyes tapasztalatai. *Belügyi Szemle* 1976/2.
221. Katona, G.: Az ún. Valószínűségi szakértői vélemények értékeléséről. *Kriminalisztikai Tanulmányok III.* Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1964.
222. Katona, G.: Bizonyítási eszközök a XVIII – XIX. Században. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977.
223. Katona, G.: Valós vagy valótlan? Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990
224. Kengyel, M.: Magyar polgári eljárásjog. Osiris Kiadó. Budapest. 2008
225. Kengyel, M.: Perkulturá, a bíróságok világa, a világok bíróságai. Dialóg Campus, 2011.
226. Kereszty, É.: A kirendelő szervkirendelési gyakorlata és kompetenciája a szakértői szakkérdésben. In: Kadlót, E. (szerk.): *Kriminológiai Közlemények 70.* - Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2011. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012
227. Kerstholt, J. – Eikelboom, A. – Dijkman, T. – Stoel, R. – Hermsen, R. - van Leuven, B.: Does suggestive information cause a confirmation bias in bullet comparisons? *Forensic Science International Forensic Science International* 198, 2010,
228. Kertész, I.: A poligráfós vizsgálat helye a büntetőeljárásban. *Főiskolai Figyelő* 1990/2
229. Kertész, I.: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és kriminalisztika tudományában. Budapest 1972
230. Kertész, I.: Az információ és a bizonyíték. *Belügyi Szemle* 1974/6.
231. Kertész, I.: Igazságügyi szakértők az európai jogközelítés útján, *Magyar Jog*, 2002/1.
232. Király, T.: Büntetőítélet a jog határán. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1972
233. Király, T.: Büntetőeljárás jog. Osiris. Budapest. 2003. p.
234. Király, T.: A védelem és a védő a büntető ügyekben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1962. p.
235. Király, Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris. Budapest. 2008.
236. Kirk, P: 'The Ontogeny of Criminalistics', *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science* 54. 1963
237. Kirk, P.: *Crime Investigation, Physical Evidence and the Police Laboratory.* New York – London, 1953

238. Kiss, D.: Az igazságszolgáltatás függetlenségéről. *Fundamentum* 2002/1
239. Kiss, L.: Az igazságügyi kézírásvizsgálat alapjai. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977.
240. Kjelsen, T. – Neuteboom, W.: 20 years of forensic cooperation in Europe. The History of ENFSI 1995-2015. ENFSI 2015
241. Klátik, J.: Znalecké dokazovanie v prípravnom konaní. In: Záhora, J. (szerk.): *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2016
242. Knapp, V. – Gerloch, A.: *Logika v právním myslení*. Praha. 2000.
243. Knapp, V.: *Teórie práva I.* vydání. C.H. Beck. Praha. 1995
244. Koehler, J.: Fingerprint error rates and proficiency test: What they are and why they matter? *Law, Probability and Risk*, 2008.
245. Kolar, R. D.: *Scientific and Other Expert Testimony: Understand it, Keep it out, Get it in*. FDCC 2007
246. Kolesár, J.: *Perspektívy dokazovania v trestnom konaní s dôrazom na znalecké dokazovanie*. Citicom s.r.o., Prievidza, 2010
247. Kolmogorov, A. N.: *A Valószínűségszámítás alapfogalmai*. Typotex, Budapest, 2010
248. Konrád, Z.: *Vyuzití znalcu a odborník v kriminalistické praktické cinnosti*. In: Musil, J. - Konrád, Z. - Suchánek, J.: *Kriminalistika*. Prága 2010
249. Kornai, J.: *Bürokratikus és piaci koordináció*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1984
250. Koppl, R.: How to improve Forensic Science? *European Journal of Law and Economics*. 2005/3.
251. Kopp, I. – Sprangers, W.: *History of European Network of Forensic Science Institutes*. *Z Zagadnien Nauk Sadowych z. L.* 2002
252. Kovács, G.: A „CSI”-hatás. In: Anbrus, I. – Németh, I.: *Büntetőjogi dolgozatok Gellér Balázs születése ötvenedik évfordulójának ünnepére*. Dialóg Campus, Budapest, 2018
253. Kovács, G. – Nogel, M.: *The Accreditation of Forensic Laboratories as a Component of Realizing the European Forensic Science 2020 Concept*, *CEPOL Bulletin* Summer 11, 2014,
254. Kovács, G. – Nogel, M.: *The accreditation of forensic laboratories as a component of realizing the european forensic science 2020 concept*. *European Police Science and Research Bulletin* Summer, 2014
255. Kovács, G. – Nagy, K.: *The Treaty of Prüm in the past and in the present. The regulation of biometric data exchanges in the EU*, In: Keller Éva (szerk.) *AAP 2015 Programme and Abstract Book: 24th International Meeting on Forensic Medicine Alpe-Adria-Pannonia*. 2015
256. Kovács, G.: *Az Európai Forenzikus Tudományos Társág (EFSA 2020) – megalkotásának koncepciója*, *Jog-Állam-Politika*, 2017/1.
257. Kovács, G.: *Gondolatok az Európai Forenzikus Tudomány 2020 elképzeléséről* In: Patyi, A. – Lapsánszky, A. (szerk.) *Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben: Ünnepi kötet Verebélyi Imre 70. születésnapja tiszteletére*. 627 p. Budapest: Wolters Kluwer, 2014.
258. Kovács, G.: *Igazságügyi szakértők szerepe a büntetőeljáráásban* In: Benisné Györffy Ilona (szerk.) *Huszonhetedik Jogász Vándorgyűlés: Pécs*, 2008

259. Kovács, G.: Szakkonzultánsok és társszakértők. Szakértői bizonyítás tévúton. *Med. et Jur.*, 2016/1.
260. Kovács, G.: – Nogel, M.: Comparative analysis of the legal regulation of forensic experts. In: Secretariat of the EAFS2015 Conference (szerk.) 7th European Academy of Forensic Science Conference, Abstract Book. Prága 2015.
261. Kovács, G. - Czebe, A.: An Introduction to Forensic CogInfoCom. *Ügyészek Lapja* 2017
262. Kovács, G.: Az igazságügyi szakértő jogi felelőssége In: Tremmel, F., Fenyvesi, Cs. – Mészáros, B. (szerk.): Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban: Dezső László emlékkönyv. 179 p. Pécs, 2005. pp. 81-87. (*Studia Iuridica Auctoritate Univesitatis Pécs Publicata*; 137.)
263. Kovács, G.: Szakkonzultánsok és társszakértők az orvosszakértői bizonyításban. *Magyar Jog* 2016/11.
264. Kőhalmi, L.: Európai biztonság avagy az egységes európai büntetőjog víziója. In: Tanulmányok a „Magyar Határellenírzés – Európai Biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III. (Szerk.: Hautzinger, Z.). Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja. Pécs, 2004.
265. Kramer, T. – Magyar, S. – Németh, L.: Minőségbiztosítás, minőségellenőrzés. BV Kiadó. 2001.
266. Kristek, L.: Hodnocení zaleckého posudku (a nekvalitní judikatura). *Soudce* 3/2017
267. Kristek, L.: *Znalectví*. Wolter Kluvers. Praha. 2013.
268. Kruger, K. J.: The Role and Impact of Police Practices Experts on Litigation. *The Police Chief*, vol. 71, no. 6, June 2004
269. Kuchler, D. D: An In-Depth Look at Direct Examination of Expert Witnesses. <http://www.courts.ca.gov/documents/DirectofExpert.pdf> 2005
270. Kukucka, J. - Kassin, S. - Zapf, P., & Dror, I. E.: Cognitive Bias and Blindness: A Global Survey of Forensic Science Examiners. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6 (4) 2017.
271. Kurapka, V. E. - Matulienė, S. - Bilevičiūtė, E.- Stankevičiūtė, S. – Drakšas, R.: The Current Reforms On Forensic Science: International Experience And First Steps In Lithuania. *International Journal Of Academic Research*. Vol. 6. No. 6. November, 2014
272. Kutrovác, G.: Bevezetés a logikába. <http://hps.elte.hu/~kutrovacz/logjegyz.pdf>
273. Láng, L.: Jelentés a szakértők igénybevételéről a nyomozó ügyészségek eljárásában, In: Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport Összefoglaló véleménye a szakértői bizonyításról, http://www.kuria.birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2.pdf,
274. Laurin, J.E: Remapping the path forward: toward a systemic view of forensic science reform and oversight. *Texas Law Rev.* 91, 2013
275. Lawless, C: A Curious Reconstruction? The Shaping of ‘Marketized’ Forensic Science, The London School of Economics and Political Science, Centre for Analysis of Risk and Regulation, London. 2010.

276. Lee, H. C. – Pagliaro, Elaine M: Forensic Evidence and Crime Scene Investigation. *Journal of Forensic Investigation*. 2013/1 (1)
277. Leisztner, L.: Assurance of The Quality of Expert Reports. *Forensic Science International*, 40. 1989.
278. Lelenka, M.: Leibniz: Monadológia Felkészülési segédlet. <http://phil.elte.hu/logic/filtort/Leibniz%20-%20Monadologia.pdf>
279. Lawless. R. - M. R., Jennifer K. – Ulen, T. S.: Empirical methods in Law. Wolters Kluwer. 2016
280. Lengyel, Zs.: Szociálpszichológia –Szöveggyűjtemény. Osiris. 2002
281. Lévai, I.: Az igazságügyi együttműködés szervei és mechanizmusai. In: Az ügyészek nagy kézikönyve. (Polt-Varga Zs.) Complex, Budapest 2013,
282. Lévy, M. (szerk.): A büntetőeljárás modernizációja az európai jogharmonizáció és a növekvő bűnözés kettős szorításában. A 2. országos kriminológiai vándorgyűlés anyaga. 1998
283. Levy, S.- Bergman, P. Frank, A.: Quality assurance in forensic science Springer-Verlag Berlin Heidelberg 1999
284. Lőrinczy, Gy.: Gondolatok a Bizonyítási eljárás törvényességéről a büntetőeljárásban. *Acta Juridica et Politica* 1998
285. Maguire, C. – Houck, M.M - Williams, R. -Speaker P.J.: Efficiency and the cost-effective delivery of forensic science services: insourcing, outsourcing, and privatization. *Forensic Sci. Policy Manag. Int. J.* 3, 2012
286. Majmudar, K. B.: Daubert v Merrel Dow: A flexible approach to the admissibility of novel scientific evidence. *Harvard Journal of Law & technology*. Volume 7, Number 1 Fall 1993
287. Majoros, P.: Kutatásmódszertan. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997., p. 59
288. Mangin, P. - Bonbled, F. - Väli, M. - Luna, A. - Bajanowski, T. - Hougen, H. P. - Ludes, B. - Ferrara, D. - Cusack, D. - Keller, E. – Vieira, N.: European Council of Legal Medicine (ECLM) accreditation of forensic pathology services in Europe. *International Journal of Legal Medicine*. 2015
289. Máté, I. Zs.: Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban. Doktori Értekezés. 2017
290. Margot, P.: ‘Forensic Science Education ... or How Do We Foster Quality’, Proceedings of the 3rd meeting of the European Network of Forensic Science Institutes, Linköping, 1994
291. Margot, P.: ‘Commentary on the Need for a Research Culture in the Forensic Sciences’, *UCLA Law Review* 58. 2011
292. Mathern, V.: Znalecky posudok ako dokazny prostriedok v ceskoslovenskom trestnom konaní. *Veda*. 1976
293. Matveinen, K. – Kohler, F. – Dupont, A.: Quality Assurance in subjective areas. *Problems of Forensic Sciences Vol. XLVII*. 2001
294. McAndrew, W.: Is Privatization Inevitable for Forensic Laboratories? *Forensic Science Policy&Management: An International Journal* 3:1. 2012.
295. Mennell, J.: ‘The Future of Forensic and Crime Scene Science Part II, A UK Perspective on Forensic Science Education’, *Forensic Science International* 157. Supplement 1, 2006

296. Miller, L. S: Procedural bias in forensic science examinations of human hair. *Law and Human Behavior*, 11 (2), 1987
297. Mirfiel, P.: *Silence, Confessions and Improperly Obtained Evidence*, Oxford, 1998.
298. Mnookin, J. L.: The validity of latent fingerprint identification: confessions of fingerprint moderate. *Law, Probability and Risk* 2008/7
299. Mnookin, J. L. - Cole S. A., -Dror, I.E. – Fisher, B.A.J. – Houck, M. – Inman, K. – Kaye, D.H. – Koehler, J.J.: Langenburg G, Risinger DM, Rudin N, Siegel J and Stoney DA (2011) ‘The Need for a Research Culture in the Forensic Science’, *UCLA Law Review* 58
300. Moenssens, A. A.: Novel Scientific Evidence in Criminal Cases: Some Word of Caution. In: *Criminal Law and Criminology* 1. 1993.
301. Molnár, A.: A bírókkal készített interjúk tapasztalatai. In: *Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Kúria Joggyakorlat-Elemző*
Csoport.http://www.kuriabirosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_v_elemen_2.pdf
302. Molnár, J.: A kriminalisztika tudománya I. In: Pusztai, L. (szerk.): *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok XXXII. OKRI. Budapest. 1995 pp.*
303. Móra, M. – Kocsis, M.: *A magyar büntetőeljárás jog. Tankönyvkiadó. Budapest.*
304. Moreno, J. A._ Einstein on the Bench?: Exposing What Judges Do Not Know About Science and Using Child Abuse Cases to Improve How Courts Evaluate Scientific Evidence. *Ohio St. Law Journal* 2003
305. Morgan, R. M.: Conceptualising forensic science and forensic reconstruction. Part I: A conceptual model. *Science & Justice* Volume 57, Issue 6., 2017
306. Morgan, R. M.: Conceptualising forensic science and forensic reconstruction. Part II: The critical interaction between research, policy/law and practice. *Science & Justice* Volume 57, Issue 6., 2017
307. Mozayani, A. – Fisher, C. P.: *Forensic Evidence Management. From the Crime Scene to the Courtroom. CRC Press. New York 2018*
308. Murphy, P.: *Evidence, Proof and Facts. New York ;Oxford University Press. 2003*
309. Musil, J.: Hodnocení znaleckého posudku. In: *Kriminalistika, 2010*
310. Nagy, A.: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata, különös tekintettel a tisztességes eljáráshoz való jogra. *Sectio Juridica et Politica. Miskolc. Tomus XXVIII. 2010.*
311. Nagy, L.: *Ítélet a büntetőperben, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1974*
312. Nakhaeizadeh, S. – Dror, I.E: – Morgan, R. M.: Cognitive bias in forensic anthropology: Visual assessment of skeletal remains is susceptible to confirmation bias. *Science and Justice. 2013*
313. Németh, G.: Az igazságügyi szakértők és a bírósági végrehajtók. http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/23_Nemeth_Gabriella.pdf
314. Nickerson, R. S. : Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises" *Review of General Psychology. 1998/2*

315. Nijboer, J. F. – Sprangers, W.J.J.M : Harmonisation in Forensic Expertise. An Inquiry into the Desirability of and Opportunities for International Standards. Thela Thesis. 2003
316. Nogel, M.: Activity of forensic experts and quality assurance – Hungarian overview In: Secretariat of the EAFS2015 Conference (szerk.) 7th European Academy of Forensic Science Conference, Abstract Book. 2015
317. Nogel, M.: Egészségügyi területen működő szakértőjelöltek jogi státusza az új szakértői törvény alapján. Med. et Jur., 2016/2.
318. Nogel, M.: A szakértőjelöltek státuszának minőségbiztosítási szempontú vizsgálata. Ügyészek Lapja 3-4, 2016.
319. Nogel, M.: a bizonyítékokon alapuló ellátás és az egészségügyi minőségbiztosítás kapcsolata. Med et Jur 2017/2.
320. Nogel, M.: A hazai szakértői minőségbiztosítás rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban. Magyar jog 2018/3
321. Nogel, M.: Význam znaleckého posudku v trestnom konaní (Európsky prehľad). In: Marek Fryšták, Milana Hrušáková, Jiří Valdhans (szerk.) Acta Universitatis Brunensis: Dny Práva 2016 – Days of Law 2016 X. Meze a možnosti inspirace trestního řízení. 2016 Brno: Masaryk University, 2017.
322. Nogel, M.: Az ittas járművezetés elkövetésének szakértő általi bizonyítása vonatkozásában bekövetkezett változások az új Büntető Törvénykönyv hatályba lépése után. In: Koncz István, Szova Ilona (szerk.) „Együtt a biztosabb tudományos karrierért, a jövőtervezésért”: PEME VII. Ph.D. konferencia előadásai. Budapest, 2013
323. Nogel, M.: A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás minőségbiztosítási szempontú vizsgálata. Belügyi Szemle 2017/9.
324. Nordgaard, A. - Ansell, R. - Drotz, W. - Jaeger, L.: Scale of conclusions for the value of evidence. Law, Probability and Risk, Volume 11, Issue 1. 2012,
325. O'Brien, E. – Daeid, N. N. – Black, S.: Science in the Court: pitfalls, challenges and solutions. Philisophcal Transactions B., 2015.
326. Orbán, J.: A valószínűségi szakvélemény hibaforrásainak általános megközelítése. Magyar Rendészet, XVI. évfolyam, 2016/1. szám
327. Orbán, J.: Bayes-hálók a bűnügyi tudományokban c. PhD-értekezés. A kézirat lezárásakor a dolgozat műhelyvitája zárult le. A dolgozat elérhető: <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/orban-jozsef/orban-jozsef-muhelyvita-ertekezes.pdf>
328. Paczolay, P.: A fegyverek egyenlőségének elve az AB gyakorlatában. Acta Universitatis Szegediensis: Sectio politico-juridica. 2012
329. Pádár, Zs. – Nogel, M. – Kovács, G.: Accreditation of forensic laboratories as a part of the “European Forensic Science 2020” concept in countries of the Visegrad Group. Forensic Science International Genetics Supplement Series 6, 2015
330. Pádár, Zs. – Nogel, M. – Kovács, G.: Accreditation of forensic laboratories as a part of the “European Forensic Science 2020” concept in countries of the Visegrad Group. Forensic Science International Genetics Supplement Series, vol. 6, no. 1, 2015, p. 412.; Pádár, Zsolt: A kriminalisztikai célú DNS-vizsgálatok és a korszerű bűnüldözés tárgyköre. Orvosi Hetilap. 2000/39.

331. Page, M. – Taylor, J. – Blenkin, M.: Context Effects and Observer Bias-Implications for Forensic Odontology. *Journal of Forensic Sciences* 57 (1), 2011
332. Pannucci, Ch. - Wilkins, E. G.: Identifying and Avoiding Bias in Research. *Plastic and Reconstructive Surgery*. 126(2): 2010.
333. Papay, K.: Valószínűségi skálák a nyelvészetben. I. Alknyelvdok. Konferencia Kötet. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest 2007.
334. Pataky, Cs.: Ténykérdések és jogkérdések elhatárolása a műszaki szakértői véleményben, *Magyar Jog* 2009/5
335. Patry, M. W. – Smith, S. M. – Stinson, V.: CSI Effect: Is Popular Television Transforming Canadian Society? In: *Communications in Question: Canadian Perspectives on Controversial Issues in*
336. Pelikán, L.: Az igazságügyi könyvszakértés helyzete, a továbblépés lehetőségei, *Pénzügyi Szemle*, 1998. (43. évf.) 7.
337. Pereira, M.: Quality Assurance in Forensic Science, *Forensic Science International* 28. 1985
338. Petrétei, D.: A helyszíni tevékenység akkreditálása, *Magyar Bűnüldöző*, 2016/1-2.
339. Petrétei, D.: A szakértői összeférhetetlenségről. *Belügyi Szemle* 2013/5.
340. Petrétei, D. – Angyal, M.: Hol tart most a kriminalisztika ontogenezise? *Magyar Jog* 2018/1
341. Platón: Theaitétosz. In: *Platon összes művei. Második kötet. Európa Budapest*. 1984.
342. Podlas, K.: The CSI Effect. *Oxford Encyclopedia of Criminology*. Oxford Press 2016.
343. Popper, K.: *The Logic of Scientific Discovery*. Routledge, Oxon, UK, 2002
344. Poór, G.: *Méréstechnika. Digitális Tankönyvtár* 2013.
345. Pótorné Nagy, Zs.: Szakértői szemmel, In: *Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport Összefoglaló véleménye a szakértői bizonyításról*, http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemenye_2.pdf,
346. Prékopa, A.: *Valószínűségelmélet műszaki alkalmazásokkal*. Budapest, 192.
347. Price, M. J. – Kelly, G. G.: *Stanford Technology Law Review* 3. 2017
348. Pollanen, M.S. – Bowes, M.K. - Vanlaerhoven S.L. - Wallace, J.: *Forensic science in Canada. A report of multidisciplinary discussion*, Centre for Forensic Science and Medicine, Toronto, Canada: University of Toronto. (<http://www.forensics.utoronto.ca/Assets/LMPF+Digital+Assets/Forensic+Science+in+Canada.pdf>) 2013
349. Pyrek, Kelly M.: *Forensic Science Under Siege: The Challenges of Forensic Laboratories and the Medico-Legal Investigation System*. Elsevier Academic Press. Burlington. 2007
350. Pusztia, F. (főszerk.): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémia Kiadó, Budapest, 2003
351. Redmayne, M.: *Expert Evidence and Criminal Justice*, Oxford Monographs on Criminal Law and Justice, New York, 2001.
352. Redmayne, M.: *Expert Evidence and Criminal Justice*, Oxford Press, 2004, p. 101

353. Reinecke, J.: Die Fernwirkung von Beweisverwertungsverböten. München 1990
354. Ribaux, O. – Baylon, A. -Roux, C. -Delémont, O. – Lock, E. – Zingg, C. - Margot, P.: ‘Intelligence-led crime scene processing. Part I: Forensic intelligence’, *Forensic Science International* 195(1), 2010
355. Risinger, M. D. – Saks, M. J. – Thompson, W.C. – Rosenthal, R.: The Daubert/Kumho Implications of Observer Effects in Forensic Science. *California Law Review*. Vol. 90. 2002.
356. Risinger, M. D.: Navigating Expert Reliability: Are Criminal Standards of Certainty Being Left on the Dock? *64 Albany Law Review* 2000.
357. Roberts, P.: Paradigms of forensic science and legal process: a critical diagnosis. *Philosophical Transactions B.*, 2017,
358. Robertson, J. – Kent, K. - Wilson-Wilde, L.: The development of a core forensic standards framework for Australia. *Forensic Sci Pol Mgmt Int J*. 2013 Jul 3.
359. Rodi, K. -Antropov, R.: Qulaity and competence according to the law of forensic sciences in Estonia. *Z Zagadnien Nauk Sadowych, Z. L.* 2002
360. Rokolya, G.: A jogi tények elmélete, különös tekintettel a jogalkalmazásra. *Közjegyzök Közlönye* 2013/6.
361. Roux C. - Crispino F. - Ribaux O.: From Forensics to forensic science. *Current Issues in Criminal Justice* 2012 Jul;21(1)
362. Roux, C. – Robertson, J.: ‘The Development and Enhancement of Forensic Expertise: Higher Education and In-Service’ in Fraser J and Williams R (eds), *Handbook of Forensic Science*, Willan Publishing, Cullompton (2009)
363. Roux, C. – Robertson, J. – Crispino, F.: The end of the (forensic science) world as we know it? The example of trace evidence. *Philosophical Transactions of The Royal Society B Biological Sciences*. 2015
364. Rózsa, S. – Nagybányai Nagy, O. – Oláh, A.: A pszichológiai mérés alapjai. *Bölcész Konzorcium*. Budapest. 2006.
365. Saks, M. J.–Risinger, D. M.–Rosenthal, R.–Thompson, W. C.: Context effects in forensic science: A review and application of the science of science to crime laboratory practice in the United States, in: *Science & Justice*, 43. évf. 2. sz., 2003.
366. Saks, M. J.: The Past and Fututre of Forensic Science and the Courts, *Judicature* 94. 2009.
367. Saks, M. J.: – Koeler, J. J.: The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science. *Science*, Vol. 309/5736, 2005
368. Saks, M. J.: – Koeler, J. J.: The individualisation fallacy in forensic science evidence, *Vanderbilt Law Review* 61 (1), 2008
369. Samuels, A.: the Expert and the Ultimate Issue. *Legal Mind, Psychology & Experts*, RICS, Interest Rate Misselling, Arbitration, 2017.
370. Sanders, G. S.: On Increasing the Usefulness of Eyewitness Research. *Law and Human Behavior*, Vol. 10 No. 4. 1986
371. Sanders, J.:“Utterly Ineffective”: Do Courts Have a Role in Improving The Quality Of Forensic Expert Testimony?, *38 Fordham Urb. L.J.* 2010
372. Sára, K.: Igazságügyi Könyvszakértök Kézikönyve, PERFEKT Pénzügyi Szakoktató és Kiadó Részvénytársaság, 1995.

373. Sapir, G.: Qualifying the Expert Witness: A Practical Voir Dire. Forensic Magazine. 2007/2-3.
374. Sevcik, P. – Ulrich, L.: Znalecké Právo. CH. Beck. Praha. 2015
375. Schiffer, B.: The Relationship between Forensic Science and Judicial Error: A Study Covering Error Sources, Bias, and Remedies, PhD thesis, Université de Lausanne, Institut de Police Scientifique, Lausanne(2009)
376. Schuller, R. A. – Terry, D. – McKimmie, B.: The Impact of Expert Testimony on Juror's Decisions: Gender of the Expert and Testimony Complexity. Journal of Applied Social Psychology 2005/6
377. Shelton, D. E.: Forensic Science Evidence and Judicial Bias in Criminal Cases. Judges Journal vol 49. 2010
378. Shelton, D. E.: The CSI Effect: Does It Really Exist? NIJ Journal. Issue no. 259. 2006
379. Shelton, D. E: Criminal Adjudication: The Challenges of Forensic Science Evidence in the Early 21st Century. SSRN Electronic Journal 2010
380. Siegel, J. A. – Saukko, P. J: Encyklopedia of Forensic Sciences, Second Edition. Academic Press 2013
381. Silberglitt, R. – Antón, P. S. – Howell, D. R. – Wong, Anny: The Global Technology Revolution 2020: In-Depth Analyses: Bio/Nano/Materials/Information. www.rand.org/pubs/technical_reports/2006/RAND_TR303.szm.pdf
382. Smit, N. M. – Morgan, R. M. – Lagnado, D. A.: A systematic analysis of misleading evidence in unsafe rulings in England. Science&Justice 2017/9
383. Smith, S. M. – Stinson, V. - Patry, M. W.: Facto r Fiction? The Myth and Reality of the CSI Effect. Court Review – vol. 47
384. Strapác, P. - Ďurana, M.: Postavenie a zodpovednosť znalca v slovenskom právnom poriadku, Wolters Kluwer, Bratislava, 2014
385. Soni, N.: New science, old convictions. Journal of Law and the Biosciences. 2015/2
386. Sótónyi, P.: A magyar törvényszéki-igazságügyi orvostan története. Medicina Kiadó. Budapest. 2009.
387. Stacey, R. B: A report on the erroneous fingerprint individualization in the Madrid train bombing case. Journal of Forensic Identification 54
388. Stevenson, B.: The Ability to Challenge DNA Evidence. Rpyal Comission on Criminal Justice Research Study No. 9, London, 1993.
389. Stoney, D.A. - Stoney, P.L.: Critical review of forensic trace evidence analysis and the need for a new approach, Forensic Sci. Int. 25. 2015)
390. Strom, K. J. – Hickman, M.J.: 'Unanalyzed Evidence in Law Enforcement Agencies', Criminology & Public Policy 9, 2010
391. Swartz, V. E. – Silverman, Cary: The draining of Daubert and the recidivism of junk science in federal and state courts. Hofstra Law Review. 2007
392. Szántó I. J.: A szakértői bizonyítás alapjai. Dunatrend-Press, Budapest, 1999
393. Szántó I., J.: Valószínűség és bizonytalanság a szakértői véleményben. Magyar jog. 1998/1.
394. Szathmáry, Z.: Jogi szakértők és amicus curiae tevékenység a büntetőeljáráásban, Magyar Jog 2015/7-8.

395. Székely, J.: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1959
396. Székely, J.: Szakértők az igazságszolgáltatásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967
397. Szikinger, I: A büntetőhatalom és az egyéni jogok, Fundamentum 1997/2. p. 101.
398. Szokolszky, Á.: Kutatómunka a pszichológiában. Osiris Kiadó. Budapest, 2004.
399. Sztregovics, M. Sz.: Az anyagi igazság tana a bünvádi eljárásban. Budapest 1951.
400. Taroni, F. - Biedermann, A.: Inference problems in forensic science. In. Pourret, O. – Naim, P. – Marcot, B. (szerk.): Bayesian networks. A Practical Guide to Applications. John Wiley&Sons, Ltd., Chichester, 2008.
401. Thompson, W.C.: 'What Role Should Investigative Facts Play in the Evaluation of Scientific Evidence', Australian Journal of Forensic Sciences 43(2–3), 2011
402. Thornwald, J.: Detektívek évszázada. Minerva Kiadó. Budapest. 1969.
403. Timmerbeil, S.: The Role of Expert Witnesses in German and U.S. Civil Litigation. Annual Survey of International&Comparative Law. Vol. 9. Issue 1 2003
404. Tómacs, T.: A valószínűségszámítás alapjai. EKTF Líceum Kiadó Eger, 1997. p.
405. Tomcsányi, P.: Kutatásmódszertan. <http://www.agr.unideb.hu/oktatas/gg/book/p0040.htm>
406. Tomcsányi, P.: Általános Kutatásmódszertan. Szent István Egyetem-Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet (Gödöllő-Budapest), 2000.
407. Topár, J.: Felsőoktatási intézmények minőségbiztosítása. Educatio 2008/1. p. 81
408. Tóth, M. (szerk.): Büntető eljárásjog Hvg Orac. Budapest.
409. Tóth, Á. L. – Vaskuti, A.: A két szakértő alkalmazásának problematikája a halál okának és körülményeinek a büntetőeljárásban történő vizsgálata során. Iustum Aequum Salutare VI. 2010/2.
410. Tóthné, P. L.: A kutatómódszertan matematikai alapjai. Digitális Tankönyvtár. 2011
411. Törő, A.: Bizonyíték-transzfer az európai bűnügyi együttműködésben - különös tekintettel az európai nyomozási határozatra. Phd Értekezés 2014.
412. Tremmel, F.: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 2006
413. Tremmel, F. – Fenyvesi, Cs. – Herke, Cs.: Kriminálisztika. Dialog Campus. Budapest – Pécs 2009.
414. Tremmel, F. – Fenyvesi, Cs. – Herke, Cs.: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005.
415. Tremmel, F.: Továbbfejleszthetők-e a bizonyításelmélet alapfogalmai? Studia Juruduca Auctoritata Unoversitatis Pécs Publicata. 71.
416. Vámos, T.: A műszaki tudományról. Magyar Tudomány. 2010/10.
417. Várdai, V. J.: A szakértői vélemények megbízhatósága és validitása. <http://www.pecshor.hu/periodika/XIV/varadiv.pdf>

418. Varga, Cs.: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Jogtudományi Közlöny 1989/4.
419. Varga, T.: Igazságügyi Könyvszakértők Kézikönyve, PERFEKT Pénzügyi Szakoktató és Kiadó Részvénytársaság, 1995.
420. Vargha, L.: Az információ szerepe a szakvélemény kialakításában. Belügyi szemle. 1974/12.
421. Vargha, L.: A kézeredetre vonatkozó szakvélemény megalapozottsága. Szeged 1992
422. Vass, K.: A szakértő bizonyítás néhány kérdéséről. Ügyészségi Értesítő 1978/1.
423. Veress, G.: Az értékteremtő minőségügy – a minőség tudomány alapjai. In: Veress, G.–Birher, N. – Nyilas, M.: A minőségügy filozófiája. Jel Könyvkiadó. 2005
424. Vida, M.: A bizonyítás általános kérdései, In: Fantoly, Zs. – Károlyi, J. – Lőrinczy, Gy. – Vida, M. – Cséka, E. (szerk.): A büntetőeljárás jogi alapvonalai I., Bába kiadó, Szeged, 2006
425. Vidmar, N. (szerk.): World Jury Systems. Oxford Socio-legal Studies. 2000
426. Vigh, A.: Az igazságügyi kézírásvizsgálatok aktuális kérdései. Doktori Disszertáció 2007 https://www.ajk.elte.hu/file/DI_Vigh_Andras_dis.pdf [2017.12.31]
427. Viktoryová, J. – Blatnický, J.: Znalec vo vyšetřovaní, APZ Bratislava, 2013
428. Wagner, M. – Kinoshita, Y.: Background Specificity in Forensic Voice Comparison and Its Relation to the Bayesian Prior Probability. http://www.assta.org/sst/2016/papers/Wagner_SST2016.pdf
429. Warbuton, N.: Bevezetés a filozófiába. Kossuth Kiadó. Budapest. 2005
430. Weedn, V.: Recent Developments in Forensic Sciences. In: Forensic Science and Evidence, Vol. 65 2017/1.
431. Weech, T. L.- Goldhor, H.: Obtrusive versus Unobtrusive Evaluation of Reference Service in Five Illinois Public Libraries: A Pilot Study. The Library Quarterly: Information, Community, Policy
432. Wieggers, A. L.: Valid methods: the quality assurance of test method development, validation, approval, and transfer for veterinary testing laboratories. The Journal of Veterinary Diagnostic Investigation. 2003/4
433. Willis, S.: Power, Process, People – A presentation on quality and competence in forensic science delivered at EAFS2009. Science and Justice 2010/1
434. Willis, S.: Accreditation – Straight belt or life jacket? Science and Justice. 2014/1
435. Wilson-Wilde, L. M. – Brandi, J. – Gutowski, S. J.: The future of forensic standards. Forensic Science International: Genetic Supplement Series (3) 2011
436. Winter, G.: A comparative discussion of the notion of validity in qualitative and quantitative research. The Qualitative Report 4. 2000 <http://nsuworks.nova.edu/tqr/vol4/iss3/4/>
437. Wirth, B.: A szakértővé válás, a szakértői névjegyzék és a szakértői kompetencia egyes kérdései, In: Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport Összefoglaló véleménye a szakértői bizonyításról, http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2.pdf,

438. Wirth, B. – Ferenczi, M.: A szakértővé válás, a névjegyzék és a szakértői szakterületek kérdései. In: Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport Összefoglaló véleménye a szakértői bizonyításról, http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2.pd
439. Wolf, A: Essentials of Scientific Method. London, 1924.
440. Wolf, F.: Introduction to Scientific method. Physics Lab. Manual. Rochester N.Y. 2002.
441. Woller, J.: Kriminálisztikai célú DNS-vizsgálatok és DNS-adatbázisok. Belügyi Szemle 1997/12.
442. Záhora, J.: Právo na prejednanie trestnej veci „v primeranej lehote“. In: Záhora, J. (szerk.): aktuálne problémy prípravného konania trestného. Praha: Leges, 2014.
443. Záhora, J. (szerk.): Teoretické a praktické problémy dokazovania. Pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi k 80. narodeninám. Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava 2008
444. Zázvora, J.: Priciny obtížné prezkoumatelnosti znaleckého posudku. Acta Iuridica Olomucensia. Brno. 2017/1

Hazai jogszabályok jegyzéke

Magyarország Alaptörvénye

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről

2005. évi XLVII. törvény az igazságügyi szakértői tevékenységről

1995. évi XXVIII. törvény a nemzeti szabványosításról

2015. évi CXXIV. törvény a nemzeti akkreditálásról

210/2005. (X. 5.) Korm. rendelet az igazságügyi szakértői névjegyzék vezetéséről

282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet a szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről

424/2015. (XII. 23.) Korm. rendelet a Nemzeti Akkreditáló Hatóságról és az akkreditálási eljárásról

10/2006. (III. 7.) IM rendelet az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges jogi oktatásról és vizsgáról

9/2006. (II. 27.) IM rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről

31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről

Külföldi és nemzetközi joganyagok jegyzéke

„Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelés – A Tanács következtetései. <https://nszkk.gov.hu/content/nemzetkozi-kapcsolatok/efsa2020hun.pdf>

A Tanács következtetései és cselekvési terv az európai igazságügyi szakértői együttműködési térség létrehozására irányuló további lépésekről <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/hu/pdf>

Zákon č. 382/2004 Z. z. Zákon o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 36/1967 Sb. Zákon o znalcích a tlumočnících

Code of Criminal Procedure Act of 6 June 1997, Poland

Felhasznált hazai jogesetek jegyzéke

Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.326/2008/8
Legfelsőbb Bíróság 72. BKv
Miskolci Törvényszék B.1327/2007/173.
Debreceni Ítéltábla Bf.II.603/2006/4.
Bf.60/2007/9. végzés, 1.Bf.125/2007/13. ítélet
33/2001. (VII.11) AB határozat
6/1998. (VI.25) AB határozat
Balassagyarmati Törvényszék B.270/2007/121. számú határozata
BH1975. 553., BJD 3332., EBH2013. B.7
Pécsi Ítéltábla Bf.I.40/2010/11. számú végzése
Budapest Környéki Törvényszék B.30/2016/59. számú határozata,
Pécsi Törvényszék B.395/2012/122. számú határozata
Fővárosi Törvényszék B.554/2013/105. számú határozata
Miskolci Törvényszék B.1114/2009/408. számú határozata
Kúria EH 2018.08.B.20 (Kúria Bt. II. 1.838/2017
Szombathelyi Törvényszék Bf.148/2007/12. számú döntése
Fővárosi Ítéltábla Bf.381/2016/26. számú határozata
Fővárosi Törvényszék B.1631/2011/70.
Fővárosi Ítéltábla Bf.398/2014/28. számú határozata,
Budapest Környéki Törvényszék B.132/2012/143. számú határozata, Budapest
Környéki Törvényszék B.23/2012/101. számú határozata,
Budapest Környéki Törvényszék B.81/2006/2005. sz. határozata
Tatabányai Törvényszék B.431/2017/25. számú határozata
Fővárosi Törvényszék B.824/2006/184. számú határozata
Fővárosi Ítéltábla Bf.165/2008/12. számú határozata
Fővárosi Törvényszék B.1468/2010/289.
Szekszárdi Törvényszék B.122/2011/92. számú határozata
A Pécsi Ítéltábla Bf.67/2012/21. számú határozata
A Keszthelyi Járásbíróság B.127/2013/392. számú határozata
BH+ 2014.8.331
ÍH 2004.41

Felhasznált külföldi jogesetek jegyzéke

Frye v. United States, 293 F,1013 (App. D.C. 1923)
General Electric Co v Joiner 522 US 136 (1997)
Kumho Tire v Carmichael 526 US 137 (1999)
Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, 509 U.S. 579 (1993)
Mathis v. Exxon Corp. (2002) 302 F 3d 448
Hall v. Baexter Healthcare Corp. 947 F Aupp. 1387 ó, 1401 (1996)
State v. Peters, 192 Wis. 2d 674, 534 N.W.2d 867 (Ct. App. 1995)
Spencer v. Com., 240 Va. 78, 393 S.E.2d 609 (1990)
Phillips By and Through Utah State Dept. of Social Services v. Jackson, 615 P.2d 1228
(Utah 1980)
Philips and others v Symes and others EWC 2330 82005)
Melendez-Diaz v Massachusetts, 557 US 305 (2009)
Smith v. R (2001) 206 CLR 650, 181 ALR 354 (2001)
State v. Cooke, 914 A.2d 1078 (Del.2007)
U.S. v Chester U.S. Dist Ct, N Dist Ill., Eastern Div. No. 13 CR 00774, Oct. 7. 2016),
IL v. Thompson (Cook Cnty Cir. Ct, 13 CR 426, Oct 25, 2016,

MA v Legore (Suffolk Cnty Superior Ct. SUCR 2015-10363 Nov 17, 2016)
US v. Santiago, 199 F.Supp. 2d 101, 110 (S.D.N.Y. 2002)
MN v Yellow (6th Dist Ct. No 69DU-CR-15-1636, Oct 28, 2016)

Hodges (2003) EWCA Crim 290)
Hg v R (1999) 197 CLR 414
R v Dlugosz and others (2013) 1 Cr.App.R. 32
R v Lutrell (2004) EWCA Crim 1344
R v. Theodosi (193) RTR 179
R v. Turner (1975) QB 834
R. v. Robb (1991) 93 Cr.App.R.161
R. v. Sang (1980) AC 402.
R. v. Silverlock (1894) 2 QB 766
Ralston v. Smith and Nephew Richards Inc. (2001) 275 F.3d 965
Folkes v Chadd (1782) Douglas' King's Bench Reports, 3, 157
HL C 115., 2010.5.4., 1. o.
HL L 125., 1996.5.23
HL L 322., 2009.12.9. 14. old.
HL L 322., 2009.12.9., 14. o.
HL L 376., 2006. 12. 27.
Eur. Court H.R., Bönisch v. Austria, Judgment of 6 May 1985
Eur. Court H.R., Brandstetter v Austria, Judgment of 28 August 1991
Eur. Court H.R., Werner v. Austria, Judgment of 27 November 1997

Felhasznált kutatási-, tudományos és egyéb jelentések jegyzéke:

Improving the Practice and Use of Forensic Science - A Policy Review.
http://ag.ca.gov/meetings/tf/pdf/Justice_Project_Report.pdf

Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward. Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council. The National Academies Press, Washington, 2009
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>

The European Commission for the Efficiency of Justice: Study on the role of experts in judicial systems of the Council of Europe Member States
https://static1.squarespace.com/static/534f89eee4b0aedbe40ae270/t/558a6d15e4b0dfba0a2afcc8/1435135253774/3rev_2014_CEPEJ-GT-QUAL_RoleExperts_en.pdf

The Law Commission, The Admissibility of Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales - A New Approach to the Determination of Evidentiary Reliability - A Consultation Paper, London, 2009.
http://www.lawcom.gov.uk/app/uploads/2015/03/cp190_Expert_Evidence_Consultation.pdf

Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council, Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward, National Academies Press, Washington DC, 2009

Focus Group on Scientific and Forensic Evidence in Courtroom. National Institute of Justice, Washinton DC. 2007 <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/220692.pdf>

Gyakorlati kézikönyvek, útmutatók, szabványok jegyzéke

EA Útmutató a mennyiségi vizsgálatok bizonytalanságának kifejezéséhez. <http://www.nat.hu/dokumentumok/nar-ea-4-16.pdf>. P.

ENFSI STRATEGIC PLAN 2017 – 2020 <http://enfsi.eu/wp-content/uploads/2017/11/4.0-ENFSI-Strategic-Plan-2017-2020.pdf> [2017.12.20.]

PCAST Releases Report on Forensic Science in Criminal Courts. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_forensic_science_report_final.pdf

Guidance: Cognitive bias effects relevant to forensic science examinations, 2015 <https://www.gov.uk/government/publications/cognitive-bias-effects-relevant-to-forensic-science-examinations>

Guiding principles of the Netherlands regarding the implementation of the Council conclusions for the realisation of a European Forensic Science Area by 2020. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/public-consultation/2013/pdf/0027/authorities/contribution-of-the-netherlands_en.pdf

ILAC guidelines for Forensic Science Laboratories ILAC-G19-2002 és ILAC Modules in Forensic Science Process ILAC-G19:08/2014 http://ilac.org/latest_ilac_news/ilac-g19082014-published/

ISO/IEC 17025:2005 szabvány

ISO/IEC 17025:2017 szabvány

ISO/IEC 17020:2012 szabvány

Internetes források jegyzéke

<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/en/pdf>

<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9798-2015-INIT/hu/pdf>

http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/national_reports/poland_en.pdf

http://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/m1_guideline.pdf [2017.12.31.]

http://tehetseg.hu/sites/default/files/otn_2015/az_online_meresek_elonyei.pdf

<http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok1322.pdf>

<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/jha/2016/01/25-26/>

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/126875.pdf

http://www.fke.bme.hu/oktatas/meresek/zh1_seged.pdf

http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemen_y_2.pdf

<http://www.mogi.bme.hu/TAMOP/mereselmelet/ch04.html#ch-IV.2>

<http://www.nat.hu/dokumentumok/nar-ea-4-16.pdf>

<https://anzdoc.com/bngyi-technikai-es-szakerti-eljarasok-moduljai.html>

<https://anzdoc.com/bngyi-technikai-es-szakerti-eljarasok-moduljai.html>
<https://mialmanach.mit.bme.hu/aima/ch13s03>
<https://mialmanach.mit.bme.hu/aima/ch13s03>
https://misk.hu/files/2016_12_07_oktatasi_szabalyzat.pdf
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/e-e-7C62/elegseges-ok-elve-81C8/>
<https://www.broadinstitute.org/files/sections/about/PCAST/2016%20pcast-forensic-science.pdf>
<https://www.innocenceproject.org/cases/>
<https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2017/09/lcj-report-2017-final.pdf>
<https://www.law.cornell.edu/rules/fre>